

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
УКРАЇНИ**

Підручник

Колектив авторів

Керівник авторського колективу
кандидат юридичних наук, доцент
В. М. Федченко

Видання третє, доповнене та перероблене

У двох частинах

Частина 1
«ДОСУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ»

Дніпро
2022

УДК 343.11

К 82

*Ухвалено до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 4 від 30.12.2021)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Назаров В. В. – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України, доктор юридичних наук, професор;

Тертишник В. М. – професор кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор;

Юхно О. О. – професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

К 82 Кримінальний процес: підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченко. 3-є вид., доп. і перероб. У 2-х ч. Ч. 1 «Досудове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.

ISBN 978-617-8032-67-8

Підручник містить виклад чинного законодавства, що регулює проведення досудового провадження у кримінальному процесі. Матеріал систематизовано за основними темами відповідно до потреб побудови навчального процесу вищих навчальних закладів юридичного профілю.

Для студентів, аспірантам та викладачів вищих юридичних навчальних закладів, юристів-практиків (слідчих, прокурорів, слідчим суддів, адвокатів).

АВТОРИ:

к.ю.н. **О. П. Бойко**; д-р філософії (право) **Н. С. Бублик**; к.ю.н., доц. **А. Г. Гаркуша**; к.ю.н., доц. **А. В. Захарко**; викл. **В. М. Кіяниця**; к.ю.н. **В. В. Литвинов**; к.ю.н., доц. **В. В. Рогальська**; к.ю.н., доц. **О. А. Солдатенко**; к.ю.н., доц. **В. М. Федченко**, к.ю.н., доц. **Н. П. Черняк**.

ISBN 978-617-8032-67-8

© Автори, 2021

© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Передмова	6
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	8
1.1. Поняття, сутність та система кримінального процесу	8
1.2. Кримінальне процесуальне законодавство	31
1.3. Докази та доказування	40
1.4. Суб'єкти кримінального провадження	67
1.5. Процесуальні документи та фіксування кримінального провадження	85
1.6. Процесуальні строки та витрати. Інститут відшкодування у кримінальному провадженні	99
1.7. Заходи забезпечення кримінального провадження, їх система та види	120
1.8. Запобіжні заходи	153
Розділ 2. ДОСУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ	186
2.1. Загальні положення досудового розслідування	186
2.2. Дізнання	211
2.3. Слідчі (розшукові) дії, їх система та види	242
2.4. Негласні (слідчі) розшукові дії	282
2.5. Повідомлення особі про підозру	318
2.6. Зупинення досудового розслідування	332
2.7. Закінчення досудового розслідування	342
2.8. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень	395
2.9. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування	404
Розділ 3. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ...	419
3.1. Кримінальне провадження на підставі угод	419
3.2. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення	431
3.3. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб	438
3.4. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх	475

3.5. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру	505
3.6. Кримінальне провадження у справах, які містять відомості, що становлять державну таємницю	517
3.7. Кримінальне провадження у справах про злочини, що вчинені на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні	519
Перелік використаних та рекомендованих джерел	529

Перелік умовних скорочень

АРК – Автономна Республіка Крим
БЕБ – Бюро економічної безпеки України
ВРУ – Верховна Рада України
ВССУ – Вищий спеціалізований суд України
ВСУ – Верховний Суд України
ВРП – Вища рада правосуддя
ГПУ – Генеральна прокуратура України
ГСУ – Головне слідче управління
ДК ВСУ – Державна кримінально-виконавча служба України
ДБР – Державне бюро розслідувань
ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄК ЗПОС – Європейська конвенція про захист прав і основних свобод
ЗЗКП – Заходи забезпечення кримінального провадження
КСУ – Конституційний Суд України
ККУ – Кримінальний кодекс України
КАС – Кодекс адміністративного судочинства
КМУ – Кабінет міністрів України
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
МЮ – Міністерство юстиції
МВС – Міністерство внутрішніх справ України
ООН – Організація об'єднаних націй
ОГПУ – Офіс Генеральної прокуратури України
ПЗМХ – превентивні заходи медичного характеру
ПЗВХ – превентивні заходи виховного характеру
САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура
СБУ – Служба безпеки України
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НПУ – Національна поліція України.

Передмова

Зміни, що відбуваються у різних галузях нашої держави в рамках здійснення запланованих реформ вносять суттєві корективи не лише в суспільні відносини, але й відповідним чином змінюють правове регулювання вітчизняної кримінальної процесуальної діяльності. Вказане вимагає належного вивчення внесених законодавцем змін та доповнень, здійснення їх правового аналізу, системного опанування та бездоганного в галузі кримінального процесу впровадження в практичній діяльності правоохоронних і судових органів України.

Саме підручники з кримінального процесу та кримінального процесуального права поряд з іншою юридичною літературою покликані віддзеркалювати сучасний стан правоусвідомлення та правозастосування норм і положень кримінального процесуального законодавства, та налаштовувати здобувачів юридичної освіти у вищих навчальних закладах України на необхідність дотримання прав і законних інтересів людини, не порушуючи вимог Конституції України та діяти у дусі верховенства права.

У доповненому та переробленому підручнику, опрацьованому колективом авторів, читачеві подано матеріал з глибоким аналізом законодавства та практики Європейського суду з прав людини з урахуванням досягнень наукової думки та останніх змін, внесених законодавцем до чинного кримінального процесуального кодексу України. Водночас у запропонованому навчальному виданні відсутні наукові дискусії, оскільки це не монографія, але матеріал викладено з дотриманням норм літературної мови і юриспруденції послідовно, логічно, структуровано, та в окремих випадках з наведенням прикладів з питань застосування правоохоронними, судовими органами окремих положень кримінального процесуального законодавства України.

Загалом змістовне наповнення підручника відрізняється об'єктивністю, певною науковістю і дотриманням прийомів введення до тексту нових понять та чіткою логічною послідовністю, з метою системного, послідовного та комплексного надання здобувачеві вищої освіти правової інформації в галузі кримінального процесу, та його спонукання до виникнення підвищеної зацікавленості щодо

самостійного користування підручником задля належного опанування предмету теми, що вивчається.

Вказані положення дають змогу студентам, курсантам, магістрам на належному рівні підготуватися не лише до підсумкової перевірки отриманих знань, але й до майбутньої практичної діяльності, що сприятиме формуванню у них нової правової свідомості, в основі якої – пріоритет прав і свобод людини, а також усвідомлення обов'язку держави щодо їх утвердження та забезпечення.

Підручник буде корисним для студентів, курсантів вищих навчальних закладів юридичного профілю 1 – 4 рівнів акредитації Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України та інших міністерств, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність», для аспірантів, викладачів, науковців, а також буде цікавим кожному пересічному громадянину, якому не байдужі питання, що охоплюються галуззю кримінального процесу. Він може бути використаний і у практичній діяльності працівників правоохоронних органів та суду, адже при викладенні окремих положень, що мають спірний характер у процесі правозастосування, автори на підставі аналізу норм діючого законодавства, нової слідчої, прокурорської та судової практики пропонують оптимальні, на їх погляд, шляхи вирішення таких питань.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Поняття, сутність та система кримінального процесу

1.1.1. Поняття кримінального процесу

Кримінальний процес (кримінальне судочинство) – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду з запобігання, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, винних в їх скоєнні, і застосування до них заходів кримінального покарання чи іншого впливу, а також реабілітації невинуватих, що відбувається через правовідносини, які виникають у зв'язку з цією діяльністю між органами і особами, котрі беруть в ній участь.

Узагальнюючи різноманітність визначень кримінального процесу можна прийти висновку, що *це поняття характеризується наступними трьома основними елементами:*

1. Чітка система діяльності визначених у законі державних органів, посадових осіб та інших учасників процесу, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності.
2. Правовідносини, які виникають під час цієї діяльності.
3. Обов'язкова правова регламентація діяльності й відносин, які виникають на її основі.

Не існує одноманітного підходу до вивчення поняття кримінального процесу і за кордоном. Наприклад, німецькі юристи схиляються до визначення, що кримінальний процес – це врегульований законом рух кримінальної справи з метою постановлення вироку. Бачимо, що до даного визначення не включені правовідносини, які виникають при цьому. У більшості англосаксонських країн кримінальний процес визначається як боротьба або змагання між обвинувачем і особою, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Необхідно запам'ятати, що поняття «кримінальний процес» в юридичній теорії і практиці застосовується в чотирьох значеннях:

1. Як діяльність державних органів і посадових осіб щодо порушення, розслідування та вирішення кримінальних справ по суті;
2. Як галузь права (кримінальне процесуальне), що регулює цю

діяльність;

3. Як правова наука, що досліджує вказану діяльність;

4. Як навчальна дисципліна, під час викладання якої вивчаються теоретичні основи кримінального процесуального права, норми кримінального процесуального закону і практична кримінальна процесуальна діяльність.

Наука кримінального процесу є складовою частиною правової науки. Вона розробляє теорію кримінального процесу, вивчає діюче кримінально процесуальне право загалом, його інститути й норми, практику їх застосування органами досудового розслідування, прокуратури і суду, а також історичний шлях розвитку кримінального процесу. Метою цього вивчення є пізнання соціальної та правової суті, запозичення досвіду законодавчого регулювання окремих процесуальних інститутів у зарубіжних країнах, надання допомоги суддям, слідчим, дізнавачам, прокурорам і адвокатам у правильному тлумаченні і застосуванні норм кримінального процесуального права.

Наука кримінального процесу розробляє рекомендації з вдосконалення кримінального судочинства.

Кримінальний процес як навчальна дисципліна будується на базі науки кримінального процесу, кримінально-процесуального права і практики його застосування органами досудового розслідування, прокурорами, судами і адвокатами.

У предмет вивчення кримінального процесу як навчальної дисципліни входить засвоєння теорії кримінального процесу, кримінального процесуального законодавства і практики його застосування відповідними учасниками процесу, основи кримінального процесу зарубіжних країн, вміння правильно тлумачити і застосовувати норми Кримінального процесуального кодексу, самостійно поповнювати процесуальні знання, захищати конституційні права і свободи, законні інтереси громадян, суспільства і держави. Особливий наголос робиться на детальному вивченні всіх стадій кримінального процесу.

1.1.2. Зміст і завдання кримінального процесу

Основні завдання кримінального процесу випливають зі статті 3 Конституції України, в якій зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною

за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Ці конституційні положення знайшли відображення у Кримінальному процесуальному кодексі.

Виходячи із вищезазначеного, необхідно мати на увазі, що з метою охорони і захисту цих соціальних цінностей перед Кримінальним процесом, як і перед іншими галузями права, ставляться конкретні завдання з урахуванням змісту їх предметів регулювання. Завдання кримінального процесу визначені у ст. 2 КПК.

Так, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Новий КПК, пов'язує призначення кримінального судочинства із захистом основних цінностей і норм суспільства, до яких відносяться в першу чергу права людини. Таке призначення кримінального судочинства відповідає стандартам, що містяться в міжнародно-правових документах (див.: резолюцію сьомого Конгресу ООН з запобігання злочинності та поводження з правопорушниками; Основні принципи незалежності судових органів; Основні принципи поводження з ув'язненими; п. 27 Віденської декларації і програми дій).

Як зазначалось вище, одним із важливих завдань кримінального процесу є забезпечення *швидкого розслідування і судового розгляду*, яке буде здійснюватись за умови, якщо встановлення події кримінального правопорушення, винних осіб і притягнення їх до відповідальності буде максимально наближатись до моменту його вчинення.

Вимога забезпечення *повного розслідування і судового розгляду* означає, що повинні бути встановлені всі обставини, які входять до предмету доказування у кримінальному провадженні.

Беручи до уваги статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, вимога *неупередженого судового розгляду* означає, що «кожна людина має право на справедливий публічний розгляд справи в розумний термін незалежним і неупередженим судом, створеним на

підставі закону».

Відповідно до п.2 ст.9 КПК *неупереджене розслідування* означає, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і об'єктивно дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і об'єктивних процесуальних рішень.

Важливим завданням кримінального процесу є забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Гарантом правильного застосування закону є декілька умов. Це досконале його знання, вміння правильного практичного застосування, ретельне виконання відповідними посадовими особами своїх службових обов'язків, відомчий й судовий контроль, а також ефективний прокурорський нагляд за виконанням законів учасниками кримінального судочинства, які уповноважені розслідувати кримінальні провадження, а також об'єктивне та своєчасне провадження по них в судах.

Кримінальне судочинство повинно реалізовувати Конституційні положення щодо захисту прав і свобод особи та гуманістичні принципи кримінального процесу, проголошені в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про громадські і політичні права (1966 р.), Кодексу поведінки службових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання (1984 р.).

1.1.3. Основні поняття кримінальної-процесуальної науки

Основні поняття, що використані в кримінальному процесуальному законі, викладені в ст. 3 КПК. Вони забезпечують учасникам кримінального процесу і громадянам можливість правильного та своєчасного з'ясування законодавчої термінології. Однак у ст. 3 КПК України відсутні основні поняття кримінальної процесуальної науки, які широко застосовуються в рішеннях Пленуму

Верховного Суду України, Конституційного Суду України, підзаконних актах міністерств та відомств, оскільки в ній викладені лише основні поняття, що використовуються в законі.

Серед основних наукових кримінальних процесуальних понять особливу увагу необхідно звернути на такі з них.

Під **кримінальним процесуальним правом** прийнято розуміти сукупність (систему) норм, санкціонованих державою, які регулюють суспільні відносини, котрі виникають під час досудового розслідування і вирішення кримінальних проваджень по суті.

Воно є одним з численних галузей, на які поділяється право загалом. Кримінальне процесуальне право – це самостійна галузь права, яка регулює діяльність правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень, викриття і покарання винних, а також права і обов'язки осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу.

Кримінальне процесуальне право України кодифіковане у вигляді законів.

Дискусійним у правовій літературі залишається питання про формальні джерела кримінального процесуального права. Формальні джерела кримінального процесуального права – форми його існування і прояви в суспільному розвитку; зовнішній образ правових норм.

Формальними джерелами кримінального процесуального права є:

1) Конституція України. Відповідно до ст. 8 Конституції України її норми мають найвищу юридичну силу, пряму дію і застосовуються на всій території України.

2) Міжнародні договори. Згідно з ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Для розвитку цих конституційних положень Кримінальний процесуальний кодекс встановив, що:

а) порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України (ч.1 ст.1 КПК);

б) кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу та інших законів України (ч.2 ст.1 КПК);

в) принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав

людини (ч.2 ст.8 КПК).

3) Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс є систематизованим зібранням кримінальних процесуальних законів. Він містить кримінальні процесуальні норми, що підлягають застосуванню у сфері кримінального провадження;

4) інші закони, що містять кримінальні процесуальні норми. Інші закони – законодавчі акти, які містять норми кримінального процесуального характеру. До них, зокрема, відносяться Закон України «Про судоустрій та статус судів», Закон України «Про прокуратуру», Закон України «Про адвокатуру» та інші.

Офіційна кримінальна процесуальна доктрина формальними джерелами кримінально-процесуального права визнає лише законодавчі акти. Рішення Верховного Суду з окремих справ, керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду, а також накази, інструкції та вказівки Генерального прокурора не є джерелами права, бо вони містять не його нові норми, а лише їх глибоке тлумачення. Ними зобов'язані керуватись відповідні суди нижчого рівня, прокурори, органи дізнання та досудового розслідування.

Теорія кримінального процесу широко використовує, крім того, такі кримінально-процесуальні поняття.

Кримінальні процесуальні відносини – це врегульовані кримінальним процесуальним законом суспільні відносини (чи зв'язок) між учасниками кримінального процесу, які проявляються в їх взаємних правах та обов'язках.

Об'єктом кримінальних процесуальних відносин загалом є все те, з приводу чого або у зв'язку з чим відбуваються дії учасників кримінального процесу або приймаються ними рішення. Загальний об'єкт кримінальних процесуальних відносин – передбачуване кримінально правове відношення між державою в особі її органів і злочинцем (або винним), що підлягає вирішенню в сфері кримінального судочинства.

Суб'єкти кримінальних процесуальних відносин – учасники правовідносин у сфері кримінального судочинства, обов'язковою і визначальною стороною серед яких є представники державної влади.

Змістом кримінальних процесуальних відносин виступають дії учасників кримінального судочинства, а формою кримінальних процесуальних відносин – права (правомочності) і обов'язки учасників кримінального судочинства.

Кримінальна процесуальна форма – це суворий порядок кримінального провадження – правила і процедури (умови, підстави,

строки, послідовність, порядок і т.п.) вчинення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Нею охоплена вся діяльність учасників кримінального процесу на всіх його стадіях. Усі процесуальні дії і рішення повинні бути оформлені відповідно до норм КПК, бо тільки за таких умов вони набувають юридичного значення. Так, законом передбачено відповідний порядок (форма) виклику на допит, сам допит, порядок і умови проведення обшуку і огляду, визнання особи потерпілою, повідомлення про підозру, зупинення і закінчення досудового розслідування, апеляційне та касаційне провадження і таке інше. Ці дії оформляються протоколами, постановами, поданнями, ухвалами тощо.

Процесуальна форма визначається лише нормами кримінального процесуального права і її порушення завжди означає порушення закону, що може спричинити скасування або зміну прийнятого рішення. Суворе дотримання процесуальної форми є необхідною умовою всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Встановлений законом порядок провадження з дотриманням встановленої процедури (форми) єдиний для всіх кримінальних проваджень незалежно від характеру і тяжкості кримінального правопорушення, що гарантує захист від незаконних дій посадових осіб у кримінальному процесі. Додержання процесуальної форми гарантує захист Конституційних прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Кримінальний процес = кримінальне судочинство = кримінальне провадження є поняттями т о т о ж н и м и.

Кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Однак поняття кримінальний процес та правосуддя не є тотожними.

Правосуддя – діяльність судів, що здійснюється шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в установленому законом порядку кримінальних, цивільних, адміністративних і арбітражних проваджень.

При з'ясуванні сутності правосуддя у кримінальному провадженні не необхідно ототожнювати його з кримінальним процесом з наступних причин. По-перше, правосуддя здійснюється не тільки у кримінальному, а у цивільному, адміністративному і господарському провадженні. У цьому плані поняття правосуддя ширше поняття кримінального

судочинства і виходить далеко за його межі. По-друге, у кримінальний процес входить діяльність судів по розгляду і вирішенню тільки кримінальних проваджень. У цьому ракурсі кримінальне судочинство, природно, поступається за обсягом поняття правосуддя. По-третє, кримінальне судочинство містить не тільки правосуддя у кримінальному провадженні, а й досудове розслідування. У цьому сенсі поняття правосуддя набагато вужче поняття кримінального судочинства, яке містить досудове провадження.

Кримінальні процесуальні гарантії – встановлені кримінальним процесуальним законом засоби і способи, що забезпечують здійснення учасниками кримінального процесу своїх прав та дотримання ними обов'язків.

В якості гарантій прав учасника кримінального процесу можуть виступати інші його права, а також обов'язки державних органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство. Зокрема, гарантією права підозрюваного на захист є його право на запрошення до участі в кримінальному процесі захисника. У той же час його право знати, в чому він підозрюється, забезпечується обов'язком посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, знайомити його з різними процесуальними документами.

Кримінальні процесуальні функції – це основні напрямки діяльності учасників кримінального судочинства.

У юридичній науці і, зокрема у кримінальному процесуальному праві, проблему функцій прийнято відносити до фундаментальних, що пояснюється насамперед значенням і тією роллю, яку функції відіграють у вирішенні завдань кримінального процесу. До проблем кримінальних процесуальних функцій зверталися такі вчені: П. Елькінд, Я. Мотовиловкер, М. Строгович, О. Ларін, С. Альперт тощо.

Функції є невід'ємною складовою кримінальної процесуальної діяльності. Кримінальний процес може також розглядатися не тільки як система послідовних стадій, а й як система функцій учасників кримінальних процесуальних відносин. Сутність такої системи полягає у діалектичній єдності її структури і функцій.

Свого часу широкий розвиток одержала концепція трьох процесуальних функцій: 1) кримінального переслідування (обвинувачення); 2) захисту; 3) правосуддя. Разом з тим не існує завершеної теорії, яка давала б чітке і логічне уявлення про функції названого процесу. Зокрема, відсутня загально визнана точка зору про поняття кримінальної процесуальної функції та її сутність, відмінні риси і особливості.

Функції правомірно відносять до об'єктивних категорій науки кримінального процесу. Характерними рисами останніх є те, що вони: мають законодавче закріплення; репрезентують основні напрями процесуальної діяльності; є домінуючими при визначенні правового статусу учасників кримінального процесу; спрямовані на вирішення завдань кримінального судочинства; здійснюються учасниками названого процесу.

Функція (від лат. *functio* – виконання, здійснення) означає: діяльність, обов'язок, робота, призначення. У загальному розумінні функція в кримінальному процесі – це діяльність конкретного суб'єкта, яку він здійснює відповідно до процесуального статусу.

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо за доцільне до основних функцій кримінального процесу віднести обвинувачення, захист і правосуддя, а до не основних – підтримання цивільного позову і захист від нього, прокурорський нагляд за точним і одноманітним дотриманням законів органами дізнання і досудового розслідування. Причому, враховуючи те, що неосновні функції зрозумілі без їх деталізації, то варто звернути увагу на основні.

1. Функція обвинувачення – це діяльність учасників кримінального процесу, яка направлена на всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надають їм належну правову оцінку та забезпечують прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. До цих учасників відносяться слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник.

2. Функція захисту – це діяльність учасників кримінального процесу, яка направлена на спростування підозри та обвинувачення, встановлення невинуватості особи і обставин, що пом'якшують відповідальність. Ця функція здійснюється підозрюваним, обвинуваченим (підсудним), засудженим, виправданим, особою, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

3. Функція правосуддя – це діяльність суду з дослідження всіх зібраних у кримінальному провадженні доказів і прийняття рішення щодо винуватості чи невинуватості конкретної особи, а також про її

покарання (фактично функція вирішення кримінального провадження по суті).

Кримінальний процесуальний статус – встановлена кримінальним процесуальним законом сукупність прав, обов'язків учасників кримінального процесу та гарантій їх реалізації.

Державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК).

Сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК).

Учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробачії, секретар судового засідання, судовий розпорядник (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК).

Засобами кримінального процесу є сукупність всіх процесуальних дій і процесуальних рішень, призначених для вирішення його завдань.

Кримінальні процесуальні дії – це дії, врегульовані нормами кримінального процесуального права, що провадяться в межах чинного кримінального процесуального закону, визначеної законом компетенції та в часових межах кримінального процесу, результати яких мають самостійне юридичне значення.

Кримінальні процесуальні рішення – це рішення органів досудового розслідування, прокуратури і суду, що приймаються ними (і тільки ними) у випадках, передбачених КПК, а також у випадках, коли

слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Відповідно до ст.110 КПК України рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Судове рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку.

Історична форма кримінального судочинства – організація процесуального механізму, що зумовлює джерело поступального руху провадження у кримінальних провадженнях та основи процесуального статусу (положення) його учасників.

Історична форма кримінального процесу – це форма організації кримінального судочинства, що визначає порядок кримінального провадження та основи процесуального статусу його учасників.

На форму кримінального процесу впливають два чинники – державно – політичний режим та рівень правової культури суспільства.

Виділяють три історичні форми кримінального процесу: інквізиційний (розшуковий, або слідчо-розшуковий); змагальний (обвинувальний); змішаний (слідчо-судовий, континентальний).

Інквізиційний (розшуковий, слідчо-розшуковий) кримінальний процес має такі основні ознаки:

- застосування, переважно, імперативного методу правового регулювання кримінально-процесуальних відносин;
- функції обвинувачення, захисту та вирішення кримінальної справи зосереджено в одному державному органі;
- суд має право змінювати обвинувачення у досить значних межах;
- відсутність у процесі самотійних сторін, а відповідно і їх змагальності;
- наявність у обвинуваченого певних прав, реалізація яких цілком залежить від державних органів, що ведуть процес;
- визнання обвинуваченим своєї вини має перевагу над іншими доказами;
- таємність провадження.

Змагальний (обвинувальний) кримінальний процес має такі основні ознаки:

- наявність кримінально-правового спору;
- наявність сторін з різними за змістом інтересами;
- залежність вироку суду від результату змагання сторін;
- зміст і обсяг обвинувачення визначає обвинувач, а суд розглядає справу тільки у визначеному обвинувачем обсязі.

У жодній із сучасних держав кримінальний процес у «чистій» історичній формі (інквізиційна, змагальна) не існує. Інквізиційні

елементи «змішуються» зі змагальними, що дає підставу виділяти кримінальний процес змішаної форми.

У юридичній літературі розрізняють два види змішаного кримінального процесу:

1) процес, у якому досудове розслідування побудовано на суто інквізиційних, а судові стадії – на змагальних засадах. Основні його риси (ознаки):

- у досудове провадження не залучається захисник;
- обвинувачений та інші учасники мають змогу ознайомитися з матеріалами кримінальної справи лише після завершення досудового розслідування;

- судове оскарження дій і рішень органів та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, не допускається;

2) процес, у якому досудове провадження містить елементи змагальності. Його характерні риси:

- у досудовому провадженні бере участь захисник;
- зацікавленим учасникам досудового розслідування ще до закінчення розслідування може бути надано для ознайомлення певні матеріали (наприклад, ті, якими обґрунтовується затримання чи пред'явлення обвинувачення);

- усі учасники досудового розслідування мають право оскаржити до суду дії та рішення органів досудового розслідування.

Кримінальний процес України в своїй основі є також змішаний, тобто слідчо-судовий, має свої особливості і в деякій мірі відрізняється від таких, як французький чи німецький.

1.1.4. Стадії кримінального процесу

Як було сказано вище, кримінальний процес є діяльністю судових та правоохоронних органів щодо застосування кримінального закону, яка складається із системи упорядкованих дій. Така система розподіляється на конкретні етапи – стадії, через які повинно проходити кримінальне провадження. Кожна попередня стадія відокремлюється від наступної підсумковим процесуальним рішенням, яке завершує цикл процесуальних дій на одному етапі і свідчить про перехід до нового.

Стадія кримінального процесу – це його відносно відособлена частина, що характеризується конкретними завданнями, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства, певним колом учасників і термінами (строками), специфікою кримінальних процесуальних дій і правовідносин, а також прийняття відповідного процесуального рішення. Кожна стадія відносно відособлена, тому, що є

самостійною, але в той же час знаходиться у взаємозв'язку і у взаємозалежності з усіма іншими стадіями кримінального процесу, утворюючи єдину систему.

Ознаки, що характеризують стадію кримінального процесу:

- власні безпосередні завдання, що впливають із загальних завдань кримінального процесу;
- певний порядок, характерний саме для цієї стадії;
- специфічний характер кримінально-процесуальний правовідносин, що виникають в цій стадії;
- підсумковий процесуальний акт, що завершує стадію.

У кримінальному процесі України нараховується 7 стадій (6 основних і 2 додаткових):

1. Досудове розслідування (розділ 3, гл. 19–24):
 - а) досудове слідство;
 - б) дізнання.
2. Підготовче провадження (розділ 4, гл. 27).
3. Судовий розгляд (розділ 4, гл. 28–30).
4. Провадження в судді апеляційної інстанції (розділ 5, гл. 31).
5. Виконання вироку (розділ 8).
6. Провадження в судді касаційної інстанції (розділ 5, гл. 32).
7. Провадження у Верховному Суді України (розділ 5, гл. 33).
8. Провадження за нововиявленими обставинами (розділ 5, гл. 34).

Усі стадії об'єднуються єдиними завданнями і принципами. Разом з тим кожна стадія має свої конкретні цілі, своє коло процесуальних дій та їх учасників.

1. Стадія досудового розслідування (розділ 3, гл. 19–24) розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. На цій стадії досудового розслідування прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, дізнавач зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі

досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання.

Досудове розслідування повинно бути закінчено:

1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

2. *Стадія підготовчого провадження* (розділ 4, гл. 27). На цій стадії суд не пізніше п'яти днів з дня надходження обвинувального акта призначає підготовче судове засідання, де за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника вивчає матеріали досудового розслідування і з'ясовує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК України;

2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8 частини першої або частиною другою статті 284 КПК України;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення.

3. *Судовий розгляд кримінального провадження* (розділ 4, гл. 28–30) є центральною стадією кримінального процесу, в якій суд безпосередньо досліджує всі зібрані докази і своїм вироком (обвинувальним чи виправдувальним) приймає рішення по суті провадження. Вирішується основне питання: винна чи невинна особа.

Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку.

4. *Стадія апеляційного провадження* (розділ 5, гл.31). На цій стадії кримінального процесу апеляційний суд перевіряє в межах поданої апеляції судові рішення суду першої інстанції, які не набрали законної сили.

Апеляційна скарга може бути подана:

1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – протягом тридцяти днів з дня їх проголошення;

2) на інші ухвали суду першої інстанції – протягом семи днів з дня її оголошення;

3) на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін;

2) змінити вирок або ухвалу;

3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;

4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;

5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;

б) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

2. За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції, крім рішень, передбачених пунктами 1–5 частини першої цієї статті, має право скасувати вирок і направити кримінальне провадження:

1) до суду першої інстанції для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

2) до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування.

3. За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити ухвалу без змін;

2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу.

5. Після перебігу терміну апеляційного та касаційного

провадження, якщо не була подана апеляційна скарга на вирок, ухвалу суду першої інстанції або ухвалу слідчого судді то останні набирають законної сили і приводяться до виконання, тобто починається наступний етап – *стадія виконання вироку* (розділ 8). На цій стадії вирок, що набув законної сили, звертається до виконання.

6. *Стадія касаційного провадження* (розділ 5, гл. 32). На цій стадії касаційний суд перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Касаційна скарга на судові рішення може бути подана протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

- 1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення;
- 2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;
- 3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження;
- 4) змінити судові рішення.

7. *Стадія перегляду судових рішень Верховним Судом України* (розділ 5, гл. 33). На цій стадії Верховний Суд України здійснює перегляд судових рішень суду касаційної інстанції, що набрали законної сили у разі:

1) неоднакового застосування одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень – протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, стосовно якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, якщо воно ухвалено пізніше;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом – протягом трьох місяців з дня, коли особі, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою,

юрисдикція якої визнана Україною, стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

8. *Стадія провадження за нововиявленими або виключними обставинами* (розділ 5, 34) – виключна стадія кримінального процесу. У цій стадії відбувається перегляд судових рішень, що набрали законної сили, внаслідок виявлення нововиявлених обставин, які раніше не були відомі особам, що розслідували справу, або суду, що розглядав її, або які встановлюють незаконність і необґрунтованість винесеного у справі судового рішення.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом трьох місяців після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

Перегляд за нововиявленими обставинами виправдувального вироку допускається лише протягом передбачених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. До нововиявлених обставин законодавець відносить: 1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок; 2) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 3) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Виключними обставинами визнаються: 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; 3) встановлення вини судді у вчиненні кримінального правопорушення або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення. А втім, останні обставини повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили. До того ж, обставини щодо зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, у разі неможливості ухвалення вироку можуть бути підтвержені постановою або ухвалою про закриття кримінального

провадження, ухвалою про застосування примусових заходів медичного характеру. Водночас перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається.

Зрозуміло, що не кожне кримінальне провадження проходить всі вищезазначені стадії. Частина проваджень закривається на стадії досудового розслідування, а іноді у стадіях підготовчого провадження та судового розгляду.

Необхідно мати на увазі, що всі судові рішення можуть оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку. Ще менше переглядається судових рішень, які набрали законної сили за нововиявленими обставинами.

У багатьох країнах існує інший підхід до визначення системи стадій кримінального процесу. Значною своєрідністю вона відзначається в так званих англосаксонських країнах. У більшості країн цієї групи кримінальний процес підрозділяється на досудове провадження, попереднє провадження в суді, судовий розгляд, апеляційне провадження і виконання вироку.

1.1.5. Місце кримінального процесу в системі інших галузей права та його зв'язок із суміжними науками

Кримінальний процес тісно пов'язаний з іншими галузями права, суміжними науками, а відтак і з навчальними дисциплінами.

Кримінальний процес та Конституційне право. Кримінальний процес має тісний зв'язок з конституційним правом. Так, в Конституції України закріплені більшість принципів кримінального процесу, основні права і свободи людини, засади діяльності прокуратури, правосуддя. Усі ці питання знаходять своє відображення в кримінальному процесуальному законодавстві.

Основні принципи організації й діяльності суду, прокуратури, органів досудового розслідування і адвокатури встановлюються у законодавстві про судоустрій і статус судів, про прокуратуру і про адвокатуру. Кримінальний процес визначає порядок діяльності цих органів щодо досудового розслідування, судового розгляду і вирішення кримінальних справ по суті, а також участі адвокатів у цій діяльності.

Кримінальний процес і кримінальне право. Норми кримінального права приводяться в дію і застосовуються органами досудового розслідування, прокурорами і судами до осіб, які вчинили злочин, тільки у межах кримінального процесу. У той же час, основні питання

предмета доказування в кримінальній справі визначаються складом того чи іншого злочину, сформульованого в кримінальному праві. Кримінальне право і кримінальний процес мають такі спільні інститути, як кримінальна відповідальність, погашення і зняття судимості та ін. Отже, дані поняття не можуть існувати одне без одного. Органи розслідування, прокурор і суд розслідують і вирішують кримінальні справи, керуючись нормами кримінально – процесуального права, застосовуючи при цьому норми кримінального права.

Кримінальний процес і цивільне право. Кримінальне процесуальне і цивільно-процесуальне право регулюють суспільні відносини, що виникають під час відправлення правосуддя і мають багато спільного. Судовий розгляд проводиться на засадах єдиних принципів як з кримінального, так і цивільного провадження (гласність, усність, неперервність, відкритий судовий розгляд та ін.). Ці обидва інститути тісно пов'язані цивільним позовом у кримінальній справі.

Разом з тим, між кримінальним і цивільним процесом є суттєві розбіжності. Перший служить цілям боротьби зі злочинністю, а другий – вирішенню суперечностей щодо права власності і деяких інших, які лежать в сфері цивільних відносин. Кримінальне судочинство виникає в усіх випадках, за виключенням справ, які порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого, з ініціативи державних органів, а цивільне провадження завжди, за виключенням ініціативи прокурора з деяких справ, розпочинається із звернення до суду конкретної фізичної чи юридичної особи з позовом.

Кримінальне процесуальне право і криміналістика. Розроблені криміналістикою рекомендації щодо тактики слідчих дій і методики розслідування окремих видів злочинів тісно пов'язані з кримінально процесуальним правом. Так багато тактичних і методичних рекомендацій реалізуються в кримінальному провадженні через їх кримінально процесуальне оформлення. Досягнення природознавчих та технічних наук, які можуть бути використані криміналістикою за допомогою спеціаліста чи експерта, оформляються діючими кримінальними процесуальними нормами.

Разом з тим розроблені криміналістикою рекомендації на відміну від вимог процесуального характеру, не є обов'язковими. Їх застосування залежить від конкретної ситуації. Вони можуть бути використані і за межами кримінального процесу (наприклад, у цивільному процесі).

Кримінальне процесуальне право і кримінологія. Під час кримінальної процесуальної діяльності вивчається особистість

злочинця, виявляються причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, вживаються заходи до запобігання злочинів. При цьому широко використовуються методики, розроблені кримінологією. У той же час, кримінологія одержує необхідні їй відомості з вивчення причин і розробки заходів запобігання злочинності.

Кримінальний процес і законодавство про виконання покарань. Зв'язок між ними зумовлений передусім тим, що вид і міра покарання, вид установи з виконання покарань визначаються вироком суду і з моменту звернення вироку до виконання починають діяти норми законодавства про виконання покарань.

Кримінальне процесуальне право і судова медицина. Остання досліджує питання медичного і біологічного характеру, які виникають під час провадження з кримінальної справи. Найчастіше судова медицина використовується у кримінальному процесі в формі експертизи, яку призначають для встановлення причини смерті, визначення тяжкості тілесних ушкоджень, встановлення віку обвинуваченого, підозрюваного і потерпілого і т. ін.

Кримінальне-процесуальне право і судова психіатрія. У кримінальному процесі орган досудового розслідування, прокурор і суд, призначивши судово-психіатричну експертизу, отримують можливість робити висновки стосовно психічного стану підозрюваного, обвинуваченого (підсудного). З урахуванням даного висновку приймається відповідне рішення про закриття справи та застосування примусових заходів медичного характеру, керуючись відповідними нормами КПК.

Можна також прослідкувати зв'язок між кримінальним процесом та іншими галузями права.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття, суть і завдання кримінального процесу.
2. Поняття стадії кримінального процесу.
3. Система стадій кримінального процесу, їх загальна характеристика, завдання та особливості.
4. Кримінально-процесуальні функції, їх види і значення.
5. Поняття, структура і особливості кримінально-процесуальних правовідносин.

Додаткові завдання:

1. В яких значеннях вживається термін «кримінальний процес»?
2. Як співвідносяться категорії «кримінальний процес», «кримінальне провадження», «правосуддя у кримінальному провадженні»?
3. Які є історичні типи (форми) кримінального процесу?
4. Які завдання кримінального процесу?
5. Дайте визначення стадії кримінального процесу.
6. Які стадії існують в кримінальному процесі України?
7. Назвіть види кримінально-процесуальних функцій.
8. З якого моменту розпочинаються кримінально-процесуальні відносини і коли вони завершуються?
9. Які правовідносини вважаються кримінально-процесуальними?
10. З яких елементів складається структура кримінально-процесуальних відносин?
11. Назвіть види кримінально-процесуальних гарантій і які правові явища можна до них віднести.
12. Що таке кримінально-процесуальна діяльність?
13. Які акти є кримінально-процесуальними?
14. Вкажіть структуру постанови як кримінального процесуального акта.
15. З яких частин складається протокол?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Що характерно для інквізиційного кримінального процесу:**
 - а) наявність дії презумпції невинуватості;
 - б) випробування водою, вогнем, залізом як засобів доказування;
 - в) відсутність стадії досудового розслідування;
 - г) рівноправність сторін;
 - д) змагальність сторін.

- 2. Як правильно визначити поняття «кримінально-процесуальна форма»:**
 - а) вимоги закону щодо складання кримінальних процесуальних документів;
 - б) вимога дотримання норм конституції України при здійсненні кримінального провадження;
 - в) встановлені законом правила провадження слідчих і судових дій;
 - г) визначений законом порядок кримінального провадження загалом, виконання окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;
 - д) визначений міжнародними договорами порядок кримінального провадження.

3. Кримінальний процес – це:

- а) одна з форм досудового розслідування;
- б) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, судді та суду;
- в) протокольна форма досудової підготовки матеріалів;
- г) діяльність судових і правоохоронних органів;
- д) діяльність лише судових органів.

4. Яке з наведених положень є одним із завдань кримінального провадження:

- а) зміцнення законності та правопорядку;
- б) профілактика кримінальних правопорушень;
- в) запобігання та боротьба зі злочинністю;
- г) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- д) профілактика, запобігання та боротьба з кримінальними правопорушеннями.

5. Стадією кримінального процесу є:

- а) досудове розслідування;
- б) закриття кримінального провадження;
- в) судові дебати;
- г) зупинення досудового;
- д) повідомлення особі про підозру.

6. Яка зі стадій кримінального провадження відбувається у будь-якому випадку виникнення кримінально-процесуальних відносин:

- а) досудове розслідування;
- б) касаційне провадження;
- в) апеляційне провадження;
- г) виконання судових рішень;
- д) судове провадження.

7. Яке з наведених положень є однією з основних функцій кримінального процесу:

- а) профілактика кримінальних правопорушень;
- б) захист підозрюваного, обвинуваченого;
- в) забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином;
- г) боротьба зі злочинністю;
- д) профілактика, запобігання та боротьба з кримінальними правопорушеннями.

8. Змістом якої функції кримінального процесу є прийняття рішення по суті кримінального провадження:

- а) обвинувачення;
- б) захисту;
- в) правосуддя ;
- г) судового контролю.
- д) відомчого контролю.

9. Рішення слідчого, прокурора приймається у формі:

- а) ухвали;
- б) протоколу;
- в) постанови;
- г) вироку;
- д) рапорта.

10. Хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у:

- а) обвинувальному акті;
- б) протоколі;
- в) постанові;
- г) ухвалі;
- д) вироку.

1.2. Кримінальне процесуальне законодавство

1.2.1. *Поняття кримінального процесуального закону. Дія кримінального процесуального закону у просторі, часі й за колом осіб*

Кримінальний процесуальний закон – це акт, прийнятий вищим представницьким (законодавчим) органом державної влади (Верховною Радою), який містить правові норми, спрямовані на регулювання діяльності та правовідносин, пов'язаних із кримінальним провадженням.

У ч. 2 ст. 1 КПК зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, обов'язковість яких затверджується Верховною Радою України, КПК та інших законів України. Але варто зауважити, що зміст частини другої цієї статті суперечить основному принципу судової практики щодо комплексної кодифікації відповідних суспільних відносин, необґрунтовано розширює коло нормативно-правових актів, які є вітчизняним кримінальним процесуальним законодавством, і розуміє останній не лише КПК, а також ряд інших правових актів, а саме положення:

1. Конституції України.

2. Міжнародних договорів, обов'язковість яких затверджується Верховною Радою України.

3. Інших законів України.

Кримінальний процесуальний закон містить свої критерії дії: у просторі (ст.4 КПК), у часі (ст.5 КПК) і за колом осіб (ст.6 КПК).

Дія кримінального процесуального законодавства в просторі (територіальний принцип). На території України кримінальне провадження здійснюється на підставах і в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 4 КПК), так само, як:

– при здійсненні кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном;

– на повітряному, морському чи річковому судні, що знаходиться за межами України під її прапором (розпізнавальним знаком України), якщо судно приписано до порту, розташованого в Україні;

– якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції

України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави;

– під час виконання окремих процесуальних дій на території України за дорученням (запитом) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва. Проте варто зазначити, що відповідно до ст. 563 КПК представник уповноваженого органу іноземної держави, проживання якого оформлена відповідно до вимог КПК, не має права самостійно здійснювати будь-які процесуальні дії в Україні. Необхідно враховувати також і те, що на території України під час здійснення процесуальних дій, на прохання компетентного органу іноземної держави, може застосовуватися процесуальне законодавство тієї держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, а у разі відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що вказане прохання не суперечить чинному законодавству України.

Дія кримінального процесуального законодавства в часі визначена у ч. 1 ст. 5 КПК та передбачає, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, які діяли на момент вчинення такої дії або прийняття такого рішення. Частина друга цієї статті стосується допустимості доказів, яка визначається нормами КПК, що діяли на момент їх отримання. Такий підхід визначається тим, що новий кримінальний процесуальний закон, на відміну від кримінального закону, не має зворотної сили навіть в тих випадках, коли він передбачає більш сприятливі умови для учасників кримінального процесу.

Так, можливо було б говорити про те, що зміст цієї статті суперечить ч. 1 ст. 58 Конституції України та основним принципом юридичної науки, згідно з яким правовий акт, що погіршує правовий статус особи, не має зворотної сили та не поширюється на правовідносини, що існували до набрання ним чинності. Однак точна реалізація цього принципу в антикримінальному процесі створила б певні труднощі процесуальних дій та процесуальних рішень:

- а) встановити точний час вчинення суспільно небезпечного діяння;
- б) одночасно для кількох епізодів, скоєних у різний час, що може сприяти одночасному використанню правил КПК, що діють у різний час, і неминуче призведе до плутанини.

Тому з цього принципу й необхідно було зробити певний виняток, який зберіг дію процесуального права на момент вчинення дії чи рішення.

Дія кримінального процесуального законодавства щодо кола осіб визначені ст. 6 КПК, а саме: кримінальне провадження за правилами КПК ведеться щодо будь-якої особи (громадянина України, особи без громадянства та іноземця).

Однак існують винятки з цього правила, які стосуються особи, яка користується дипломатичним імунітетом (ч. 3 ст. 6 КПК України) та окремої категорії осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження (ст. 480 КПК), а саме:

- 1) народного депутата України;
- 2) судді, судді Конституційного Суду України, судді Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 3) кандидата у Президенти України;
- 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 5) Голови, іншого члена Рахункової палати;
- 6) депутата місцевої ради;
- 7) адвоката;
- 8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України;
- 10) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника.

1.2.2. Структура кримінального процесуального закону

Структура кримінального процесуального законодавства не тільки взаємопов'язана зі структурою кримінального провадження, а й визначає останню. Кримінальний процесуальний закон чітко поділяється на Загальну та Особливу частини.

Загальну частину кримінального процесуального законодавства складають процедури, врегульовані ст. ст. 1–213 КПК. Ця частина кримінального процесуального законодавства встановлює мету та принципи кримінального провадження; дано поняття учасників кримінального провадження та викладено їх права, обов'язки та відповідальність; встановлюються правила процесуального доказування; заходи щодо забезпечення кримінального провадження щодо учасників кримінального провадження тощо. Підсумовуючи, можна констатувати, що Загальна частина КПК України формулює

норми, які мають те чи інше відношення до всіх норм Особливої частини КПК. Загальна частина закону складається з двох розділів. Ці розділи включають 18 глав.

Особливою частиною кримінального процесуального законодавства є процедури, врегульовані ст. ст. 214–615 КПК України. У цій частині регулюються порядок проведення досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; зупинення та поновлення кримінального провадження; види завершення досудового розслідування; мету провадження та загальні умови його ведення, порядок виконання судових рішень тощо. Особлива частина закону складається з 8 розділів. Ці розділи включають 28 глав.

Перераховані розділи і глави кримінального процесуального закону містять у собі правові інститути.

Інститут кримінального процесуального законодавства – це сукупність норм кримінального процесуального права, що регулює однотипні суспільні відносини у сфері кримінального провадження (інститут запобіжних заходів – ст. ст. 176–206 КПК; інститут слідчих (розшукових дій) та негласних слідчих (розшукових) дій – ст. ст. 117–275 КПК).

Норми кримінального процесуального права – це загальні та обов’язкові правила поведінки суб’єктів кримінальної процесуальної діяльності. Як правило, вони здійснюються добровільно, але їх виконання у разі потреби забезпечується силою державного примусу, у тому числі шляхом притягнення до юридичної відповідальності.

Відповідно до способів правового регулювання (дозвіл, припис, заборона) норми кримінального процесу поділяються на:

- імперативні (зобов’язальні);
- уповноважувальні;
- заборонні.

Зобов’язальні норми (імперативні) категорично диктують суб’єктам кримінального процесу певну поведінку. Наприклад: стаття 214 КПК України чітко визначає дії слідчого та прокурора, а саме: «Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, *зобов’язаний* внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру

досудових розслідувань». Наступним прикладом імперативної норми є ч. 3 ст. 66 КПК, в якій зазначається, що особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії». А також ч. 9 ст. 290 КПК «Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів» та інші.

Уповноважувальні норми надають суб'єктам кримінального процесу процесуальні права, якими вони можуть користуватися на власний розсуд. Наприклад, підозрюваний має право давати показання і відповідати на запитання (п. 4 ч. 2 ст. 42 КПК), учасники судового провадження – отримати в суді копію вироку чи ухвали суду (ч. 6 ст. 377 КПК). Ці норми є диспозитивними.

Заборонні норми необхідно розглядати як різновид зобов'язуючих або імперативних. Заборонні норми зобов'язують суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності утримуватися від певних дій, недопустимість порушення правових приписів. Наприклад, захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу (ч. 1 ст. 46 КПК). Слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду про затримання з метою приводу (ч. 1 ст. 189 КПК).

За порушення приписів, що містяться в зобов'язальних і заборонних нормах, до учасників кримінальної процесуальної діяльності можуть бути застосовані санкції процесуального характеру (наприклад, примусовий привід); дисциплінарні (догана, звільнення з посади слідчого/дознавача і т. ін.); адміністративні (наприклад, штраф за злісне ухиляння від явки свідка, потерпілого, експерта, перекладача); кримінального права (наприклад, кримінальна відповідальність свідка за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, експерта чи перекладача за відмову від виконання своїх обов'язків без поважних причин та інші).

Кримінальні процесуальні норми за своєю структурою складаються з трьох частин:

- гіпотези;
- диспозиції;
- санкції.

Гіпотеза визначає умову, за якої це правило має застосовуватися. *Диспозиція* містить сам рецепт, правило поведінки. *Санкція* передбачає несприятливі наслідки для суб'єкта, які настають у разі невиконання.

Гіпотеза і диспозиція кримінальних процесуальних норм чітко сформульовані в одній статті або її частині. Санкції часто містяться в інших статтях або формулюються стосовно кількох або багатьох однорідних правил.

Яскравим прикладом тричленної формули кримінальної процесуальної норми є положення гл. 18 КПК «Запобіжні заходи, тримання під вартою». У цій главі в якості гіпотези (умов) виступають підстави застосування запобіжних заходів та їх скасування або зміни. Вони є досить точними відомостями підозрюваного, обвинуваченого (ст. 177 КПК). Диспозиція норми, тобто суть процесуального законодавства кожного запобіжного заходу, встановленого ст. 179–183 КПК. Санкції цих норм присутні в таких статтях КПК: ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180 (накладення грошового стягнення), ч. 8 ст. 182 (застосування застави), що обґрунтовують припущення про цілі (цілі) поведінки.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття кримінального процесуального закону.
2. Які існують правила дії кримінального процесуального законодавства?
3. Яка класифікація норм кримінального процесу? Як вони поділяються відповідно до способу правового регулювання?
4. Наведіть приклади імперативних норм у кримінальному процесі.

Додаткові завдання:

1. Визначить завдання кримінального процесу.
2. Проаналізуйте дію кримінального процесуального законодавства в часі.
3. Окресліть коло осіб, щодо яких здійснюється кримінальне провадження за правилами кримінального процесуального законодавства України.
4. Розкрийте особливості застосування кримінального процесуального законодавства України до осіб, які користуються дипломатичним імунітетом.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яку сферу відносин регулює Кримінальний процесуальний закон?

- а) сферу цивільно-процесуальних правовідносин (подання позовної заяви з приводу відшкодування шкоди);
- б) взаємозв'язок між складами кримінальних правопорушень;
- в) регулювання діяльності та правовідносин, пов'язаних із кримінальним провадженням;
- г) регулювання діяльності та правовідносин, пов'язаних із кримінальним провадженням;
- д) визначення кваліфікації кримінального правопорушення.

2. Кримінальне процесуальне законодавство України не складається з положень:

- а) Конституції України;
- б) Міжнародних договорів, ратифікованих Верховної Ради України;
- в) Цивільного процесуального кодексу;
- г) Кримінального процесуального кодексу;
- д) законів України.

3. Кримінальний процес в Україні здійснюється на підставах і в порядку, передбачених КПК, незалежно від:

- а) місця вчинення кримінального правопорушення;
- б) часу вчинення кримінального правопорушення;
- в) знаряддя вчинення кримінального правопорушення;
- г) суб'єкта вчинення кримінального правопорушення;
- д) об'єкта кримінального правопорушення.

4. Яке місце вчинення кримінального правопорушення відповідно до КПК не підпадає до дії кримінального процесуального законодавства України в просторі:

- а) території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном;
- б) повітряне, морське чи річкове судно, що знаходиться за межами України під її прапором;
- в) вчинення окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва на території України без доручення компетентних органів іноземних держав;
- г) території іншої держави, на яких перебуває особовий склад Збройних Сил України, якщо міжнародними договорами передбачено поширення

юрисдикції на них;

д) вчинення окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва на території України за дорученням компетентних органів іноземних держав.

5. Процесуальна дія здійснюється, а процесуальне рішення приймається відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, які діяли на момент:

- а) якщо пройшов певний термін між діянням та поданням заяви про вчинення кримінального правопорушення;
- б) вчинення такої дії або прийняття такого рішення;
- в) не вчинення кримінально-протиправного діяння;
- г) незалежно від моменту вчинення дії, або прийняття рішення про те чи інше діяння;
- д) немає правильної відповіді.

6. Як відомо, кримінальне провадження за правилами КПК ведеться щодо будь-якої особи, крім випадків, передбачених особливостями кримінального провадження щодо певної категорії осіб, визначених главою 37 КПК. Хто не відноситься до цієї категорії осіб, визначених главою 37 КПК?

- а) народний депутат України;
- б) депутат місцевої ради;
- в) кандидат у Президенти України;
- г) заступник уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- д) адвокат.

7. Як правильно визначити поняття кримінально-процесуальних гарантій:

- а) встановлені кримінальним процесуальним законом обов'язки державних органів і посадових осіб по здійсненню кримінального провадження;
- б) передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження, виконання його завдань;
- в) передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України заходи, що застосовуються до суб'єктів кримінального провадження, що не виконують свої процесуальні обов'язки;
- г) встановлені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочинцем;
- д) немає правильної відповіді.

8. Норми кримінального процесуального права є:

- а) загальними та обов'язковими правилами поведінки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності;
- б) обов'язковими та факультативними правилами поведінки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності;
- в) загальними та обов'язковими правилами поведінки слідчих у кримінально-процесуальній діяльності;
- г) основними та обов'язковими правилами поведінки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності;
- д) основними та додатковими правилами поведінки сторони захисту та обвинувачення.

9. Що з наведеного не є видом норм кримінального процесуального права:

- а) імперативні;
- б) норми, що уповноважують;
- в) норми, що забороняють;
- г) норми, що надають можливість.
- д) правильна відповідь Б та В.

10. Що з наведеного не є структурною частиною кримінальної процесуальної форми:

- а) гіпотеза;
- б) преамбула;
- в) диспозиція;
- г) санкція;
- д) правильні відповіді Б та В.

1.3. Докази та доказування

1.3.1. Поняття, ознаки і класифікація доказів

Процес доказування є діяльністю, що пронизує всі стадії кримінального провадження від отримання уповноваженими особами правоохоронних органів правнорелевантної інформації до виконання вироку чи звільнення від подальшого відбування покарання, ухвалення судом рішення про зняття судимості.

У кримінальному судочинстві докази мають суттєве значення, саме тому закон детально визначає як поняття доказів, так і процес їх використання у кримінальному провадженні. Поняття доказу в Кримінальному процесуальному кодексі України є легальним (визначеним у законі).

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК *доказами* в кримінальному провадженні є *фактичні дані, отримані у Кримінальному – процесуальному кодексу порядку, на підставі яких слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.*

Зокрема, не можуть розглядатися як докази (у процесуальному сенсі) позиції сторін і суддів, а також висновки, зроблені ними на підставі доказів та «попереднього» знання, яке впливає із раніше набутого життєвого і професійного досвіду.

Докази, які виходять безпосередньо від людей (показання, висновки, документи) придатні для отримання інформації про сприйняття події цією особою. Проте інформація потерпілих свідків, експертів, а також посадових осіб не мають самостійного значення, доки не будуть піддані процесуальному доопрацюванню і пристосуванню до потреб сторін. На цьому етапі і одержуються «фактичні дані» у процесуальному сенсі.

Отже, одні й ті ж фактичні дані можуть визнаватися доказами однією чи навіть обома сторонами, але не визнаватися судом, і навпаки.

Доказами в кримінальному провадженні можуть бути не будь-які фактичні дані, а лише ті, які є належними, допустимими, достовірними та достатніми.

Науковці виокремлюють такі невід’ємні ознаки доказів:

- 1) допустимість;
- 2) достовірність;
- 3) достатність.
- 4) належність;

Допустимим доказ визнається, якщо він був отриманий у порядку,

встановленому КПК України. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Допустимість доказу визначається виходячи насамперед із обставин його отримання і залучення до кримінального провадження.

Допустимість доказу є основною його ознакою. Не зважаючи на те, що у доктрині Європейського Суду з прав людини визначення процесуальних норм і належить національним правовим системам, однак застосування таких норм може бути предметом розгляду Суду, позаяк таке застосування може вплинути на справедливість усього судового провадження.

Достовірність доказів – це можливість застосування фактичних даних в процесі доказування з точки зору знання про джерела, обставини, методи їх утворення і отримання в контексті використання у справі інших матеріалів.

Іншими словами, достовірність доказів – це їхня «гносеологічна допустимість». Під достовірністю у кримінальному процесі розуміють зовсім не ту достовірність, що мається на увазі в точних науках (рівна одиниці ймовірність), і не «істинність», а, так звана, практична достовірність, якою переважна більшість людей, які перебувають у здоровому глузді, задовольняється в найбільш відповідальних ситуаціях повсякденного життя. Наприклад, коли показання одного свідка, що заслуговує на довіру, суперечать показанням підозрюваного чи обвинуваченого і висновку експерта. Як правило, достовірність фактичних даних може бути встановлена під час винесення рішення у кримінальному провадженні.

Достатність доказів – це можливість суду чи органу кримінального переслідування покласти їхню сукупність або ж один із них в основу процесуального рішення. Ця ознака доказів застосовується тільки відносно певної їх сукупності.

На відміну від норм, чинних у період панування теорії формальних доказів, сучасні правові акти сучасно регламентують питання достатності доказів. Достатність доказів визначається переважно, виходячи із життєвого та професійного досвіду осіб, які приймають кримінально-процесуальні рішення.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Належність доказів – це можливість фактичних даних під час їх використання з'ясувати чи, навпаки, «затемнювати» обставини, що входять до предмету доказування.

Усі докази, що дають в конкретних умовах місця і часу підставу для судження (роздумів) про обставини предмету доказування, вважаються належними.

Докази необхідно класифікувати: на особисті і речові; первинні і похідні; прямі і побічні (непрямі); обвинувальні і виправдувальні.

Докази мають різні властивості й ознаки, які можуть бути підставою для їх класифікації з поділом на декілька груп. Докази поділяються на такі:

– залежно від стосунку до предмета доказування (головного факту) – на прямі й непрямі (побічні);

– залежно від стосунку до підозри чи обвинувачення – на обвинувальні і виправдувальні;

– залежно від стосунку до джерела отримання відомостей про факти – на первинні і похідні;

– залежно від механізму формування доказів – на особистісні і речові.

Прямими є докази, які безпосередньо вказують на наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України). Непрямими (побічними) є докази, за допомогою яких встановлюються проміжні (доказові) факти, із сукупності яких можна зробити висновок про наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Обвинувальними є докази, які встановлюють подію кримінального правопорушення й винність підозрюваного чи обвинуваченого у його вчиненні, а також обставини, які обтяжують покарання.

Виправдувальними є докази, які встановлюють відсутність події чи складу кримінального правопорушення, невинуватість особи у його вчиненні, а також обставини, які пом'якшують покарання.

Розподіл доказів на обвинувальні та виправдувальні відповідає положенням, передбаченим ч. 2 ст. 9 КПК України, згідно з якими, прокурор, керівник органу досудового розслідування, керівник підрозділу дізнання або слідчий, дізнавач зобов'язані всебічно, повно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викри-вають, так і ті, що виправдовують підозрюваного чи обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та

забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Первинними є докази, отримані із першоджерела (показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо). Похідними є докази, отримані з «других рук» (показання з чужих слів, копія документа тощо).

Особистісні докази – це докази, які формуються у свідомості людини (показання, висновок експерта) на підставі сприйняття нею певних обставин учиненого кримінального правопорушення.

Речові докази – це матеріальні об'єкти, пов'язані з учиненим кримінальним правопорушенням, що відповідають вимогам ст. 98 КПК України.

Така класифікація має не тільки теоретичне значення, а й суто прикладне (практичне), оскільки правильне визначення природи доказу дозволяє надалі правильно його оцінити та спрямувати свою діяльність на отримання нових доказів.

1.3.2. Джерела доказів

Процесуальні джерела доказів – це форма збереження фактичних даних.

Згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України фактичні дані, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні, встановлюються:

- 1) показаннями (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта);
- 2) речовими доказами;
- 3) документами;
- 4) висновком експерта;

1. Показання – відомості, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді та суду в установленому законом порядку.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому,

дізнавачу, прокурору, або посилатися на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст. 101 КПК. Якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні статті 101 КПК, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 89 КПК, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

З'ясування достовірності показань свідка.

1. Сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

2. Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

3. Свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

4. Свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

Показання з чужих слів.

Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

1) значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;

2) інші докази щодо питань, передбачених пунктом 1 цієї частини, які подавалися або можуть бути подані;

3) обставини надання первинних пояснень, які викликають

довіру щодо їх достовірності;

4) переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;

5) складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;

б) співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;

7) можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона:

1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;

2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;

3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;

4) перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої цієї статті.

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, дізнавачем, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, дізнавачу, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

2. Речовими доказами, згідно зі ст. 98 КПК, є матеріальні об'єкти, які:

- були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;
- зберегли на собі сліди кримінального правопорушення;
- містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

- предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;

– гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Правила роботи з речовими доказами

Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, дізнавачем, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

При передачі кримінального провадження від одного органу досудового розслідування до іншого, направленні провадження прокуророві чи до суду, а так само при передачі з одного суду до іншого речові докази передаються разом із кримінальним провадженням.

Відповідно до ч. 1 ст. 100 КПК речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160-166, 170-174 КПК.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, дізнавач, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірени копії.

У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката.

Речові докази та документи, надані суду, зберігаються в суді, за винятком випадків, передбачених ч. 6 ст. 100 КПК, а також речових доказів у вигляді громіздких або інших предметів, що вимагають спеціальних умов зберігання, які можуть знаходитися в іншому місці зберігання.

Речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов

зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються власнику або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

У випадках, передбачених п. п. 2-4 ч. 6 ст. 6 КПК, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі ст. ст. 171-173 КПК.

Реалізація, технологічна переробка або знищення речових доказів у випадках, передбачених ст. 100 КПК, здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Вирішення питання про речові докази

Питання про долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили.

При цьому:

1) гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються;

2) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються;

3) майно, яке вилучене з обігу, передається відповідним установам або знищується;

4) майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а в разі необхідності – передається до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам на їх прохання;

5) гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, повертаються законним володільцям, а в разі невстановлення їх – передаються в дохід держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку;

6) гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави;

7) документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.

Спір про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується у порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили.

3. Документи. Будь-який спосіб фіксації є документуванням конкретних обставин. У найбільш загальному плані під документом розуміють будь-який об'єкт матеріального світу, на якому знаками (буквами, числами тощо) зафіксовані які-небудь відомості про якісь об'єкти чи їхні зображення.

Згідно з ч. 1 ст. 99 КПК, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Джерелами доказів у кримінальному провадженні є лише той документ, який відповідає вимогам допустимості. Допустимість його забезпечується наступними умовами:

– він містить відомості про фактичні обставини, що мають значення для провадження;

– наявність даних про те, яким чином документ потрапив до матеріалів кримінального провадження;

– дотриманні вимоги щодо реквізитів службових документів;

– наявність посилань на джерело повідомлення, посилання на назву нормативного акта, номер і дату архівного документа, та на осіб, від яких отримані дані.

Відсутність хоча б однієї із цих ознак позбавляє документ доказового значення, з причин сумнівів у достовірності фактів, що в

ньому містяться.

Не визнається джерелом доказів документ, походження якого не встановлено (анонімний лист, записна книжка невстановленого власника).

За характером виникнення документи діляться на дві групи:

- 1) офіційні (що надходять від підприємств, організацій і установ);
- 2) особисті (що надходять від приватних осіб).

Офіційні документи повинні мати встановлені для них реквізити (штамп, печатку, підписи). Коли відомості про фактичні дані викладаються громадянами, то до форми документа можуть пред'являтися вимоги лише в особливих випадках (наприклад, доручення, розписка і т.п.). При цьому варто мати на увазі, що такі документи можуть використовуватись у процесі доказування, якщо достовірно встановлений їх власник і джерело походження.

За способом фіксації відомостей документи можуть бути:

– письмові – документи на папері (довідки, характеристики, листи);

– електронні – це документи, інформація в яких зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (ч. 1 ст. 5 Закону України від 22 травня 2003 року «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу (ч. 3 ст. 7 цього ж Закону).

Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму (ч. 2 ст. 8 Закону). У зв'язку з розширенням обігу електронних документів законодавцю варто подбати про врегулювання порядку використання фактичних даних, що містяться в електронних документах, як доказів у кримінальному провадженні;

- графічні (схеми, графіки, креслення);
- знакові (табуляграми);
- фото і кінематографічні (фотокартки, слайди, кіноплівки);
- відеозапис (відеотеки);
- звукозапис (фонограми).

Процесуальний режим фіксації, зберігання і вирішення долі інших документів суттєво відрізняється від процесуального режиму, встановленого законом для речових доказів.

Критеріями, за якими відрізняють документи і речові докази,

називають різноманітні ознаки. Ними є:

- особливості методів дослідження;
- замінюваність документів і незамінюваність речових доказів;
- стихійний характер формування речових доказів і штучний – документів;
- значущість для провадження змісту (документи) або слідів на них, обставин їх утворення, зміни, переміщення або виявлення (речові докази).

Однак всі перелічені ознаки є недосить стабільними і можуть зустрічатися як у речових доказів, так і у документів, а також у документів з ознаками речових доказів.

До документів можуть належати:

- 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);
- 2) матеріали, отримані в результаті здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
- 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;
- 4) висновки ревізій та акти перевірок.

4. Висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Акти чи інші документи, в тому числі відомчі, де зазначаються обставини, встановлені із застосуванням спеціальних знань (наприклад, про причини аварії, вартість ремонту, розмір недостачі матеріальних цінностей), не можуть розглядатись як висновок експерта та бути підставою для відмови в призначенні експертизи, навіть якщо вони одержані на запит суду, органу дізнання, слідчого або адвоката.

Експерт надає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в провадженні може бути призначено декількох експертів, які дають спільний висновок. Якщо ж вони не дійшли згоди, то кожний із них складає висновок окремо. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження.

Предметом дослідження, результати якого відображаються у

висновку експерта, є поставлені особою, котра є ініціатором проведення експертизи, питання, для вирішення яких потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Особливість оцінки висновку експерта полягає в тому, що він для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, слідчого судді і суду не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку. Практика показує, що зазначені особи, як правило, погоджуються з фактичними даними, що містяться у висновку експерта.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими.

Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Зміст висновку експерта.

У висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом.

Коли висновок первинної експертизи визнається неповним (досліджені не всі подані об'єкти чи не дані вичерпні відповіді на порушені питання) або неясним (нечітко викладений або має неконкретний, невизначений характер), то може бути призначена *додаткова експертиза*. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експертові.

Коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам кримінального провадження, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи, призначається *повторна експертиза*. Проведення повторної експертизи може бути доручено тільки іншому експертові.

Комісійна експертиза призначається у випадках, коли є потреба провести дослідження за участю декількох експертів – фахівців у одній галузі знань.

Комплексна експертиза призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями в різних галузях знань.

1.3.3. Процесуальні джерела доказів у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків, окрім тих, що визначені в ст. 84 КПК України, також є:

- пояснення осіб;
- результати проведення медичного освідування;
- висновок спеціаліста;
- показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Результати проведення медичного освідування. Відповідно до ст. 298-2 КПК України, особу, яка вчинила кримінальний проступок, можна затримати не більше як на три години з моменту фактичного затримання. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286-1 КК України, з явними ознаками стану алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюють не більше як на три години з обов'язковим доставлянням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

Відповідно до ст. 241 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Освідування здійснюють на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюють особи тієї самої статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий (дізнавач), прокурор не вправі бути присутнім під час освідування особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являють постанову прокурора. Після цього особі пропонують добровільно пройти освідування, а в разі її відмови дію проводять примусово.

Під час освідування недопустимими є дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюють фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрацію яких можна вважати образливою для освідуваної особи, зберігають в опечатаному вигляді й надають лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складають протокол згідно з вимогами КПК України. Особі, освідування якої проводили примусово, надають копію такого протоколу.

Як убачається зі змісту ст. 298-1 КПК України, у провадженні про кримінальні проступки проводять медичне освідування, якщо немає потреби проводити експертизу (визначення стану сп'яніння або інших

властивостей та ознак, що мають значення для провадження). Проведення інших видів освідування можливе в порядку ст. 300 КПК України, у якій передбачено, що для досудового розслідування кримінальних проступків дозволено виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України.

Одночасно із врученням повідомлення про підозру особу інформують про результати медичного освідування та висновок спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом 48 год має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

Показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі прилади та засоби можуть використовувати особи (зокрема правопорушником) з різною метою, працювати в автоматичному режимі (наприклад, для нагляду за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, відеоспостереження в громадських місцях тощо).

У ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Працівники поліції задля забезпечення публічної безпеки та порядку має право закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману з автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

- 1) запобігання, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;
- 2) забезпечення дотримання Правил дорожнього руху.

Зазначені процесуальні джерела доказів не може бути використані в кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді.

1.3.4. Поняття, мета і значення доказування

Кримінальне-процесуальне доказування – здійснювана в правових і логічних формах частина кримінальної-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, що полягає у висуванні можливих версій щодо системи юридично-значущих обставин

кримінального провадження, у збиранні, перевірці та оцінці доказів за цими версіями, а також в обґрунтуванні на досудовому розслідуванні достовірного висновку про доведеність вини особи та його подальше обстоювання у судових стадіях процесу.

Згідно з ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Як об'єктивна істина загалом, так і окремі факти, обставини кримінального правопорушення встановлюються слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази і на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Цим зумовлюється те, що доказування має найбільшу питому вагу в усій діяльності сторін кримінального провадження, осіб, яких вони залучають до цієї діяльності, а також те, що нормативне регулювання й теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце в кримінально-процесуальному праві, найважливішою складовою якого є доказове право, і в науці кримінального процесу, де провідну роль відіграє теорія доказів (її ще називають ученням про докази). У кінцевому підсумку в кримінальному процесі як науці, навчальній дисципліні, галузі права і практичній діяльності все зводиться до доказування і доказів, бо вони є основним змістом кримінального процесу.

Діяльність щодо доказування вини особи здійснюється на виконання обов'язку, який отримав назву «тягар доказування». У кримінальному процесі тягар доказування покладається на сторону обвинувачення.

Доказування має кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення.

Кримінально-правове значення доказування полягає в тому, що:

- тільки завдяки доказуванню можна встановити чи мало місце кримінальне правопорушення і якою є його кваліфікація;
- доказування забезпечує реалізацію такої кримінально-правової категорії, якою є кримінальна відповідальність.

Кримінально-процесуальне значення доказування проявляється в тому, що:

- правильне його здійснення в змозі забезпечити реалізацію прав і законних інтересів всіх учасників кримінального процесу;
- всі питання, які виникають під час провадження у кримінальному провадженні, можуть бути вирішені лише на підставі

достовірно встановлених під час доказування обставин;

– участь зацікавлених суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації принципів кримінального процесу (зокрема принципів змагальності, забезпечення права обвинуваченого на захист, презумпції невинуватості);

– докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні (доведеність вини підсудного покладається в основу вироку суду).

Таким чином, що стосується значення кримінально-процесуального доказування, то його не можливо перебільшити. Адже, говорячи про процес доказування у кримінальному провадженні, ми говоримо насамперед про те, що вирішується доля людини. І від того, наскільки правильно буде зібрано і оцінено весь доказовий матеріал, залежить правильність, законність судового рішення у кримінальному провадженні.

1.3.5. Структура процесу доказування

Процес доказування – це шлях відтворення реальної картини події кримінального провадження, з'ясування її сутності і вироблення на підставі цього відповідних процесуальних рішень.

Цей процес складається із комплексу процесуальних дій і відносин, що можуть бути згруповані в окремі відносно самостійні елементи.

Розглянемо тепер кожний з елементів.

1. Збирання доказів – це здійснювана із дотриманням процесуальної форми діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із пошуку та виявлення джерела фактичних даних, вилученню необхідної інформації і її фіксації.

Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом.

Збирання (формування) доказів – це виконання суб'єктами

доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення доказів в установленому законом порядку.

Як видно з визначення, збирання (формування) доказів – це практична діяльність суб'єктів доказування.

Відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК. Із змісту цієї норми випливає, що для кожної сторони закон установлює властиві їй способи збирання доказів.

Так, згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок і проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирає докази шляхом витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом учинення інших дій, здатних забезпечити надання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, дізнавачу, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Постанова слідчого чи прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

У відповідності до ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Докази можуть бути одержані також на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час

кримінального провадження (ч. 4 ст. 93 КПК України).

Основним способом збирання доказів стороною обвинувачення проведення слідчих (розшукових) дій та такого їх різновиду, як негласні слідчі (розшукові) дії. Це пов'язано передовсім з тим, що правом їх проведення наділено тільки слідчого, відповідні оперативні підрозділи за письмовим дорученням слідчого чи прокурора, прокурора, а також з тим, що слідчі дії спрямовано безпосередньо на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії мають спільну мету, але відрізняються процесуальним порядком їх проведення, оскільки перші проводяться в чітко встановленій процесуальній формі, а другі не мають такої чіткої процесуальної форми та здійснюються і проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, не можна отримати в інший спосіб, а методи їх проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, установлених КПК України.

Сторона захисту, а також потерпілий під час збирання доказів не мають права проводити слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії, оскільки це є виключною компетенцією слідчого та прокурора, проте закон надає їм право ініціювати проведення вказаних дій шляхом подання слідчому чи прокурору відповідних клопотань, які повинні бути розглянуті в строк не більше трьох днів з моменту подання.

До того ж гарантією дотримання прав сторони захисту та потерпілого, яка здатна убезпечити від необґрунтованої відмови від задоволення клопотання, є право оскаржити слідчому судді постанову слідчого чи прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

Сторона обвинувачення, сторона захисту або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, також має право збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків ревізій та актів перевірок. Цей спосіб збирання доказів не має такої чіткої процесуальної форми, як проведення слідчих (розшукових) дій.

Витребування – це звернення з вимогою про добровільне надання речей, документів чи відомостей, які мають значення для кримінального провадження.

Витребувати їх можливо, якщо достовірно відомо, що речі, документи або відомості перебувають чи зберігаються в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, у службових або фізичних осіб. У законі не вказано, в якій формі повинно відбуватися витребування – в письмовій чи усній. Уявляється, що як представникам сторони обвинувачення, так і стороні захисту перевагу необхідно надавати письмовій формі, оскільки, з одного боку, це дозволить надати спілкуванню офіційної форми, яка відповідає вимогам діловодства, забезпечить повагу та інтереси органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб, а з іншого – сприятиме отриманню доказів, які відповідають вимогам допустимості.

Практика виробила форми звернення з вимогою про надання речей, документів або відомостей – для слідчого та прокурора це може бути постанова, яка є обов'язковою для виконання (ч. 5 ст. 40 КПК України), звернення, доручення, клопотання чи запит; для представників сторони захисту – заява або клопотання, а для захисника – також і адвокатський запит (п. 1 ч. 1 ст. 20, ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Сторони кримінального провадження здійснюють збирання доказів також шляхом їх отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових фізичних осіб. Правова природа отримання доказів, на відміну від витребування, є іншою. Отримання полягає у прийманні того, що надсилається, надається або вручається. Тобто, в разі отримання, певна особа добровільно передає, надає або представляє матеріали слідчому чи прокурору. Для деяких учасників кримінального провадження законом передбачено право збирати й подавати (або тільки подавати) докази слідчому, прокурору або слідчому судді, а під час судового розгляду – суду. Це, зокрема, є правом підозрюваного, обвинуваченого, законного представника підозрюваного, обвинуваченого, захисника, потерпілого, представника та законного представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників та законного представника цивільного позивача.

Отже, вказане право зазначених осіб кореспондує обов'язку слідчого та прокурора прийняти (отримати) представлені матеріали, якщо вони мають значення для кримінального провадження.

Способом збирання доказів є отримання сторонами, а також потерпілим висновків експертів.

Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 93 КПК України сторони кримінального провадження, а також потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюють збирання доказів шляхом отримання висновків ревізій та актів перевірок.

Буквальне тлумачення положень ст. 93 КПК України дає підставу дійти висновку, що сторони мають право отримувати висновки ревізій, які вже відбулися, вже були проведені. Але разом із тим слідчий та прокурор мають право не тільки отримати такий висновок, але й призначити ревізію та перевірку з метою отримання висновків.

До інших процесуальних дій, які є способами збирання стороною обвинувачення доказів, можна віднести будь-які, передбачені КПК України, процесуальні дії, які проводяться слідчим, прокурором або керівником органу досудового розслідування та спрямовані на отримання доказів, які сприяють усебічному, повному й неупередженому розслідуванню кримінального правопорушення та встановленню обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Сторона захисту, а також потерпілий мають право витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і службових осіб копії документів, відомостей, висновків ревізій та актів перевірок, що мають значення для кримінального провадження, не тільки на підставі ч. 3 ст. 93 КПК України, а також відповідно до вимог законів України «Про інформацію» й «Про доступ до публічної інформації».

Адвокат має право збирати докази відповідно до закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Способи збирання доказів, які передбачаються у ст. 93 КПК України, є вичерпними та розширеному тлумаченню не підлягають. Це положення має важливе значення для недопущення використання в доказуванні матеріалів так званих «нетрадиційних способів отримання доказів», до яких, зокрема, належать застосування поліграфа, допит під гіпнозом, використання здібностей екстрасенсів тощо. Такі дії не відповідають критеріям наукової достовірності та обґрунтованості, а тому отримані за їх допомогою відомості не можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

Під час збирання доказів відбувається їх формування, що включає провадження і процесуальне оформлення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчого, прокурора, слідчого судді, суду по виявленню, вилученню та процесуальній фіксації (закріпленню) доказової інформації у встановленому законом порядку.

2. Перевірка доказів – це діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із ретельного, всебічного і об'єктивного визначення достовірності фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження.

Перевірці підлягають як фактичні дані, так і їхні джерела; як кожний доказ окремо, так і у сукупності з іншими доказами. Перевірку доказів здійснюють державні органи і посадові особи, від яких залежить прийняття процесуальних рішень. Інші суб'єкти процесу лише беруть участь у перевірці доказів.

Докази перевіряються:

1) шляхом детального дослідження ознак кожного доказу і його джерела;

2) шляхом провадження процесуальних (слідчих) дій (передовсім – очної ставки, відтворення обстановки і обставин події, пред'явлення для впізнання, провадження експертизи);

3) логічним шляхом (аналіз змісту доказів; співставлення доказу, що перевіряється, з іншими доказами; отримання нових доказів).

4) Такий елемент, як перевірка доказів, згадується в ч. 2 ст. 91 КПК України, але закон не розкриває змісту цього поняття, на відміну від збирання (формування) й оцінки доказів.

5) Перевірка доказів – це єдність практичної та розумової діяльності суб'єктів доказування. Вона передбачає широке застосування таких логічних прийомів, як аналіз і синтез установлених у кримінальному провадженні фактів та їх зіставлення. Жоден доказ не може бути покладений у підґрунтя висновків у кримінальному провадженні без перевірки.

6) Перевірка доказів здійснюється шляхом: 1) з'ясування змісту кожного окремо взятого доказу; 2) зіставлення його з обстановкою та іншими обставинами кримінального правопорушення; 3) зіставлення та порівняння його з іншими доказами, які є в кримінальному провадженні; 4) проведення додаткових, повторних і нових слідчих (розшукових) та/або негласних слідчих (розшукових) дій; 5) застосування тактичних прийомів та оперативно-розшукових заходів

(непроцесуальні способи).

Також перевірка доказів проводиться шляхом їх аналізу, зіставлення з іншими доказами, також шляхом проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій з метою пошуку нових доказів, підтвердження, або навпаки, спростування доказів, вже раніше зібраних. Крім того, перевірка доказів проводиться з метою з'ясування питання про їх достовірність. Під перевіркою доказів як елементом доказування необхідно розуміти дослідження їх властивостей та ознак. Під властивостями доказової інформації розуміємо зовнішній прояв сутності (тобто цілей, зв'язків існування та можливостей бути використаним за призначенням), що сформувалася під впливом події злочину. Ознаки доказу, з одного боку, характеризують його зміст на предмет достовірності, з другого боку, на предмет наявності доброякісної процесуальної форми.

3. Оцінка доказів – це розумова діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, суду, яка полягає в тому, що ці посадові особи, керуючись своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді доказів в їх сукупності, законом і правосвідомістю, вирішують питання про допустимість, належність і достовірність та інші ціннісні характеристики кожного доказу і достатність їх для обґрунтування процесуального рішення.

Ніякі докази для суду, прокурора, слідчого не мають наперед встановленої сили. Це правило є основним для системи вільної оцінки доказів, яка існує у кримінально-процесуальному праві всіх розвинених демократичних держав.

Судді, які входять до складу колегії, що розглядає кримінальне провадження, мають право на окрему думку під час підписання вироку. Дане право також впливає із правила про вільну оцінку доказів кожною посадовою особою, яка веде процес.

Отже, оцінка доказів – це здійснювана в логічних формах розумова діяльність суб'єктів кримінального процесу, яка полягає в тому, що вони, керуючись законом, розглядають за своїм внутрішнім переконанням кожний доказ окремо та всю сукупність доказів, визначаючи їх належність, допустимість і достовірність, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення; висувають необхідні слідчі (судові) версії, вирішують, чи підтверджуються вони, встановлюють, чи є підстави для прийняття процесуальних рішень і проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових)

дій та інших процесуальних дій, доходять висновку про доведеність або недоведеність окремих обставин справи й кримінального правопорушення загалом із наведенням аналізу доказів у відповідних процесуальних рішеннях. Така діяльність відбувається безперервно, протягом усього процесу доказування, у тому числі під час збирання і перевірки доказів, і визначає формування висновків про доказаність (чи недоказаність) обставин, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні.

Для кримінального процесу України характерним є те, що закон наперед не визначає сили і значення доказів. Навпаки, сила, значення та достовірність того чи іншого доказу визначаються щоразу слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом. Так, висновок експерта не є обов'язковим для слідчого, прокурора, слідчим судді та суду, оскільки, якщо до того є відповідні підстави, вони мають право не погодитися з висновками експерта. Так, визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини не може розглядатися як доказ, що має особливе значення.

Основні положення оцінки доказів єдині для всіх етапів кримінального провадження і передбачені в ч. 1 ст. 94 КПК: «Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення». Згідно з ч. 2 ст. 94 КПК жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Внутрішнє переконання – це тверда впевненість, яка склалася при провадженні у справі слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду щодо правильності оцінки всіх наявних у провадженні відомостей і доказів і всіх встановлених у справі фактів; і що правильним є отриманий висновок у всіх питаннях, які виникли під час розслідування та вирішення справи по суті. Це не є інтуїція, не є просте почуття. Внутрішнє переконання – це вивідне знання, що характеризується вірою в його надійність та готовністю діяти відповідно до нього. З однієї сторони, воно суб'єктивне, тому що є переконанням конкретного суб'єкта кримінального судочинства як людським почуттям; з другої ж сторони, воно об'єктивне, тобто має об'єктивну основу. Такою основою є докази, що мають місце в провадженні. Внутрішнє переконання в оцінці доказів необхідно розглядати в двох аспектах: як метод оцінки доказів і як результат такої оцінки. Як метод оцінки доказів внутрішнє

переконання гарантується незв'язаністю, слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді та суду оцінкою доказів, що дана іншим органом на будь-якому етапі стадії процесу; відсутністю правил щодо переваги одного виду доказів перед іншими. Внутрішнє переконання як результат оцінки доказів означає переконання слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді та суду в достовірності доказів і правильності висновків, до яких вони прийшли під час кримінально – процесуального доказування. Але, враховуючи змагальну конструкцію сучасного кримінального процесу України, можна говорити про деяку специфіку формування внутрішнього переконання суб'єктів доказування за наявності обставин, з якими кримінально-процесуальний закон пов'язує обов'язковість врахування процесуальної позиції сторін при прийнятті рішень слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею і судом.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання

1. Які існують процесуальні джерела доказів?
2. Що таке процес доказування?
3. Що таке докази?
4. У чому полягає допустимість доказів?
5. У чому полягає належність доказів?
6. У чому полягає достовірність доказів?
7. Яка існує класифікація доказів?
8. Поняття речових доказів.
9. Поняття та елементи кримінально-процесуального доказування.
10. Які норми складають доказове право?

Додаткові завдання

1. Яким чином збираються докази та їх джерела?
2. За якими правилами перевіряються докази та їх джерела?
3. Які існують процесуальні правила оцінки доказів та їх процесуальних джерел?
4. Що треба розуміти під доказами та їх процесуальними джерелами в кримінальному процесі?
5. Які відомості складають предмет показань свідка і потерпілого?
6. У чому полягають правила оцінки показань свідка і потерпілого?
7. Які відомості складають предмет показань підозрюваного і обвинуваченого, в чому полягають їх різновидності і правила оцінки?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Не є джерелом доказів:

- а) показання;
- б) речові докази;
- в) довідка спеціаліста;
- г) висновки експертів;
- д) пояснення осіб.

2. Доказ визнається допустимим, якщо:

- а) він отриманий у порядку, встановленому КПК України;
- б) він отриманий уповноваженою службовою особою;
- в) він отриманий без грубих порушень чинного законодавства;
- г) він отриманий з додержанням загальних вимог КПК України;
- д) він отриманий без суттєвих порушень чинного законодавства.

3. Збирання доказів у кримінальному судочинстві України здійснюється:

- а) слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, керівником органу досудового розслідування;
- б) слідчим, дізнавачем, прокурором;
- в) сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому КПК України;
- г) слідчим, прокурором та потерпілим;
- д) потерпілим.

4. Дублікат документа може бути визнаний судом як оригінал документа, якщо він:

- а) завірений нотаріально;
- б) виготовлений таким же способом, як і його оригінал;
- в) скріплений печаткою органу державної влади, юридичної особи та завірений підписом посадової особи;
- г) завірений слідчим суддею;
- д) завірений прокурором.

5. Яке положення не передбачено в якості обставини, що підлягає доказуванню:

- а) подія кримінального правопорушення;
- б) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- в) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності;
- г) причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального

правопорушення;

д) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.

6. Процесуальними джерелами доказів є:

- а) показання, речові докази, документи, акти ревізії, перевірки ;
- б) показання, речові докази, документи, висновки експертів;
- в) показання, акти ревізій, перевірок, документи, висновки експертів;
- г) визнання особою вини, речові докази, документи, висновки експертів;
- д) документи, висновки експертів.

7. У разі закриття кримінального провадження слідчим (дізнавачем) питання про долю речових доказів вирішується:

- а) слідчим (дізнавачем) за згодою прокурора ;
- б) прокурором;
- в) слідчим (дізнавачем) за згодою прокурора або прокурором;
- г) судом;
- д) слідчим суддею.

8. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на:

- а) сторону обвинувачення;
- б) сторону захисту ;
- в) сторону кримінального провадження, що їх подає;
- г) слідчого суддю;
- д) слідчого.

9. Обов'язок доказування даних щодо розміру процесуальних витрат покладається:

- а) тільки на дізнавача, слідчого, прокурора;
- б) тільки на потерпілого;
- в) тільки на підозрюваного;
- г) на сторону, яка їх подає;
- д) тільки на суддю.

10. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному:

- а) Генеральним прокурором України ;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Державною судовою адміністрацією України ;
- г) судом;
- д) КПК України.

1.4. Суб'єкти кримінального провадження

1.4.1. Поняття суб'єктів кримінального провадження, їх класифікація

Суб'єкти кримінального провадження – це всі особи, які беруть участь у кримінальних процесуальних правовідносинах, тобто які мають певні права та обов'язки.

Суб'єкти кримінального провадження неоднорідні, вони можуть виконувати (здійснювати) різні кримінальні процесуальні функції і мати різні права та обов'язки, тобто мати різний правовий статус. Таким чином, суб'єкти кримінального провадження – це державні органи, посадові й приватні особи, які здійснюють кримінальне провадження або залучаються до нього, які виконують певні (різні) кримінальні процесуальні функції, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набувають процесуальних прав і несуть процесуальні обов'язки.

Суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності розрізняються за своїм процесуальним станом, роллю у процесі, виконують різні кримінально- процесуальні функції і завдання, розрізняються метою, вступають між собою у різні правовідносини, що створює передумови для їх класифікації.

У даний час існує законодавча класифікація учасників кримінального провадження, в основу якої законодавець поклав змагальну процедуру кримінального судочинства.

У зв'язку з цим критерієм всі учасники кримінального процесу розподіляються на наступні групи. У першу групу включений тільки суд в якості єдиного органу, який здійснює правосуддя. Другу групу складають учасники судочинства з боку обвинувачення. У третю групу входять учасники процесу з боку захисту. Нарешті, остання, четверта група включає в себе всіх інших учасників кримінального судочинства, які сприяють вирішенню завдань кримінального процесу, але не зазначених у попередніх класифікаційних групах.

Однак для вітчизняного кримінального процесуального права найліпшим видається підхід до класифікації, при якому враховуються мета участі учасника у процесі, напрямок його діяльності, зв'язок останньої з завданнями кримінального провадження, ставлення до кінцевих результатів кримінального провадження, а також відповідність до структури безпосередньо Кримінального процесуального кодексу України. З урахуванням цього можна виділити наступні групи суб'єктів

кримінального провадження:

1) державні органи і посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження і залучають до його сфери всіх інших учасників кримінальної процесуальної діяльності: суд, суддя, слідчий суддя, прокурор, слідчий, дiзнавач, керівник органу дiзнання, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи;

2) особи, які мають та обстоюють (захищають) власні інтереси: потерпілий, підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, цивільний позивач, цивільний відповідач;

3) особи, які захищають та представляють інтереси інших осіб: захисник, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, представник потерпілого, законний представник потерпілого, представник цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник цивільного позивача;

4) особи, які сприяють здійсненню кримінального провадження: заявник, викривач, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник, понятий, педагог, лікар, особи, разом з якими представляється особа для впізнання;

5) особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування: особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України.

1.4.2. Державні органи і посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження

Суд – учасник кримінального провадження, основною функцією якого є здійснення правосуддя. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Лише суду надані конституційні повноваження визнавати своїм вирокom конкретну особу винною у скоєні злочину (ст. 62 Конституції України), а також застосовувати кримінальне покарання у відповідності з законом. Згідно з ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Також народ може безпосередньо брати участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Відповідно до п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України **суддя** – це голова, заступник голови, суддя Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, апеляційного суду, місцевих загальних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний.

Судочинство здійснюється судами конституційної та загальної юрисдикції. Судами конституційної юрисдикції є Конституційний Суд України.

Систему загальних судів становлять:

1) *місцеві суди*, тобто суди першої інстанції – місцевий загальний суд, який має право ухвалити вирок або постановити ухвалу про закриття кримінального провадження, а також Вищий антикорупційний суд у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його підсудності ст. 216 КПК України, а також апеляційний суд у випадку, передбаченому КПК України (п. 22 ч. 1 ст. 3 КПК України);

2) *апеляційні суди*, тобто суди апеляційної інстанції – це відповідний апеляційний суд, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення, а також Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду – стосовно судових рішень Вищого антикорупційного суду, ухвалених як судом першої інстанції, а також стосовно судових рішень інших судів першої інстанції, ухвалених до початку роботи Вищого антикорупційного суду в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених цим Кодексом до підсудності Вищого антикорупційного суду;

3) *суди касаційної інстанції* – Верховний Суд (п. 21 ч. 1 ст. 3 КПК України);

Також до системи загальних судів відносяться вищі спеціалізовані суди, які здійснюють правосуддя на правах судів першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ.

До вищих спеціалізованих судів відносяться:

1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності;

2) Вищий антикорупційний суд.

Найвищим судовим органом у системі загальних судів є Верховний Суд України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені КПК України.

Відповідно до КПК України суд як орган правосуддя має наступні повноваження:

1) визнати особу винною у вчиненні кримінального правопорушення та призначити їй покарання;

2) застосувати до особи примусові заходи медичного характеру відповідно до вимог гл. 39 КПК України;

3) застосувати до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру відповідно до вимог гл. 38 КПК;

4) ухвалити вирок або постановити ухвалу про закриття кримінального провадження;

5) прийняти ухвалу про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності;

6) скасувати або змінити рішення, прийняте нижчестоящим судом.

Слідчий суддя (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України) – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду.

Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Присяжними визнається громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом та у випадках, передбачених процесуальним законом, та за його згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції.

Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, окрім питань щодо обрання, скасування або заміни запобіжного заходу в суді, судді й присяжні вирішують спільно.

Розгляд кримінального провадження судом присяжних можливе в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних.

Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Присяжний має право:

– брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;

– робити нотатки під час судового засідання;

– з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються;

– просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають

застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжний зобов'язаний:

– правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;

– додержуватись порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

– не відлучатись із залу судового засідання під час судового розгляду;

– не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;

– не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Прокурор (ст. 36 КПК України) – учасник кримінального провадження, основною функцією якого є нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ч. 1 ст.36 КПК України).

Повноваження прокурора (ч. 2 ст. 36 КПК України):

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення

досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України;

5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

6) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

7) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування;

8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

9) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

10) повідомляти особі про підозру;

11) пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієдатність або обмежену дієдатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК України та законом;

12) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;

13) звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

14) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або

висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому КПК України;

15) погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому КПК України;

16) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні;

17) перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України;

18) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави;

19) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому КПК України;

20) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Обов'язки прокурора:

1. Прокурор зобов'язаний надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України).

2. Прокурор зобов'язаний утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України).

*Процесуальний порядок призначення та заміни прокурора
(ст. 37 КПК України)*

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового

розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Здійснення повноважень прокурора в цьому самому кримінальному провадженні іншим прокурором можливе лише у випадках, виявлення обставин, що виключають участь прокурора у кримінальному провадженні.

Якщо прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможлиблює його участь у кримінальному провадженні, повноваження прокурора покладаються на іншого прокурора керівником відповідного органу прокуратури. У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Органами досудового розслідування є органи, що здійснюють *досудове слідство і дізнання* (ст. 38 КПК України).

Досудове слідство здійснюється слідчими підрозділами:

- 1) органів Національної поліції;
- 2) органів безпеки;
- 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- 4) органів ДБР;
- 5) підрозділами детективів, підрозділами внутрішнього контролю НАБУ.

Дізнання здійснюється підрозділами дізнання

або уповноваженими особами інших підрозділів:

- 1) органів Національної поліції;
- 2) органів безпеки;
- 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- 4) органів ДБР;
- 5) НАБУ.

Слідчий – учасник кримінального провадження, основною функцією якого є (здійснення) проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого (ч. 5 ст. 40 КПК України).

Повноваження (права) слідчого (ч. 2 ст. 40 КПК України):

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України;

8) має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи

негласних слідчих (розшукових) дій, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Обов'язки слідчого:

1) слідчий зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ч. 4 ст. 38 КПК України);

2) слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі (ч. 4 ст. 40 КПК України);

3) слідчий зобов'язаний утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України);

4) слідчий зобов'язаний надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України).

Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність (ч. 4 ст. 40 КПК України).

Процесуальний порядок призначення та заміни слідчого:

Слідчий, який здійснюватиме повноваження слідчого у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу досудового розслідування може визначити групу слідчих, які здійснюватимуть повноваження слідчих у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого слідчого такої групи, який керуватиме діями інших слідчих 1 ч. 2 ст. 39 КПК України).

Слідчий здійснює свої повноваження у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Здійснення повноважень слідчого в цьому самому кримінальному провадженні іншим слідчим можливе лише у випадках, виявлення обставин, що виключають участь слідчого у кримінальному провадженні.

Керівник органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України) – це учасник кримінального провадження, основною функцією якого є організація досудового розслідування.

Керівник органу досудового розслідування – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу

Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, перший заступник або заступник Директора Державного бюро розслідувань, керівник (начальник) Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ та його заступники, які діють у межах своїх повноважень (п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження (права) керівника органу досудового розслідування (ч. 2 ст. 39 КПК України):

1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих;

2) відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування;

3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим;

5) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК України;

6) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Обов'язки керівника органу досудового розслідування:

1) керівник органу досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ч. 5 ст. 38 КПК України);

2) керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі (ч. 3 ст. 39 КПК України).

Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора,

наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність (ч. 3 ст. 39 КПК України).

Дізнавач – учасник кримінального провадження, основною функцією якого є (здійснення) проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача (ч. 4 ст. 40¹ КПК України).

Повноваження (права) дізнавача (ч. 2 ст. 40¹ КПК України):

1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК України, відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України;

9) при здійсненні дізнання користуватися повноваженнями слідчого (ч. 1 ст. 40⁻¹ КПК України).

Обов'язки дізнавача:

1) дізнавач зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ч. 5 ст. 38 КПК України);

2) дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі (ч. 3 ст. 40⁻¹ КПК України);

3) дізнавач зобов'язаний утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України);

Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання (ч. 1 ст. 40⁻¹ КПК України).

Процесуальний порядок призначення та заміни дізнавача:

Дізнавач, який здійснюватиме повноваження дізнавача у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником керівником органу дізнання.

Дізнавач здійснює свої повноваження у кримінальному провадженні з його початку до завершення. Здійснення повноважень дізнавача в цьому самому кримінальному провадженні іншим дізнавачем можливе лише у випадках, виявлення обставин, що виключають участь дізнавача у кримінальному провадженні.

Керівник органу дізнання (ст. 39⁻¹ КПК України) – це учасник кримінального провадження, основною функцією якого є організація досудового розслідування у формі дізнання.

Керівник органу дізнання – начальник підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування (п. 7⁻¹ ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження (права) керівника органу дізнання

(ч. 2 ст. 39⁻¹ КПК України):

1) визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання;

2) відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, для його

відводу (самовідводу) або неефективного дізнання;

3) ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем;

5) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Обов'язки керівника органу дізнання:

1) керівник органу дізнання зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування (ч. 5 ст. 38 КПК України);

2) керівник органу дізнання зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі.

Співробітники оперативних підрозділів (ст. 41 КПК України) – це учасники кримінального провадження, основною функцією яких є здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора.

До оперативних підрозділів відносяться (ч. 1 ст. 41 КПК України):

1) оперативні підрозділи органів Національної поліції;

2) оперативні підрозділи органів безпеки;

3) оперативні підрозділи НАБУ;

4) оперативні підрозділи ДБР;

5) оперативні підрозділи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства;

6) оперативні підрозділи органів Державної прикордонної служби України;

7) оперативні підрозділи органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Також до оперативних підрозділів відносяться підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ – за письмовим дорученням детектива або прокурора САП.

Повноваження співробітників оперативних підрозділів у кримінальному провадженні:

– проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій на підставі письмових доручень слідчого, дізнавача та прокурора, які є обов'язковими до виконання (ч.1 ст.41 КПК України);

– здійснення досудового розслідування кримінальних проступків (ч.3 ст.38 КПК України).

Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України).

Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч.2 ст.41КПК України).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття суб'єктів кримінального провадження.
2. Класифікація суб'єктів кримінального провадження.
3. Кримінальна процесуальна характеристика суду.
4. Кримінальна процесуальна характеристика слідчого судді.
5. Кримінальна процесуальна характеристика присяжного.
6. Кримінальна процесуальна характеристика прокурора.

Додаткові завдання:

1. Кримінальна процесуальна характеристика оперативних підрозділів.
2. Кримінальна процесуальна характеристика слідчого.
3. Кримінальна процесуальна характеристика керівника органу досудового розслідування.
4. Кримінальна процесуальна характеристика дізнавача.
5. Кримінальна процесуальна характеристика керівника органу дізнання.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України обов'язок застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування покладається на:

- а) орган досудового розслідування;
- б) слідчого суддю;
- в) оперативний підрозділ;
- г) керівника оперативного підрозділу;
- д) орган пробації.

2. Чи зобов'язаний слідчий виконувати доручення та вказівки прокурора:

- а) не зобов'язаний, оскільки є самостійною процесуальною фігурою;
- б) зобов'язаний незалежно від того, в усній або письмовій формі вони надаються;
- в) зобов'язаний виконувати лише вказівки;
- г) зобов'язаний, але за умови, що вони даються у письмовій формі;
- д) зобов'язаний, якщо таке виконання погоджено з керівником органу досудового розслідування.

3. Органами досудового розслідування є слідчі підрозділи:

- а) органів Державної пенітенціарної служби України;
- б) органів Державної прикордонної служби України;
- в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- г) органів Державної митної служби України;
- д) органів фінансового державного контролю.

4. З якого моменту виникають права та обов'язки у цивільного відповідача?

- а) з моменту повідомлення про підозру особі, що вчинила злочин;
- б) з моменту арешту майна підозрюваного;
- в) з моменту подання позовної заяви до органу досудового розслідування чи суду;
- г) з моменту визнання особи цивільним відповідачем постановою слідчого, прокурора, або ухвалою суду;
- д) з моменту встановлення факту завдання шкоди.

5. Якщо в результаті злочину настала смерть потерпілого, то його близькі родичі визнаються:

- а) представниками потерпілого;
- б) потерпілими;
- в) цивільними позивачами;
- г) постраждалими від кримінального правопорушення;
- д) іншими особами, які мають право подати позов.

6. Експерт при проведенні експертизи має право:

- а) знайомитися з матеріалами кримінального провадження;
- б) збирати додаткові матеріали, необхідні для дачі висновку;
- в) доручати проведення частини експертного дослідження іншим більш кваліфікованим експертам;
- г) призначати ревізії та перевірки під час кримінального провадження;
- д) з дозволу керівника експертної служби призначати додаткові ревізії та перевірки.

7. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

а) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги;

б) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, дипломом про отримання юридичної освіти;

в) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги; дипломом про отримання юридичної освіти; свідоцтвом про сплату єдиного податку, паспортом громадянина України;

г) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги; свідоцтвом про сплату єдиного податку;

д) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; дипломом про отримання юридичної освіти; паспортом громадянина України.

8. Чи мають право співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою?

а) не мають права;

б) мають право лише після погодження з керівником Національного антикорупційного бюро України;

в) мають право після погодження з керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

г) у будь-якому випадку мають право;

д) мають право з дозволу прокурора.

9. Хто може бути потерпілим у кримінальному провадженні ?

а) потерпілим у кримінальному провадженні може бути лише фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди;

б) потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним

правопорушенням завдано майнової шкоди;

в) потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної шкоди;

г) потерпілим у кримінальному провадженні може бути як фізична так і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано виключно інтелектуальну шкоду;

д) потерпілим у кримінальному провадженні може бути як фізична так і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду, що підтверджується висновком експерта.

10. Чи зобов'язаний слідчий виконувати доручення та вказівки прокурора:

а) не зобов'язаний, оскільки є самостійною процесуальною фігурою;

б) зобов'язаний, незалежно від того чи в усній або письмовій формі вони надаються;

в) зобов'язаний, у будь-якому випадку, але має право оскаржити їх прокурору вищого рівня;

г) зобов'язаний, але за умови, що вони даються у письмовій формі;

д) зобов'язаний, у будь-якому випадку, але має право оскаржити їх слідчому судді.

1.5. Процесуальні документи та фіксування кримінального провадження

1.5.1. Поняття, класифікація та види кримінальних процесуальних документів, їхня логіка і стиль

Поняття кримінальних процесуальних документів. КПК України встановлює таку форму кримінальних процесуальних документів, яка надає можливість повно відобразити рішення.

В юридичній літературі широко використовується поняття «акт», під яким розуміють і прояв людської діяльності (дію, подію), і документ, як словесне відображення цієї діяльності за допомогою засобів словесного мовлення. Кримінальний процесуальний акт – поняття складне, яке містить не тільки певні дії суб'єктів кримінального провадження, що виконуються ними в процесі здійснення своїх повноважень, а й кримінальні процесуальні документи, які при цьому складаються.

Панівною в теорії кримінального процесу є точка зору, відповідно до якої під кримінальним процесуальним актом розуміється дія суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності, вчинена відповідно до процесуальної форми і закріплена у процесуальному документі.

Обов'язковим елементом будь-якої діяльності є фіксація інформації, оскільки подальше оперування з нею (перевірка, збереження, направлення тощо) можлива лише в разі фіксації інформації. Матеріальними носіями інформації, в яких вона надалі міститься і зберігається, є різноманітні документи.

Документ (від лат. «*documentum*») – зразок, посвідчення, доказ) – це єдність інформації (повідомлення) та речового (субстанціонального) носія, яка використовується в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі як канал передачі інформації.

У ч. 1 ст. 99 КПК України під документом законодавець розуміє спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК України, можуть належати:

- 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);
- 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального

провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог «Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Кримінальним процесуальним документом (актом) можна вважати письмовий документ, складений на основі кримінального процесуального закону уповноваженим на це суб'єктом у зв'язку із здійсненням будь-яких процесуальних актів (виконанням процесуальних дій або прийняттям рішень), в якому засобами письмової мови зафіксовано інформацію про хід та результати діяльності учасників кримінального процесу.

Відповідно до цього процесуальний акт є: а) процесуальним документом, що виходить від державних органів; б) є результатом діяльності цих органів; в) втілюється у відповідну, встановлену законом, процесуальну форму; г) характеризується певним змістом – або відображає прийняте в провадженні рішення (постанова, ухвала, вирок, обвинувальний акт), або відображає хід, порядок та результати слідчих та судових дій.

Виділяючи загальні ознаки поняття «кримінально-процесуальних актів» слідчого, разом з тим необхідно вказати, що за своїм змістом вони розподіляються на численні види. У кримінальному судочинстві можлива наявність понад двохсот різноманітних кримінально-процесуальних актів.

Класифікація кримінальних процесуальних документів. Кримінальні процесуальні документи можна класифікувати за такими підставами:

1) за стадіями кримінального провадження – документи, які складаються на стадії досудового розслідування та судовому провадженні;

2) за значенням – основні та допоміжні документи;

3) за імперативністю складання – обов'язкові та факультативні

документи;

4) за кількісним складом складання документів – одноособові та колегіальні документи;

5) за суб'єктом складання документів – документи, які складаються стороною обвинувачення та документи, які складаються стороною захисту;

6) за місцем складання – документи, що складаються за місцем проведення досудового розслідування, та документи, що складаються в іншому місці;

7) за юридичною силою – документи, що набрали законної сили та документи, що не набрали законної сили;

8) за можливістю оскарження рішень – документи, які можуть бути оскаржені, та документи, які не можуть бути оскаржені.

Види кримінальних процесуальних документів. Питання класифікації процесуальних документів є дуже складним і не може мати однозначного вирішення. Аналіз КПК України дозволяє виділити велику кількість документів, що за різними критеріями можуть бути розділені на досудові та судові, складені стороною обвинувачення або стороною захисту тощо.

Але найбільш розповсюдженим на досудовому розслідуванні є розподіл процесуальних документів на:

а) постанови, в яких фіксуються прийняті процесуальні рішення ;

б) протоколи, в яких відображається хід та результати проведеної процесуальної дії.

Хоча цей розподіл не охоплює інших документів, котрі можуть бути складені під час досудового розслідування – клопотання, скарги, відводи, апеляції тощо.

Однак потрібно зазначити, що фіксація кримінально-процесуальних рішень не обмежується постановами, а виконання процесуальних дій – протоколами. Наприклад, Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає ряд латентних рішень, котрі не потрібно фіксувати в постановах. Наприклад, рішення про проведення огляду, допиту не фіксуються у постановах. Фактично вони відображаються у самих протоколах цих слідчих (розшукових) дій.

Так само не всі процесуальні дії фіксуються у протоколах. Наприклад, така процесуальна дія, як вручення особі постанови про залучення його як законного представника підозрюваного фіксується не в окремому протоколі, а шляхом відмітки про отримання постанови на тому примірнику постанови, котрий залишається у матеріалах провадження.

Логіка та стиль процесуальних документів. Наступним важливим аспектом процесуальних документів є їхні внутрішня логіка та стиль складання і оформлення.

Стосовно логіки процесуального документу, то її можна виразити у таких правилах:

- у викладеному не повинно положень, які б суперечили між собою;
- не повинно бути висновків, які не випливають з тексту документа;

Стосовно стилю документу, то він повинен бути діловим, необхідно уникати жаргону та маловідомих виразів за винятком випадків, коли потрібно дослівне цитування чиїхось слів. Висловлення повинні максимально точно описувати значущі обставини, але при цьому бути максимально зрозумілими для сприйняття. Висловлення повинні бути однозначними.

Стиль оформлення документу також має велике значення. Текст документу повинен бути витриманим в єдиному стилі (якщо документ підготовлено за допомогою комп'ютерної техніки, то він повинен мати єдиний шрифт, переважно єдиний розмір шрифту, однакові поля на різних сторінках тощо).

Документ повинен бути:

- законним;
- об'єктивним;
- логічним;
- підготовленим в офіційно-діловому стилі.

1.5.2. Загальні правила фіксації кримінальних процесуальних рішень

Відповідно до ч. 1 ст. 110 КПК процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. З цього випливає, що на рішення інших суб'єктів кримінального провадження не розповсюджується вимога закріплювати їх у формі постанови.

Рішення слідчого, дізнавача та прокурора оформлюються постановою. Це правило є загальним, але має такі винятки:

- процесуальним рішенням також є обвинувальний акт, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення та завершує досудове розслідування;
- окремі процесуальні рішення слідчого та прокурора є латентними і не потребують фіксації у формі постанови (наприклад,

рішення про виклик особи для участі у процесуальній дії, рішення про проведення допиту тощо).

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення (ч. 6 ст. 110 КПК).

Структура постанови. Відповідно до ч. 5 ст. 110 КПК постанова слідчого, прокурора має складатися з трьох частин:

- 1) вступної;
- 2) мотивувальної;
- 3) резолютивної.

Вступна частина постанови має містити відомості про:

1) *назву постанови.* Вказуючи назву постанови, прийнято на верхньому рядку писати слово «Постанова», а нижче – її стислу назву. Як правило, назви постанов займають один, інколи – два рядки. Наприклад:

«ПОСТАНОВА
про призначення судово-медичної експертизи»

Попри це текст назви не повинен містити непотрібну конкретизацію, наприклад, «Постанова про призначення судово-медичної експертизи Іванова Сергія Петровича, потерпілого від хуліганських дій двох невстановлених слідством осіб». Але він не повинен бути й надто стислим. Наприклад, «Постанова про призначення експертизи»;

2) *місце і час її прийняття.* Під місцем прийняття постанови прийнято розуміти місто, в якому перебував слідчий, дізнавач або прокурор, коли виносив постанову. Як правило, це місто, в якому він постійно працює. Але якщо постанову винесено під час офіційного відрядження до іншого міста, потрібно вказувати місто, в якому він фактично знаходиться;

3) *прізвище, ім'я, по-батькові та посаду особи, яка прийняла постанову.* Важливо звернути увагу, що ім'я та по-батькові відповідно до вимог закону потрібно зазначати повністю, а не обмежуватися ініціалами. Стосовно посади, то зазначаючи її, потрібно уникати тих скорочень, котрі відомі лише у вузьких колах. Наприклад, скорочення ГУНП є відомим для широкого загалу і не обов'язково писати повністю «Головне управління Національної поліції». Що ж до Відділення поліції № 5, то його необхідно писати як Відділення поліції № 5, але ні в якому разі – як «ВП № 5»;

4) *в межах якого провадження винесена постанова.* Обов'язковим реквізитом кримінально провадження є його індивідуальний номер. Окрім того, прийнято зазначати прізвище

підозрюваного або потерпілого (якщо немає підозрюваного), а також кримінально-правову кваліфікацію розслідуваного діяння;

Мотивувальна частина постанови повинна містити:

1) зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови.

Для якісного викладення змісту обставин потрібно:

а) обирати саме ті обставини, що мають значення для прийняття рішення (не забувати про окремі важливі обставини, але й не переобтяжувати постанову зайвими фактами);

б) викладати ці обставини в тій послідовності, що найбільш яскраво демонструє хід думки автора постанови. Наприклад, призначаючи судово-медичну експертизу у справі про грабiж чи розбiй, не потрібно давати повного переліку викрадених речей, а також ознак, за якими потерпілий може впізнати нападників, натомість потрібно спочатку вказати стислу фабулу правопорушення із зазначенням часу, місця тощо, а потім досить детально описати відомі обставини спричинення тілесних ушкоджень (кількість нанесених ударів, чим та куди вони наносилися тощо), а також відомості про проходження потерпілим курсу лікування;

2) *мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування.* У цій рубриці автор повинен показати зв'язок між наведеними обставинами та прийнятим рішенням;

3) *посилання на положення КПК.* Оскільки одним з положень принципу законності є посилання на конкретну норму закону, автор постанови обов'язково повинен вказати ту норму кримінального процесуального закону, яка зобов'язує або дозволяє прийняти це рішення за наявності наведених у постанові обставин.

Резолютивна частина постанови повинна містити відомості про:

1) *зміст прийнятого процесуального рішення.* У цій рубриці повинно бути чітко сформульоване рішення. Якщо формулюється декілька рішень, то їх треба наводити в хронологічній послідовності. Наприклад, якщо однією постановою підозрюваний оголошується в розшук, а провадження зупиняється, то спочатку потрібно навести рішення про оголошення в розшук, оскільки воно дає підстави зупинити провадження. Якщо реалізація прийнятого в постанові основного рішення (про яке вказується в її назві) потребує реалізації за допомогою інших рішень, то ці додаткові рішення зазначаються після основного. Наприклад, після рішення про призначення експертизи певного виду наводиться рішення направити цю постанову до експертної установи, а після рішення про відмову у визнанні потерпілим вказується рішення

про направлення копії постанови цій особі для ознайомлення;

2) *місце та час (строки) виконання постанови.* Для рішень про надання дозволу на проведення окремих процесуальних дій, наприклад, освідкування, може бути характерне встановлення часового проміжку, протягом якого цю дію може бути проведено.

3) *особу, якій належить виконати постанову.* Якщо виконання постанови потребує проведення конкретних процесуальних дій, то повинно бути вказано, на кого покладається виконання цих дій. Наприклад, постанова прокурора про огляд трупа, пов'язана з ексгумацією повинна містити відомості про те, кому саме доручається її виконання.

4) *можливість та порядок оскарження постанови.* Якщо постанова може бути оскаржена, то необхідно зазначити час, протягом якого вона може бути оскаржена та посадову особу, якій можна подати скаргу. Якщо постанова не може бути оскаржена, про це також потрібно вказувати в резолютивній частині постанови.

Загальні правила фіксації кримінальних процесуальних дій

Кримінальними процесуальними діями є слідчі (розшукові) дії, а також інші передбачені КПК дії, котрі прямо не відносяться до слідчих (вручення копії постанови, ознайомлення з правилами носіння електронного засобу контролю, вручення повістки про виклик тощо).

У ч. 1 ст. 104 КПК міститься вимога, відповідно до якої «У випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі». Як бачимо, фактично ця норма не дозволяє складання протоколу у випадках, коли це прямо не дозволяється КПК.

Структура протоколу процесуальної дії. Згідно з ч. 3 ст. 104 КПК Протокол складається з трьох частин:

- 1) вступної;
- 2) описової;
- 3) заключної.

Вступна частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *назву процесуальної дії.* Так само, як і в постанові, на верхньому рядку зазначається слово «Протокол», а нижче – конкретна назва (залежно від виконуваної дії). Наприклад, «Протокол допиту свідка», «Протокол обшуку», «Протокол пред'явлення особи для впізнання»;

2) *місце та час проведення.* Спочатку під назвою потрібно зазначити місто (з лівого боку) та дату (з правого боку). Потім нижче потрібно зазначити час початку та закінчення процесуальної дії, а також вказати, де конкретно ця дія проводилася (у кабінеті слідчого, дізнавача в слідчому ізоляторі, в лікарні або ж за місцем проживання);

3) *особу, яка проводить процесуальну дію.* Так само, як і в постанові, потрібно зазначити посаду, уникаючи при цьому маловідомих скорочень. Наприклад, у посаді «старший слідчий з особливо важливих справ» можна замість слова «старший» зазначити скорочене «ст.»;

4) *всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місяця проживання).* Такими особами можуть бути: а) допитувані особи, б) поняті, в) спеціалісти, г) захисники, г) представники, д) законні представники, е) психологи, є) лікарі тощо. Зазначаючи особу, яка присутня під час проведення процесуальної дії, потрібно зазначити назву її процесуального статусу;

5) *інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання.*

Описова частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *послідовність дій.* У цій рубриці потрібно точно зазначити зміст проведених дій та їх хронологічну послідовність. Зокрема, передовсім особам, які присутні при проведенні процесуальної дії, потрібно роз'яснити їх права, котрі передбачені нормами кримінального процесуального закону. При цьому не можна обмежуватися наведенням самого лише номера статті, котра роз'яснена. Наприклад, «Підозрюваному роз'яснені його права, передбачені ст. 42 КПК України». Річ у тому, що протокол має містити відомості про те, що реально відбулося. А відбутися має повне роз'яснення передбачених прав (шляхом «зачитування» з кодексу або перелічення по-пам'яті).

Якщо порядок проведення процесуальної дії передбачає чітку послідовність у проведенні окремих складових цієї дії, протокол має бути складеним таким чином, щоб читаючи, можна було чітко уявляти «картину» тих подій. Наприклад, у протоколі одночасного допиту двох або більше осіб треба записувати запитання та відповіді в суворій хронологічній послідовності. Так само і для пред'явлення для впізнання особи треба спочатку роз'яснити особі, яку пред'являють для впізнання її права (зокрема, право самостійно визначити, під яким номером стояти), а тільки потім запрошувати особу, яка впізнає та роз'яснювати їй її права і пропонувати впізнати одну із запропонованих осіб. Ні в якому разі не можна до проведення впізнання збирати всіх осіб разом та одночасно роз'яснювати їм їх права;

2) отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи. Отримані результати процесуальної дії можуть полягати у певних показаннях, конкретних результатах слідчого експерименту, віднайдених або добровільно наданих об'єктах матеріального світу (сліди, цінності, документи, речові докази тощо).

Фіксація отриманих результатів повинна відбуватися дуже точно. Приміром, фіксувати показання потрібно від першої особи («я прийшов», «я побачив»), по можливості дослівно. При цьому лайливі слова потрібно замінити узагальненим «ненормативна лексика», «мат» тощо. Фіксуючи показання, потрібно уникати різного роду стислих анотацій на зразок: «підозрюваний розповів про обставини вчиненої ним крадіжки». Не можна також обмежуватися фразами «підозрюваний дав показання аналогічні тим, котрі він давав на попередньому допиті». Оскільки це не фіксація ходу слідчої (розшукової) дії, а результат аналітичної діяльності слідчого з порівняння двох показань. Такі висновки слідчий повинен робити при прийнятті процесуальних рішень (про закриття провадження або про направлення його матеріалів до суду). При цьому навіть перевірити правильність такого висновку слідчого є неможливим, оскільки показання на другому допиті не зафіксовані у протоколі.

Єдине виняток з правила про повну фіксацію показань закріплений у ч. 2 ст. 104 КПК. Відповідно до цієї норми «Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього».

Заключна частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації.* Потрібно зазначати, з якого конкретно місця була вилучена річ або документ. Крім того, потрібно вжити заходів щодо запобігання можливостям підміни вилучених речей і упакувати їх. Наприклад, невеликі об'єкти можуть бути поміщені в паперові або поліетиленові пакети; більш габаритні речі, наприклад, рушницю, бейсбольну бити можна завернути в поліетилен; на вилучений автомобіль доречно наклеїти паперові «бірки», якими б опечатувалися номерні знаки, двері, капот, багажник та бензобак.

На пакетах, «бірках» тощо потрібно зазначати відомості про час та місце проведення процесуальної дії, скріплювати підписом слідчого та інших осіб (понятих, підозрюваних тощо). Ці відомості надалі нададуть

змогу чітко ідентифікувати вилучений об'єкт;

2) *спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу.* Існує два способи ознайомлення учасників зі змістом протоколу: прочитати особисто або прослухати, як його прочитає слідчий або інша особа. При цьому слідчий повинен спочатку запропонувати учасникам процесуальної дії особисто прочитати протокол. Якщо ж учасники не виявили бажання, слідчий повинен прочитати протокол вголос. Відповідно до ч. 5 ст. 104 КПК «Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою».

3) *зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.* Згідно з ч. 5 ст. 104 КПК «Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами». Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих (ч. 6 ст. 104 КПК).

Додатки до протоколу. Важливою складовою протоколу є додатки до протоколу. Відповідно до ч. 2 ст. 105 КПК додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Як зазначено у ч. 3 ст. 104 КПК додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, дізнавача, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Характерним для складання протоколу або додатка до нього є те, що він повинен бути складеним виключно тією посадовою особою, яка

проводить процесуальну дію. Хоча окремі частини протоколу можуть бути записані особисто учасниками (відповідно до ч. 7 ст. 224 КПК допитувана особа може особисто написати в протоколі свої показання), однак доручення складати весь протокол іншим особам (наприклад, понятим) – заборонено.

1.5.3. Клопотання та правила їх складання

Також у в чинному КПК України передбачено такий вид кримінального процесуального документу як клопотання.

Клопотання – це кримінальний процесуальний документ, в якому сторони кримінального провадження звертаються з офіційним проханням про проведення процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Що стосується правил складання, структури та змісту клопотань, вони визначаються відповідними нормами КПК України, що врегульовують конкретну процесуальну дію.

Так, чинний КПК встановлює обов'язкові вимоги щодо змісту наступних клопотань:

- клопотання про здійснення приводу (ст. 141 КПК);
- клопотання про накладення грошового стягнення (ст. 145 КПК);
- клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 150 КПК);
- клопотання про відсторонення від посади (ст. 155 КПК);
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160 КПК);
- клопотання про арешт майна (ст. 171 КПК);
- клопотання про застосування запобіжних заходів (ст. 184 КПК);
- клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 188 КПК);
- клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК);
- клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу (ст. 201 КПК);
- клопотання про проведення обшуку (ч. 3 ст. 234 КПК);
- клопотання сторони захисту про залучення експерта (ч. 2 ст. 244 КПК);
- клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 2 ст. 248 КПК);
- клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 287 КПК);
- клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292 КПК).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Що таке процесуальний документ?
2. Який найбільш розповсюджений на досудовому розслідуванні є розподіл процесуальних документів?
3. Які логічні правила щодо складання процесуального документу?
4. Що відноситься до процесуальних рішень?
5. З яких частин має складатися постанова?
6. Що відноситься до процесуальних дій?
7. З яких частин має складатися протокол?
8. Які вимоги висуваються до складання клопотань?
9. Який зміст клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів?
10. Який зміст клопотання про здійснення приводу?

Додаткові завдання:

1. Який зміст клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом?
2. Який зміст клопотання про накладення грошового стягнення?
3. Який зміст клопотання про арешт майна?
4. Який зміст клопотання про застосування запобіжних заходів?
5. Який зміст клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності?
6. Який зміст клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру?
7. Який зміст клопотання сторони захисту про залучення експерта?
8. Який зміст клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії?
9. Що таке клопотання?
10. Що може бути додатком до протоколу?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. В якому документі фіксується факт затримання особи за підозрою у вчиненні злочину?
 - а) у постанові;
 - б) у протоколі;
 - в) у клопотанні;

- г) в ухвалі;
- д) у дорученні.

2. В якому документі слідчий клопоче перед судом про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під вартою?

- а) у постанові;
- б) у протоколі;
- в) у клопотанні;
- г) у зверненні;
- д) у дорученні.

3. Яка з перелічених форм фіксації слідчої дії є обов'язковою?

- а) аудіозапис;
- б) протокол;
- в) план-схема;
- г) фотозйомка;
- д) криптограма.

4. Постанова про результати розгляду заявленого клопотання:

- а) складається у всіх випадках;
- б) складається у випадку повного або часткового задоволення клопотання;
- в) складається у випадку повної або часткової відмови у задоволенні клопотання;
- г) не складається;
- д) складається обов'язково за умови, що клопотання подано у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини.

5. Скільки примірників протоколу обшуку повинен скласти слідчий?

- а) 1 (до матеріалів провадження);
- б) 2 (до матеріалів провадження та обшукуваній особі);
- в) 3 (до матеріалів провадження, обшукуваній особі та прокурору в наглядове провадження);
- г) 4 (до матеріалів провадження, обшукуваній особі, прокурору в наглядове провадження та слідчому судді, який давав дозвіл на проведення обшуку);
- д) 5 (до матеріалів провадження, обшукуваній особі, прокурору в наглядове провадження, слідчому судді, який давав дозвіл на проведення обшуку, та керівнику цього суду).

6. В якому документі фіксується хід проведення слідчої (розшукової) дії?

- а) у постанові;
- б) у протоколі;
- в) у клопотанні;
- г) в ухвалі;
- д) в дорученні.

7. Як називається документ, який складається при направленні справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру?

- а) постанова;
- б) клопотання;
- в) подання;
- г) протокол;
- д) звернення.

8. Яка з перелічених форм фіксації слідчої (розшуково) дії є факультативною?

- а) аудіозапис;
- б) протокол;
- в) протокол судового засідання;
- г) відеозйомка;
- д) доручення.

9. Рішення про початок досудового розслідування оформлюється:

- а) візою начальника слідчого відділу на заяві;
- б) лише внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- в) винесенням постанови про початок досудового розслідування та внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- г) лише винесенням постанови про початок досудового розслідування;
- д) візою прокурора.

10. При проведенні фіксації слідчої (розшукової) дії відеозаписом відомості про перегляд відеозапису:

- а) вносяться до протоколу слідчої дії;
- б) не оформлюються взагалі (відеозапис просто долучається до матеріалів кримінального провадження);
- в) оформлюються окремим протоколом;
- г) всі відповіді неправильні;
- д) оформлюється постановою про це.

1.6. Процесуальні строки та витрати.

Інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні

1.6.1. Процесуальні строки і витрати

Для забезпечення повного та якісного, але в той же час швидкого розслідування та судового розгляду в кримінальному процесуальному законодавстві існує інститут процесуальних строків, оскільки процес збирання, перевірки та закріплення доказів в жодному разі не може тривати надмірно довго і тому чинним Кримінальним процесуальним Кодексом України передбачено цілий ряд обмежень, які стосуються процесуальних строків.

З самого початку вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес», в тій чи іншій формі піднімалося питання про процесуальні строки. Визначалося, що одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду, постійно згадувалося про певні рамки, обмеження в часі, так як будь-яка діяльність у кримінальному провадженні має певну тривалість в часі – процесуальні строки.

Важливу соціально-правову роль відіграє дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні. Неухильне та суворе дотримання строків розслідування та судового розгляду має значний виховний та профілактичний потенціал, оскільки він забезпечує процесуальну економію у встановленні об'єктивної істини у кримінальному провадженні; максимум наближує момент судового розгляду кримінального провадження до моменту вчинення злочину (проступку); сприяє не тільки швидкому, але і повному, всебічному та об'єктивному дослідженню фактичних обставин кримінального провадження, а також є додатковою гарантією своєчасної реалізації учасниками кримінального судочинства своїх прав, свобод і законних інтересів.

У широкому значенні, процесуальним строком вважається встановлений законом, підзаконним нормативно-правовим актом або рішенням певної уповноваженої посадової особи час для виконання суб'єктами кримінальних процесуальних відносин тих чи інших процесуальних дій або прийняття певних процесуальних рішень.

Кримінально-процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані

(мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ст.113 КПК України).

У теорії кримінального процесу існує багато різноманітних кваліфікацій процесуальних строків, одну з них ми наведемо:

1) залежно від того, ким встановлюються строки:
– строки, передбачені Конституцією України;
– строки, що встановлюються міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною;

– строки, встановлені КПК та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють кримінальне провадження;

– строки, визначені у рішеннях правозастосовувача.

2) залежно від стадії кримінального провадження:
– процесуальні строки під час досудового розслідування;
– процесуальні строки в стадіях судового провадження;
– процесуальні строки, дія яких водночас розповсюджується на різні стадії кримінального провадження.

3) залежно від способу виконання завдань кримінального судочинства:

– процесуальні;

– діловодні.

4) залежно від функціонального призначення:
– строки, що гарантують та забезпечують права і законні інтереси учасників кримінально-процесуальних відносин;

– строки, які гарантуються та забезпечують швидкість проведення кримінального провадження;

– строки, які гарантують та забезпечують здійснення прокурорського нагляду та судового контролю за дотриманням законів у кримінальному провадженні.

5) залежно від того, кому адресовані строки:
– строки, які безпосередньо стосуються діяльності державних органів, що здійснюють кримінальне провадження;

– строки, що стосуються діяльності інших учасників провадження.

Під час кримінального провадження будь-яка із процесуальних дій має бути виконана без невиправданої або необумовленої затримки і за жодних обставин не пізніше визначеного КПК граничного строку.

Однією із основоположних засад кримінального провадження (відповідно до КПК) є засада розумності строків. Відповідно до ч.1 ст. 28 КПК України «кожна процесуальна дія або процесуальне рішення, під час кримінального провадження, повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є

об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень».

Основними критеріями визначення розумності строків є:

1) складність кримінального провадження, яка обумовлена та визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження;

2) специфіка та обсяг необхідних процесуальних дій під час здійснення досудового розслідування

3) поведінка учасників кримінального провадження;

4) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Необхідно звернути увагу, що кримінальне процесуальне законодавство містить також цілу низку вимог, що стосуються обчислення строків. Важливого значення для правильності обчислення процесуальних строків набувають приписи правових норм, які стосуються точного визначення початку моменту перебігу строку, певних обставин, які впливають або можуть впливати на його перебіг, а також чітке встановлення моменту його закінчення.

Так, згідно ст. 115 КПК, строки, встановлені КПК, обчислюються *годинами, днями та місяцями*. Крім того, строки можуть визначатися посиланням на подію.

У разі обчислення строку годинами – його закінчення настає в останню хвилину останньої години. Наприклад, затримання особи було здійснено 25 січня о 09 години 35 хвилин, то в такому випадку строк затримання особи закінчиться через 72 години – 28 січня о 09 годині 35 хвилин.

У разі обчислення строку днями – його закінчення настане о двадцять четвертій годині останнього дня строку. Наприклад, клопотання сторони захисту надійшло до слідчого 17 жовтня о 14 годині, обчислення триденного строку на його розгляд почнеться з 00 годин 18 жовтня та закінчиться строк 21 жовтня о 24 годині (не більше трьох діб).

У разі обчислення строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

За умови обчислення процесуальних строків днями чи місяцями – до уваги не береться той день, в який починається даний строк.

Винятком є лише строки проведення стаціонарної психіатричної експертизи, строки взяття під варту, тримання під вартою або поміщення до медичного закладу.

Під час обчислення процесуальних строків, до них входять вихідні і святкові дні, а за умови обчислення процесуального строку у годинах – неробочий час. У випадках закінчення процесуального строку, що обчислюється днями чи місяцями, у неробочий день, останнім днем даного строку прийнято вважати наступний за ним робочий день (винятки: строк тримання під вартою та строк перебування у медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи).

Важливим елементом для чіткого визначення моменту початку обчислення того чи іншого процесуального строку є момент, з якого безпосередньо починається його перебіг. Жодних труднощів для його визначення не виникає за умови, коли він прямо визначений у законі. У випадках, коли початок перебігу строку чітко не визначено, ним прийнято вважати сам момент вчинення тої чи іншої процесуальної дії, що спричиняє виникнення відповідного процесуального обов'язку, для виконання якого і встановлюється цей строк.

Відповідно до ст. 116 КПК процесуальні дії мають виконуватися у встановлені КПК строки. Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у лікувально-профілактичному закладі охорони здоров'я чи закладі з надання психіатричної допомоги, спеціальній навчально-виховній установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку.

У випадку пропущення процесуального строку через наявність тих чи інших поважних причин – строк має бути поновлений шляхом надання клопотання заінтересованої особи відповідною ухвалою слідчого судді або суду (ст. 117 КПК).

Поважними причинами пропущення процесуального строку є:

- стихійне лихо;
- тяжка хвороба;
- незаконне позбавлення свободи;
- відрядження;
- інші обставини, через які певна особа не мала і не могла мати реальної змоги вкластися в той чи інший процесуальний строк.

Ухвала слідчого судді, суду про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку може бути оскаржена в порядку,

передбаченому КПК України.

Подання клопотання зацікавленою особою про поновлення пропущеного строку не припиняє виконання оскарженого з пропущенням строку рішення.

У чинному КПК відсутнє визначення процесуальних витрат. У загальному значенні процесуальними витратами можна вважати всі витрати, які здійснюються і безпосередньо пов'язані із кримінальним провадженням. Переважну більшість з них покладає на себе держава. Варто зазначити, що стягнення процесуальних витрат в жодному разі не є певним додатковим заходом покарання. Наприклад, шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно-небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. У кримінальному провадженні витрати, що належать до процесуальних, стягуються не тільки без відома, а й часто навіть всупереч бажанню обвинуваченого, а суд при стягненні даних витрат керується кримінальними процесуальними нормами, а не цивільними (правовими чи процесуальними). У цьому, зокрема, виявляється характер кримінально- процесуальних відносин як одного з видів владних відносин.

Під *процесуальними витратами* розуміють витрати на забезпечення кримінального провадження, відшкодування яких покладається на певних його учасників та на державу.

Варто враховувати природу і безпосередні причини їх виникнення, оскільки процесуальні витрати виникають не внаслідок кримінального правопорушення, а внаслідок здійснення кримінального судочинства. Також кримінальне правопорушення виступає в ролі загальної причини для виникнення самого кримінального судочинства, але в жодному разі не може розглядатися в контексті безпосередньої причини процесуальних витрат загалом.

Процесуальні витрати – це юридичне поняття, межі якого встановлюються кримінальним процесуальним законодавством. Віднесення до них витрат, пов'язаних з кримінальним провадженням, але не передбачених статтями 118-123 КПК, недопустимо.

Відповідно до ст. 118 КПК існують такі *види процесуальних витрат*:

- 1) витрати на правову допомогу;
- 2) витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків,

спеціалістів, перекладачів та експертів;

4) витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Таким чином, можна сформулювати наступне визначення поняття *кримінальних процесуальних витрат*, як передбачені кримінальним процесуальним законодавством витрати, які безпосередньо пов'язані з розслідуванням конкретного кримінального провадження, які відшкодовуються державою або іншими учасниками кримінального провадження і підлягають стягненню з осіб, які були в законному порядку визнанні винними у вчиненні кримінального правопорушення.

Стаття 119 КПК України передбачає, що суд, враховуючи майновий стан особи (обвинуваченого, потерпілого), за власною ініціативою або за її клопотанням має право своєю ухвалою зменшити розмір належних до оплати процесуальних витрат чи звільнити від їх оплати повністю або частково, чи відстрочити або розстрочити сплату процесуальних витрат на визначений строк.

Витрати на правову допомогу (ст. 120 КПК)

Правова допомога – це надання певних правових послуг, спрямованих безпосередньо на забезпечення та реалізацію прав і свобод людини та громадянина, захисту цих прав та свобод, а також їх відновлення у разі порушення (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

Відповідно до ч. 1 ст. 120 КПК України витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, несе підозрюваний, обвинувачений. Винятком є лише допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, яка надається за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.

Про право адвоката отримувати оплату праці за рахунок держави йдеться у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у разі його участі в кримінальному провадженні за призначенням та при звільненні громадянина від оплати юридичної допомоги через його малозабезпеченість.

Якщо підозрюваний, обвинувачений відмовився від адвоката, а участь останнього як захисника у кримінальному провадженні є обов'язковою, то кошти для відшкодування витрат на оплату праці такого адвоката з його підзахисного не стягуються.

Існує також закріплений на законодавчому рівні граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу.

Витрати, пов'язані з оплатою допомоги представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які надають правову допомогу за договором, несе відповідно потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, юридична особа, щодо якої здійснюється провадження (ч. 2 ст. 120 КПК України).

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК)

Відповідно до ст. 121 КПК України витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження – це витрати обвинуваченого, підозрюваного, до якого не застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою, його захисника, представника потерпілого, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, найманням житла, виплатою добових (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також втрачений заробіток або витрати, з огляду на відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток у таких випадках обчислюється пропорційно розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять обчислюється пропорційно розміру мінімальної заробітної плати.

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження підозрюваного, обвинуваченого, він несе самостійно.

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження захисника, несе підозрюваний, обвинувачений. Необхідно звернути увагу на той факт, що за умови закриття кримінального провадження у зв'язку з реабілітуючими особу обставинами або виправданням підсудного – усі процесуальні витрати покладаються на рахунок держави.

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження представника, несе особа, яку він представляє.

Граничний розмір компенсації за судовим рішенням витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК)

Відповідно до ч. 1 ст. 122 КПК України витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона

кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача або експерта, окрім випадків, встановлених КПК України.

Витрати, пов'язані із участю потерпілих у кримінальному провадженні, залученням та участю перекладачів для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України. Залучення стороною обвинувачення спеціалістів, експертів спеціалізованих державних установ, проведення експертизи (обстежень і досліджень) за дорученням слідчого судді або суду здійснюються за рахунок коштів, що за цільовим призначенням виділяються таким установам із Державного бюджету України.

Потерпілим, цивільним позивачам, свідкам оплачуються проїзд, наймання житла та добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток в таких випадках обчислюється пропорційно розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять обчислюється пропорційно розміру мінімальної заробітної плати.

Експертам, спеціалістам, перекладачам оплачуються проїзд, а також добові в разі переїзду до іншого населеного пункту. Експертам, спеціалістам і перекладачам повинна бути сплачена винагорода за виконану роботу, якщо це не є їх службовим обов'язком.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів та експертів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Варто зазначити, що у певних випадках розмір процесуальних виплат, пов'язаних з екстрадицією, може виступати підставою для відмови у екстрадиції. Наприклад, у випадках, коли видача певної особи іншій державі буде відверто невиправданою, з врахування та огляду на співвідношення ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого цією особою, та ймовірних витрат, які необхідні для проведення екстрадиції. У такому випадку уповноважений (центральний) орган України на законних підставах може відмовити компетентному органу України у зверненні до іноземної держави. (ч. 4 ст. 573 КПК України).

Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів (ст. 123 КПК України)

Відповідно до ст. 123 КПК України витрати, пов'язані із зберіганням речей і документів, здійснюються за рахунок Державного бюджету України. Порядок встановлюється Кабінетом Міністрів України. Граничний розмір таких витрат також встановлюється КМУ.

Як приклад, можна розглянути рішення Господарського суду міста Києва у справі № 910/13638/18 від 21 січня 2019 року, в якому Державне підприємство «Херсонський морський торговельний порт» звернулось до господарського суду міста Києва з позовом про стягнення 219 044,76 грн. В обґрунтування позовних вимог Державне підприємство «Херсонський морський торговельний порт» вказує, що ним на підставі ухвали Печерського районного суду міста Києва від 21.12.2016 у справі №757/63429/16-к було понесено витрати у розмірі 219 044,76 грн., пов'язані із зберіганням в період з 22.12.2016 по 24.01.2017 речових доказів у кримінальному провадженні №42016000000003216 від 21.12.2016 – зерна ячменю у кількості 514,184 метричних тон, відшкодування яких повинне здійснюватися державою за рахунок коштів державного бюджету.

Суд також у своєму рішенні повністю задовольнив позовні вимоги Державного підприємства «Херсонський морський торговельний порт» і зобов'язав стягнути з державного бюджету України на користь Державного підприємства «Херсонський морський торговельний порт» заборгованість у розмірі 219 044 (двісті дев'ятнадцять тисяч сорок чотири) грн. 76 коп. та судовий збір у розмірі 3 285 (три тисячі двісті вісімдесят п'ять) грн. 67 коп.

Відповідно до ст.124 КПК при постановленні обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі документально підтвержені процесуальні витрати. Якщо обвинувачений не має достатньо коштів для покриття цих витрат, вони відшкодовуються потерпілому за рахунок коштів Державного бюджету України у випадках і в порядку, передбачених законом, для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням чи кримінальним проступком.

Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, Верховний Суд України, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судові рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат.

За клопотанням фізичних осіб суд має право визначити розмір процесуальних витрат, які підлягають відшкодуванню. Суд вирішує

питання щодо процесуальних витрат у вирокі суду або ухвалою.

Сторони кримінального провадження, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі мають право оскаржити рішення суду про відшкодування процесуальних витрат, якщо воно зачіпає їх інтереси.

1.6.2. Інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному процесі та виплата винагороди викривачу

Важливу ланку у кримінальному процесі займає інститут захисту прав та законних інтересів потерпілих від кримінального правопорушення та законодавчі гарантії відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зазначеним особам.

Варто звернути відразу увагу на застосовану законодавцем термінологію «відшкодування» та «компенсація». За етимологічним значенням «відшкодування» – це те, що повертається за зроблену шкоду, витрати, а «компенсація» – це відшкодування, зрівноваження, винагорода за що-небудь, а також сума, яку сплачують як відшкодування, винагороду; покриття витрат, утрат. (компенсація від лат. *Compensatio* – відшкодування).

У кримінальному процесі наслідком кримінального порушення прав, свобод і законних інтересів особи, формою негативних змін у його суспільних відносинах, що охороняються законом, є завдання шкоди – моральної, фізичної або майнової, що є підставою для визнання особи потерпілим (ч. 1 ст. 55 КПК).

Питання, що стосується здійснення права, пов'язаного з відшкодуванням шкоди, яка була заподіяна кримінальним правопорушенням відображено у нормах кримінального процесуального та цивільного процесуального законодавства.

Однак, необхідно зауважити, що чинний КПК України не містить в собі визначення поняття «шкода», але у науці кримінального процесу шкодою прийнято вважати певну об'єктивну категорію, яка заснована та ґрунтується на праві та моралі, і характеризує ті зміни, які відбулися у фізичному, майновому, моральному або психічному стані особи внаслідок кримінального правопорушення. Цей недолік поки, що заповнюється в юридичній літературі.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством чітко визначено види шкоди, що підлягають відшкодуванню:

- відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому (ст. 127 КПК України);
- відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними

рішеннями, діями чи бездіяльністю (ст. 130 КПК України).

Крім того, окремим видом компенсації є виплата винагороди викривачу. На цьому питанні ми більш детально зупинимося далі.

Право на відшкодування (компенсацію) шкоди, яка була заподіяна кримінальним правопорушенням, закріплено у низці міжнародних нормативно-правових актів, а саме:

– Європейська Конференція з відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів (Страсбург, 24.11.1983 р.);

– Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою, прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 року;

– Європейська Конвенція з відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів, прийнята Радою Європи 04.11.1950 року;

У всіх вищезазначених нормативних актах головною підставою виникнення права на відшкодування шкоди (компенсацію шкоди) визначено випадки заподіяння моральної, майнової та фізичної шкоди. Також у цих документах визначений вичерпний перелік осіб (суб'єктів), які мають право на відшкодування (компенсацію) шкоди.

Необхідно звернути увагу, що Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою право на відшкодування шкоди визначається як суб'єктивне право фізичних осіб не тільки потерпілих внаслідок кримінального правопорушення, а і їх родичів та утриманців.

Цікавим фактом є те, що в вищезазначених міжнародних документах визначені конкретні форми відшкодування шкоди, а саме: компенсація (містить фінансові виплати); реституція (передбачає процедуру повернення майна); соціальна допомога (зокрема матеріального або медичного характеру).

Проаналізувавши зміст форм реалізації права на відшкодування (компенсацію) шкоди, вищезазначені норми міжнародного права, зокрема покладають обов'язок щодо компенсації шкоди, заподіяної в наслідок кримінального правопорушення, безпосередньо на правопорушника або осіб, які несуть відповідальність за його дії.

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, а саме в главі 9. «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов, виплата винагороди викривачу», визначено форми відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні. Серед них можна виокремити:

– добровільне відшкодування (компенсація) шкоди (ч. 1 ст. 127 КПК);

– примусове відшкодування (компенсація) шкоди, яке, своєю

чергою, поділяється на види:

- а) цивільний позов (ч. 2 ст. 127, ст. ст. 128, 129 КПК);
- б) звернення застави на виконання вироку в частині майнових стягнень (ч. 1 ст. 177; чч. 4, 11 ст. 182 КПК);
- в) компенсація шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127, чч. 2, 3 ст. 572 КПК);
- г) кримінально-правова реституція (п. 5 ч. 9 ч. 10 ст. 100, ч. 4 ст. 374 КПК).

Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, а саме ст. 130 КПК України, окремо визначена така форма, як відшкодування (компенсація) шкоди заданої незаконним рішенням, діями чи бездіяльністю.

Як ми бачимо, законодавець додав до вказаної глави виплату винагороди викривачу, це доволі новий інститут у процесуальному законодавстві, який з'явився у другій половині 2019 року.

Так, *добровільне відшкодування (компенсація) шкоди*, є одним із можливих способів, що стосується відновлення майнових прав потерпілих. Як вказано в ч.1 ст. 127 КПК, підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення. Але, необхідно зазначити, що стосовно фізичних осіб, які виступають суб'єктами добровільного відшкодування шкоди, яка була заподіяна підозрюваним, обвинуваченим, певних «застережень» не виникає (окрім наявності в таких осіб цивільної дієздатності), то щодо юридичних осіб існують певні нюанси. Зокрема, добровільно відшкодувати шкоди, що була заподіяна підозрюваним, обвинуваченим мають право лише юридичні особи приватного права. Так само, юридичні особи публічного права, а також такі, що функціонують як комунальна або держана власність, не мають такого права. До таких суб'єктів належать:

- суб'єкти державної або комунальної власності;
- суб'єкти, що фінансуються з місцевого, Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим;
- суб'єкти господарювання, що є у державній або колективній власності або в статутних капіталах яких є частка державної, комунальної власності.

Необхідно зазначити, що добровільне відшкодування (компенсація) шкоди виступає в якості обставини, що пом'якшує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України), а також обставиною, яка

позитивно характеризує особу підозрюваного, обвинуваченого.

Важливою умовою є те, що право відшкодувати шкоду за згодою підозрюваного, обвинуваченого є у будь-якої особи, ініціатива відшкодування шкоди повинна надходити безпосередньо від особи, яка вчинила те чи інше кримінальне правопорушення.

Аналізуючи положення чинного цивільного законодавства, можна виокремити такі способи відшкодування шкоди:

– відшкодування шкоди в натурі (наприклад заміна втраченої потерпілою особою речі аналогічною або приблизно рівноцінної вартості, а також іншим майно тощо);

– відшкодування шкоди у повному обсязі;

– компенсація шкоди в інший спосіб (ч. 4 ст. 22, ч. 3. ст. 23, ст. ст. 1192, 1195, 1199, 1202, 1208 ЦК України).

У будь-якому випадку в обов'язковому порядку повинні бути зібрані докази, що підтверджують факт саме добровільного відшкодування завданої потерпілому шкоди (найчастіше це розписки чи заява потерпілого, квитанції або інші фінансові документи, які підтверджуються відшкодування завданої шкоди).

Примусове відшкодування (компенсація) шкоди. Чинним кримінальним процесуальним законодавством встановлено певний спеціальний механізм, що забезпечує усунення спричинених кримінальним правопорушенням шкідливих наслідків і тим самим гарантує захист порушених майнових прав та інтересів потерпілої особи.

Таким чином, відповідно до положень чинного КПК України, а саме ст. 128, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Необхідно зазначити, що обов'язковою умовою є наявність причинно-наслідкового зв'язку між суспільно небезпечним діянням та заподіяною шкодою.

Найефективнішим засобом відшкодування заподіяних кримінальним правопорушенням наслідків у вигляді завданої матеріальної та моральної шкоди є *цивільний позов*.

Порівняно з іншими формами відшкодування шкоди, цивільний позов має переваги, оскільки його вирішення в кримінальному процесі здійснюється при активній участі зацікавлених сторін, що відповідно,

сприяє більш чіткому з'ясуванню обставин, які стосуються виду і розміру шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням і чіткому вирішенню питання про її часткове або повне відшкодування.

Тому законодавець відводить провідну роль саме цивільному позову у питанні компенсації шкоди, заподіяної кримінально-протиправним діянням, і на відміну від інших форм він має більш регламентовану процедуру, пов'язану з його пред'явленням, забезпеченням і його вирішенням в кримінальному провадженні.

У КПК відсутнє визначення поняття цивільного позову в кримінальному провадженні. Ця проблема була предметом багатьох дискусій. На нашу думку, важливість закріплення визначення цього поняття на законодавчому рівні є вкрай необхідним. Вважаємо за доцільне навести наступне визначення цивільного позову у кримінальному процесуальному судочинстві – як вимога фізичної чи юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням, її представника, законного представника (на захист інтересів неповнолітньої особи, або недієздатної, обмежено дієздатної особи), прокурора (у випадку пред'явлення позову в інтересах держави, а також громадян, які за станом здоров'я та інших поважних причин не можуть захистити свої права) до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану підозрюваним, обвинуваченим або неосудною особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння про відшкодування цієї шкоди, заявлену органам, які здійснюють кримінальне провадження, і таку, що вирішується судом. Це визначення, як нам здається, є найбільш повним і відображає всі основні ознаки зазначеного поняття, а саме:

– матеріально-правову сторону позову (вимога про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням або іншим суспільно-небезпечним діянням);

– процесуальну сторону позову (звернення за захистом порушеного права);

– осіб, які вправі пред'явити позов (потерпілий, його представник, законний представник, прокурор в інтересах держави) (ст. ст. 61, 62, 64, 128 КПК);

– відповідачів за позовом (підозрюваний, обвинувачений, фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння) (ст. 62 КПК);

– кому може бути заявлено позов (органам, які здійснюють

кримінальне провадження);

– ким і в якому порядку розглядається і вирішується позов (судом разом з кримінальним провадженням).

Позов про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно-небезпечним діянням, може бути пред'явлений і в цивільному судочинстві, але одночасний розгляд кримінального провадження й цивільного позову має ряд істотних гарантій, спрямованих на посилення захисту прав і законних інтересів юридичних осіб, що зазнали шкоди від кримінального правопорушення, й більш швидке та повне її відшкодування. Зокрема, більш повно та всебічно розглядаються обставини справи, оскільки відповідно до ст. 91 КПК вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням є однією з обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; «тягар» доказування цих обставин, а також встановлення винних у заподіянні шкоди покладається на органи досудового розслідування та прокурора, які мають відповідні повноваження та мають для цього необхідні сили та засоби; потерпілий від кримінального правопорушення звільняється від необхідності двічі брати участь у процесі і, відповідно, підлягати додатковим хвилюванням; свідки, перекладачі, експерти та інші особи звільняються від повторного виклику до суду; неявка цивільного відповідача або його представника в судові засідання не може бути підставою для відкладення розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні; більшою мірою забезпечується виховно-профілактичне значення кримінального провадження, що сприяє найефективнішому впливу як на суб'єкта кримінального правопорушення, запобігання можливості рецидиву, та інших осіб, заохочуючи їх виховання в дусі суворого дотримання законів; заощаджуються час та кошти за рахунок усунення дублювання в роботі судів, яке було б неминучим при окремому розгляді цивільного позову та кримінального провадження за одним і тим же фактом. Саме в цьому і полягає значення цивільного позову у кримінальному судочинстві.

Цивільний позов у кримінальному провадженні має два елементи: предмет та підстави.

Згідно з найпоширенішим у науці цивільного судочинства поняттям, предметом цивільного позову є матеріально-правова вимога позивача до відповідача, що виникає із спірних правовідносин. Отже, предметом цивільного позову в кримінальному провадженні є матеріально-правова вимога позивача до підозрюваного, обвинуваченого або фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного,

обвинуваченого або неосудною особою, яка вчинила небезпечне діяння (цивільного відповідача) про відшкодування майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням.

Такий позов має право пред'явити особа, якій завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди. Ця особа відповідно до закону має бути визнана потерпілим та/або цивільним позивачем (статті 55, 61, 127, 128 КПК).

Цивільний позов в інтересах держави пред'являється прокурором. Цивільний позов може бути поданий прокурором у випадках, встановлених законом, також в інтересах громадян, які через недосагнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права.

Прокурор, який пред'являє цивільний позов у кримінальному провадженні, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Цивільними відповідачами у кримінальному провадженні можуть бути фізичні особи (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники) або юридичні особи, які несуть юридичну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого чи неосудної особи.

Відповідальність за шкоду, завдану неповнолітньою особою віком до 14 років, несуть батьки (усиновлювачі), опікун або навчальний, виховний чи медичний заклад, в якому перебувають під наглядом неповнолітні особи на момент заподіяння шкоди. Неповнолітній у віці від 14 до 18 років несе матеріальну відповідальність за завдані ним збитки. У разі відсутності майна або доходу, достатніх для відшкодування збитку, такий обов'язок покладається на його батьків (усиновлювачів) або піклувальників за наявності вини в їх поведінці, що спричинила заподіяння шкоди (ч. 2 ст. 1179 Цивільний кодекс України). Якщо шкоду заподіяно спільними діями неповнолітніх, у яких різні батьки, самі неповнолітні несуть солідарну відповідальність, а їхні батьки або піклувальники відповідають перед потерпілими за принципом дольової відповідальності. У разі інвалідності неповнолітніх в якості цивільних відповідачів залучаються обидва батьки. Співучасники несуть солідарну відповідальність за шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, вчинення якого охоплювалося їхнім спільним умислом. Якщо матеріальна шкода завдана підсудним спільно з іншою особою, справу, відносно якої виділено в окреме провадження, суд покладає обов'язок щодо відшкодування шкоди в повному розмірі на підсудного.

Відповідно до ст. 1187 ЦК України за збитки, завдані особою під

час керування джерелом підвищеної небезпеки, відповідальність за це джерело несе власник (тобто особа, якій це джерело підвищеної небезпеки належить на праві власності чи володіння, наприклад довіреність або оренда).

Відмова від позову в цивільному, господарському чи адміністративному судочинстві позбавляє цивільного позивача права пред'явити той самий позов у кримінальному провадженні (ст. 128 ч. 6 КПК). Особа, яка не звернулася з цивільним позовом у кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ст. 128 ч. 7 КПК).

За чинним законодавством, шкода, що спричинена незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду відшкодовується за нормами: Цивільного кодексу України; Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», затвердженого наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України; Порядку виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів, затвердженого Державним казначейством України; Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ про відшкодування шкоди», «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» та ін.

Підлягає відшкодування шкода, завдана внаслідок:

- незаконного засудження,
- незаконного притягнення до кримінальної відповідальності,
- незаконного застосування запобіжного заходу,
- незаконного затримання,
- незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт.

У зазначених випадках, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (ст. 130 КПК України).

Якщо громадянину завдано шкоду внаслідок вище перерахованих випадків, йому відшкодовується: 1) заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій; 2) майно (у тому числі гроші, грошові внески і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства,

учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), майно конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт; 3) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином; 4) суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги; 5) моральна шкода.

Право на відшкодування шкоди виникає у таких випадках:

1) постановлення виправдувального вироку суду;

2) встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про повернення справи на новий судовий розгляд) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення під час кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

3) закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпання можливостей їх отримання.

Заяву про оскарження постанови про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування чи прокуратури, на вибір громадянина може бути подано до суду за місцем його проживання або за місцезнаходженням відповідного органу, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування чи прокуратури. Сторони в цих справах звільняються від сплати судових витрат.

У Кримінальному процесуальному законодавстві визначено ще один підвид компенсації- виплата винагорода викривачу.

Права та гарантії захисту, винагорода викривачів закріплено в Законі України «Про запобігання корупції» та чинному КПК України.

Так, відповідно до ст. 130-1 КПК за повідомлення про корупційний злочин, активне сприяння його розкриттю, якщо грошовий розмір більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину, викривачу виплачується винагорода у вигляді 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або від завданого

державі збитку після ухвалення обвинувального вироку суду, але не більше трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення злочину.

Розмір виплати винагороди викривачу встановлюється судом. Однак процесуальне законодавство містить чіткі критерії, на які повинен звертати увагу суд під час вирішення питання щодо розміру винагороди: важливість наданої інформації та персональність. У разі відсутності хоча б одного із зазначених критеріїв суд приймає вмотивоване рішення про відмову у виплаті винагороди.

Винагорода виплачується викривачу за рахунок Державного бюджету України органами державного казначейства.

Прийняте судом рішення в частині, що стосується інтересів викривача (виплати винагороди, її розмір тощо) може бути оскаржена останнім в судовому порядку.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття та значення процесуальних строків у кримінальному процесі?
2. Який порядок обчислення процесуальних строків?
3. Що таке процесуальні витрати в кримінальному процесі та їх види?
4. Які існують та види шкоди завданої кримінальним правопорушенням?
5. Які є підстави та загальний порядок пред'явлення цивільного позову?
6. Яка існує класифікація строків у кримінальному процесі?
7. Які існують основні критерії визначення розумних строків?
8. Яка відмінність від примусової та добровільної відшкодуванні (компенсації) шкоди у кримінальному процесі?
9. Який строк не вважається пропущеним?

Додаткові завдання:

1. На якій стадії кримінального провадження пред'являється цивільний позов?
2. За загальним правилом до якого учасника кримінального провадження можна пред'явити цивільний позов?
3. Який порядок продовження, зупинення і відновлення процесуальних строків.
4. Хто несе відповідальність за шкоду, завдану неповнолітнім?
5. Які обов'язкові критерії суд повинен враховувати під час вирішення питання щодо виплати винагороди викривачу?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У кримінальному судочинстві процесуальні строки обчислюються:

- а) хвилинами, годинами, днями та місяцями;
- б) годинами, дням, місяцями і роками;
- в) годинами, днями і місяцями;
- г) днями, місяцями і роками;
- д) годинами, днями, роками.

2. Одним із видів процесуальних витрат є:

- а) витрати на послуги адвоката;
- б) витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- в) судові процесуальні витрати;
- г) витрати, пов'язані із пересиланням речових доказів;
- д) витрати на послуги педагога, лікаря.

3. Хто із вказаних суб'єктів кримінального процесу наділений правом зменшити розмір процесуальних витрат або ж зовсім звільнити від їх виплат:

- а) дізнавач;
- б) слідчий;
- в) прокурор;
- г) суд;
- д) начальник територіального підрозділу.

4. Потерпілим, цивільним позивачам, свідкам оплачується:

- а) проїзд;
- б) компенсація за витрачений ними час;
- в) харчування;
- г) лікування за необхідності;
- д) проживання.

5. Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів, здійснюються за рахунок:

- а) Національної поліції України;
- б) Міністерства внутрішніх справ України;
- в) Державного бюджету України;
- г) покладаються на підозрюваного, обвинуваченого;
- д) покладаються на потерпілого.

6. Якщо процесуальний строк, який обчислюється днями або місяцями, закінчується у неробочий день, останнім днем такого строку вважається:

- а) цей же день;
- б) наступний робочий день;
- в) попередній робочий день;
- г) процесуальний строк продовжується за погодженням з слідчим суддею;
- д) процесуальний строк продовжується на розсуд слідчого/дізнавача.

7. Цивільний позов у кримінальному провадженні має право подати особа, яка зазнала:

- а) майнової, моральної шкоди;
- б) майнової, фізичної та моральної шкоди;
- в) матеріальної, фізичної та моральної шкоди;
- г) матеріальної, моральної, майнової та фізичної шкоди;
- д) майнової та фізичної шкоди.

8. Відмова у позові в порядку цивільного судочинства:

- а) надає можливість звернутись з тим же позовом у кримінальному провадженні;
- б) позбавляє права звертатись у порядку цивільного судочинства;
- в) надає можливість звернутися з цим же позовом у господарському судочинстві;
- г) позов можна подати на розгляд до прокуратури;
- д) надає можливість заявити позов під час судового розгляду справи.

9. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні може бути:

- а) виключно примусовою;
- б) добровільною або примусовою;
- в) виключно добровільною;
- г) примусовою або обов'язковою;
- д) на розсуд сторони обвинувачення.

10. Цивільний позов може бути висунуто:

- а) під час досудового розслідування, але до початку судового розгляду;
- б) під час судового провадження, але до початку судового розгляду;
- в) як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження, але до початку судового розгляду;
- г) безпосередньо під час судового розгляду;
- д) під час проведення досудового розслідування та судового розгляду, до винесення вироку суду.

1.7. Заходи забезпечення кримінального провадження: їх система та види

Заходи забезпечення кримінального провадження – це врегульовані кримінальним процесуальним законом специфічні способи і засоби обмеження прав, свобод і законних інтересів особи, що застосовуються:

1) уповноваженими законом державними органами і посадовими особами в межах своєї компетенції тільки в період кримінального провадження;

2) в разі, якщо авторитету закону та переконання в необхідності виконання приписів норм права є недостатньо;

3) при наявності умов, підстав і в порядку, що встановлені кримінальним процесуальним законом;

4) для запобігання або припинення порушень закону з боку учасників кримінального процесу, зазначених у законі, крім їх волі і бажання;

5) з метою забезпечення дієвості кримінального провадження;

6) всупереч волі та бажанню учасників кримінального провадження.

При застосуванні заходів кримінального процесуального примусу необхідно враховувати, що права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені законом лише в тому обсязі, в якому це необхідно для захисту:

1) національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку;

2) здоров'я населення, репутації або прав інших людей (ч. 2 ст. 34 Конституції України).

При цьому необхідно мати на увазі, що громадяни України мають ряд невідчужуваних прав і свобод, які не підлягають обмеженню в кримінальному судочинстві за жодних обставин. До них відносяться такі положення Конституції України:

1) ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ст.29);

2) не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.(ст. 30);

3) ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне

життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32);

4) ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61);

5) ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (ст. 62) і деякі інші.

Систему заходів забезпечення кримінального провадження становлять:

1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід (глава 11 КПК України);

2) накладання грошового стягнення (глава 12 КПК України);

3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (глава 13 КПК);

4) відсторонення від посади (глава 14 КПК України);

4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (глава 14 КПК України);

5) тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України);

6) тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК України);

7) арешт майна (глава 17 КПК України);

8) затримання особи (глава 18 КПК України);

9) запобіжні заходи (глава 18 КПК України).

1.7.1. Кримінальна процесуальна характеристика заходів забезпечення кримінального провадження

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик (ст. ст. 133, 134 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості цього провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Підставами для виклику є достатні дані вважати, що особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою (ч.2 ст.133, ч.1 ст.134 КПК України).

Мета виклику:

а) допит;

б) участь в іншій процесуальній дії.

Особи, до яких може застосовуватися виклик:

1) підозрюваний;

- 2) свідок;
- 3) потерпілий;
- 4) інший учасник кримінального провадження.

Особи, які мають право здійснювати виклик:

- 1) слідчий;
- 2) дізнавач;
- 3) прокурор;
- 4) слідчий суддя за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника.

Зміст повістки про виклик:

- 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;
- 2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;
- 3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;
- 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик;
- 5) процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа;
- 6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;
- 7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;
- 8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу;
- 9) передбачені цим Кодексом поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;
- 10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Процесуальний порядок здійснення виклику (ст. 135 КПК України):

1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

3. Особа, що перебуває під вартою, викликається через

адміністрацію місця ув'язнення.

4. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

5. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

7. Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

8. Повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки, то вона публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

9. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом *не пізніше ніж за три дні до дня*, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

10. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (ч.1 ст.136 КПК України), або з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації

загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора (ч. 8 ст. 135 КПК України).

11. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти (ч.2 ст.136 КПК України).

12. *Поважні причини неприбуття особи на виклик (ст. 138 КПК України):*

- 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

13. *Наслідки неприбуття на виклик (ст. 139 КПК України):*

1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

– від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

– від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

2. У випадку, неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до них може бути застосовано привід.

3. За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, встановлену законом.

Привід (ст. 140 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом примусового супроводження особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

Підставами для приводу є достатні данні вважати, що особа, яка була у встановленому порядку викликана (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом) для потреб досудового розслідування, не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, що заважає встановленню обставин у кримінальному провадженні і явка підозрюваного, обвинуваченого або свідка не можлива без застосування заходу забезпечення кримінального провадження.

Процесуальні підстави здійснення приводу – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи слідчого судді, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи суду (ч. 2 ст. 140 КПК України).

Мета здійснення приводу:

- а) допит;
- б) участь в іншій процесуальній дії.

Особи, до яких може застосовуватися привід:

- 1) підозрюваного,
- 2) обвинуваченого;
- 3) свідка;
- 4) співробітника кадрового складу розвідувального органу

України.

Винятки: привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу. (ч.3 ст.140 КПК України).

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам (ст. 143 КПК України):

- а) органів Національної поліції;

- б) органів безпеки, органів;
- в) органів що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- г) органів Національного антикорупційного бюро України;
- д) органів Державного бюро розслідувань.

Процесуальний порядок проведення (здійснення) приводу:

1. Привід здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи слідчого судді, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи суду (ч.2 ст.140 КПК України).

2. Клопотання про надання дозволу на здійснення приводу повинно містити відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;
- 3) процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання;
- 4) положення КПК України, яким встановлено обов'язок особи з'явитися за викликом, та обставини невиконання особою цього обов'язку;
- 5) відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;
- 7) дата та місце складення клопотання.

3. До клопотання також мають бути додані:

- копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи (ч. 1 ст. 141 КПК України);
- витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч.6 ст.132 КПК України).

4. Клопотання слідчого, прокурора під час досудового розслідування про здійснення приводу *розглядається* слідчим суддею у день його надходження до суду (ч. 1 ст. 142 КПК України).

Клопотання про здійснення приводу під час судового провадження розглядається *негайно* після його ініціювання (ч.2 ст.142 КПК України).

5. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали (ч. 2 ст. 140 КПК України). Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання (ч. 4 ст. 142 КПК України).

6. Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу (ч. 2 ст. 143 КПК України).

7. Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу (ч. 3 ст. 143 КПК України).

8. У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику (ч. 3 ст. 143 КПК України).

9. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом (ч. 3 ст. 143 КПК України).

10. Ухвала слідчого судді або суду про здійснення приводу надає право супроводити особу до органів досудового розслідування або суду у час визначений в ухвалі (ч. 3 ст. 143 КПК України).

11. У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання (ч. 4 ст. 143 КПК України).

Накладення грошового стягнення (глава 12 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом застосування заходів матеріального характеру на учасників кримінального процесу, які не виконують належним чином вимоги кримінального процесуального закону.

Підставами для накладення грошового стягнення є достатні данні вважати, що особа не виконує своїх процесуальних обов'язків, з якими

вона була ознайомлена у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею пам'ятки про процесуальні права та обов'язки; повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом та інше), без поважних причин, що заважає встановленню обставин у кримінальному провадженні.

Процесуальні підстави здійснення накладення грошового стягнення – під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи слідчого судді, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням прокурора або з власної ініціативи суду (ч. 2 ст. 144 КПК України).

Мета здійснення накладення грошового стягнення – забезпечити виконання учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків.

Особи, до яких може застосовуватися накладення грошового стягнення:

- 1) підозрюваного,
- 2) обвинуваченого;
- 3) свідка;
- 4) потерпілого;
- 5) цивільного відповідача.

Процесуальний порядок накладення грошового стягнення:

1. Накладення грошового стягнення – здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи слідчого судді, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням прокурора або з власної ініціативи суду (ч. 2 ст. 144 КПК України).

2. Клопотання про накладення грошового стягнення повинно містити відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;
- 3) обов'язок, який покладено на особу цим Кодексом чи ухвалою слідчого судді;
- 4) обставини, за яких особа не виконала обов'язок;
- 5) відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку;
- 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;

7) дата та місце складення клопотання.

3. До клопотання також мають бути додані:

– копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи (ч. 1 ст. 145 КПК України);

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

4. Клопотання слідчого, прокурора під час досудового розслідування про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду (ч. 1 ст. 146 КПК України). Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Клопотання про накладення грошового стягнення під час судового провадження розглядається негайно після його ініціювання (ч. 2 ст. 146 КПК України).

5. Рішення про накладення грошового стягнення приймається у формі ухвали (ч. 2 ст. 140 КПК України). Копія відповідної ухвали *не пізніше наступного робочого дня* після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення (ч. 3 ст. 146 КПК України).

6. Особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення (ч. 1 ст. 147 КПК України).

7. Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку – призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду (ч. 2 ст. 147 КПК України).

8. Слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення за результатами його розгляду в судовому засіданні, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно, а в іншому випадку – відмовляє у задоволенні клопотання

(ч. 3 ст. 147 КПК України).

9. Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає (ч. 4 ст. 147 КПК України).

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (глава 13 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування таким спеціальним правом як:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності;
- 4) право на володіння та носіння зброї.

Підставами для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом є достатні данні вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом.

Процесуальні підстави тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора (ч. 2 ст. 144 КПК України).

Мета здійснення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом:

- припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Особи, до яких може застосовуватися тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом:

- 1) підозрюваний;
- 2) обвинувачений.

*Процесуальний порядок тимчасового обмеження
у користуванні спеціальним правом*

1. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора (ч. 2 ст. 148 КПК України).

Як виняток: у разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів (ч. 1 ст. 150 КПК України).

2. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом повинно містити відомості про:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

5) вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню;

6) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню;

7) перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

3. До клопотання також мають бути додані:

– копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання (ч. 1 ст. 150 КПК України);

– документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання (ч. 1 ст. 150 КПК України);

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

4. Клопотання слідчого, прокурора під час досудового розслідування про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею *не пізніше трьох днів із дня його*

надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч. 1 ст. 151 КПК України).

5. Випадки відмови слідчого судді у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом:

1) якщо клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог ст. 150 КПК України, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу (ч. 4 ст. 151 КПК України).

2) якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ч.1 ст. 152 КПК України).

6. При вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини:

1) правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;

3) наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб (ч. 2 ст. 152 КПК України).

7. Рішення про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом приймається у формі ухвали, в якій зазначається (ч. 3 ст. 152 КПК України):

1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

2) перелік документів, які посвідчують користування спеціальним правом та які підлягають поверненню особі або вилученню на час тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;

3) строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, який не може становити більше двох місяців;

4) порядок виконання ухвали.

7. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень

(ч. 4 ст. 152 КПК України).

8. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців (ч. 2 ст. 148 КПК України).

9. Прокурор має право звернутися із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, яке розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч. 1 ст. 153 КПК України).

Рішення про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом приймається у формі ухвали.

Підстави для відмови у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо прокурор не доведе, що (ч. 2 ст. 153 КПК України):

1) обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

10. Наслідки тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом:

1) особа, яка здійснила затримання у передбаченому ст. 208 КПК України, зобов'язана одночасно із доставлянням затриманої особи до уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом) передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено. Факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, засвідчується протоколом, складеним в порядку, передбаченому КПК України (ч. 1 ст. 149 КПК України);

2) слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час законного затримання та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол у порядку, визначеному КПК України (ч. 2 ст. 149 КПК України);

3) після складення протоколу про тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом,

слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язана передати тимчасово вилучені документи на зберігання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 149 КПК України).

Відсторонення від посади (глава 14 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом тимчасового, вимушеного недопущення працівника, який знаходиться в певних трудових відносинах з підприємством, установою, організацією, до виконання свої трудових і функціональних обов'язків, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

Підставами для відсторонення від посади є достатні данні вважати, що особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину

Процесуальні підстави для відсторонення від посади здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням прокурора (ч. 1 ст. 155 КПК України).

Мета відсторонення від посади для припинення кримінального правопорушення припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином (ч. 1 ст. 157 КПК України).

Особи, до яких може застосовуватися відсторонення від посади:

- 1) підозрюваного;
- 2) обвинуваченого.

Процесуальний порядок тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом

1. Відсторонення від посади здійснюється під час досудового розслідування – на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора, а під час судового провадження – на підставі ухвали суду за клопотанням прокурора (ч. 1 ст. 155 КПК України).

Як виняток: питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення від посади Директора Національного

антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом (ч. 3 ст. 154 КПК України). Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом (ч. 1 ст. 55 КПК України).

2. Клопотання про відсторонення від посади повинно містити відомості про:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) посада, яку обіймає особа;

5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення;

6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином;

7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання (ч. 2 ст. 155 КПК України).

3. До клопотання також мають бути додані:

– копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання (ч. 2 ст. 155 КПК України);

– документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання (ч. 2 ст. 155 КПК України);

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

4. Клопотання слідчого, прокурора під час досудового розслідування про відсторонення від посади розглядається слідчим

суддею або судом не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч. 1 ст. 156 КПК України).

5. Випадки відмови слідчого судді у задоволенні клопотання про відсторонення від посади :

1) якщо клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог ст. 155 КПК України, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу (ч. 2 ст. 156 КПК України).

2) якщо слідчий, прокурор не доведе наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином (ч. 1 ст. 157 КПК України).

6. При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя зобов'язаний врахувати такі обставини:

- 1) правову підставу для відсторонення від посади;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;
- 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб (ч. 2 ст. 157 КПК України).

7. Рішення про відсторонення від посади приймається у формі ухвали, в якій зазначається (ч. 3 ст. 157 КПК України):

- 1) мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади;
- 2) перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади;
- 3) строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців;
- 4) порядок виконання ухвали.

7. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим зацікавленим особам *не пізніше дня, наступного за днем її постановлення*, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень (ч. 4 ст. 157 КПК України).

8. Відсторонення від посади може бути здійснене на підставі

рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження *на строк не більше двох місяців* (ч. 2 ст. 154 КПК України).

9. Прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається в порядку, передбаченому КПК України (ч. 1 ст. 158 КПК України).

Рішення про продовження строку відсторонення від посади приймається у формі ухвали.

Підстави для відмови у продовженні строку відсторонення від посади, якщо прокурор не доведе, що (ч. 2 ст. 158 КПК України):

1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

10. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо надалі застосуванні цього заходу відпала потреба. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу (ч. 3 ст. 158 КПК України).

Тимчасовий доступ до речей і документів (гл. 15 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом надання стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Підставами для тимчасового доступу до речей і документів є достатні дані вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення

речей чи документів та неможливість іншими способами довести обставини, які мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні.

Речі і документи, до яких заборонено доступ (ч. 1 ст. 161 КПК України):

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Речі і документи, які містять охоронювану законом таємницю (ч. 1 ст. 162 КПК України).

1. До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

9) державна таємниця;

10) таємниця фінансового моніторингу;

11) відомості, що становлять професійну таємницю відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Процесуальні підстави тимчасового доступу до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням сторони кримінального провадження або за клопотанням слідчого за погодженням з прокурором (ч. 1 ст. 160 КПК України).

Мета здійснення тимчасового доступу до речей і документів – можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах.

Особи, до яких може застосовуватися тимчасовий доступ до речей і документів: особа, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх.

Процесуальний порядок тимчасового доступу до речей і документів

1. Тимчасовий доступ до речей і документів – здійснюється на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням сторони кримінального провадження або за клопотанням слідчого за погодженням з прокурором (ч. 1 ст. 160 КПК України).

2. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів повинно містити відомості про:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;

4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;

6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

3. До клопотання також мають бути додані:

– докази обставин, на якими вони обґрунтовують свої доводи (ч. 5 ст. 123 КПК України);

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

4. Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи (ч. 1 ст. 163 КПК України).

5. Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться (ч. 2 ст. 163 КПК України).

6. У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику (ч. 3 ст. 163 КПК України).

7. Клопотання сторони кримінального провадження або слідчого за погодженням з прокурором про тимчасовий доступ до речей і документів *розглядається слідчим суддею за аналогією (ч. 1 ст. 163 КПК України) не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду.*

8. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання (ч. 4 ст. 163 КПК України).

9. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

10. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім загальних обставин, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість

іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

11. Рішення про тимчасовий доступ до речей приймається у формі ухвали, в якій зазначається (ч. 1 ст. 164 КПК України):

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;

2) дата постановлення ухвали;

3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;

4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;

5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;

6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначеній в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом;

7) строк дії ухвали, який не може *перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали*;

8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду.

12. Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

13. *Виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів:*

1. Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 165 КПК України).

2. Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію (ч. 2 ст. 165 КПК України).

3. Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 165 КПК України).

4. На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 4 ст. 165 КПК України).

14. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів:

1. У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ч. 1 ст. 166 КПК України).

2. У разі, якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення (ч. 2 ст. 164 КПК України).

Тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом фактичного позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом.

Підставами для тимчасового вилучення майна є достатні дані

вважати, що:

1) речі, документи та гроші підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) речі, документи та гроші призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) речі, документи та гроші одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено;

5) якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я.

Процесуальні підстави для тимчасового вилучення майна здійснюється на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням сторони кримінального провадження або за клопотанням слідчого за погодженням з прокурором (ч. 1 ст. 160 КПК України).

Мета здійснення тимчасового вилучення майна – фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України майно та тварини (ч. 5 ст. 168 КПК України), можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном або твариною до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію.

Особи, до яких може застосовуватися тимчасове вилучення майна:

1) до підозрюваного;

2) до осіб, у володінні яких перебуває майно, зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України;

3) до осіб, які є власниками тварини (ч. 5 ст. 168 КПК України).

Особи, які мають право здійснювати тимчасове вилучення майна (ст. 168 КПК України):

1) кожна особа, яка здійснила законне затримання (ч. 1 ст. 168 КПК України);

2) слідчий, прокурор та інша уповноважена службова особа, яка проводила обшук або огляд (ч. 3 ст. 168 КПК України).

Процесуальний порядок тимчасового вилучення майна:

1. Рішення про проведення тимчасового вилучення майна приймається:

1. *Кожною особою*, яка здійснила законне затримання самостійно і не потребує ухвали слідчого судді або суду у разі (ч. 1 ст. 168 КПК України):

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

2. *Уповноваженою службовою особою* у разі

А) затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Б) під час проведення обшуку чи огляду.

2. *Процесуальне оформлення тимчасового вилучення майна:*

1. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом (ч.1 ст.168 КПК України).

2. Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику (ч. 4 ст. 168 КПК України).

3. *Припинення тимчасового вилучення майна:*

1. Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним (ч. 1 ст. 169 КПК України);

2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна (ч. 1 ст. 169 КПК України);

3) у разі подачі слідчим, прокурором клопотання про арешт тимчасово вилученого майна пізніше наступного робочого дня після вилучення майна (ч. 5 ст. 171 КПК України); у разі постановлення слідчим суддею або судом ухвали про арешт тимчасово вилученого

майна пізніше сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання (ч. 6 ст. 173 КПК України);

4) у разі скасування арешту;

5) за вироком суду у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

2. Копія судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, копія судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна негайно після його оголошення вручається слідчому, прокурору. У разі відсутності слідчого, прокурора під час оголошення судового рішення його копія надсилається таким особам не пізніше наступного робочого дня (ч. 2 ст. 169 КПК України).

3. Слідчий, прокурор після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна повинні негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді (ч.3 ст.169 КПК України).

Арешт майна (глава 17 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження проводиться шляхом тимчасового позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Підставами для арешту майна є достатні дані вважати, що:

1) речі підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) речі надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;

3) речі є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) речі набуті в результаті вчинення кримінального

правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення;

5) у випадку задоволення цивільного позову суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про накладення арешту на майно для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили, а саме на:

- нерухоме і рухоме майно,
- майнові права інтелектуальної власності,
- гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді,
- цінні папери,
- корпоративні права, які перебувають у власності підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних, або юридичних осіб.

Заборона на використання майна, а також *заборона* розпоряджатися таким майном можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.

Заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи, не допускається.

Процесуальні підстави арешту майна – здійснюється на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільного позивача (ч. 1 ст. 171 КПК України).

Мета здійснення арешту майна:

- 1) збереження речових доказів;
- 2) спеціальної конфіскації;
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Особи, до яких може застосовуватися арешт майна:

- 1) на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК України;
- 2) на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності

достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК України, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна;

3) арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння;

5) юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

4) *Особи, які мають право здійснювати арешт майна (ст. 175 КПК України):*

- 1) слідчий;
- 2) прокурор.

Процесуальний порядок накладання арешту на майно:

1. Арешт майна здійснюється на підставі ухвали слідчого судді або суду за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільного позивача (ч. 1 ст. 171 КПК України).

2. Клопотання про арешт майна повинно містити відомості про (ч.2 ст.171 КПК України):

- 1) підстави, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна;
- 2) перелік і види майна, що належить арештувати;
- 3) документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати.

3. До клопотання також мають бути додані:

– оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання (ч. 2 ст. 171 КПК України);

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч.6 ст.132 КПК України).

У клопотанні цивільного позивача, слідчого, прокурора про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, іншої особи для забезпечення цивільного позову повинно бути зазначено:

- 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди (ч. 3 ст. 171

КПК України).

4. Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову, повинна бути співмірною із розміром шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ч. 4 ст. 171 КПК України).

5. Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано *не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна*, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України).

4. Клопотання слідчого, прокурора про арешт майна *розглядається слідчим суддею не пізніше двох днів із дня його надходження до суду* за участю прокурора та/або слідчого, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання (ч. 1 ст. 172 КПК України).

5. Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна (ч. 5 ст. 172 КПК України).

6. Випадки відмови слідчого судді у задоволенні клопотання про арешт майна:

1) якщо клопотання про арешт майна подано без додержання вимог ст. 171 КПК України, повертає його прокурору, цивільному позивачу для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 172 КПК України);

2) якщо особа, що подала клопотання, не доведе необхідність такого арешту (ч. 1 ст. 173 КПК України).

Відмова у задоволенні або часткове задоволення клопотання про арешт майна тягне за собою негайне повернення особі відповідно всього або частини тимчасово вилученого майна.

6. При вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя зобов'язаний врахувати:

1) правову підставу для арешту майна;

2) достатність доказів, що вказують на вчинення особою кримінального правопорушення;

3) розмір можливої конфіскації майна, можливий розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та цивільного позову;

4) наслідки арешту майна для інших осіб;

5) розумність та співрозмірність обмеження права власності

завданням кримінального провадження.

7. Рішення про арешт майна приймається у формі ухвали, в якій зазначається (ч. 5 ст. 173 КПК України):

- 1) перелік майна, яке підлягає арешту;
- 2) підстави застосування арешту майна;
- 3) перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі;
- 4) заборону розпоряджатися або користуватися майном у разі її передбачення та вказівку на таке майно;
- 5) порядок виконання ухвали.

8. Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено.

9. Копія ухвали надсилається слідчому, прокурору, підозрюваному, обвинуваченому, іншим заінтересованим особам не пізніше наступного робочого дня після її постановлення (ч. 7 ст. 173 КПК України).

10. Скасування арешту майна:

1. Слідчим суддею або судом за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, законного представника, іншого власника або володільця майна, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна у разі, якщо вони доведуть:

- 1) що в застосуванні цього заходу відпала потреба;
- 2) арешт накладено необґрунтовано (ч. 1 ст. 174 КПК України).

Клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно (ч. 2 ст. 174 КПК України).

2. Прокурором одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження (ч. 3 ст. 174 КПК України).

3. Судом (ч. 4 ст. 174 КПК України):

- 1) одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд;
- 2) у випадку виправдання обвинуваченого;
- 3) закриття кримінального провадження;
- 4) не призначення судом покарання у виді конфіскації майна;
- 5) залишення цивільного позову без розгляду;
- 6) відмови в цивільному позові.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття та класифікація заходів забезпечення кримінального провадження.
2. Види заходів забезпечення кримінального провадження та загальні правила їх застосування:
 - Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід.
 - Накладення грошового стягнення.
 - Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.
 - Відсторонення від посади.
 - Тимчасовий доступ до речей і документів.
 - Тимчасове вилучення майна.
 - Арешт майна.

Додаткові завдання:

1. Визначте поняття заходів забезпечення кримінального провадження.
2. Які види заходів забезпечення кримінального провадження передбачено у КПК України?
3. Як заходи забезпечення кримінального провадження можна класифікувати?
4. Які причини неприбуття особи на виклик є поважними?
5. До кого може бути застосований привід?
6. За що може бути накладене грошове стягнення?
7. Які документи можуть бути тимчасово вилученими?
8. Щодо кого може бути здійснено відсторонення від посади?
9. У чому полягає тимчасовий доступ до речей і документів?
10. На яке майно не можна накладати арешт?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Який із перерахованих заходів належить до заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених КПК України:

- а) допит свідка, потерпілого;
- б) нерозголошення відомостей про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- в) тимчасове вилучення майна;
- г) аудіо-, відеоконтроль місця;
- д) аудіо-, відеоконтроль осіб.

2. Хто приймає рішення про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як привід:

- а) потерпілий;
- б) слідчий суддя, суд;
- в) прокурор;
- г) слідчий з санкції прокурора;
- д) орган досудової пробації.

3. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше:

- а) трьох днів з моменту тимчасового вилучення;
- б) двох днів з моменту тимчасового вилучення;
- в) п'яти днів з моменту тимчасового вилучення;
- г) одного дня з моменту тимчасового вилучення;
- д) 48 годин з моменту тимчасового вилучення.

4. Тимчасово вилучене майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено, якщо:

- а) клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не подано до слідчого судді протягом двох діб після вилучення майна;
- б) клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не подано до слідчого судді протягом трьох діб після вилучення майна;
- в) клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не подано до слідчого судді протягом десяти діб після вилучення майна;
- г) клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не подано до слідчого судді наступного робочого дня після вилучення майна;
- д) клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не подано до слідчого судді протягом 48 годин.

5. За загальним правилом особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом:

- а) не пізніше ніж за два дні;
- б) не пізніше ніж за п'ять днів;
- в) не пізніше ніж за сорок вісім годин;
- г) не пізніше ніж за три дні;
- д) не пізніше ніж за сім днів.

6. Ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів діє протягом:

- а) трьох днів з дня постановлення ухвали;
- б) строку законом не встановлено;
- в) одного місяця з дня постановлення ухвали;
- г) двох місяців з дня постановлення ухвали;
- д) 45 днів з дня постановлення ухвали.

7. Предметом застави можуть бути:

- а) кошти у будь-якій валюті;
- б) кошти у грошовій одиниці України;
- в) будь-які цінності;
- г) гроші і нерухомість;
- д) цінні папери.

8. Тимчасово вилучити майно уповноважений:

- а) лише слідчий;
- б) лише слідчий суддя за клопотанням прокурора;
- в) кожен, хто законно затримав особу в порядку, визначеному кримінальним процесуальним кодексом України;
- г) лише прокурор;
- д) лише слідчий суддя за клопотанням потерпілого.

9. Попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах застосовується на строк до:

- а) 48 годин;
- б) однієї доби;
- в) 72 годин;
- г) трьох діб;
- д) 12 годин.

10. Попередній арешт на майно у кримінальному провадженні може бути накладено за рішенням:

- а) Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором;
- б) голови Служби безпеки України;
- в) слідчого судді апеляційного суду;
- г) голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- д) керівника Державної фіскальної служби.

1.8. Запобіжні заходи

1.8.1. Загальна характеристика системи та видів запобіжних заходів.

Запобіжні заходи – це частина заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються за наявності підстав і в порядку, встановленому законом, уповноваженими на те органами та посадовими особами відносно підозрюваного (обвинуваченого) на певний період часу.

Запобіжні заходи є найбільш суворим різновидом превентивних заходів кримінального процесуального примусу, застосування яких супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні кримінальних правопорушень і застосовуються для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

За своєю юридичною природою запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у скоєнні кримінального правопорушення, тобто згідно із презумпцією невинуватості вона є невинуватою. Але в той же час ч. 2 ст. 177 КПК України чітко визначає, що підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Тому застосування запобіжних заходів ні в якому разі не повинно розцінюватися як покарання, а є лише певними обмеженнями особи, яка підозрюється (обвинувачується) у скоєнні кримінального правопорушення.

Специфіка запобіжних заходів полягає в тому, що:

- 1) вони застосовуються тільки до певних суб'єктів кримінального процесу: підозрюваного і обвинуваченого;
- 2) мають особистий (персональний) характер, бо обмежують особисті права конкретного підозрюваного чи обвинуваченого;
- 3) вони мають особливі, передбачені кримінальним процесуальним законом умови, підстави і порядок їх застосування;
- 4) мають більший, порівняно з іншими заходами, ступінь примусу (пов'язані з обмеженням конституційних прав особи).

Система запобіжних заходів визначена в ст. 176 КПК, а саме:

- 1) особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України);
- 2) особиста порука (ст. 180 КПК України);
- 3) застава (ст. 182 КПК України);

- 4) домашній арешт (ст. 181 КПК України);
- 5) тримання під вартою (ст. 183 КПК України).

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, порядок застосування якого регламентовано ст. ст. 188–192, 207–213 КПК України.

У ст.176 КПК дано невичерпний перелік запобіжних заходів, оскільки в нормах КПК України, які визначають особливі порядки кримінального провадження, також визначені деякі запобіжні заходи:

1) до неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених) може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч.1 ст. 493 КПК України);

2) до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи:

1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;

2) поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК України).

Окрім цього, у розділі IX КПК, який визначає порядок Міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зустрічається термін екстрадиційний арешт, що визначається як запобіжний захід у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) – п. 9 ст. 541 КПК, а також тимчасовий арешт, який застосовується до особи, яка вчинила злочин за межами України (ст. 583 КПК). Розгляд вище зазначених запобіжних заходів в даній темі не передбачається, оскільки предметом дослідження є застосування загальних запобіжних заходів.

Наявність системи запобіжних заходів забезпечує можливість ситуативного підходу до їх застосування у практиці кримінального провадження, що передбачає взяття до уваги не лише обставин провадження, а й суворості запобіжного заходу. Так, одні запобіжні заходи обмежують свободу підозрюваного (обвинуваченого), створюють лише психологічні перешкоди ухилення від обов'язків (особисте зобов'язання, особиста порука), інші – частково або повністю позбавляють підозрюваного (обвинуваченого) фізичної можливості ухилитися від слідства та суду (тримання під вартою).

Вказаний перелік запобіжних заходів у кожному конкретному

випадку дозволяє індивідуалізувати їх застосування враховуючи при цьому як інтереси правосуддя, так і недопущення невинуваних обмежень прав і свобод підозрюваного (обвинуваченого). При цьому КПК України в окремих нормах конкретизує умови застосування певних запобіжних заходів. Так, відповідно до ч. 7 ст. 194 КПК України, до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою. А ст.204 КПК України чітко визначає, якщо до підозрюваного (обвинуваченого) застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні.

Окрім цього, відповідно до ч. 3 ст. 176 КПК слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч.1 ст.176 КПК України не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам.

У ст. 183 КПК України визначено, що тримання під вартою застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст.177 КПК України.

КПК України 2012 року, на відміну від КПК 1960 року, в ч. 3 ст. 176 законодавчо визначив, що найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою. Отже, за мірою зростання суворості запобіжні заходи розташовуються таким чином: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Процесуальний порядок та особливості застосування запобіжних заходів

Метою застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі відповідно до положень ч. 1 ст. 177 КПК України є:

- 1) забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків;
- 2) запобігання спробам:
 - переховуватися від органів досудового розслідування та (або)

суду;

– знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

– незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

– перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

– вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Перелік можливих ризиків, наведених у ч. 1 ст. 177 КПК України, є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню.

Запобіжні заходи можуть застосовуватися лише за наявності підстав, визначених в ч. 2 ст. 177 КПК України, де передбачено, що підставою застосування запобіжного заходу є:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Обґрунтованість підозри має підтверджуватися зібраними достатніми даними, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення;

2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії визначені у ч.1 ст. 177 КПК України а саме:

ухилятиметься:

– від органів досудового розслідування та (або) суду. Наприклад, підозрюваний, обвинувачений висловлював наміри виїхати за межі населеного пункту, оголошувався його розшук у цьому провадженні чи він одержав закордонний паспорт;

– від виконання покладених на нього процесуальних обов'язків;

перешкоджатиме кримінальному провадженню шляхом:

– знищення, приховування, спотворення будь-якої речі чи документа, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

– незаконного впливу на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні. Наприклад, схилитиме цих осіб до відмови давати показання чи погрозуватиме експерту, спеціалісту з тією ж метою;

продовжуватиме протиправну діяльність шляхом:

– вчинення інших кримінальних правопорушень;

– продовження здійснення кримінального правопорушення, у

якому підозрюється, обвинувачується. Про це, наприклад, може свідчити те, що підозрюваний, обвинувачений раніше неодноразово засуджувався за вчинення кримінального правопорушення.

Труднощі практичного характеру при обранні запобіжного заходу полягають у тому, що доказування ризиків, за яких запобіжні заходи варто застосовувати, мають прогностичний характер, тобто спрямовані у майбутнє, а тому повинні спиратися на конкретні фактичні дані, які свідчать про обґрунтованість прийнятого рішення. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на необхідності обґрунтування підстав обрання запобіжного заходу. Зокрема, у Рішенні «Сергій Волосюк проти України» від 12 березня 2009 року, вказано, що повторювання формальних підстав для взяття під варту, без будь-якої спроби продемонструвати, яким чином вони застосовуються відносно справи заявника, не може бути розцінено як «відповідні» та «достатні» підстави застосування запобіжного заходу.

У клопотанні про застосування запобіжного заходу слідчий, прокурор, крім підстав, зазначених у ст. 177 КПК, зобов'язаний надати інформацію про застосування до підозрюваного (обвинуваченого) інших запобіжних заходів як у цьому кримінальному провадженні, так і в інших кримінальних провадженнях (за наявності відомостей про їх застосування). Відповідні дані можуть бути надані стороною захисту та підлягають обов'язковому врахуванню при вирішенні поданого клопотання, оскільки впливають на достовірність підстав (ризиків) для застосування того чи іншого виду запобіжного заходу.

Закон не зобов'язує обирати запобіжний захід кожному підозрюваному (обвинуваченому). Відповідно до вимог ч. 2 ст. 177 КПК, якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, то слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу норма ч. 1 ст. 178 КПК України вимагає від слідчого судді під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, у кожному конкретному випадку, оцінити в сукупності такі обставини, як:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення. У такий спосіб встановленню підлягає обґрунтованість підозри про вчинення кримінального правопорушення підозрюваним, обвинуваченим;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік (неповнолітня особа, особа похилого віку) та стан здоров'я (наявність тяжких хвороб, інвалідності, нездатність самостійно пересуватися) підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців. Необхідно з'ясувати сімейний стан цієї особи, стан здоров'я членів його сім'ї, кількість та вік дітей, строк фактичного проживання у цій місцевості тощо;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого. При врахуванні цієї обставини слідчий зобов'язаний об'єктивно оцінити надані характеристики підозрюваному, обвинуваченому з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про перебування підозрюваного, обвинуваченого на обліку у наркологічному, психоневрологічному диспансері тощо;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого. Необхідно встановити наявність належного цій особі нерухомого майна у місцевості проживання та інших місцевостях, транспортних засобів, грошових банківських вкладів, їх розмір (за наявності відомостей, наданих стороною захисту);

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини;

12) ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозруваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї (ст.178 КПК України).

Відповідно слідчий та прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, зобов'язані включити в матеріали кримінального провадження, які подаються до слідчого судді, з зазначеним клопотанням відомості які підтверджують факт вчинення кримінального правопорушення, процесуальні документи які відповідно

до ст. 84 КПК України є процесуальними джерелами доказів.

Вказані обставини повинні ретельно аналізуватися при вирішенні питання про тримання під вартою чи при застосуванні запобіжних заходів щодо неповнолітніх, або осіб похилого віку, вагітних жінок, матерів, які мають малолітніх дітей чи самотніх матерів тощо.

Процесуальні підстави застосування запобіжного заходу. Застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування можливе лише за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, і віднесене до виключної компетенції слідчого судді, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч. 4 ст. 176 КПК України).

Розгляд клопотання про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування здійснюється слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого провадиться досудове розслідування. У разі здійснення досудового розслідування слідчою групою клопотання про застосування запобіжного заходу також розглядається слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування.

Підставою для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань щодо застосування запобіжних заходів є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце проведення досудового розслідування.

Клопотання про застосування запобіжного заходу подає орган досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на місце вчинення кримінального правопорушення. За правилами ч. 3 ст. 218 КПК України, якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

Як виняток, подання клопотання про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування до особи, яку затримано без ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, може здійснюватися слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. Такий розгляд можливий тільки за умови, що затримана без ухвали слідчого судді, суду особа з об'єктивних причин не могла бути

доставлена у строк не пізніше шістдесяти годин із моменту затримання до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ч. 1 ст. 192 КПК України, Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду № 511–550).

Особи, до яких можуть застосовуватися запобіжні заходи:

- 1) підозрюваного;
- 2) обвинуваченого.

Необхідно зазначити, що до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосовано тільки один запобіжний захід, а не кілька одночасно.

Загальні вимоги до складання клопотання про обрання запобіжного заходу:

1. Складання клопотання про застосування запобіжного заходу відповідно до вимог ч. ч. 1, 3 ст. 184 КПК України.

2. Клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу повинно містити:

– короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа;

– правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

– виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

– посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 КПК України;

– виклад обставин, на підставі яких слідчий дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

– обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;

– обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК України.

До клопотання додаються:

– копії матеріалів, якими слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

– перелік свідків, яких слідчий вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

– підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність

застосування запобіжного заходу.

3. Законодавець наділяє слідчого правом за погодженням з прокурором заявляти клопотання слідчому судді про зміну раніше обраного запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч.5 ст.194 КПК, чи про зміну способу їх виконання.

Клопотання слідчого про зміну запобіжного заходу складається відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК, а також в ньому повинні обов'язково зазначатися обставини, які передбачені в ч. 2 ст. 200 КПК, а саме:

– обставини, які виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

– обставини, які існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати. (Див. додаток № 2).

4. Клопотання складається по кожній особі окремо.

5. Клопотання потребує свого обов'язково погодження з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням.

6. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування або зміни запобіжного заходу, надається підозрюваному не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

Алгоритм дій щодо обрання запобіжного заходу:

1. Встановлення слідчим незаперечних (вагомих) доказів вчинення певною особою кримінального правопорушення.

2. На підставі наявних достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий повідомляє особі про підозру у вчиненні конкретного правопорушення, яка визначається з урахуванням тяжкості вчиненого злочину чи кримінального проступку.

3. Слідчий зобов'язаний при обранні запобіжного заходу оцінити суворість покарання, що загрожує відповідній особі у разі доведення та визнання її винною у вчиненні кримінального правопорушення.

4. Слідчий зобов'язаний встановити ризики, які дають підстави вважати, що підозрюваний може перешкоджати будь-яким чином здійсненню кримінального правопорушення або вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити вчинення того, у якому він підозрюється, які повинні підтверджуватися матеріалами кримінального провадження.

5. Слідчий зобов'язаний на підставі наявних у конкретному

кримінальному провадженні даних обґрунтувати потребу у застосуванні певного запобіжного заходу і із певною вірогідністю стверджувати, що інші запобіжні заходи не забезпечать належної поведінки підозрюваного і відповідно не буде забезпечено виконання завдань кримінального судочинства, при цьому враховуючи в сукупності обставини, визначені у ст.178 КПК а саме:

- вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

- тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

- вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

- міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

- наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

- репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

- майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

- наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

- дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

- наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

- розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

6. У клопотанні про застосування запобіжного заходу слідчий, прокурор, крім підстав, зазначених у ст. 178 КПК, зобов'язаний надати інформацію про застосування до підозрюваного, обвинуваченого інших запобіжних заходів як у цьому кримінальному провадженні, так і в інших кримінальних провадженнях (за наявності відомостей про їх застосування). Така обставина має бути оцінена при розгляді відповідного клопотання для забезпечення можливості встановлення достатнього ступеня суворості запобіжного заходу до підозрюваного за правилами ст. 194 КПК. Ненадання такої інформації за її наявності унеможливить прийняття законного рішення слідчим суддею, судом.

7. Складання безпосередньо клопотання про застосування запобіжного заходу відповідно до вимог ч. ч. 1, 3 ст. 184 КПК.

8. Обов'язкове погодження клопотання з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво за досудовим розслідування.

9. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

10. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання (ст. 184 КПК). У випадку недотримання слідчим, прокурором вимог ст. 184 КПК слідчий суддя розглядає відповідне клопотання та відмовляє у його задоволенні. Необхідно мати на увазі, що змінити або доповнити подане до слідчого судді, суду клопотання про застосування запобіжного заходу вправі лише прокурор.

11. Доповнення, зміна клопотання або заміна його новим, якщо після подання первинного клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення слідчим суддею питання про застосування запобіжного заходу:

1) заміна первинного клопотання новим може мати місце лише після його відкликання слідчим;

2) відкликати первинне клопотання може також прокурор, якщо йому стали відомі обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення.

12. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК та ч. 2 і 4 ст. 200 КПК клопотання про зміну запобіжного заходу, у тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, чи про зміну способу їх виконання.

13. Погодження зазначеного клопотання з прокурором.

14. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

15. Надання підозрюваному або обвинуваченому копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

16. Отримання ухвали слідчого судді про застосування або зміну запобіжного заходу та негайне її виконання.

17. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу.

18. Складання протоколу про оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу.

19. Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням (ч. 2 ст. 185 КПК).

1.8.2. Особливості застосування запобіжних заходів

Особисте зобов'язання

Є найбільш м'яким запобіжним заходом, яке позитивно впливає на явку підозрюваного, обвинуваченого до слідчого або суду.

1. Сутність особистого зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, а саме :

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

2. Обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК , можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. У разі необхідності він може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України.

3. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК клопотання про застосування особистого зобов'язання.

4. Обов'язково погодження клопотання з прокурором, який

здійснює процесуальне керівництво за досудовим розслідування.

5. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

6. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування особистого зобов'язання, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

7. Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу – особисте зобов'язання розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання.

8. Отримання ухвали слідчого судді про застосування особистого зобов'язання та негайне її виконання.

9. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання.

10. Складання протоколу про оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання.

11. Підозрюваному письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки (ч. 5 ст. 194 КПК України) та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути:

- застосований більш жорсткий запобіжний захід;
- накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму до 2 розмірів прожиткового мінімуму.

12. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий (ч. 3 ст. 179 КПК), а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор.

Особиста порука (ст. 180 КПК України)

Особиста порука є не лише запобіжним заходом, але й однією з процесуальних форм залучення громадськості до перевиховання правопорушників.

Істотна відмінність цього запобіжного заходу від особистого зобов'язання полягає в тому, що реалізація особистої поруки передбачає менше обмеження прав і свобод підозрюваного ніж інші запобіжні заходи. Вони перебувають під виховним впливом людей, близьких їм по роботі, місцю проживання або пов'язаних з ними родинними зв'язками тощо.

1. Сутність особистої поруки полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

2. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК України клопотання про застосування особистої поруки.

3. Погодження зазначеного клопотання з прокурором.

4. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

5. Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст.180 КПК України) (народний депутат України, депутат місцевої ради, особа, яка відзначена державними нагородами тощо) (Інформаційний лист спеціалізованого суду №511–550).

Під особливою довірою до особи необхідно розуміти те, що вона користується авторитетом у суспільстві, раніше належним чином виконувала роль поручителя.

Поручителями можуть виступати повнолітні громадяни, які завдяки своїм високим моральним якостям, чесному ставленню до праці і виконанню громадських обов'язків мають авторитет у колективі або за місцем проживання і реально спроможні забезпечити належну поведінку і виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків.

6. Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права (ч.3 ст.180 КПК України).

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший (ч.4 ст.180 КПК України).

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі (ч.5 ст.180 КПК України):

1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

4) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

7. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування особистої поруки, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

8. Отримання ухвали слідчого судді про застосування особистої поруки та негайне її виконання.

9. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у виді особистої поруки.

10. Складання протоколу про оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у виді особистої поруки.

11. Письмове роз'яснення під розпис підозрюваному обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України та складання відповідного протоколу, а саме:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

12. Обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. У разі необхідності він може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України.

13. Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий (ч. 6 ст. 180 КПК України), якщо справа знаходиться у провадженні суду – прокурором.

Домашній арешт (ст. 181 КПК України)

У КПК України запроваджено новий, раніше невідомий вітчизняному законодавству запобіжний захід – домашній арешт. Зазначений вид запобіжного заходу застосовується в більшості європейських країн. Водночас слід зазначити, що КПК УРСР 1922 року передбачав домашній арешт як запобіжний захід – обмеження волі у вигляді ізоляції за місцем проживання, з призначенням варти чи без такої. Як свідчить історія становлення кримінального судочинства нашої держави, цей вид процесуального примусу був досить дієвим.

Відповідно до положень нового КПК домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Виходячи з ідеї нового Кодексу та переліку запобіжних заходів, домашній арешт застосовується в тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим.

Аналіз статистики за 2011 рік засвідчив, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовувався відносно 35044 осіб, з них 27101 особи вчинили тяжкі особливо тяжкі злочини. Виходить, що майже до 8000 осіб був застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, хоча вони вчинили злочини середньої тяжкості, але перешкоджали об'єктивному розслідуванню шляхом неявки до правоохоронного органу, фальсифікації доказів, впливу на учасників процесу тощо. У деяких випадках підозрювані (обвинувачені) змушені були «сидіти», оскільки не мали змогу підтвердити свою платоспроможність для обрання відносно них застави. А саме домашній арешт покликаний вирішити зазначені проблеми та стати проміжковим

запобіжним заходом між заставою та триманням під вартою.

З психологічної точки зору домашній арешт для особи, до якої він застосовується, також є допоміжним запобіжним заходом, оскільки не для кого не секрет, що ті особи, які «відвідали» ті ж самі слідчі ізолятори певною мірою схильні до вчинення правопорушень і в майбутньому. А так підозрюваний (обвинувачений) буде проживати в звичній для себе обстановці, без заборони на спілкування, заняття спортом, користування мультимедійною технікою тощо.

1. Сутність домашнього арешту полягає в забороні підозрюваному залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Застосування електронних засобів контролю (ст.195 КПК) є лише додатковим обов'язком, який може бути покладено при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

2. Домашній арешт може бути застосований до особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі.

3. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК України клопотання про застосування домашнього арешту.

5. Погодження зазначеного клопотання з прокурором.

6. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

7. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування домашнього арешту, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

8. Отримання ухвали слідчого судді про застосування домашнього арешту та негайне її виконання.

9. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту.

10. Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Процесуальний та організаційний порядок застосування електронних засобів контролю детально регламентовано в Положенні про порядок застосування електронних засобів контролю, яке затверджене наказом МВС України № 480 від 08.06.2017.

11. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту і повідомити про це слідчому або суду.

12. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під

домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. Після закінчення цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Застава (ст. 182 КПК)

За своїм змістом застава є менш суворим заходом, ніж тримання під вартою, але більш суворим, ніж домашній арешт, оскільки невиконання підозрюваним, обвинуваченим зобов'язань, покладених на нього у зв'язку із застосуванням застави, може призвести не лише до зміни запобіжного заходу на тримання під вартою, а й до майнових втрат для нього самого чи інших осіб.

1. Сутність застави полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання обов'язків, визначених ст.194 КПК України.

2. Предметом застави можуть бути лише кошти у грошовій одиниці України.

3. Механізм внесення, повернення та звернення у дохід держави коштів у разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави регулюється Порядком внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 15 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 року № 27), відповідно до якої:

– внесення коштів на депозитний рахунок здійснюється на підставі платіжного доручення особи чи застодавця (п.5);

– підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, який надається слідчому, прокурору або суду, який здійснює кримінальне провадження (п. 6).

4. Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем).

5. Заставадавцем не може бути юридична особа державної або

комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

6. При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставодавцю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

7. Застава може бути обрана лише під час провадження досудового слідства при розслідуванні злочинів.

8. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК України клопотання про застосування застави.

9. Погодження зазначеного клопотання з прокурором.

10. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

11. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування застави, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

12. Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

13. Розмір застави визначається у таких межах:

1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виняткових випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

14. Отримання ухвали слідчого судді про застосування застави та негайне її виконання.

15. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у виді застави.

16. Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

17. У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

18. Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судові засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про

місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

19. У разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень частини сьомої статті 194 цього Кодексу.

20. Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

Тримання під вартою (ст. 183 КПК)

Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом і застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, пов'язаним із перешкоджанням здійсненню кримінального провадження у будь-яких формах.

1. Сутність тримання під вартою полягає в ізоляції підозрюваного від суспільства і тримання його під вартою на встановлених законом підставах і умовах.

2. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою може бути застосований (ч. 2 ст. 183 КПК України):

1) до особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено що підозрюваний (обвинувачений):

– не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу;

– не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа :

– переховувалася від органу досудового розслідування чи суду;
– перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа:

– переховувалася від органу досудового розслідування чи суду;
– перешкоджала кримінальному провадженню;
– їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину.

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Зазначений перелік підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає.

3. Водночас стосовно деяких категорій осіб у ч. 1 ст. 480 КПК України встановлено особливий порядок застосування запобіжних заходів, а саме до:

– народного депутата України;
– судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя;

– кандидата у Президенти України;
– Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
– Голови Рахункової палати, його першого заступника, заступника, головного контролера та секретаря Рахункової палати;

– депутата місцевої ради;
– адвоката;

– Генерального прокурора України, його заступника.

Особливості затримання і застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно зазначених категорій осіб визначаються у ст. 182 КПК України.

4. Складання відповідно до вимог ч. 1 і 3 ст. 184 КПК України клопотання про застосування тримання під вартою.

5. У клопотанні про застосування запобіжного заходу слідчий, прокурор, крім підстав, зазначених у ст. 178 КПК, зобов'язаний надати інформацію про застосування до підозрюваного, обвинуваченого інших запобіжних заходів як у цьому кримінальному провадженні, так і в інших кримінальних провадженнях (за наявності відомостей про їх застосування).

До матеріалів провадження доцільно слідчим приєднати довідки про склад сім'ї та майна підозрюваного з метою вжиття заходів для забезпечення слідчим суддею належного нагляду за дітьми підозрюваного віком до 18 років та збереження майна. Вказані обставини мають бути оцінені слідчим суддею при розгляді відповідного клопотання для забезпечення можливості встановлення достатнього ступеня суворості запобіжного заходу до підозрюваного за правилами ст. 194 КПК. Ненадання такої інформації за її наявності унеможливить прийняття законного рішення слідчим суддею, судом.

6. Погодження зазначеного клопотання з прокурором.

7. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

8. Разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу тримання під вартою слідчий може заявити клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу, який полягає у примусовому супроводженні особи до місця його виклику у встановлений час.

9. Надання підозрюваному копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування тримання під вартою, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

10. Отримання ухвали слідчого судді про застосування тримання під вартою та негайне її виконання.

11. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

12. Копія ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою надсилається адміністрації місця попереднього ув'язнення.

13. Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання підозрюваного під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів.

14. У разі необхідності закон надає можливість й продовження строку тримання під вартою під час досудового розслідування (ст. 199 КПК). Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

15. Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

16. Клопотання про продовження строку тримання під вартою, крім відомостей, зазначених у ст. 184 КПК, повинно містити:

1) виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;

2) виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

17. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування.

Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

– шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості;

– дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Після закінчення цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Затримання особи (ст. ст. 188-192, 207-213 КПК)

Кримінальний процесуальний закон визначає затримання як тимчасовий запобіжний захід, який застосовується з метою запобігання протиправним діям та з'ясування причетності затриманого до вчиненого кримінального правопорушення або приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з підстав та в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 176 КПК, та визначає три його види:

– затримання на підставі ухвали слідчого судді або суду

(ст. ст. 188-191 КПК),

– затримання особи без ухвали слідчого судді або суду:

а) «законне» затримання, тобто затримання будь-якою особою (ст. 207 КПК);

б) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Процесуальний порядок затримання слідчим, прокурором на підставі ухвали слідчого судді або суду (ст. ст. 188–192 КПК):

1) здійснюється з метою приводу для забезпечення присутності підозрюваного у залі судового засідання під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і тільки на підставі ухвали слідчого судді або суду і полягає в примусовому супроводженні особи до місця її виклику у встановлений час;

2) затримання особи з метою приводу для забезпечення присутності підозрюваного у залі судового засідання під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою може бути застосовано:

– до особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено що підозрюваний (обвинувачений):

не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу;

не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

– до раніше судимої особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що перебуваючи на волі ця особа:

переховувалася від органу досудового розслідування чи суду;

перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

– до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа:

переховувалася від органу досудового розслідування чи суду;

перешкоджала кримінальному провадженню;

їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

– до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

– до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

– до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

3) Можливість внесення слідчим клопотання, погодженого з прокурором про дозвіл на затримання з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою виникає у трьох випадках:

– одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;

– після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

– після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю;

4) клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу повинно відповідати вимогам, передбаченим ст. 184 КПК. До клопотання слідчий повинен також надати документи (докази), якими підтверджується, що підозрюваний переховується від органів досудового слідства; знищує, приховує або спотворює будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливає на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджає кримінальному провадженню іншим чином; вчиняє інші кримінальні правопорушення

чи продовжує кримінальне правопорушення, у якому підозрюється;

5) погодження зазначеного клопотання з прокурором;

6) звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування;

7) клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання;

8) слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду про затримання з метою приводу;

9) ухвала слідчого судді або суду про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

– приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;

– закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;

– відкликання ухвали прокурором;

10) у разі відмови слідчим суддею або судом надати дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу, закон дозволяє повторне звернення до суду з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання, яке можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою;

11) оголошення та негайне вручення підозрюваному у разі затримання копії ухвали про затримання з метою приводу;

12) про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування;

13) особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою;

14) про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний

перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під підпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору;

15) затримана на підставі ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше тридцяти шести годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу, а у разі неможливості слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана;

16) якщо після затримання підозрюваного з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання.

Процесуальний порядок затримання особи без ухвали слідчого судді або суду (ст. ст. 207-213 КПК)

Законне затримання (ст. 207 КПК)

1. Законне затримання мають право здійснити громадяни України, іноземці та особи без громадянства, т.б. кожен.

2. Законне затримання проводиться без ухвали слідчого судді, суду.

3. Кожен має право затримати будь-яку особу без ухвали слідчого судді, суду:

– при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

– безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

4. Кожен, хто затримав особу без ухвали слідчого судді, суду зобов'язаний *негайно* доставити особу до найближчого правоохоронного органу або терміново повідомити до відповідного правоохоронного органу про затримання особи та її місцезнаходження.

5. Час затримання особи в такому випадку розпочинається з моменту доставлення до уповноваженої службової особи.

6. Після доставлення затриманої особи, уповноважена службова особа зобов'язана:

- перевірити законність затримання;
- вжити заходів щодо фіксування обставин кримінального правопорушення та в подальшому діяти відповідно до ст. 208 КПК.

Затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК)

1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

- якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного Антикорупційного бюро України.

2. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК.

4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно:

- повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється;
- роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права передбачені КПК України;
- повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування.

5. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб у підрозділі органу досудового розслідування.

6. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим.

7. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

8. Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством.

9. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання.

10. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Запобіжні заходи: поняття, види, мета і підстави їх застосування:

- особисте зобов'язання;
- особиста порука;
- домашній арешт;
- застава.

2. Затримання, як тимчасовий запобіжний захід: види та підстави.

Додаткові завдання:

1. Визначте поняття запобіжних заходів.
2. Які види запобіжних заходів визначено у КПК?
3. Що є підставою застосування запобіжних заходів?
4. У чому суть запобіжного заходу – особисте зобов'язання?

5. Скільки поручителів може бути у підозрюваного, обвинуваченого?
6. У чому суть запобіжного заходу застави?
7. Хто і за якими правилами визначає розмір застави?
8. У чому суть домашнього арешту як запобіжного заходу?
9. У яких кримінальних провадженнях може бути застосований запобіжний захід тримання під вартою?
10. З якого моменту обчислюється строк тримання під вартою?
11. Які види затримання передбачено у КПК?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Якщо справа перебуває у провадженні суду, то контроль за виконанням запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання здійснює:

- а) прокурор;
- б) суд;
- в) керівник органу досудового розслідування;
- г) слідчий, який клопотав про обрання даного запобіжного заходу;
- д) слідчий суддя, який дав дозвіл на обрання даного запобіжного заходу.

2. Особа є затриманою з моменту:

- а) коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою;
- б) коли її доставлено до місця ув'язнення;
- в) обмеження її свободи;
- г) доставлення її до приміщення правоохоронного органу;
- д) з моменту складання протоколу про її затримання.

3. Предметом застави можуть бути:

- а) кошти у будь-якій валюті;
- б) кошти у грошовій одиниці України;
- в) будь-які цінності;
- г) гроші і нерухомість;
- д) цінні папери.

4. За загальним правилом, строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою не може перевищувати:

- а) тридцяти днів;
- б) шістдесяти днів;
- в) двох місяців;
- г) ста днів;
- д) одного місяця.

5. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати з моменту затримання:

- а) сорока восьми годин;
- б) сімдесяти двох годин;
- в) трьох діб;
- г) тридцяти шести годин;
- д) десяти діб.

6. Який запобіжний захід є найбільш м'яким:

- а) особиста порука;
- б) особисте зобов'язання;
- в) застава;
- г) домашній арешт;
- д) тримання під вартою.

7. Яке із вказаних видів затримання не є кримінальним процесуальним:

- а) затримання за підозрою у вчиненні злочину;
- б) превентивне затримання;
- в) затримання з метою приводу;
- г) затримання з метою встановлення особи;
- д) затримання з метою впізнання.

8. Хто приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження:

- а) потерпілий;
- б) слідчий суддя, суд;
- в) прокурор;
- г) слідчий з санкції прокурора;
- д) керівник органу досудового розслідування.

9. Яке з положень є підставою для обрання запобіжного заходу?

а) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, та наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може перешкоджати кримінальному провадженню;

б) наявність достатніх доказів, що вказують на особливу небезпечність вчиненого підозрюваним, обвинуваченим злочину;

в) наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може перешкоджати кримінальному провадженню;

г) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим злочину;

д) наявність непогашеної судимості.

10. В якому випадку слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має право не визначити розмір застави:

а) щодо особи, яка має судимість;

б) при оголошення особі про підозру у вчинення кількох кримінальних правопорушень;

в) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

г) щодо будь-якого злочину;

д) щодо неповнолітніх осіб, які підозрюються у скоєнні двох і більше кримінальних правопорушень.

Розділ 2. ДОСУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Загальні положення досудового розслідування

2.1.1. *Поняття, завдання і значення стадії досудового розслідування*

Досудове розслідування – це перша стадія кримінального процесу, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, під час якої відповідно до кримінального процесуального закону спеціально уповноважені особи органів досудового розслідування зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставин кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Юридичною підставою для здійснення досудового розслідування є внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ознаки стадії досудового розслідування:

- 1) нормативне регулювання кримінальної процесуальної діяльності;
- 2) здійснення діяльності спеціально уповноваженими суб'єктами;
- 3) обмежене коло засобів доказування;
- 4) пізнання має ретроспективний характер (за винятком пізнання причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, що можуть існувати і на момент провадження досудового слідства);
- 5) встановлення обставин вчинення злочину часто відбувається в умовах протидії з боку зацікавлених учасників досудового розслідування.

Як і кожна стадія кримінального процесу, досудове розслідування має самостійні завдання, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК), і можуть бути класифіковані на відносно самостійні групи, кожна з яких забезпечує:

- а) попередню правову оцінку діяння, що має ознаки

кримінального правопорушення;

б) захист прав і законних інтересів учасників кримінального процесу та профілактику кримінальних правопорушень під час досудового провадження.

Попередня правова оцінка діяння, що має ознаки кримінального правопорушення, досягається шляхом вирішення завдань:

1) швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень;

2) викриття осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, з формулюванням і врученням письмового повідомлення про підозру;

3) створення передумов для участі підозрюваного (обвинуваченого) в судовому провадженні та належної поведінки його під час кримінального провадження.

До групи завдань досудового розслідування, що забезпечують захист прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства та профілактику кримінальних правопорушень під час досудового розслідування, входять:

1) забезпечення реалізації прав учасників кримінального судочинства і виконання ними обов'язків;

2) забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, інших майнових стягнень, конфіскації майна;

3) забезпечення безпеки потерпілих, свідків та інших учасників кримінального судочинства, а також їх близьких;

4) виявлення обставин, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, з правом внесення подання для їх усунення.

Здійснення загально-профілактичної діяльності під час досудового розслідування полягає у виявленні обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, з правом внесення подання для їх усунення.

Виконання завдань даної стадії у повному обсязі є підставою для прийняття органом досудового розслідування рішення про передачу матеріалів кримінального провадження до наступної – судової стадії, або про завершення провадження через його закриття (ст. 283 КПК).

Досудове розслідування пов'язане з можливим обмеженням або навіть позбавленням деяких прав особистості при вжитті заходів забезпечення кримінального провадження, проведенні інших процесуальних дій. Тому закон детально регламентує підстави та порядок їх проведення і фіксацію в постановках, протоколах й інших процесуальних документах.

На відміну від судового розгляду кримінальний процесуальний

закон не проводить чіткої періодизації досудового розслідування, але умовно можна виділити *чотири етапи*, які повинно пройти кожне кримінальне провадження, перш ніж воно надійде до суду:

1) провадження з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) виконання процесуальних дій, пов'язаних з повідомленням про підозру;

3) збирання, перевірка і оцінка всіх необхідних доказів, які викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки;

4) виконання процесуальних дій, пов'язаних з закінченням досудового розслідування, складанням відповідного процесуального документа і відповідним направленням матеріалів.

2.1.2. Форми та суб'єкти досудового розслідування

Досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Досудове розслідування має дві форми, які поєднані між собою завданнями і процедурою: досудове слідство і дізнання.

Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів.

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою.

Органами досудового розслідування відповідно до ст. 38 КПК є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання.

Відповідно до ч. 2 ст. 38 КПК досудове слідство здійснюють:

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів Національної поліції;
 - б) органів безпеки;
 - г) органів Державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

Дізнання відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

- а) органів Національної поліції;
- б) органів безпеки;
- в) органів Бюро економічної безпеки України;
- г) органів Державного бюро розслідувань;
- г) Національного антикорупційного бюро України.

Кримінальний процесуальний закон покладає на органи досудового розслідування зобов'язання застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Необхідно також зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК оперативні підрозділи також мають право здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури і під час виконання їх доручень співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Однак, у той же час, співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

2.1.3. Поняття й характеристика основних положень досудового розслідування

Загальні положення досудового розслідування викладені в гл. 19 КПК України. Їх можна охарактеризувати як визначені законом на основі засад (принципів) кримінального процесу основні положення, правила, які відображають характерні риси та особливості досудового розслідування.

До таких положень можна віднести:

- своєчасний початок досудового розслідування;
- дотримання правил про підслідність;
- визначення місця проведення досудового розслідування;

- об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування;
- строки досудового розслідування;
- використання групового методу розслідування;
- розгляд клопотань під час досудового розслідування;
- виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування;
- недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування;
- складання процесуальних документів під час досудового провадження;
- використання науково-технічних засобів під час досудового провадження;
- взаємодія слідчого з оперативними підрозділами;
- здійснення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю за законністю в діяльності досудового слідства.

1. Своєчасний початок досудового розслідування

Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, порядок його організації та ведення затверджено Наказом Офісу Генерального Прокурора від 30.06.2020 № 298.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду.

У той же час, для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;

2) проведено медичне освідування;

3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносять відомості про:

– дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

– прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

– інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

– короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

– попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

– прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та розпочав розслідування;

– інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок розслідування, підставу початку розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 114 КПК.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

Слідчий, дізнавач також протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у письмовій формі повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості.

Копія зазначеного повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції надається викривачу.

Порядок формування та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань

▪ Формування Реєстру розпочинається з моменту внесення до нього Реєстратором відповідних відомостей про кримінальне правопорушення, зазначених у заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених ним самостійно з будь-якого джерела. Усні заяви заносяться слідчим або прокурором до протоколу, який підписується заявником.

▪ Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам п. 4 ч. 5 ст. 214 КПК, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

▪ У разі виявлення ознак правопорушення на морському, річковому судні чи військовому кораблі, а також миротворчим контингентом та персоналом, що перебуває за межами України, під час виконання міжнародних миротворчих місій поза межами України досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про правопорушення вносяться до Реєстру при першій можливості (ч. 3 ст. 214 КПК).

▪ Облік кримінальних правопорушень при настанні надзвичайних і невідворотних обставин (непереборної сили) на території проведення антитерористичної операції забезпечується шляхом передачі відомостей про заяви та повідомлення про кримінальні

правопорушення засобами факсимільного, електронного або телефонного зв'язку до військової прокуратури регіону, підпорядкованої їй прокуратури гарнізону або іншої військової прокуратури (на правах місцевої). Військова прокуратура регіону (або підпорядкована їй прокуратура) організовує внесення відомостей до Реєстру з дотриманням порядку та строків, визначених ст. 214 КПК.

2. Дотримання правил про підслідність

Кожен орган досудового розслідування повинен знати, які саме матеріали досудового розслідування він має право розслідувати, щоб не вийти за межі своєї компетенції. Для цього існують правила про підслідність кримінального провадження.

Підслідність кримінального провадження – це сукупність встановлених законом ознак провадження, відповідно до яких воно відноситься до того чи іншого органу досудового розслідування. Таким чином, підслідність обумовлює правильний розподіл матеріалів досудового розслідування між різними органами досудового розслідування.

Розрізняють п'ять видів підслідності кримінального провадження:

- предметна (родова),
- персональна,
- альтернативна,
- за зв'язком матеріалів
- територіальна (або місцева).

Предметною (родовою) підслідністю визначається орган досудового розслідування, який повинен розслідувати ті чи інші матеріали досудового розслідування з урахуванням характеру кримінального правопорушення, його кваліфікації в обсязі ст. 216 КПК. За цією ознакою розмежовується компетенція при розслідуванні між різними відомчими органами досудового розслідування: слідчими підрозділами органів Національної поліції, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань, підрозділом детективів, підрозділом внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, підрозділів детективів органів Бюро економічної безпеки України та відповідними підрозділами дізнання.

Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування, що передбачено у ст. 216 КПК.

Персональна підслідність визначається за суб'єктом скоєння кримінальних правопорушень: всі матеріали досудового розслідування про кримінальні правопорушення, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до статті 6 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до категорій посад А-Б, суддями та працівниками правоохоронних органів – слідчими органів державного бюро розслідувань (ч. 4 ст. 216 КПК).

Альтернативна підслідність (ч. 5 ст. 216 КПК) означає, що досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, до підслідності якого відноситься кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким розпочато досудове розслідування. Закон встановлює вичерпний перелік таких кримінальних проваджень: ст. ст. 209¹, 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК (завідомо неправдиве показання, відмова від дачі показань, приховування злочину та інші).

Підслідність за зв'язком застосовується (у поєднанні з предметною та персональною підслідністю) при досудовому розслідуванні, в якому в одне провадження об'єднані матеріали за об'єктом чи суб'єктом злочину (ч. 5 ст. 216 КПК).

Територіальна (місцева) підслідність визначає, слідчий, прокурор якого саме адміністративного району (області) повинен здійснювати досудове розслідування кримінального провадження. Якщо за предметною (родовою) підслідністю матеріали кримінального провадження розподіляються між органами досудового розслідування різних відомств, то за територіальною підслідністю – між однойменними ланками органів розслідування.

3. Визначення місця проведення досудового розслідування

Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він зобов'язаний протягом п'яти днів з дня встановлення таких обставин письмово повідомити про них прокурора та проводити розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Прокурор розглядає письмове повідомлення слідчого протягом десяти днів з дня його отримання та в разі підтвердження наведених у ньому обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності.

Прокурор у разі самотійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності.

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення.

У разі, якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності.

Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.

Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

Спір про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор або його заступник.

Слідчий, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати.

4. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування

Це питання тісно пов'язане з підслідністю, і вимагає вирішення при об'єднанні матеріалів в одне провадження та при виділенні матеріалів в окреме провадження. При цьому треба визначити, хто буде розслідувати об'єднані та виділені матеріали.

Підстави та порядок об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування з метою всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин вчинення кримінальних правопорушень визначені ст. 217 КПК.

В одне провадження об'єднуються матеріали досудового розслідування:

- щодо кількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення (об'єднуються за об'єктом);
- щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень (об'єднання за суб'єктом);
- матеріали досудових розслідувань, по яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами).

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, крім випадків, коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. У таких випадках розслідування злочину та кримінального проступку здійснюється за правилами досудового слідства.

Виділення матеріалів в окреме провадження відбувається в таких випадках:

- 1) якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень
- 2) якщо дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування не може бути виділене в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором і не може бути оскаржене.

5. Дотримання строків розслідування

Досудове розслідування повинно проводитися швидко, щоб своєчасно виявити і закріпити докази, необхідні для правильного вирішення кримінального провадження. Це є важливою умовою

виконання завдань боротьби зі злочинністю, забезпеченням прав та законних інтересів учасників процесу. Тому кримінальний процесуальний закон передбачає відносно короткі строки досудового розслідування, при обчисленні строків необхідно керуватися ст. 115 КПК. Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Відповідно до ст. 219 КПК, досудове розслідування повинно бути закінчене:

- 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Подальше продовження термінів досудового слідства передбачено ст. 219 КПК.

При обчисленні термінів необхідно керуватися ст. 115 КПК України. Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

- 1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- 2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;
- 3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

3. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки, здійснення досудового розслідування.

Загальні положення продовження строку досудового розслідування

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у п. 1 ч. 1 ст. 219 КПК України, він може бути продовжений

районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором.

Якщо досудове розслідування злочину (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 2 частини першої статті 219 КПК України, він може бути продовжений в межах, встановлених ч.2 ст. 219 КПК України:

- 1) до трьох місяців – керівником місцевої прокуратури;
- 2) до шести місяців – керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником;
- 3) до дванадцяти місяців – Генеральним прокурором України чи його заступниками.

Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців – внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців – внаслідок виняткової складності провадження.

Порядок продовження строку досудового розслідування

Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування.

У клопотанні про продовження строку досудового розслідування зазначаються:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові підозрюваного;
- 2) найменування (номер) кримінального провадження;
- 3) суть повідомленої підозри і правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, у вчиненні якого підозрюється особа;
- 4) посилання на докази, якими обґрунтовується підозра;
- 5) процесуальні дії, проведення або завершення яких потребує додаткового часу;
- 6) значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду;
- 7) строк, необхідний для проведення або завершення процесуальних дій;
- 8) обставини, що перешкождали здійснити ці процесуальні дії раніше.

Копія клопотання вручається слідчим або прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять

днів до дня подання клопотання прокурору, що уповноважений на розгляд питання про продовження строку досудового розслідування.

Підозрюваний, його захисник мають право до подання клопотання про продовження строку досудового розслідування подати слідчому або прокурору, який ініціює це питання, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд.

Прокурор, уповноважений розглядати питання продовження строку досудового розслідування, зобов'язаний розглянути клопотання не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування.

Рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування або про відмову у такому продовженні приймається у формі постанови.

6. Використання групового методу кримінального провадження

Досудове розслідування особливо складних, великих за обсягом, багатоепізодних кримінальних проваджень може доручатися групі слідчих, кількість яких залежить від обсягу роботи (ст. 38 КПК). Про це повинно бути зазначено в окремій постанові, якщо стає очевидним, що розслідувати провадження одному слідчому не під силу.

Створити групу слідчих мають право керівник органу досудового розслідування або прокурор (ст. ст. 36, 39 КПК), про що обов'язково інформація вноситься до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Один із слідчих визначається старшим слідчої групи, який керує діями інших слідчих.

Постанова про створення слідчої групи оголошується учасникам досудового розслідування з роз'ясненням їм права на відвід будь-кого з членів групи.

До роботи слідчої групи можуть бути залучені посадові особи органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (оперативні працівники).

Також, відповідно до ст. 571 КПК для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи.

Генеральна прокуратура України розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав.

Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між

собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів.

Усі процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

7. Розгляд клопотань під час досудового розслідування

Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ст. 220 КПК).

8. Виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування

Письмове доручення – це, як правило, письмове звернення слідчого, дізнавача, прокурора, в провадженні якого знаходиться кримінальне провадження до оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, а також детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури до підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. здійснити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії. Під час виконання доручень слідчого співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого.

Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Не допускається надання слідчим, дізнавачем, прокурором

неконкретизованих доручень оперативному підрозділу та без встановленого строку їх виконання.

Термін виконання доручень слідчих не повинен перевищувати встановленого у них строку. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується начальником оперативного підрозділу з начальником слідчого підрозділу. Матеріали виконаного письмового доручення направляються слідчому, який його дав або направляється відповідь з поясненням, з яких причин не можливо виконати доручення. У протоколах слідчих (розшукових) дій орган, який виконував доручення, посилається на письмове доручення адресата, який надіслав його.

Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Закон не обмежує коло слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися за письмовим дорученням слідчого.

Письмове доручення оформлюються, як правило, у вигляді офіційного листа на ім'я прокурора, начальника слідчого підрозділу чи начальника оперативних підрозділів.

У тексті письмового доручення вказується коротко фабула провадження, особливо ті обставини, які спонукали звернутися з письмовим дорученням. Перераховуються питання, які треба вирішити і куди направити виконані матеріали, в т.ч. речові докази. Якщо провадження знаходиться на контролі в прокуратурі, або закінчується строк, чи підозрюваний перебуває під вартою, то про це вказується в дорученні, щоб виконавці врахували ці обставини і виконали прохання слідчого в стислий термін.

До письмового доручення слідчий повинен додати необхідні матеріали, які можуть бути використані відповідними оперативними підрозділами, яким доведеться виконати це доручення.

Контроль за виконанням співробітниками оперативних підрозділів доручень слідчих покладається на начальника територіального органу Національної поліції, який зобов'язаний:

- визначати конкретних осіб з числа співробітників оперативних підрозділів, на яких покладати обов'язки з виконання доручень слідчих;
- визначати шляхом видання наказу конкретних осіб з числа співробітників оперативних підрозділів, на яких покладати обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих для їх своєчасного виконання.

Матеріали про виконання доручень слідчих направляються до слідчого підрозділу разом із супровідним листом за підписом

начальника територіального органу Національної поліції, який реєструється в канцелярії органу Національної поліції.

Якщо виникає необхідність провадження слідчих дій за межами України, то доручення слідчий може направити тільки в тому випадку, якщо укладено договір про правову допомогу між Україною та державою, в якій необхідно провести слідчі дії (ст. 543 КПК). За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності (ст. 544 КПК)

9. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування

Відповідно до ст. 222 КПК України, відомості досудового розслідування можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. До таких відомостей належать всі отримані під час розслідування дані: показання допитаних осіб, результати проведення слідчих (розшукових) дій.

Існування заборони щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування обумовлено тим, що це може скомпрометувати відповідну людину, негативно вплинути на розкриття кримінального правопорушення і викриття винних осіб. Необхідно враховувати, і те, що можуть бути зацікавлені особи і, навіть злочинні групи, які мають намір перешкодити об'єктивному розслідуванню та надати активної протидії органам досудового розслідування у кримінальному провадженні шляхом знищення документів, речових доказів, приховування вкраденого. Вони можуть застосовувати погрози і фізичне насильство до осіб, які мають бути свідками чи потерпілими, створювати умови для ухилення осіб, причетних до вчинення злочину, від розслідування тощо. У зв'язку з цим слідчий, прокурор попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих (розшукових) дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу відомостей досудового розслідування. Винні в розголошенні відомостей досудового розслідування несуть кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

Закон не встановлює форму попередження про нерозголошення відомостей досудового розслідування. Але доцільно попередження про недопустимість розголошення фіксувати в протоколі відповідної процесуальної дії або в окремому протоколі чи іншому документі. Це дисциплінує учасників процесу та інших осіб і в майбутньому

дозволить обґрунтовано вирішити питання про їх кримінальну відповідальність за ст. 387 ККУ.

10. Складання процесуальних документів під час провадження досудового розслідування

Кримінальний процесуальний закон встановлює чітко визначений порядок розслідування кримінальних правопорушень, розгляду справ у судах та складання процесуальних актів, визначає певну процесуальну форму. Ці документи повинні фіксувати приводи і підстави, місце, час і порядок проведення процесуальних дій, їх результати, засвідчувати всебічність, повноту та неупередженість дослідження обставин кримінального провадження, законність і обґрунтованість прийняття органом розслідування процесуальних рішень, забезпечення прав учасників процесуальної дії.

Процесуальні дії під час досудового розслідування відповідно до ст. 103 КПК можуть фіксуватися у таких формах:

- протокол;
- носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;

Закон визначає загальну форму та зміст постанови слідчого й прокурора (ст. 110 КПК), протоколу процесуальної дії (ст. 104 КПК), повідомлення (ст. 112 КПК), реєстру матеріалів досудового розслідування (ст. 109 КПК), клопотання (ст. 220 КПК).

Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі **постанови** (ст. 110 КПК), яка виноситься у випадках, передбачених кримінальним процесуальним кодексом, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне.

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення (ч. 6 ст. 110 КПК України).

Постанова слідчого, прокурора, прийнята в межах компетенції згідно із законом, є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

У випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у *протоколі* (ст. 104 КПК).

Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію (ст. 112 КПК).

11. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим (ст. 107 КПК).

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі.

Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Учасники судового провадження мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

12. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами

Необхідність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні кримінальних правопорушень обумовлена тим, що вони мають спільні завдання боротьби зі злочинністю, але є самостійними, не підпорядкованими один одному органами, мають різні засоби та методи боротьби зі злочинністю, поєднання яких повинно забезпечити успіх в провадженні, розкритті та розслідуванні злочинів, притягненні до відповідальності осіб, які вчинили злочин, відшкодуванні спричиненої ними шкоди, у спільному розшуку осіб у випадку ухилення їх від слідства.

Слідчий, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те

законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Правовою основою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами є ст. ст. 38–40-1 КПК, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» та інші відомчі нормативні акти, прийняті на основі чинного законодавства. Вони визначають форми взаємодії оперативних підрозділів та досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та до закінчення розслідування.

Форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами можуть бути як процесуальними, так і не процесуальними.

До основних процесуальних форм взаємодії можна віднести:

– проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, дізнавача чи прокурора. Вони є обов'язковими для оперативних підрозділів і повинні бути письмово оформлені;

– сприяння оперативних підрозділів слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Це, частіше за все, стосується таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, обшук. Усе це повинно бути зафіксоване у відповідних протоколах.

До непроцесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами належить: спільний аналіз та оцінка оперативної обстановки і результатів роботи, узгоджене планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, виконання на основі спільних планів комплексних заходів з профілактики правопорушень, роз'яснення законодавства в колективах і за місцем проживання громадян, обмін інформацією щодо повідомлень про злочини і обмін інформацією про злочини, які виявлені під час кримінального провадження, спільне використання спеціальної техніки, засобів зв'язку та транспорту, який є в розпорядженні органу дізнання, можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних і оперативно-довідкових обліків тощо.

13. Здійснення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю за законністю в діяльності органів досудового розслідування

Прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування здійснюється у формі процесуального керівництва за досудовим розслідуванням (ст. 36 КПК).

Вказівки та доручення прокурора, які надаються у письмовій формі, слідчому, дізнавачу у зв'язку з досудовим розслідуванням, дані в порядку, передбаченому КПК, є обов'язковими для виконання.

Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним кодексом тягне за собою передбачену законом відповідальність.

У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні (ст. 40 КПК)

Відомчий контроль за провадженням досудового розслідування, згідно зі ст. 39 КПК, здійснює керівник органу досудового розслідування. У це поняття, згідно з п. 8 ст. 3 КПК входить керівник органу досудового розслідування – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки та заступники зазначених посадових осіб, які діють у межах своїх повноважень, перший заступник або заступник Директора Державного бюро розслідувань, заступник директора територіального управління Державного бюро розслідувань, керівник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу органу Державного бюро розслідувань, керівник Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів органу Бюро економічної безпеки України, керівник Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, а також заступники зазначених посадових осіб, які діють у межах своїх повноважень.

Судовий контроль у кримінальному провадженні є окремим напрямком діяльності суду, яка здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею. Його сутність полягає у здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень та

дій (бездіяльності) слідчого і прокурора; обмеження при проведенні досудового розслідування конституційних прав людини шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування.

Значення судового контролю полягає у тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.
2. Етапи досудового розслідування.
3. Дізнання і досудове слідство як форми досудового розслідування.
4. Єдиний реєстр досудових розслідувань.
5. Поняття і значення загальних положень досудового розслідування:
 - підслідність та її види;
 - початок та місце провадження досудового розслідування;
 - строки дізнання і досудового слідства, порядок їх продовження;
 - розгляд клопотань під час досудового розслідування;
 - недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування;
 - об'єднання і виділення досудового розслідування;
 - взаємодія слідчого і оперативних підрозділів;
 - доручення слідчого;
 - використання науково-технічних засобів при проведенні досудового розслідування. розслідування кримінальних правопорушень слідчою групою;
 - складання кримінально-процесуальних документів під час досудового розслідування.
6. Здійснення прокурорського нагляду, відомчого і судового на стадії досудового розслідування.

Додаткові завдання:

1. Яке значення і завдання стадії досудового розслідування?
2. З якого моменту розпочинається досудове розслідування?
3. Які процесуальні дії можна проводити до внесення відомостей до

Єдиного реєстру досудових розслідувань?

4. Які існують форми досудового розслідування та у чому їх відмінність?
5. Які види підслідності у кримінальному процесі?
6. Які правила об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування?
7. Строки досудового розслідування кримінального проступку.
8. Строки досудового розслідування злочинів.
9. Які строки розгляду клопотань під час досудового розслідування?
10. Хто вирішує питання про можливість та обсяг розголошення відомостей досудового розслідування?
11. Які є форми взаємодії слідчого і оперативних підрозділів?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які слідчі дії можуть бути проведені до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань:

- а) допит потерпілого;
- б) слідчий експеримент;
- в) огляд місця події;
- г) допит підозрюваного;
- д) освідування особи.

2. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається:

- а) негайно відомості про нього вносяться до єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості;
- б) після прибуття до будь-якого порту, що належить Україні;
- в) не пізніше трьох днів після виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні;
- г) не пізніше десяти днів після виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні;
- д) негайно, після прибуття до будь-якого порту.

3. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення:

- а) можлива у разі неналежного оформлення заяви;
- б) можлива за умови підслідності даного кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування;
- в) якщо заява чи повідомлення подається не потерпілим;
- г) не допускається;

д) можлива у разі пропущення строку на її подачу.

4. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються:

- а) Генеральною прокуратурою України ;
- б) Міністерством внутрішніх справ України;
- в) Службою безпеки України;
- г) Національним антикорупційним бюро України
- д) Кабінетом міністрів України.

5. Досудове розслідування розпочинається з моменту:

- а) затримання підозрюваного;
- б) внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- в) повідомлення громадян, підприємств, організацій про вчинене кримінальне правопорушення;
- г) повідомлення особі по підозру;
- д) з моменту допиту потерпілої особи.

6. Протягом якого строку має бути закінчене дізнання у кримінальному провадженні про кримінальні проступки:

- а) протягом 10 днів з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- б) протягом 5 днів з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- в) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;
- г) протягом 72 годин з моменту затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку;
- д) негайно, з дня повідомлення особі про підозру.

7. Протягом якого строку має бути закінчене досудове слідство у кримінальному провадженні про злочини:

- а) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину;
- б) протягом п'яти місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину;
- в) протягом трьох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину;
- г) протягом шести місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину;
- д) протягом 10 днів з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

8. Під час досудового розслідування кримінальних проступків допускається застосування наступних запобіжних заходів:

- а) домашнього арешту;
- б) застави;
- в) тримання під вартою;
- г) особистого зобов'язання;
- д) поміщення неповнолітньої особи в приймальник-розподільник.

9. Протягом якого строку мають бути розглянуті і вирішені клопотання учасників процесу під час досудового розслідування:

- а) негайно;
- б) не більше 3 діб;
- в) не більше 5 діб;
- г) не більше 10 діб;
- д) не пізніше доби.

10. Ким приймається рішення про об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування:

- а) слідчим;
- б) прокурором;
- в) слідчим суддею;
- г) працівниками оперативних підрозділів;
- д) керівником слідчого підрозділу.

2.2. Дізнання

Кримінальний процес в Україні передбачає здійснення досудового розслідування у двох формах:

- 1) досудове слідство;
- 2) дізнання.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове слідство – це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів. Згідно з п. 4 ст. 3 КПК України дізнання визначено як форму досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Кримінальним проступком є передбачене Кримінальним кодексом України діяння (далі КК України) (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено:

- основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- інше основне покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Якщо у санкції статті Особливої частини КК України міститься позбавлення волі, зокрема як альтернативне іншим основним покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі, то таке діяння належить до категорії злочинів.

Таким чином, головна відмінність досудового слідства та дізнання полягає у предметі розслідування. Проте дізнання має суттєві процесуальні відмінності від досудового слідства, що проявляються в особливостях проведення низки процесуальних дій, застосуванні заходів забезпечення, ухваленні процесуальних рішень тощо.

Юридичною підставою для здійснення досудового розслідування у формі дізнання є внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ознаки стадії досудового розслідування у формі дізнання:

- 1) нормативне регулювання кримінальної процесуальної діяльності;
- 2) здійснення діяльності спеціально уповноваженими суб'єктами;
- 3) обмежене коло засобів доказування;
- 4) пізнання має ретроспективний характер (за винятком пізнання причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, що можуть існувати і на момент провадження досудового слідства);
- 5) встановлення обставин вчинення злочину часто відбувається в умовах протидії з боку зацікавлених учасників досудового

розслідування.

Як і кожна стадія кримінального процесу, досудове розслідування у формі дізнання має самостійні завдання, що впливають із загальних завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК), і можуть бути класифіковані на відносно самостійні групи, кожна з яких забезпечує:

а) попередню правову оцінку діяння, що має ознаки проступку;
б) захист прав і законних інтересів учасників кримінального процесу та профілактику злочинів під час досудового провадження у формі дізнання.

На відміну від судового розгляду кримінальний процесуальний закон не проводить чіткої періодизації досудового розслідування у формі дізнання, але умовно можна виділити *чотири етапи*, які повинно пройти кожне кримінальне провадження, перш ніж воно надійде до суду:

1) провадження з моменту внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) виконання процесуальних дій, пов'язаних з повідомленням про підозру;

3) збирання, перевірка і оцінка всіх необхідних доказів, які викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки;

4) виконання процесуальних дій, пов'язаних з закінченням розслідування, складанням відповідного процесуального документа і відповідним направленням матеріалів.

Значення: Запровадження інституту кримінальних проступків у вітчизняному законодавстві є безумовно позитивним кроком. Адже диференціація розслідування кримінальних правопорушень залежно від їх тяжкості звільнить слідчих від розслідування кримінально карних діянь, які визнаються проступками. Це дозволить зосередити увагу слідчих на розслідуванні злочинів, тобто тих діянь, якими завдано суттєвої шкоди особі, суспільству, державі. Адже на сьогодні навантаження на одного слідчого обраховується сотнями кримінальних проваджень, що не дозволяє йому якісно, швидко та ефективно здійснювати їх розслідування. Окрім цього, запровадження процедури розслідування кримінальних проступків сприятиме досягненню процесуальної економії та розумності строків кримінального провадження.

Таким чином, дізнання – це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. Головна відмінність досудового слідства та дізнання полягає у предметі розслідування.

СУБ'ЄКТИ, УПОВНОВАЖЕНІ ЗДІЙСНЮВАТИ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018, що набрав чинності 01.07.2020, передбачено внесення змін до КПК України щодо суб'єктів, які вправі здійснювати дізнання. Так ч. 1 ст. 3 КПК України доповнена п. 4-1 відповідно до якого *дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.*

З аналізу вищезазначеної норми можливо визначити двох суб'єктів, які вправі здійснювати дізнання, а саме:

- 1) службова особа підрозділу дізнання визначеного правоохоронного органу;
- 2) уповноважена особа іншого підрозділу визначеного правоохоронного органу.

Зазначених суб'єктів здійснення дізнання можливо класифікувати з урахуванням функціональних обов'язків, що визначені нормативно-правовими актами. Так, для службової особи підрозділу дізнання безпосередньою функцією є здійснення досудового розслідування у формі дізнання. Так само для уповноваженої особи іншого підрозділу здійснення дізнання не є безпосередньою функцією, оскільки такими особами можуть бути, наприклад, працівники оперативних підрозділів, безпосередньою функцією яких є здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до статті 40¹ КПК України, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Дізнавач у порядку, передбаченому ч.2 ст. 40-1 КПК України, має право:

- 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК України;
- 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи,

опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК України, відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Відповідно до розділу 5 наказу МВС України від 20.05.2020 № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» під час здійснення дізнання дізнавач зобов'язаний:

1) дотримуватися вимог Конституції України, КПК України та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших нормативно-правових актів з питань досудового розслідування;

2) забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків у межах строків установлених КПК України;

3) виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі;

4) забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;

5) не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті під час розслідування кримінальних проступків;

6) не вчиняти будь-яких дій, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості;

7) у разі наявності підстав, передбачених ст. 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному статтею 80 КПК України.

Також до суб'єктів дізнання відноситься і керівник органу дізнання. Згідно п. 7-1 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу дізнання – начальник підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування.

До повноважень керівника органу дізнання, відповідно до ст. 39-1 КПК України, належать:

1) визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання;

2) відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання;

3) ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора;

4) вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем;

5) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Відповідно до розділу 4 наказу МВС України від 20.05.2020 № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» начальник Управління дізнання, начальники відділів (секторів) дізнання ГУНП, відділів (секторів) дізнання територіальних підрозділів поліції, виконують повноваження керівника органу дізнання, визначеного кримінальним процесуальним законодавством, є відповідальними за організацію роботи в підрозділі дізнання, стан досудового розслідування кримінальних проступків, виконання інших завдань підпорядкованих підрозділів дізнання.

Начальник Управління дізнання:

- здійснює організаційне і методичне забезпечення діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України з розкриття та розслідування кримінальних проступків;
- організовує в установленому порядку заслуховування керівників відділів (секторів) дізнання ГУНП з питань службової діяльності підрозділів дізнання відділів (секторів) ГУНП та територіальних підрозділів поліції, у тому числі стану взаємодії між дізнавачами та оперативними підрозділами в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні;
- за наявності підстав ініціює в установленому порядку питання про проведення службового розслідування, уживає інших заходів щодо усунення порушень вимог законодавства;
- ознайомлюється з матеріалами дізнання, дає в них дізнавачам письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; організовує в установленому порядку вивчення стану досудового розслідування кримінальних проступків;
- організовує розгляд та вирішення в установленому законодавством порядку запитів і звернень, що надійшли до Управління дізнання, у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування.

Начальник відділу (сектору) дізнання ГУНП:

- організовує здійснення підрозділом дізнання ГУНП досудового розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України;
- надає практичну і методичну допомогу підрозділам дізнання територіальних підрозділів поліції в організації їх діяльності, здійснює перевірку їх роботи;
- розробляє та вживає заходів з підвищення ефективності роботи дізнавачів, усуває наявні недоліки;
- організовує заслуховування керівників підрозділів дізнання територіальних підрозділів поліції з питань службової діяльності підрозділів дізнання, у тому числі стану взаємодії між дізнавачами та оперативними підрозділами ГУНП у запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні;
- за наявності підстав ініціює в установленому порядку питання щодо проведення службового розслідування; уживає інших заходів щодо усунення порушень дізнавачами вимог законодавства; викликає в установленому порядку до відділу (сектору) дізнання ГУНП для заслуховування стану досудового розслідування кримінальних

проступків працівників дізнання територіальних підрозділів поліції;

– ознайомлюється з матеріалами дізнання, дає в кримінальних провадженнях письмові вказівки дізнавачам, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; відсторонює дізнавача від проведення дізнання, призначає іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, або порушує клопотання перед органами прокуратури відповідного рівня про передачу кримінального провадження до іншого підрозділу дізнання;

– організовує та забезпечує взаємодію дізнавачів підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

– аналізує діяльність підрозділів дізнання ГУНП і територіальних підрозділів поліції, здійснює розроблення та вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення організації досудового розслідування кримінальних проступків, підвищення якості дізнання та скорочення його строків, забезпечення законності під час здійснення дізнання, відшкодування збитків, завданих кримінальними проступками;

– забезпечує достовірність звітності та облік даних про характер, обсяг і результати роботи підрозділів дізнання ГУНП і територіальних підрозділів поліції та працівників поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків у межах територіальної юрисдикції ГУНП;

– організовує розгляд та вирішення в установленому законодавством порядку запитів і звернень, що надійшли до відділу (сектору) дізнання ГУНП, у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування кримінальних проступків.

Начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції:

– керує діяльністю відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та є відповідальним за виконання покладених на нього завдань, додержання дізнавачами вимог законодавства України; організовує та забезпечує постійний моніторинг стану оперативної обстановки на території обслуговування й реагування на її зміни; забезпечує в межах компетенції взаємодію відділу (сектору) дізнання

територіального підрозділу поліції та підрозділів оперативно-технічних заходів ГУНП щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України, оперативними підрозділами ГУНП та міжрегіональними територіальними органами поліції; забезпечує ефективне використання дізнавачами оперативної інформації під час досудового розслідування кримінальних проступків, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду; організовує та забезпечує взаємодію дізнавачів з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням; заслуховує на оперативних нарадах звіти з питань розслідування кримінальних проступків працівників відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та інших працівників поліції, уповноважених на здійснення дізнання, уживає заходів щодо усунення недоліків дізнання; установлює спеціалізацію дізнавачів у розслідуванні кримінальних проступків окремих категорій; у разі встановлення в розпочатому дізнавачем кримінальному провадженні ознак злочину, негайно повідомляє про це керівника органу досудового розслідування відповідного територіального підрозділу поліції з метою вирішення в установленому законодавством порядку питання про визначення підслідності злочину, а в разі встановлення, що кримінальний проступок учинив неповнолітній, – визначає дізнавача, спеціально уповноваженого на здійснення дізнання щодо неповнолітніх; розглядає заяви і повідомлення про кримінальні проступки, що надходять до територіального підрозділу поліції, а також інші матеріали про кримінальні проступки, виявлені працівниками поліції, і забезпечує невідкладне, але не пізніше 24 годин після надходження, внесення дізнавачами відповідних відомостей про кримінальні проступки до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та повідомлення прокурора про початок досудового розслідування; забезпечує чергування дізнавачів у складі слідчо-оперативних груп для їх виїзду на місце події за заявами і повідомленнями про кримінальні проступки; вивчає кримінальні провадження і надає дізнавачам письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора, контролює їх виконання; здійснює контроль за своєчасністю та повнотою внесення дізнавачами відомостей до ЄРДР, відповідністю даних про попередню

правову кваліфікацію кримінальних проступків матеріалам кримінального провадження; достовірністю даних про результати розслідування у кримінальних провадженнях та про їх рух, об'єктивністю відображення відомостей в ЄРДР і звітах про результати роботи органів досудового розслідування; своєчасністю здачі до архіву підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення закритих кримінальних проваджень; заслуховує дізнавачів, інших працівників поліції, уповноважених на проведення дізнання, з питань досудового розслідування кримінальних проступків; запобігає фактам утручання у процесуальну діяльність дізнавачів осіб, що не мають на те законних повноважень, уживає заходи щодо припинення утручання в процесуальну діяльність дізнавачів; забезпечує контроль за своєчасним повідомленням районним (міським) військовим комісаріатам про призовників і військовослужбовців, яким повідомлено про підозру в учиненні кримінального проступку, у порядку і строки, визначені пунктом 61 Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 921; щокварталу організовує перевірки стану та умов зберігання вилучених у кримінальному провадженні речових доказів і документів та забезпечує контроль за правильністю ведення документів по їх прийому, обліку, передачі; забезпечує достовірність звітності та обліку даних про характер, обсяг і результати роботи відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та працівників поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, у межах юрисдикції територіального підрозділу поліції, у складі якого діє підрозділ дізнання; розглядає документи, які надійшли від органів прокуратури та суду, з питань здійснення дізнання; організовує розгляд та вирішення в установленому законодавством порядку запитів та звернень, що надійшли у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування кримінальних проступків.

ОСНОВНІ (ЗАГАЛЬНІ) ПОЛОЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Загальні положення досудового розслідування викладені в Главі 19 КПК України і стосуються також і дізнання, оскільки воно є однією із форм досудового розслідування. Їх можна охарактеризувати як визначені законом на основі принципів кримінального процесу основні положення, правила, які відображають характерні риси та

особливості досудового розслідування.

До таких положень віднесено:

- 1) своєчасний початок досудового розслідування (дізнання);
- 2) дотримання правил про підслідність;
- 3) визначення місця проведення досудового розслідування (дізнання);
- 4) строки досудового розслідування (дізнання);
- 5) розгляд клопотань під час досудового розслідування (дізнання);
- 6) виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (дізнання);
- 7) неприпустимість розголошення відомостей досудового розслідування (дізнання);
- 8) складання процесуальних документів під час досудового провадження (дізнання);
- 9) використання науково-технічних засобів під час досудового провадження (дізнання);
- 10) взаємодія дізнавача з оперативними підрозділами;
- 11) здійснення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю за законністю в діяльності дізнання.

1. Своєчасний початок досудового розслідування

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, дізнавач невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінального проступку або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. *(Реєстр – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом).*

Дізнавача, який здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, визначає керівник органу дізнання, а в разі відсутності

підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування. Для цього готують відповідне *доручення*.

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюють згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, на підставі положень глави 25 КПК України.

Досудове розслідування у формі дізнання може бути здійснено як до внесення відомостей до ЄРДР, так і після.

Проте до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР допускається проведення слідчої (розшукової) дії та процесуальних дій для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України, зокрема:

- огляд місця події (відомості вносять невідкладно після завершення огляду);

- відібрання пояснення;

- проведення медичного освідування;

- отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

- вилучення знарядь та засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Необхідність здійснення досудового розслідування у формі дізнання до внесення відповідних відомостей до ЄРДР може бути зумовлена й тим, що час, місце, обставини вчинення, виявлення кримінального проступку не дають змоги дізнавачу одразу внести відомості до ЄРДР з технічних причин або через відсутність фізичної можливості. Зволікання з проведенням слідчої (розшукової) дії та процесуальних дій, визначених ч. 3 ст. 214 КПК України, може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні.

Слідчий, *дізнавач* невідкладно в письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури *про початок досудового розслідування*, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України.

На початку досудового розслідування у формі дізнання до ЄРДР серед іншого може бути внесено відомості про: час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові

(найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дізнання або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. ст. 216, 218, п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК України); прізвище, ім'я, по батькові керівника органу прокуратури, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, детектива, керівника органу дізнання, дізнавача (уповноваженої особи інших підрозділів), який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво; дату та час затримання особи (звільнення).

Унесення відомостей до ЄРДР здійснюється з дотриманням строків, визначених КПК України та Положенням про ЄРДР, а саме про: заяву, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення – у термін, визначений ч. 1 ст. 214 КПК України; призначення слідчого, дізнавача (уповноваженої особи іншого підрозділу), процесуального керівника, прийняття до провадження (при фактичному отриманні матеріалів кримінального провадження) – невідкладно.

До витягу з ЄРДР включається інформація про: номер та дату реєстрації кримінального провадження (виділення матеріалів досудового розслідування); дату надходження заяви, повідомлення та дату і час внесення відомостей про заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до Реєстру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, наслідок розслідування кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого, заявника (найменування юридичної особи та ідентифікаційний код Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР)); короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові та дату народження особи, якій повідомлено про підозру, найменування, код ЄДР, юридичну адресу, розрахунковий рахунок, місце та дату державної реєстрації юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, а також анкетні дані її представника; орган досудового розслідування; прізвище, ім'я, по

батькові слідчого (слідчих) органів досудового розслідування, дізнавача (дізнавачів) органів дізнання, уповноваженої особи (осіб) іншого підрозділу, працівника (працівників) підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного бюро, які здійснюють досудове розслідування, та прокурора (прокурорів), який (які) здійснює(ють) процесуальне керівництво.

Увагу необхідно акцентувати на визначенні дізнавачем приводів для початку досудового розслідування у формі дізнання.

Відповідно до наказу МВС України від 08.02.2019 року № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події», джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події (зокрема про кримінальні проступки) є: заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення, чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яку підозрюють у його вчиненні; інше.

Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298) також визначає перелік інших джерел, з яких виявлено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення: усна заява (повідомлення) про кримінальне правопорушення; повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; повідомлення в засобах масової інформації; самостійне виявлення слідчим/дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) кримінального правопорушення, у тому числі під час досудового розслідування; дублікат заяви; інші; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення за результатами перевірки у порядку нагляду; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення.

Отже, приводами до початку кримінального провадження у формі дізнання є:

1) заяви про вчинений кримінальний проступок, які можуть бути усними або письмовими (заяви можуть надійти від фізичних чи юридичних осіб);

2) повідомлення про вчинений кримінальний проступок, якими можуть бути:

а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб;

б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України;

в) повідомлення в засобах масової інформації;

3) самостійне виявлення слідчим, дізнавачем із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зокрема під час досудового розслідування;

4) самостійне виявлення прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, а саме за результатами перевірки в порядку нагляду, зокрема під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів;

5) самостійно виявлені посадовою особою правоохоронних і контролюючих державних органів факти вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних проступків.

Відповідно до п. 2 розділу III Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (наказ МВС України від 08.02.2019 № 100), письмові заяви (повідомлення), що надійшли до центрального органу управління поліцією, головного управління Національної поліції, у яких є відомості, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, після їх реєстрації службою діловодства працівники підрозділів діловодства невідкладно доповідають керівникові відповідного органу, після чого за його резолюцією невідкладно, але не пізніше ніж за 24 години з часу реєстрації заяви чи повідомлення надсилають до органів (підрозділів) поліції нижчого рівня, а копії цих матеріалів – до відповідного структурного підрозділу органу поліції за напрямом діяльності.

Заяви й повідомлення про інші події, що надійшли до чергової служби центрального органу управління поліцією, головних управлінь Національної поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділів (управлінь, відділів, відділень) поліції, у яких немає відомостей, що

вказують на вчинення кримінального правопорушення, уповноважена службова особа після реєстрації в ІТС ІПП (журналі ЄО) невідкладно, але не пізніше ніж за 24 год, передає керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки, для розгляду та прийняття рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зокрема про кримінальні проступки, та інші події в органах (підрозділах) поліції незалежно від місця й часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснює цілодобово, безперервно та невідкладно орган (підрозділ) поліції, до якого надійшла така інформація.

Усні заяви (повідомлення) від осіб уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції або інший поліцейський, до повноважень якого це належить, вносить до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію; у разі особистого звернення заявника до органу (підрозділу) поліції з письмовою заявою (повідомленням) уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції її (його) приймає та реєструє.

Особу, яка заявляє або повідомляє про кримінальний проступок, уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції або інший поліцейський попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 КК України. Уповноважена службова особа на лицьовому боці письмових заяв (повідомлень), протоколів прийняття заяв про кримінальне правопорушення та іншу подію, рапортів поліцейських має проставити штамп реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

Якщо заява (повідомлення) надійшла до органу (підрозділу) поліції внаслідок особистого звернення заявника, уповноважена службова особа оформлює та видає заявникові талон повідомлення Єдиного обліку про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та іншу подію.

Поліцейський, незалежно від місця перебування, у разі виявлення або отримання інформації про кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, іншу подію чи звернення до нього громадян із заявою (повідомленням) невідкладно повідомляє про це за скороченим номером екстреного виклику поліції «102» і зобов'язаний ужити заходів щодо запобігання правопорушенню, його припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, установлення та

затримання осіб, які вчинили правопорушення, й охорони місця події.

У разі самотійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про кримінальний проступок, поліцейський невідкладно, але не пізніше ніж за 24 годин рапортом доповідає про це керівникові органу поліції або особі, яка виконує його обов'язки.

Заявників письмово повідомляють про прийняття, реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення, внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР, початок досудового розслідування.

2. Дотримання правил про підслідність

Кожен орган досудового розслідування, у тому числі й орган дізнання, повинен знати, які саме матеріали досудового розслідування він має право розслідувати, щоб не вийти за межі своєї компетенції. Для цього існують правила про підслідність кримінального провадження.

Підслідність кримінального провадження – це сукупність встановлених законом ознак провадження, відповідно до яких воно відноситься до того чи іншого органу досудового розслідування. Таким чином, підслідність обумовлює правильний розподіл матеріалів досудового розслідування між різними органами досудового розслідування.

При визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, застосовуються правила підслідності, передбачені ст.216 КПК України.

3. Визначення місця проведення досудового розслідування у формі дізнання

1. Досудове розслідування у формі дізнання здійснюється дізнавачем того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального проступку.

2. Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

3. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

4. Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності.

Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.

5. Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

4. Строки досудового розслідування у формі дізнання

Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

С т р о к досудового розслідування у формі дізнання з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру **В ЗАКОНІ НЕ ВИЗНАЧЕНО.**

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) *протягом сімдесяти двох годин* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч.4 ст. 298² КПК України;

2) *протягом двадцяти діб* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) *протягом одного місяця* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч.2 ст. 298⁴ КПК України.

Строк досудового розслідування у формі дізнання може бути п р о д о в ж е н и й, якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк,

зазначений у пунктах 1 (*протягом сімдесяти двох годин*) і 2 (*протягом двадцяти діб*) ч. 3 ст. 219 КПК України, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого п. 1 ч. 4 ст. 219 КПК України, а саме не може перевищувати одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку

5. Розгляд клопотань під час досудового розслідування у формі дізнання

Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в **строк не більше трьох днів** з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

6. Виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у формі дізнання

Письмове доручення – це, як правило, письмове звернення дізнавача, в провадженні якого знаходиться кримінальне провадження до оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії. Під час виконання доручень дізнавача співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого.

Не допускається надання слідчим неконкретизованих доручень оперативному підрозділу та без встановленого строку їх виконання.

Термін виконання доручень дізнавача не повинен перевищувати встановленого у них строку. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується начальником оперативного підрозділу з начальником органу дізнання. Матеріали виконаного письмового доручення

направляються дізнавачу, який його дав або направляється відповідь з поясненням, з яких причин не можливо виконати доручення. У протоколах слідчих дій орган, який виконував доручення, посилається на письмове доручення адресата, який надіслав його.

Доручення дізнавача щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Закон не обмежує коло слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися за письмовим дорученням дізнавача.

Письмове доручення оформлюються, як правило, у вигляді офіційного листа на ім'я прокурора, начальника органу дізнання чи начальника оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України.

У тексті письмового доручення вказується коротко фабула провадження, особливо ті обставини, які спонукали звернутися з письмовим дорученням. Перераховуються питання, які треба вирішити і куди направити виконані матеріали, в т.ч. речові докази.

До письмового доручення дізнавач повинен додати необхідні матеріали, тобто ті, які можуть бути використані відповідними оперативними підрозділами, яким доведеться виконати це доручення.

Контроль за виконанням співробітниками оперативних підрозділів доручень дізнавача покладається на начальника територіального органу внутрішніх справ, який зобов'язаний:

- визначати конкретних осіб з числа співробітників оперативних підрозділів, на яких покладати обов'язки з виконання доручень слідчих;
- визначати шляхом видання наказу конкретних осіб з числа співробітників оперативних підрозділів, на яких покладати обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих для їх своєчасного виконання.

Матеріали про виконання доручень дізнавача направляються до органу дізнання разом із супровідним листом за підписом начальника територіального органу Національної поліції, який реєструється в канцелярії.

7. Неприпустимість розголошення відомостей досудового розслідування у формі дізнання

Відповідно до ст. 222 КПК України, відомості досудового розслідування можна оголосити лише з дозволу дізнавача або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. До таких

відомостей належать всі отримані під час розслідування дані: показання допитаних осіб, результати проведення слідчих (розшукових) дій.

Існування заборони щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування обумовлено тим, що це може скомпрометувати відповідну людину, негативно вплинути на розкриття злочину і викриття винних осіб. Необхідно враховувати, і те, що можуть бути зацікавлені особи і, навіть, злочинні групи, які мають намір перешкодити об'єктивному розслідуванню та надати активної протидії органам досудового розслідування у встановленні істини у кримінальному провадженні шляхом знищення документів, речових доказів, приховування вкраденого. Вони можуть застосовувати погрози і фізичне насильство до осіб, які мають бути свідками чи потерпілими, створювати умови для ухилення осіб, причетних до вчинення злочину, від розслідування тощо. У зв'язку з цим дізнавач попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу відомостей досудового розслідування. Винні в розголошенні відомостей досудового розслідування несуть кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

Закон не встановлює форму попередження про нерозголошення відомостей досудового розслідування. Але доцільно попередження про недопустимість розголошення фіксувати в протоколі відповідної процесуальної дії або в окремому протоколі чи іншому документі. Це дисциплінує учасників процесу та інших осіб і в майбутньому дозволить обґрунтовано вирішити питання про їх кримінальну відповідальність (ст. 387 КПК).

8. Складання процесуальних документів під час досудового провадження у формі дізнання

Кримінальний процесуальний закон встановлює чітко визначений порядок розслідування злочинів, розгляду справ в судах та складання процесуальних актів, визначає певну процесуальну форму. Ці документи повинні фіксувати приводи і підстави, місце, час і порядок проведення процесуальних дій, їх результати, засвідчувати всебічність, повноту та неупередженість дослідження обставин кримінального провадження, законність і обґрунтованість прийняття органом розслідування процесуальних рішень, забезпечення прав учасників процесуальної дії.

Процесуальні дії під час досудового розслідування у формі дізнання відповідно до ст. 103 КПК можуть фіксуватися у таких

формах:

- 1) протокол;
- 2) носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;

Закон визначає загальну форму та зміст постанови слідчого, дізнавача й прокурора (ст. 110 КПК), протоколу процесуальної дії (ст. 104 КПК), повідомлення (ст. 112 КПК), реєстру матеріалів досудового розслідування (ст. 109 КПК), клопотання (ст. 220 КПК).

Рішення слідчого, дізнавача прокурора приймається у формі *постанови* (ст. 110 КПК). Постанова вноситься у випадках, передбачених кримінально-процесуальним кодексом, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне.

Постанова слідчого, дізнавача прокурора складається із:

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
 - місце і час прийняття постанови;
 - прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;
- 2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про:
 - зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови;
 - мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилення на положення КПК України;
- 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про:
 - зміст прийнятого процесуального рішення;
 - місце та час (строки) його виконання;
 - особу, якій належить виконати постанову;
 - можливість та порядок оскарження постанови.

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення (ч.6 ст.110 КПК України).

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора, прийнята в межах компетенції згідно із законом, є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

У випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у *протоколі* (ст. 104 КПК).

Протокол складається із:

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
 - місце, час проведення та назву процесуальної дії;
 - особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);

– всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);

– інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

– послідовність дій;

– отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

– вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

– спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

– зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – підписами понятих.

У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі.

Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому

разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

Особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу можуть долучатися *додатки* (ст. 105 КПК).

Додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фото, таблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

3. *Додатки* до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію (112 КПК).

У повідомленні повинно бути зазначено:

- 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, найменування суду, який здійснює повідомлення;
- 2) адреса установи, яка здійснює повідомлення, номер телефону чи інших засобів зв'язку;
- 3) ім'я (найменування) особи, яка повідомляється, та її адреса;
- 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється повідомлення;
- 5) процесуальний статус, в якому перебуває особа, що повідомляється;
- 6) дата, час та місце проведення процесуальної дії, про яку повідомляється особа;
- 7) інформація про процесуальну дію (дії), яка буде проведена, або про здійснену процесуальну дію чи прийняте процесуальне рішення, про які повідомляється особа;
- 8) вказівка щодо необов'язковості участі в процесуальній дії та її проведення без участі особи, яка повідомляється, у разі її неприбуття;
- 9) підпис слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Особливу увагу законодавець приділяє формі та змісту обвинувального акта (ст. 291КПК).

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування.

Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема, якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Обвинувальний акт має містити такі відомості:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

б) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

9) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

До обвинувального акта додаються:

1) реєстр матеріалів досудового розслідування;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був

пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Реєстр матеріалів досудового розслідування складається слідчим або прокурором і надсилається до суду разом з обвинувальним актом.

Реєстр матеріалів досудового розслідування повинен містити (ст. 109 КПК України):

1) номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення;

2) реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування;

3) вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування.

Значення складання процесуальних документів у стадії досудового розслідування обумовлене тим, що ознайомлені з процесуальними документами як під час досудового розслідування (ст. 221 КПК) так і після його закінчення (ст. 290 КПК), учасники процесу роблять висновки про всебічність, повноту і об'єктивність розслідування, ступінь забезпеченості їх прав.

Якщо долучений до матеріалів кримінального провадження або наданий суду особою, яка бере участь у кримінальному провадженні, для ознайомлення документ (протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи) викликає сумнів у його достовірності, учасники судового провадження мають право просити суд виключити його з числа доказів і вирішувати справу на підставі інших доказів або призначити відповідну експертизу цього документа (ст. 358 КПК).

9. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів.

Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту.

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої

процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження є обов'язковим. У разі неприбуття на судові засідання всіх осіб, які беруть участь у судовому провадженні, чи в разі, якщо відповідно до положень цього Кодексу судові провадження здійснюється судом за відсутності осіб, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді не здійснюється.

Слідчий суддя, суд може обмежити чи заборонити доступ сторін кримінального провадження з боку захисту до результатів технічного запису з метою забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у разі, якщо на обґрунтування клопотання про проведення обшуку слідчий, прокурор надали результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Учасники судового провадження мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

10. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами

Необхідність взаємодії дізнавача з оперативними підрозділами при розслідуванні кримінальних проступків обумовлена тим, що вони мають спільні завдання боротьби зі злочинністю, але є самостійними, не підпорядкованими один одному органами, мають різні засоби та методи боротьби зі злочинністю, поєднання яких повинно забезпечити успіх в провадженні, розкритті та розслідуванні проступків, притягненні до відповідальності осіб, які вчинили проступок, відшкодуванні спричиненої ними шкоди, у спільному розшуку осіб у випадку ухилення їх від дізнання.

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача. Правовою основою взаємодії дізнавача з оперативними підрозділами є ст. ст. 38–40-1 КПК, Закон України «Про

Національну поліцію», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» та інші відомчі нормативні акти, прийняті на основі діючого законодавства. Вони визначають форми взаємодії оперативних підрозділів та досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та до закінчення розслідування.

Форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами можуть бути як процесуальними, так і не процесуальними.

До основних процесуальних форм взаємодії можна віднести:

✓ проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за дорученням дізнавача чи прокурора. Вони є обов'язковими для оперативних підрозділів і повинні бути письмово оформлені;

✓ сприяння оперативних підрозділів слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Це, частіше всього, стосується таких слідчих (розшукових) дій як огляд місця події, обшук. Усе це повинно бути зафіксоване у відповідних протоколах.

До непроцесуальних форм взаємодії дізнавача з оперативними підрозділами належить: спільний аналіз та оцінка оперативної обстановки і результатів роботи, узгоджене планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, виконання на основі спільних планів комплексних заходів з профілактики правопорушень, роз'яснення законодавства в колективах і за місцем проживання громадян, обмін інформацією щодо повідомлень про кримінальні правопорушення і обмін інформацією, що виявлена під час кримінального провадження, спільне використання спеціальної техніки, засобів зв'язку та транспорту, який є в розпорядженні органу дізнання, можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних і оперативно-довідкових обліків тощо.

11. Здійснення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю за законністю в діяльності органів досудового розслідування

Прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування здійснюється у формі процесуального керівництва за досудовим розслідуванням (ст. 36 КПК).

Вказівки та доручення прокурора, які надаються у письмовій формі, слідчому, дізнавачу у зв'язку з досудовим розслідуванням, дані в

порядку, передбаченому КПК, є обов'язковими для виконання.

Невиконання дізнавачем законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним кодексом тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Відомчий контроль за здійсненням досудового розслідування згідно зі ст. 39-1 КПК здійснює керівник органу дізнання: 1) визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання; 2) відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання; 3) ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем; 5) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Судовий контроль у кримінальному провадженні є окремим напрямком діяльності суду, яка здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею. Його сутність полягає у здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень та дій (бездіяльності) слідчого, дізнавача і прокурора; обмеження при проведенні досудового розслідування конституційних прав людини шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування.

Значення судового контролю полягає у тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Дізнання – це...
2. Розкрити поняття «дізнавач органу Національної поліції».
3. Визначити повноваження керівника органу дізнання Національної поліції.
4. Поняття державного обвинувачення та особа, яка його підтримує.
5. Права та обов'язки дізнавача органу Національної поліції відповідно до КПК України.

6. Завдання органу дізнання відповідно до наказу МВС України № 405 від 20.05.2020.
7. Особливості початку досудового розслідування у формі дізнання.
8. Досудове розслідування кримінальних проступків.
9. Строки дізнання.
10. Закінчення досудового розслідування кримінальних проступків.

Додаткові завдання:

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем. Рекомендовані теми:

- Особливості початку досудового розслідування у формі дізнання.
- Підслідність (предметна або родова підслідність. Територіальна підслідність. Персональна або спеціальна підслідність. Підслідність за зв'язком кримінальних проваджень. Альтернативна підслідність. Виключна підслідність).
- Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування у формі дізнання.
- Строки проведення дізнання та суб'єкти, які уповноваженні продовжити строк дізнання.
- Особливості доказування в окремих стадіях кримінального провадження у формі дізнання.
- Поняття доказів, та їх класифікація.
- Способи збирання доказів під час проведення дізнання.
- Процесуальні джерела доказів у кримінальних проступках.
- Заходи забезпечення кримінального провадження у формі дізнання та їх види.
- Слідчі (розшукові) дії під час провадження дізнання.
- Повідомлення про підозру за вчинення кримінальних проступків.
- Особливості зупинення та закінчення досудового розслідування у формі дізнання.

2. Підготувати кросворд на обрану тему.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Підрозділи дізнання органів Національної поліції України здійснює досудове розслідування:

- а) злочинів;
- б) проступків;
- в) кримінальних правопорушень;
- г) адміністративних правопорушень;
- д) злочинів та проступків.

2. Щодо проведення яких негласних слідчих (розшукових) дій начальник слідчого підрозділу забезпечує в межах компетенції взаємодію відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та підрозділів оперативно-технічних заходів ГУНП?

- а) ст. 260, 269 КПК України;
- б) ст. 263, 262 КПК України;
- в) ст. 264, 268 КПК України;
- г) ст. 265, 266 КПК України;
- д) ст. 255, 258 КПК України.

3. Чи має право уповноважена особа іншого підрозділу поліції здійснювати досудове розслідування проступків?

- а) так, має право лише за вказівкою керівника органу досудового розслідування;
- б) ні, оскільки дізнання проступків здійснюють лише дізнавачі;
- в) так, має право лише якщо дана особа вказана в наказі начальника територіального підрозділу;
- г) так, має право лише якщо дана особа вказана в наказі начальника територіального підрозділу поліції про уповноваження її на проведення дізнання та має відповідний доступ до ЄРДР;
- д) ні, так як дізнавачі підпорядковуються керівнику органу дізнання.

4. Чи мають доступ до матеріалів кримінального правопорушення службові особи органів та підрозділів поліції крім службових осіб органів дізнання?

- а) ні, не мають, окрім начальника ВП;
- б) ні, не мають, крім безпосереднього керівника дізнання, або в разі відсутності керівників органів досудового розслідування;
- в) доступ мають всі службові особи органів та підрозділів поліції;
- г) доступ мають всі службові особи органів та підрозділів поліції лише за згоди прокурора;
- д) так, мають.

5. Що не входить до завдань підрозділів дізнання?

- а) захист особи, суспільства та держави від кримінальних проступків;
- б) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків;
- в) складання адміністративних проступків притягнення особи до відповідальності;
- г) забезпечення права на захист;
- д) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, і вжиття заходів щодо їх усунення.

6. Чи має право дізнавач доручати відповідальним оперативним підрозділами поліції проведення слідчих (розшукових) дій?

- а) так, в порядку передбаченому КПК України;
- б) ні, на це уповноважений лише слідчий;
- в) тільки в окремих випадках передбачених КПК України за погодженням з прокурором;
- г) у КПК України не передбачено;
- д) так, але лише з письмового дозволу прокура.

7. Ким затверджено наказ МВС № 405 від 20.05.2020?

- а) Міністром юстиції України;
- б) Президентом України;
- в) Верховно Радою України;
- г) Міністром внутрішніх справ України;
- д) Кабінетом Міністрів України.

8. За своєю правовою природою відкриття матеріалів іншій стороні є:

- а) слідчою (розшуковою) дією;
- б) процесуальною дією;
- в) способом перевірки доказів;
- г) заходом забезпечення кримінального провадження;
- д) обов'язком доказування.

9. Під час здійснення дізнання дізнавач зобов'язаний:

- а) виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в усній формі;
- б) не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом;
- в) вчиняти будь-які дії, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості;
- г) складати адміністративні матеріали відносно осіб які вчинили адміністративне правопорушення;
- д) виконувати вказівки оперативних підрозділів.

10. Начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції:

- а) керує діяльністю відділу (сектору) дізнання;
- б) організовує здійснення підрозділом дізнання ГУНП досудового розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України;
- в) викликає в установленому порядку до відділу (сектору) дізнання ГУНП для заслуховування стану досудового розслідування кримінальних проступків працівників дізнання територіальних підрозділів поліції;
- г) здійснює процесуальне керівництво під час здійснення дізнання;
- д) підтримує державне обвинувачення в суді.

2.3. Слідчі (розшукові) дії, їх система та види

2.3.1. Загальна характеристика процесуальних дій та їх класифікація

Досудове розслідування є сукупністю різноманітних процесуальних дій, тобто дій органів досудового розслідування, прокурора, регламентованих кримінальним процесуальним законом.

За традицією всі дії, які проводяться під час провадження досудового розслідування, називаються процесуальними діями. Залежно від завдань, які вирішуються під час провадження цих дій, їх можна умовно поділити на три відносно самостійні групи:

Слідчі дії – процесуальні дії дослідницького характеру, за допомогою яких орган досудового розслідування чи прокурор вирішують завдання, пов'язані з виявленням, закріпленням і дослідженням доказів під час досудового провадження.

Так само всі слідчі дії поділяються на:

а) **слідчі (розшукові) дії**, тобто дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій:

- допит (ст. 224-226 КПК);
- пред'явлення для впізнання (ст. 228-229 КПК);
- обшук (ст. 234 КПК);
- огляд (ст. 237-239 КПК);
- слідчий експеримент (ст. 240 КПК);
- освідування особи (ст. 241 КПК);
- проведення експертизи (ст. 242 КПК);
- отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК);

б) **негласні слідчі (розшукові) дії** – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, а також якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Усі негласні слідчі (розшукові) дії можливо (доцільно) розподілені на дві групи.

До *першої групи* необхідно віднести негласні слідчі (розшукові) дії, які пов'язані із втручанням у приватне спілкування особи, а саме:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК);

- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК).

Другу групу негласних слідчих (розшукових) дій утворюють інші форми та види (методи) втручання у сферу особистого та сімейного життя особи, а саме шляхом:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК);

- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);

- моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК)

- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК);

- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

2. Дії, спрямовані на забезпечення кримінального провадження – дії, що застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження. До них відносять:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (глава 11 КПК);

- 2) накладення грошового стягнення (глава 12 КПК);

- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (глава 13 КПК);

- 4) відсторонення від посади (глава 14 КПК);

- 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ст.159-1 КПК)

- 5) тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК);

- 6) тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК);

- 7) арешт майна (глава 17 КПК);

- 8) затримання особи (глава 18 КПК).

3. Інші процесуальні дії, які спрямовані передовсім на забезпечення прав осіб, які беруть участь кримінальному провадженні (ознайомлення з відповідними постановами потерпілого, підозрюваного, цивільного позивача чи цивільного відповідача,

роз'яснення і забезпечення цим особам їх прав та інш.).

Послідовність та кількість слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести у кримінальному провадженні, залежить від конкретних обставин і повинні визначатись особою, яка здійснює досудове розслідування. У необхідних випадках це також можуть вирішувати прокурор, керівник органу досудового розслідування.

Кримінальна процесуальна класифікація слідчих (розшукових) дій

У кримінальній процесуальній науці не сформовано загально визнаної класифікації слідчих дій. Відмінності в класифікаціях слідчих дій, запропонованих різними авторами, викликані тим, що кожен з них в системі слідчих дій досліджує лише окремі види по обраним підставам їх диференціації. На наш погляд, класифікація слідчих дій повинна ґрунтуватися на розумінні та нормі кримінального процесуального закону.

У зв'язку з класифікацією слідчих (розшукових) дій значну актуальність має правильне тлумачення змісту КПК. Відсутність у КПК норми, яка містить повний перелік слідчих дій, призводить до різного тлумачення закону в юридичній літературі і на практиці.

Кримінальну процесуальну класифікацію слідчих дій доцільно здійснити за такими підставами.

1. За цільовим призначенням:

а) доказові (пізнавально-інформаційні) слідчі (розшукові) дії, безпосередньо спрямовані на збирання та перевірку вже отриманих доказів (огляд, слідчий експеримент, обшук, допит, одночасний допит двох та більше осіб, пред'явлення для впізнання);

б) організаційні слідчі (розшукових) дії, проведення яких пов'язане із створенням умов для отримання доказів (ексгумація трупа, отримання зразків для судової експертизи);

2. За метою доказування:

а) дії, спрямовані на збирання доказів – до них відносяться допит, огляд та інші;

б) дії, спрямовані на перевірку доказів. До складу перевірочних по своїй природі слідчих дій входять, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання та інші.

3. ***За особливостями взаємного зв'язку*** – базові і похідні слідчі (розшукові) дії. У главі 20 КПК України базовою слідчою дією є допит, а пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент – похідними слідчими (розшуковими) діями, що проводяться за результатами допиту і т. ін.

4. *За особливостями прийняття кримінального процесуального рішення – слідчі дії, що проводяться на підставі:*

а) ухвали слідчого судді – обшук, огляд та інші;

б) за постановою прокурора – освідування особи, ексгумація трупа та інші;

в) за постановою слідчого – допит (ст.224), проведення експертизи (ст.242 КПК), допит, у разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування (ч.3 ст.232 КПК) та інші.

5. *За необхідності присутності понять:*

а) слідчі (розшукові) дії, які проводяться в присутності понять: обшук, огляд, освідування особи, слідчий експеримент, огляд і виїмка кореспонденції;

б) слідчі дії, які проводяться у відсутності таких: допит, проведення експертизи та інші.

6. *За суб'єктом:*

а) одноосібні – слідчі (розшукові) дії проводяться слідчим одноособово, без допомоги інших осіб: допит.

б) колективні, до яких відносяться насамперед ексгумація трупа, освідування особи, де запрошується судово-медичний експерт, статисти та інші.

7. *За об'єктом, на який спрямована слідча (розшукова) дія і в КПК виділені підвиди окремих слідчих (розшукових) дій. Наприклад, законодавець передбачає такі різновиди огляду: огляд місцевості, приміщення, речей і документів (ч. 1 ст. 237 КПК); огляд трупа (ч. 2 ст. 238 КПК, огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією (ст. 239 КПК). Різновидами допиту є допит свідка, допит підозрюваного, допит потерпілого (ст. 224 КПК).*

8. *За стадіями кримінального процесу – слідчі (розшукові) дії, що проводяться під час досудового розслідування і судового розгляду.*

9. *За часом проведення – невідкладні та інші. Практика розслідування кримінальних правопорушень свідчить про те, що в якості невідкладних слідчих (розшукових) дій найчастіше проводяться огляд місця події, допити потерпілих, свідків, обшук. Інші слідчі (розшукові) дії проводяться залежно від конкретних обставин і повинні визначатись особою, яка провадить досудове розслідування.*

Загальні правила провадження слідчих (розшукових) дій

Загальні правила проведення слідчих (розшукових) дій – це кримінальні процесуальні норми, що регламентують кожен слідчу дію (ст. 223 КПК). При цьому слід пам'ятати, що в судових стадіях

кримінального процесу діють дещо інші правила проведення слідчих дій, характерні для змагальної моделі розслідування (ст. ст. 351–361 КПК).

Загальні правила становлять процесуальну форму проведення слідчих дій, які поділяються на три групи норм, що регламентують:

- 1) умови їх проведення;
- 2) процедуру;
- 3) заходи, що гарантують проведення слідчих (розшукових) дій.

Ці три групи є ні що іншим, як узагальненими гіпотезами, диспозиціями і санкціями для інституту слідчих дій.

1. Перший елемент процесуальної форми слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій – це *умови їх проведення*. Вони складаються з умов загального та спеціального характеру.

Загальні умови проведення слідчих дій охоплюють:

1) наявністю внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (за винятком огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК);

2) слідчі (розшукові) дії можуть бути проведені виключно у межах строків досудового розслідування. Проведення слідчих (розшукових) дій після закінчення строку досудового розслідування є недійсними, а встановлені в результаті них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК).

3) наявність спеціальних та процесуальних підстав. Під спеціальною підставою розуміються фактичні дані, що дають слідчому право самостійно визначати напрям розслідування, тактику і підстави для прийняття рішень про проведення тих чи інших слідчих дій. Оскільки ряд слідчих дій зачіпає конституційні права громадян та інтереси третіх осіб, то процесуальні підстави для проведення слідчих дій можуть вимагати спеціальної процесуальної форми. Залежно від форми прийняття такого рішення слідчі дії умовно можна розділити на чотири групи:

а) не потребують процесуальних рішень – допит (ст. 224 КПК), пред'явлення для впізнання (ст. 228-229 КПК) та ін.;

б) вимагають спеціального рішення слідчого у формі постанови – проведення експертизи (ст. 242 КПК) та ін.;

в) вимагають постанови прокурора – освідування особи (ч. 2 ст. 241 КПК), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ч. 1 ст. 239 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) та ін.;

г) потребують ухвали слідчого судді – обшук (ст. 234 КПК), огляд (ст. 237 КПК) та ін.;

4) належного учасника проведення слідчої дії (наприклад, обшук має право проводити тільки слідчий чи/та прокурор, який, по-перше, не підпадає під підстави для відводу і, по-друге, у встановленому законом порядку прийняв матеріали до свого провадження або отримав доручення для проведення слідчої дії);

5) місце і час проведення слідчої дії. Місце проведення слідчої дії визначається місцем розслідування, тобто територіальною. У необхідних випадках слідчий, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати. (ст. 218 КПК України). Слідчі дії не повинні проводитися у нічний час (з 22 до 6:00 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК).

6) забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК).

7) обов'язкова наявність понятих, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Хоча обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

8) хід і результати процесуальних дій повинні фіксуватися у відповідних протоколах (ч. 1 ст. 104 КПК).

Спеціальні умови проведення слідчих (розшукових) дій. Для будь-якої слідчої (розшукових) дії законом передбачено спеціальні умови, наявність яких дозволяє правильно визначити, чи потрібна слідча (розшукова) дія в даній конкретній ситуації.

До їх числа належать передовсім підстави для проведення слідчих (розшукових) дій: наявність відомостей про те, що необхідно отримати докази певного виду за допомогою саме цих дій. Як підстави виступають конкретні дані, а в багатьох випадках – докази (наприклад, для тих слідчих дій, які проводяться за ухвалою слідчого судді).

Неправильне визначення підстав слідчих (розшукових) дій веде до незаконної підміну одних слідчих (розшукових) дій іншими. Так, на практиці зустрічаються випадки, коли замість експертизи проводять слідчий експеримент і т. д. Це веде до необґрунтованості подібних дій і

може спричинити за собою втрату ними доказового значення.

До спеціальних умов проведення слідчої дії відносяться також вимоги, що пред'являються до кола його учасників. Вони можуть бути обов'язковими і факультативними. Обов'язкове коло учасників у ряді випадків передбачено законом (наприклад, законний представник, педагог або психолог – ст. 226 КПК, поняті – п. 7 ст. 223 КПК, судово-медичний експерт або лікар – ст. ст. 238-239 КПК). Інші особи залучаються слідчим факультативно, за своїм розсудом. Однак слідчий зобов'язаний забезпечити право сторін на участь у слідчих (розшукових) діях, що проводяться за їх клопотанням (ч. 6 ст. 223 КПК).

2. Другий елемент процесуальної форми слідчих дій – це їх процедура, тобто послідовність і прийоми проведення слідчої дії. Послідовність проведення слідчої дії складається з декількох етапів. Перший етап – підготовчий, на якому приймається рішення про проведення слідчої (розшукових) дії, вживаються заходи щодо забезпечення його проведення (здійснення виклику шляхом вручення повістки, здійснення привиду та ін.) Другий етап пов'язаний з встановленням особистості учасника процесу, повідомленням найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого проводиться слідча (розшукова) дія, роз'ясненням прав та обов'язків її учасникам та порядку проведення. Свідок, наприклад, попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384–385 КК.

3. Третій елемент процесуальної форми слідчих (розшукових) дій – це заходи їх забезпечення.

Для всіх слідчих (розшукових) дій КПК виділяє загальні прийоми їх проведення:

– забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поведженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поведження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ч. 2 ст. 11, 4 ст. 240, ч. 4 ст. 241 КПК);

– неприпустимість створення небезпеки для життя і здоров'я осіб, які беруть участь, чи оточуючих (ч. 4 ст. 240, ч. 4 ст. 241 КПК);

– заборона розголошувати інформацію про приватне життя (ч. 4 ст. 15); розголошувати відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 254 КПК);

– застосування технічних засобів при проведенні слідчих дій (ч. 5 ст. 224, ч. 3 ст. 231 КПК).

Порушення процесуальних норм про підстави, умови і правила провадження слідчих (розшукових) дій тягне за собою несприятливі наслідки, а саме, для учасників кримінального процесу це можуть бути заходи примусу, штраф або навіть кримінальна відповідальність. Для органів досудового розслідування в якості основної санкції виступає втрата доказового значення результатів слідчої (розшукової) дії, тобто санкція нікчемності (ч. 8 ст. 223 КПК).

2.3.2. Підстави, завдання, процесуальний порядок проведення і оформлення слідчих (розшукових) дій

✓ ДОПИТ (ст. ст. 224-226 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча (розшукова) дія проводиться *шляхом* отримання показань (відомостей) від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні.

Залежно від процесуального становища особи, яка допитується, розрізняють:

- а) допит свідка;
- б) допит потерпілого;
- в) допит підозрюваного;
- г) допит обвинуваченого;
- д) допит експерта.

Залежно від віку допитуваних осіб:

- а) допит повнолітньої особи;
- б) допит малолітньої або неповнолітньої особи.

Одним із різновидів допиту є одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Підставами проведення допиту є наявність достатніх відомостей про те, що особі може бути відома будь-яка інформація про обставини кримінального провадження. Ці відомості можуть бути отримані як з процесуальних, так і з не процесуальних джерел.

Метою проведення допиту є отримання від особи правдивих показань про обставини, що мали місце в дійсності.

Засоби, що використовуються під час проведення допиту (ст. ст. 107 232 КПК):

- 1) проведення допиту може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів проведення допиту повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити допит:

- 1) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочинів (ч. 2 ст. 40 КПК);
- 2) дізнавач (ст.40-1 КПК);
- 3) уповноважені оперативні підрозділи — за дорученням слідчого (ч. 3 ст.41 КПК);
- 4) прокурор (п.4 ч.2 ст.36 КПК);
- 5) суд (суддя) (ст.225 КПК).

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

1. Рішення про проведення допиту приймається слідчим самостійно і не потребує отримання згоди від прокурора або слідчого судді. У разі здійснення допиту у режимі відеоконференції – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження.

2. Допит може бути проведено виключно у межах строків досудового розслідування.

3. Допит проводиться, як правило, у місці проведення досудового розслідування. Існує два варіанти місця проведення допиту:

- у приміщенні правоохоронного органу;
- у місці знаходження особи, яку мають намір допитати.

4. Особи викликаються для проведення допиту шляхом вручення повістки про виклик, яка надсилається поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику можливе й по телефону або телеграмою. Особа, що перебуває під вартою, викликається на допит через адміністрацію місця ув'язнення. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику (ч.1 ст.135 КПК).

5. Особа має отримати повістку про виклик на допит або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше як **за три дні** до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення Кримінальним процесуальним кодексом строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом

(ч.8 ст.135 КПК).

6. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день (ч. 2 ст. 224 КПК), а допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК).

7. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо-та/або відеозапис.

8. Допит осіб під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми (ст. 232 КПК).

9. Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті (ч. 6 ст. 224 КПК).

10. За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання (ч. 7 ст. 224 КПК).

11. Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ч. 8 ст. 224 КПК).

12. Алгоритм допиту:

- слідчий встановлює особу, яка підлягає допиту, через перевірку її документів;

- особі, яка підлягає допиту роз'яснюється, по якому кримінальному провадженню та у зв'язку з чим вона викликана на

допит;

- роз'яснюються права та обов'язки (допитуваної особи) особи, яка підлягає допиту;

- вирішується питання про допуск перекладача; педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (якщо це допит малолітньої або неповнолітньої особи);

- якщо це свідок, то він під підпис попереджається про кримінальну відповідальність за ст. ст. 384-385 КК України за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань; якщо потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань; якщо особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку – роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

- допитуваній особі пропонується розповісти все відоме їй по кримінальне правопорушення;

- у разі відмови підозрюваного давати показання, відповідати на запитання, особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви;

- у разі необхідності допитуваній особі задаються питання, причому навідні питання не допускаються;

- складається змістовна частина протоколу допиту, показання записуються або слідчим від першої особи в порядку зв'язкової розповіді, або за наявності відповідного клопотання самою допитуваною особою власноруч;

- після закінчення допиту допитувана особа знайомиться з протоколом допиту шляхом особистого прочитання; при наявності прохання – протокол може бути прочитаний їй вголос;

- допитувана особа має право вимагати внесення до протоколу доповнень і поправок; у разі відсутності таких, вона робить власноручний запис про ознайомлення з протоколом і підписує його, якщо протокол складається з декількох аркушів, допитувана особа підписує кожен аркуш;

- останнім протокол підписує слідчий.

13. *Алгоритм одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях:*

- слідчий засвідчується в особистості обох учасників і встановлює їх правовий статус;

- роз'яснюються права та обов'язки учасників одночасного допиту, у разі необхідності вони попереджаються про відповідальність;

- з'ясовується, чи знають учасники один одного і в яких стосунках перебувають між собою;

- особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит;

- вислухавши показання, слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання;

- складається змістовна частина протоколу допиту, показання записуються або слідчим від першої особи в порядку зв'язкової розповіді, або за наявності відповідного клопотання самою допитуваною особою власноруч;

- після закінчення допиту допитувана особа знайомиться з протоколом допиту шляхом особистого прочитання; при наявності прохання – протокол може бути прочитаний їй вголос;

- допитувані особи мають право вимагати внесення до протоколу доповнень і поправок; в разі відсутності таких, вони робить власноручний запис про ознайомлення з протоколом і підписують його, якщо протокол складається з декількох аркушів, допитувані особи підписують кожен аркуш;

- останнім протокол підписує слідчий.

- оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань;

- у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях **не може бути проведений** за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

14. Процесуальна фіксація допиту повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК та відповідати вимогам ст.ст. 107, 232 КПК.

15. За результатами проведення допиту складається протокол (ст. 104 КПК), до якого в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК).

16. За результатами опитування, проведеного у режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності опитування фіксується за допомогою технічних засобів

аудіо- чи відеозапису (ч. 11 ст. 232 КПК).

✓ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ (ст. 228–230 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча дія проводиться *шляхом* пред'явлення раніше опитаному свідку, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому людини, предмета, тварини, трупа або його частини.

Об'єктами впізнання можуть бути:

- пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК):
 - пред'явлення особи «вживу» (ч. 2 ст. 228 КПК);
 - пред'явлення особи поза її візуальним та аудіоспостереженням (ч. 4 ст. 228 КПК);
 - пред'явлення особи за фотознімками (ч. 6 ст. 228 КПК);
 - пред'явлення особи за матеріалами відеозапису (ч. 6 ст. 228 КПК);
- пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК);
- пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК).

Крім того, законом передбачено пред'явлення особи для впізнання за голосом або ходою (ч. 9 ст. 228 КПК).

Підставами проведення впізнання є наявність достатніх відомостей вважати, що учасник процесу може впізнати відповідний об'єкт і, отже, надати допомогу у з'ясуванні обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Метою проведення впізнання є перевірка показань раніше допитаних осіб щодо встановлення тотожності, групової належності або відмінності об'єктів, які раніше спостерігала або сприймала особа.

Засоби, що використовуються під час проведення впізнання (ст. 107 та ст. 232 КПК):

- 1) проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;
- 2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити впізнання:

- 1) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочинів (ч. 2 ст. 40 КПК);
- 2) уповноважені оперативні підрозділи – за дорученням слідчого (ч. 3 ст. 41 КПК);
- 3) прокурор (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК).

**Процесуальний порядок проведення
та фіксації ходу і результатів**

1. Рішення про проведення слідчої (розшукової) дії пред'явлення для впізнання приймається слідчим самостійно і не потребує отримання згоди від прокурора або слідчого судді.

2. Пред'явлення для впізнання може бути проведено виключно у межах строків досудового розслідування (ч. 8 ст. 223 КПК).

3. Пред'явлення для впізнання проводиться, як правило, в місці проведення досудового розслідування.

4. Особи викликаються для проведення слідчої (розшукової) дії пред'явлення для впізнання шляхом вручення повістки про виклик, яка надсилається поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику можливе й по телефону або телеграмою. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику (ч. 1 ст. 135 КПК).

5. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК).

6. Обов'язковими умовами пред'явлення для впізнання є:

а) попереднє опитування особи, яка впізнає про зовнішній вигляд та інші прикмети, а також, за яких обставин вона бачила об'єкт, що підлягає впізнанню. якщо пред'являється річ, то спочатку з'ясовується в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, допитується про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протоколи (ч. 1 ст. 228 та ч. 1 ст. 229 КПК). Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає об'єкт, проте може впізнати його за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Ця умова стосується і у разі пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК);

б) обов'язкова присутність не менше, ніж двох понятих (ч. 7 ст. 223 КПК);

в) особа пред'являється для впізнання разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких

відмінностей у віці, зовнішності та одязі (ч. 2 ст. 228 КПК України):

а) якщо це річ – у числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох (ч. 2 ст. 229 КПК України), але якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 3 ст. 229 КПК України);

б) фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох і які не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню (ч. 7 ст. 228 КПК);

в) матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню (ч. 7 ст. 228 КПК).

г) безпосередньо перед пред'явленням особи для впізнання, обов'язково при відсутності впізнаючого, їй пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, щоб забезпечити достовірність впізнання, виключити можливість інформування впізнаючого про місце розташування особи, яка впізнається (ч. 2 ст. 228 КПК);

д) якщо об'єкти пред'являються для впізнання свідку чи потерпілому, то вони попереджаються перед початком цієї слідчої (розшукової) дії про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдиві показання, а свідок – ще й за відмову від дачі показань;

е) роз'яснюються понятим та іншим учасникам пред'явлення для впізнання їх права робити зауваження з приводу цієї слідчої (розшукової) дії, які підлягають занесенню в протокол.

7. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, об'єкти, які повинні бути пред'явлені для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цих об'єктів (ч. 1 ст. 228 КПК).

8. З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання (ч. 4 ст. 228 КПК).

9. При пред'явленні для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти (ч. 8 ст. 228 та ст. 230 КПК).

108. За результатами проведення пред'явлення для впізнання складається протокол, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп (ст. 104 та ст. 231 КПК).

9. У разі проведення пред'явлення для впізнання особі, щодо якої вжито заходи безпеки, у протоколі обов'язково зазначається, що пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, а також вказуються всі обставини і умови проведення такого пред'явлення для впізнання. У такому разі анкетні дані особи, яка впізнає, до протоколу не вносяться і не долучаються до матеріалів досудового розслідування і зберігаються окремо (ч. 3 ст. 231 КПК).

✓ ОБШУК (ст. 234 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча дія проводиться *шляхом*:

1) відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення;

2) встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Підставами для проведення обшуку є наявність достатніх відомостей вважати, що знаряддя кримінального правопорушення або майно, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також розшукувана особа знаходяться в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи. Як правило, ці фактичні дані отримуються, наприклад, під час допиту свідків, підозрюваних або проведення інших процесуальних дій.

Метою проведення обшуку є виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

*Процесуальні підстави проведення обшуку – слідчий погоджує з прокурором клопотання про проведення обшуку або прокурор звертається до *слідчого судді*, останній виносить *ухвалу* про дозвіл на проведення вказаної слідчої (розшукової) дії (ч. 3 ст. 223 КПК).*

Засоби, що використовуються під час проведення обшуку (ст. ст. 107, 232 КПК):

1) проведення цієї слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити обшук (ч. 1 ст.236 КПК):

1) слідчий, який здійснює досудове розслідування;

2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

Обшук проводиться за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК).

Як виняток, у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді (ч.3ст.233 КПК).

1. Клопотання про надання дозволу на проведення обшуку повинно містити відомості про:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із

вчиненим кримінальним правопорушенням;

8) обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу (ч. 3 ст. 234 КПК).

2. До клопотання також мають бути додані (ч. 3 ст. 234 КПК):

– оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

3. Клопотання про надання дозволу на проведення обшуку повинно бути розглянуто у суді *в день його надходження* за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК).

4. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку не може перевищувати *одного місяця з дня постановлення ухвали* (ч. 2 ст. 235 КПК).

5. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи *лише один раз* (ч. 1 ст. 235 КПК).

6. Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК).

7. Обшук може бути проведений виключно у межах строків досудового розслідування. Проведений обшук після закінчення строку досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК).

8. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку (ч. 2 ст. 236 КПК).

9. Обшук, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

10. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений

потерпілий, підозрюваний, захисник, спеціаліст, представник та інші учасники кримінального провадження (ч. 1 ст. 236 КПК України), які мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ч. 8 ст. 236 КПК).

11. Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія (ч. 3 ст. 236 КПК).

12. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність (ч. 3 ст. 236 КПК).

13. Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення.

14. Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб (ч. 6 ст. 236 КПК).

15. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК).

16. Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК).

17. При обшуку можуть бути вилучені речі, документи й затримана особа, для виявлення яких проводився обшук (п. 6 ч. 2 ст. 236 КПК).

18. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК).

15. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

19. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису.

20. За результатами проведення обшуку складається протокол (ст. 104 КПК), де всі вилучені предмети, документи або цінності повинні бути перераховані і описані з точним зазначенням їх кількості, міри ваги, індивідуальних ознак і по можливості вартості. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК).

✓ **ОГЛЯД** (ст. 237 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча дія проводиться *шляхом* безпосереднього сприйняття і дослідження об'єктів (місцевості, приміщення, речей та документів), що мають значення для кримінального провадження.

За об'єктами огляд поділяють на:

- огляд місцевості;
- огляд приміщення;
- огляд речей;
- огляд документів;
- огляд трупа;
- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією.

Підставами для проведення огляду є наявність достатніх відомостей вважати, що у процесі огляду об'єктів можуть бути виявлені сліди злочину та речові докази, а також встановлено механізм вчинення злочину.

Метою проведення огляду є виявлення та фіксації відомостей про механізм вчинення кримінального правопорушення, відшукування слідів злочину та речових доказів.

Процесуальні підстави проведення огляду:

– слідчий погоджує з прокурором клопотання про проведення огляду або прокурор звертається до *слідчого судді*, останній виносить *ухвалу* про дозвіл на проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

– якщо огляд проводиться в житлі чи іншому володінні особи – за

добровільною згодою особи, яка володіє житлом (ч. 1 ст. 223 КПК).

Засоби, що використовуються під час проведення огляду (ст. 107 та ст. 232 КПК):

1) проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити огляд (ч. 2 ст. 237 КПК):

1) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочинів;

2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів:

1. Огляд проводиться за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК) або за добровільною згодою особи, яка володіє житлом (ч. 1 ст. 223 КПК).

2. Клопотання повинно містити відомості про:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для огляду;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення огляду;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи які планується виявити та зафіксувати (ч. 3 ст. 234 КПК).

3. До клопотання також мають бути додані (ч. 3 ст. 234 КПК):

– оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

4. Клопотання про надання дозволу на проведення огляду повинно бути розглянуто у суді *в день його надходження* за участю слідчого або

прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК).

5. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення огляду не може перевищувати *одного місяця з дня постановлення ухвали* (ч. 2 ст. 235 КПК).

6. Ухвала слідчого судді про дозвіл на огляд житла чи іншого володіння особи надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз (ч. 1 ст. 235 КПК).

7. Огляд на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення його мети (ч. 5 ст. 236 КПК).

8. Огляд може бути проведений виключно у межах строків досудового розслідування. Проведений огляд після закінчення строку досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази –недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК). У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду) (ч. 3 ст. 214 КПК).

9. Огляд проводиться у денний час, не допускається проводити огляд у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК).

10. Огляд житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті огляду (ч. 2 ст. 236 КПК).

11. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

12. Для участі в проведенні огляду може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, спеціаліст, представник та інші учасники кримінального провадження (ч.1 ст. 237 КПК), які мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду (ч. 4 ст. 237 КПК).

13. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку (ч. 6 ст. 237 КПК).

14. При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та

речей, вилучених з обігу (ч. 5 ст. 237 КПК України).

15. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі, якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування. (ч. 5 ст. 237 КПК).

15. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

16. Процесуальна фіксація огляду повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відповідати вимогам ст. 107 КПК.

17. За результатами проведення огляду складається протокол (ст. 104 КПК України), де всі вилучені предмети, документи або цінності повинні бути перераховані і описані з точним зазначенням їх кількості, міри ваги, індивідуальних ознак і по можливості вартості. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК).

Особливості проведення огляду трупа (ст. 238 КПК України):

Огляд трупа здійснюється згідно з правилами, передбаченими для проведення огляду чи обшуку, за деякими особливостями.

1. Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

2. Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи.

3. Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.

4. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

✓ **ОГЛЯД ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ЕКСГУМАЦІЄЮ** (ст. 239 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча дія проводиться *шляхом* виймання трупа з місця поховання та його огляду.

Підставами для проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією є наявність достатніх відомостей вважати, що у процесі огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією будуть виявлені докази, які мають значення для кримінального провадження.

Метою проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, є виявлення та фіксації слідів злочину та речових доказів.

Процесуальні підстави проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією – постанова прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 239 КПК).

Засоби, що використовуються під час проведення огляду (ст. 107 та ст. 232 КПК України):

1) проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією (ч. 2 ст. 239 КПК):

- 1) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочинів;
- 2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

1. Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

2. Труп виймається з місця поховання та оглядається за присутності судово-медичного експерта з додержанням правил, передбачених для огляду (ч. 2 ст. 239 КПК).

3. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією. Винятками є випадки застосування

безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

4. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.

5. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

6. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

7. Усі вилучені речі підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі, якщо огляд речей на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування (ч. 5 ст. 237 КПК)

8. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень, поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

9. Процесуальна фіксація огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК та відповідати вимогам ст. 107 КПК України.

10. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол (ст. 104 КПК), у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

✓ **СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ** (ст. 240 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча (розшукова) дія проводиться *шляхом* відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Підставами для проведення слідчого експерименту є наявність достатніх відомостей вважати, що відтворення дій, обстановки,

обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань забезпечить органам досудового розслідування з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Метою проведення слідчого експерименту є перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Процесуальні підстави проведення слідчого експерименту:

– слідчий експеримент проводиться в житлі чи іншому володінні особи – лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє;

– або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, (ч. 5 ст. 240 КПК).

Засоби, що використовуються під час проведення слідчого експерименту (ст. 107 КПК):

1) проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити слідчий експеримент (ст. 240 КПК):

1) слідчий, який здійснює досудове розслідування;

2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів:

1. Слідчий експеримент проводиться за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором на підставі ухвали слідчого судді або за добровільною згодою особи, яка ними володіє (ч. 5 ст. 240 КПК).

2. Клопотання повинно містити відомості про:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для слідчого експерименту;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення слідчого експерименту;

б) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи які планується виявити та зафіксувати (ч. 3 ст. 234 КПК).

3. До клопотання також мають бути додані (ч. 3 ст. 234 КПК):

– оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

– витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

4. Клопотання про надання дозволу на проведення слідчого експерименту повинно бути розглянуто у суді *в день його надходження* за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК).

5. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення слідчого експерименту не може перевищувати *одного місяця з дня постановлення ухвали* (ч. 2 ст. 235 КПК).

6. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз (ч. 1 ст. 235 КПК).

7. Слідчий експеримент може бути проведений виключно у межах строків досудового розслідування. Проведений слідчий експеримент після закінчення строку досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК).

8. Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода (ч. 4 ст. 240 КПК).

9. Слідчий експеримент проводиться у денний час, не допускається проводити слідчий експеримент у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 223 КПК України).

10. Слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні особи повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважає, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті вказаної слідчої дії (ч. 2 ст. 236 КПК України).

11. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для проведення слідчого експерименту.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

12. Для участі в проведенні слідчого експерименту може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, спеціаліст, представник та інші учасники кримінального провадження (ч. 3 ст. 237 КПК), які мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду (ст.240 КПК).

13. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом: потерпілому, свідку, їх представникам та законним представникам, понятим, спеціалісту.

14. Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі, повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія (ч. 3 ст. 236 КПК).

15. При проведенні слідчого експерименту слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, які мають значення для кримінального провадження.

16. Процесуальна фіксація слідчого експерименту повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відповідати вимогам ст. 107 КПК.

17. За результатами проведення слідчого експерименту складається протокол (ст. 104 КПК), де докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту (ч. 6 ст. 104 КПК). До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК).

✓ **ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ** (ст. 241 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Ця слідча дія проводиться *шляхом* безпосереднього огляду тіла підозрюваного, свідка чи потерпілого.

Підставами для проведення освідування особи є наявність достатніх відомостей вважати, що дана слідча (розшукова) дія забезпечить виявлення фактичних обставин вчинення кримінального правопорушення, інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, і виявлення нових доказів у кримінальному провадженні.

Метою проведення освідування особи є виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Процесуальні підстави проведення освідування особи – постанова прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК).

Засоби, що використовуються під час проведення освідування особи (ст. 107 КПК):

1) проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може фіксуватися за допомогою технічних засобів;

2) фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право проводити освідування особи (ст. 241 КПК):

- 1) слідчий, який здійснює досудове розслідування;
- 2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

1. Освідування особи здійснюється на підставі постанови прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК).

2. Освідування особи може бути проведено виключно у межах строків досудового розслідування. Проведення освідування особи після закінчення строку досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК).

3. Проведення освідування особи допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність (ч. 4 ст. 241 КПК).

4. Освідування особи проводиться у денний час, не допускається проводити освідування особи у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 223 КПК).

5. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для проведення освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

6. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений

судово-медичний експерт або лікар (ч. 2 ст. 241 КПК).

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом.

7. Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови, освідування проводиться примусово (ч. 3 ст. 241 КПК).

8. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується.

9. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

10. Процесуальна фіксація освідування особи повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відповідати вимогам ст. 107 та ч. 4 ст. 241 КПК.

11. За результатами проведення освідування особи складається протокол (ст. 104 КПК), копія якої надається особі, освідування якої проводилося примусово. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК). Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду (ч.5 ст. 241 КПК).

✓ **ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ** (ст. 242 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Ця слідча дія проводиться *шляхом* дослідження експертом, за зверненням сторін кримінального провадження або за дорученням слідчого судді або суду, представлених об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Підставами для проведення експертизи є наявність достатніх відомостей вважати, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Метою проведення експертизи є отримання необхідних спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також для:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням (ч. 2. ст. 242 КПК).

Процесуальні підстави проведення експертизи:

- за постановою слідчого чи прокурора (ч. 1 ст. 242 КПК та ч. 3 ст. 110 КПК);
- за ухвалою слідчого судді (ч. 1 ст. 242 та ст. 244 КПК);
- за зверненням сторони захисту про залучення експертів для проведення експертизи на договірних умовах (ч. 2 ст. 242 КПК).

Особи, які мають право проводити експертизи (ст. 69 КПК) – це особи, які володіють науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, мають право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і яким доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч.1 ст.69 КПК).

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого (ч.2 ст.69 КПК).

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

1. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК).

2. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого (ч. 2 ст. 243 КПК).

3. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій

слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав (ч. 1 ст. 220 КПК).

4. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ч. 2 ст. 220 КПК).

5. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК).

6. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках, у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді (ч. 1 ст. 244 КПК).

У клопотанні зазначається:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;

5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються:

1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

2) копії документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

7. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше *п'яти днів* із дня його надходження до суду.

Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

8. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог ч. 2 ст. 244 КПК, повертає його особі, яка його

подала, про що постановляє ухвалу.

9. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

10. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

11. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі (ч. 7 ст. 244 КПК).

12. За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом (ст. 70 КПК).

13. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою (ч. 4 ст. 69 КПК).

14. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за

поставленим запитанням або без залучення інших осіб (ч. 7 ст. 69 КПК).

15. Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 242 КПК).

16. За результатами проведених експертом досліджень та зроблених за їх результатами висновків, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи складається висновок експерта (ч. 1 ст. 101 КПК).

1. У висновку експерта має бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертіві;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

2. У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

17. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза (ч. 9 ст. 101 КПК). Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений (ч. 9 ст. 244 КПК).

18. Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом (ч. 3 ст. 102 КПК України).

✓ **ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ** (ст. 245 КПК) – це врегульована кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Ця слідча дія проводиться *шляхом* відібрання від учасників кримінального

процесу біологічних зразків, зразків з речей і документів.

Підставами для отримання зразків для експертизи є наявність достатніх відомостей вважати, що за допомогою отримання зразків буде проведена порівняльна експертиза, вході якої можна буде встановити приналежність відповідних об'єктів конкретній особі або виявити нові докази по кримінальному провадженню.

Метою отримання зразків для експертизи є встановлення приналежності біологічних зразків, зразків з речей і документів конкретній особі або виявлення нових доказів по кримінальному провадженні.

Процесуальні підстави отримання зразків для експертизи:

– за постановою прокурора (ч. 3 ст. 245 та ч. 2 ст. 241 КПК) – у разі відібрання біологічних зразків у особи;

– за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженого з прокурором на підставі ухвали слідчого судді – у разі відібрання зразків з речей і документів (ч. 2 ст. 245 та ст. 163 КПК).

Засоби, що використовуються під час отримання зразків для експертизи (ст. 107 КПК України) – фіксація ходу і результатів даної слідчої (розшукової) дії повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК та відомчими нормативно-правовими актами.

Особи, які мають право на отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК):

- 1) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочинів;
- 2) прокурор.

Процесуальний порядок проведення та фіксації ходу і результатів

1. Отримання зразків для проведення експертизи здійснюється на підставі постанови прокурора (ч. 3 ст. 245 та ч. 2 ст. 241 КПК) – у разі відібрання біологічних зразків у особи або на підставі ухвали слідчого судді або суду – у разі відібрання зразків з речей і документів (ч. 2 ст. 245 та ст. 163 КПК).

2. Отримання зразків для експертизи може бути проведено виключно у межах строків досудового розслідування. Отримання зразків для експертизи після закінчення строку досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК).

3. Отримання зразків для експертизи допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і

гідність (ч. 4 ст. 241 КПК).

4. Отримання зразків для експертизи проводиться у денний час, не допускається проводити отримання зразків для експертизи у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 223 КПК).

5. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для отримання зразків для експертизи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

6. Для участі в отримання зразків для експертизи може бути запрошений судово-медичний експерт або лікар (ч. 2 ст. 241 КПК).

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом.

7. Перед початком отримання зразків для експертизи, особі пред'являється постанова прокурора або ухвала слідчого судді. Після цього особі пропонується добровільно надати зразки для експертизи, а в разі її відмови – проводиться примусово (ч. 3 ст. 245 КПК).

8. Отримання зразків для експертизи, яке супроводжується оголенням особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, у якої отримуються зразки.

9. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при отриманні зразків для експертизи у особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу.

10. Процесуальна фіксація отримання зразків для експертизи повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України та відповідати вимогам ст. 107 та ч. 4 ст. 241 КПК.

11. За результатами отримання зразків для експертизи складається протокол (ст. 104 КПК), копія якого надається особі, отримання зразків для експертизи, якої проводилося примусово. До протоколу в разі необхідності долучаються додатки (ст. 105 КПК). Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду (ч. 5 ст. 241 КПК).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття, види та система слідчих (розшукових) дій.
2. Класифікація слідчих (розшукових) дій.
3. Загальні процесуальні вимоги до проведення та оформлення слідчих (розшукових) дій.
4. Допит та його процесуальне оформлення.
5. Особливості виклику і допиту малолітньої або неповнолітньої особи.
6. Процесуальний порядок пред'явлення для впізнання.
7. Проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції.
8. Підстави і процесуальний порядок проведення обшуку.
9. Огляд і його види.
10. Процесуальний порядок проведення окремих видів огляду.
11. Слідчий експеримент.
12. Освідування і його види.
13. Експертиза та підстави її проведення.

Додаткові завдання:

1. Які загальні процесуальні вимоги до проведення та оформлення слідчих (розшукових) дій?
2. Які особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Пред'явлення для впізнання та його види?
3. Який процесуальний порядок пред'явлення особи для впізнання?
4. Який процесуальний порядок проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відео конференції?
5. Який процесуальний порядок проведення обшуку?
6. Процесуальний порядок проведення окремих видів огляду?
7. Який процесуальний порядок освідування потерпілої особи?
8. Який процесуальний порядок призначення експертизи та підстави її проведення?
9. Який процесуальний порядок отримання зразків для проведення експертизи?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка з наведених процесуальних дій не є слідчою (розшуковою) дією:

- а) огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією;
- б) відтворення обстановки та обставин події;
- в) слідчий експеримент;
- г) проведення експертизи;
- д) освідчування особи.

2. Перед початком допиту потерпілий попереджається про кримінальну відповідальність за:

- а) дачу завідомо неправдивих показань;
- б) відмову від дачі показань і дачу завідомо неправдивих показань;
- в) відмову від дачі показань;
- г) відмову від дачі показань щодо рідних та близьких;
- д) взагалі потерпілий перед початком допиту не попереджається про кримінальну відповідальність.

3. Скільки разів надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого:

- а) лише один раз;
- б) цю кількість визначає слідчий суддя в ухвалі;
- в) ця кількість необмежена протягом доби;
- г) кількість визначає прокурор у клопотанні;
- д) кількість визначає слідчий у клопотанні.

4. Назвіть слідчі (розшукові) дії, які здійснюються з обов'язковою участю понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії:

- а) ексгумація трупа, освідчування особи, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи;
- б) пред'явлення для впізнання, обшук особи;
- в) слідчий експеримент, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, а також обшук особи на розсуд слідчого;
- г) обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи;
- д) освідчування особи, пред'явлення для впізнання, обшук житла чи іншого володіння особи.

5. Яка тривалість допиту особи без перерви передбачена КПК України:

- а) допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а загалом понад вісім годин на день;
- б) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а загалом понад шість годин на день;
- в) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а загалом понад шість годин на день потерпілого та вісім годин на день підозрюваного, обвинуваченого;
- г) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а загалом понад дві години на день;
- д) жодна відповідь неправильна.

6. Вкажіть найбільш точні правила пред'явлення для впізнання за КПК України:

- а) особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше двох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі;
- б) особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути троє і які не мають різких відмінностей у віці та зовнішності;
- в) особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі;
- г) особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі;
- д) особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше п'яти і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі.

7. Про результати освідування особи складається:

- а) подання;
- б) висновок;
- в) протокол;
- г) ухвала;
- д) постанова.

8. Матеріали відеозапису із зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше:

- а) двох осіб;

- б) трьох осіб;
- в) чотирьох осіб;
- г) п'яти осіб;
- д) десяти осіб.

9. За результатами опитування, проведеного у режимі відео – або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає:

- а) доповідну записку;
- б) постанову;
- в) протокол;
- г) рапорт;
- д) письмову заяву.

10. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит:

- а) зобов'язана роз'яснити необхідність повідомлення правдивих показань, а у разі відмови – зупинити допит;
- б) зобов'язана зняти поставлене питання та продовжувати допит;
- в) зобов'язана роз'яснити необхідність повідомлення правдивих показань, а у разі відмови – зняти поставлене питання або зупинити допит;
- г) зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви;
- д) особа, яка проводить допит не зобов'язана реагувати на відмову підозрюваного відповідати на запитання, давати показання.

2.4. Негласні (слідчі) розшукові дії

2.4.1. Поняття негласних слідчих (розшукових) дій, загальні вимоги їх проведення, строки та використання результатів негласних слідчих(розшукових) дій

Поняття негласних слідчих (розшукових) дій / *covert investigative (search) actions* / (далі – НСРД) визначено в ст.246 КПК України таким чином: **негласні слідчі (розшукові) дії** – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, їх проведення має відповідати положенням глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України і допускається лише у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Система НСРД регламентована в законі (КПК України), підзаконних нормативно-правових актах (Інструкція про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні) та інших джерелах (Інформаційний лист ВССУ №223-158/0/4-13 від 29.01.2013) не цілком однаково. Тому доцільно звернути увагу на результат проведеного системного аналізу регламентації системи НСРД.

Взявши як базову, систему НСРД, викладену в спеціальній Інструкції, звернемо увагу на ряд дискусійних аспектів.

Види негласних слідчих (розшукових) дій

Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

1. *Аудіо-, відеоконтроль особи* (ст. 260 КПК України) полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо.

2. *Накладення арешту на кореспонденцію* (ст. 261 КПК України) полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки слідчого, прокурора. Згідно з Інформаційним листом ВССУ №223-158/0/4-13 від 29.01.2013 накладення арешту на кореспонденцію, відповідно до ч. 3 ст. 261 КПК, надає право слідчому здійснювати її огляд і виїмку без подання окремого клопотання до слідчого судді, але в межах строку, визначеного в ухвалі про накладення арешту. 1.11.4. *Огляд і виїмка кореспонденції* (ст. 262 КПК України) полягає в негласному відкритті й

огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмки або знятті копії чи отриманні зразків, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнанні їх технічними засобами контролю, заміні речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги. Згідно з Інформаційним листом ВССУ № 223-158/0/4-13 від 29.01.2013 огляд та виїмка кореспонденції не можуть проводитися без накладення арешту на неї слідчим суддею, інакше докази, отримані внаслідок таких дій, мають визначатись недопустимими.

3. *Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж / covert collection of telecommunications* / полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду).

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на:

– *контроль за телефонними розмовами / covert collection of conversations* /, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

– *зняття інформації з каналів зв'язку*, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі «Інтернет», інших мереж передачі даних, що контролюються.

Відповідно до п.3.5 Інструкції про організацію проведення НСРД зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам ОВС та СБУ.

4. *Зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача* (ст. 264 КПК України) полягає в одержанні інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі.

5. *Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи* (ст. 267 КПК України) полягає в таємному проникненні

слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

6. *Спостереження за особою в публічно доступних місцях / intelligence oversight* (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

7. *Аудіо-, відеоконтроль місця / video surveillance* (ст. 270 КПК України) полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб.

8. *Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження* (ст. 274 КПК України), полягає в діях слідчого чи уповноваженої особи, які дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях.

9. *Спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях* (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її переміщення, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

10. *Контроль за вчиненням злочину* (ст. 271 КПК України):

- *контрольована поставка* – полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

- *контрольована закупка* – полягає в імітації придбання або

отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

- *оперативна закупка* – полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила;

- *спеціальний слідчий експеримент* – полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину;

- *імітування обстановки злочину* – полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

11. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

Виконання такого завдання здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора зі збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу і не потребує дозволу слідчого судді.

Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину

12. *Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту* (ч. 2 ст. 264 КПК України), полягає в одержанні інформації із електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, у тому числі із застосуванням технічного обладнання.

Згідно з Інформаційним листом ВССУ № 223-158/0/4-13 від 29.01.2013 дії, передбачені ч. 2 ст. 264 КПК, не вважаються втручанням у приватне спілкування та не є НСРД, оскільки не відповідають критеріям ч. 3, ч. 4 ст. 258 КПК.

13. *Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу / signals intelligence /* (ст. 268 КПК України) полягає в застосуванні технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу, систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Негласні слідчі (розшукові) дії, лише передбачені статтями 268 (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), 269 (спостереження за особою, річчю або місцем) у виняткових невідкладних випадках, визначених статтею 250 КПК України, дозволяється проводити до постановлення ухвали слідчого судді.

Згідно з Інформаційним листом ВССУ №223-158/0/4-13 від 29.01.2013 до постановлення ухвали слідчого судді можуть бути розпочаті лише такі НСРД: 1) установлення місцезнаходження радіоелектронного заходу (ст. 268 КПК); 2) спостереження за особою (ст. 269 КПК).

Порядок, тактика та методика проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, взаємодія уповноважених оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, прокурора на їх проведення, з особами (підрозділами), що залучаються до проведення таких дій, регулюються окремим нормативно-правовим актом органів, у складі яких перебувають уповноважені оперативні підрозділи.

Система НСРД обумовлена технічним прогресом та правоохоронними потребами сучасних держав, і тому її необхідно вивчати як транскордонний інструмент органів розслідування. На сайті Агентства Європейського Союзу зі співробітництва у сфері кримінального правосуддя наводиться така система спеціальних слідчих заходів, що містять прийоми систематичного збору інформації таким чином, щоб уникати поінформованості особи, щодо якої вони проводяться, про їх проведення.

Систему таких заходів становлять: 1) контрольована поставка; 2) транскордонне спостереження; 3) транскордонне переслідування по гарячих слідах; 4) слухання в режимі відеоконференції; 5) перехоплення телекомунікацій; 6) таємний пошук комп'ютерної системи; 7) спостереження; 8) таємні операції.

Щодо широкого запровадження системи аналогічних повноважень органів досудового розслідування в розвинених правових державах можна переконатися на прикладі КПК Республіки Німеччина (StPO). У розділі 8 КПК Німеччини (StPO), зокрема, передбачаються такі слідчі дії і заходи, як: відстрочення повідомлення обвинуваченого, заборона на розголошення (ст.95а КПК Німеччини (StPO), машинне порівняння з наявними даними (ст.98с КПК Німеччини (StPO), вилучення пошти (ст.99 КПК Німеччини (StPO), телекомунікаційне спостереження (ст.100а КПК Німеччини (StPO), інтернет-пошук (ст.100b КПК Німеччини (StPO), акустичний моніторинг житлових приміщень (ст.100с КПК Німеччини (StPO), збір даних про трафік (ст.100g КПК Німеччини (StPO), технічні слідчі заходи щодо радіотерміналів (ст.100i КПК Німеччини (StPO), використання негласних слідчих тощо.

Таблиця компетенцій уповноважених службових осіб щодо підстав проведення НСРД

Назва НСРД	Слідчий	Прокурор	Слідчий суддя	Розпочати до постановлення ухвали слідчого судді
§2 гл.21 КПК (Втручання у приватне спілкування)				
Самостійні НСРД				
1. Аудіо-, відеоконтроль особи (ст.260) 2. Накладення арешту, огляд і виїмка кореспонденції (ст.261, 262) 3. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст.263) 4. Зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома їх власника, володільця або утримувача (ч.1 ст.264)			Ухвала	
Зняття інформації з електронних інформаційних систем, або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст.264) не вважається втручанням у приватне спілкування та не є НСРД згідно Інформаційного листа ВССУ №223-158/0/4-13 від 29.01.2013. Проводиться на підставі постанови слідчого (ч.3 ст.246 КПК)				
Забезпечувальні організаційні заходи:				
Ст .265 КПК (Фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем), ст.266 КПК (Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів) тощо.				

§3 гл.21 КПК (Інші види НСРД)			
Самостійні НСРД			
5. Обстеження публ. недост. місць, житла чи інш. волод. особи (ст.267)		Ухвала	
6. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст.268)		Ухвала	Ч.4 ст.268
7. Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ч.2 ст.269)		Ухвала	Ч.3 ст.269
8. Спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ч.1 ст.269)	Постанова слідчого (ч. 3 ст.246 КПК)	Постанова прокурора	Використання спеціальних технічних засобів для спостереження. Ухвала
9. Моніторинг банківських рахунків (ст.269-1)		Ухвала	
10. Аудіо-, відеоконтроль місця всередині публічно доступних місць (ст.270)		Ухвала	
11. Контроль за вчиненням злочину (ст.271)		Постанова прокурора	
12. Викон. спец. завдання (ст.272)	Постанова слідчого, погоджена кер ОДР	Постанова прокурора	
13. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження		Ухвала	
Забезпечувальні організаційні заходи:			
Ст.273 КПК (Засоби, що використовуються під час проведення НСРД):			
Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх засобів, розкриття справжніх відомостей про особу тощо	Рішення кер. ОДР	Рішення прокурора	
Ст.275 КПК (Використання конфіденційного співробітництва):			
Використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, залучення інших осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених КПК	Право слідчого		

Право на прийняття рішення на проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ст. 271) має прокурор. Спостереження ж за особою, річчю або місцем (ст. 269) може бути розпочато і на підставі постанови слідчого, прокурора, але тільки у невідкладних випадках, що передбачені ч. 1 ст. 250 КПК України. Виконання ж спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272), здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора.

Слідчим необхідно враховувати, що у КПК передбачено декілька процесуальних дій, які мають певну схожість. Зокрема, статтями 263 та 268 КПК передбачено такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу відповідно, а ст. 159 та п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК – такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до документів, які знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання тощо.

Необхідно мати на увазі, що процесуальні дії, передбачені статтями 263 та 268 КПК, є негласними слідчими (розшуковими) діями, дозвіл на проведення яких надає слідчий суддя суду апеляційної інстанції, інформація щодо цих дій згідно із Законом України «Про державну таємницю» та пунктами 4.12.4. і 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440, містить відомості, що становлять державну таємницю. Водночас дії, передбачені ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК є заходами забезпечення кримінального провадження, дозвіл на застосування яких надає слідчий суддя суду першої інстанції, при цьому відомості щодо таких дій не становлять державної таємниці.

У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами: 1 «Злочини проти основ національної безпеки України»; 2 «Злочини проти життя та здоров'я», 6 «Злочини проти власності»; 7 «Злочини у сфері господарської діяльності, а саме: Контрабанда (ст. 201), Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209)», 8 «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти

населення»; 9 «Злочини проти громадської безпеки»; 14 «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», 15 «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян»; 17 «Злочини у сфері службової діяльності », – *негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата і за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або самого прокурора без постановлення ухвали слідчого судді. (ч. 1 ст. 250 КПК).*

Але у такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

За наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків.

Згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках.

Слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність.

Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а у разі неможливості – негайно після її виконання (ст.269-¹КПК).

Розгляд клопотань слідчого, прокурора, які віднесені згідно з положеннями цього КПК до повноважень слідчого судді, здійснюється *головною чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться*

орган досудового розслідування (ст. 247 КПК).

Вказане клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий суддя зобов'язаний розглянути протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала це клопотання (ч. 1 ст. 248 КПК).

У клопотанні повинно бути зазначено: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб; 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання. (ч. 2 ст. 248 КПК).

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя може прийняти одне із рішень: 1) постановити ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; 2) постановити ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Постановити ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий суддя може у випадку, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) вчинений злочин є відповідної тяжкості; 2) під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самотійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити відомості: 1) про прокурора, слідчого,

який звернувся з клопотанням; 2) про злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала; 3) про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 4) про вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості (залежно від виду негласної слідчої дії) про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 5) про строк дії ухвали (ч. 4 ст. 248 КПК).

У випадку постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, закон не забороняє повторно звернутися з новим клопотанням до слідчого судді про надання такого дозволу. За умови, якщо до такого клопотання додані додаткові відомості, які дають підстави для проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, отримана внаслідок проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена на підставі рішення прокурора у порядку, передбаченому ст. 255 КПК України. За її вимогами, відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, невідкладно знищуються, якщо прокурор не визнає їх необхідними для подальшого проведення досудового розслідування. Таке знищення відомостей, речей та документів здійснюється під контролем прокурора.

Повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії (ст.253 КПК), особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

У разі, якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у своєму розпорядженні та з'ясувати, чи бажає власник їх повернути.

Допустимість таких дій та час їх вчинення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав та законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження.

Знищення відомостей, речей та документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не звільняє прокурора від обов'язку здійснення письмового повідомлення про факт

і результати негласної слідчої (розшукової) дії, яке прокурор направляє особам, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваному та його захиснику.

Конкретний час такого повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Але у будь-якому разі таке повідомлення повинно бути направлено протягом дванадцяти місяців з дня припинення проведення негласних слідчих (розшукових) дій та не пізніше направлення матеріалів кримінального провадження до суду з обвинувальним актом.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці.

Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений:

– прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – до вісімнадцяти місяців;

– керівником органу досудового розслідування, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням, – до шести місяців;

– начальником головного, самостійного управління Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, Головного управління, управління Міністерства внутрішніх справ України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу Служби безпеки України в межах компетенції, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до дванадцяти місяців;

Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Головою державного бюро розслідувань, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до вісімнадцяти місяців;

– слідчим суддею, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – до 6-и, 12-и, 18-и місяців.

Строк про продовження проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжено за умови, що клопотання про його

продовження містить додаткові відомості, які дають підстави для прийняття такого рішення.

Але у будь-якому випадку загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування.

У разі, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Прокурор зобов'язаний прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому зникла необхідність.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити (ст. 251 КПК):

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України;

3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія;

4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії;

5) відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію;

6) обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;

7) посилання на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться.

Регламентация продовження строків проведення НСРД

НСРД	Продовжують строки:		
	Перший суб'єкт	Другий суб'єкт	Третій суб'єкт
Ст. 260	Не > 2 місяців	Сл. суддя	Той же слідчий суддя. Загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК. У разі, якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.
Ст. 261, 262	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ст.263	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ст.264	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ст.267	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ст.268	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ч. 2 ст.269	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ч. 1 ст.269	Керівник ОДР до 6 міс.	Нач. терит. орг. до 12 місяців	Голова Нац. поліції до 18 місяців
Ст. 269-1	Не > 2 місяців	Сл. суддя	Той же слідчий суддя. Максимальні строки досудового розслідування / до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи
Ст. 270	Не > 2 місяців	Сл. суддя	
Ст. 271	На строки не > 2 місяців прокурор (проц. кер.) до 18 місяців		
Ст. 272	Слідчий за погодж. з кер. ОДР до 6 міс. / керівник ОДР	Слідчим за погодж. з кер. ОДР або прокурором (процесуальним керівником) на строк, який не перевищує строку досудового розслідування	
Ст. 274	Не > 2 місяців	Сл. суддя	Той же слідчий суддя. Максимальні строки досудового розслідування / до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК.

За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки та відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії, або були залучені до їх проведення. Але у разі здійснення щодо таких осіб заходів безпеки, дані про них у додатках повинні зазначатися з дотриманням вимог конфіденційності у порядку, визначеному законодавством.

Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб.

Виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них не допускається.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору.

Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

При організації проведення НСРД необхідно дотримуватися постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 939 «Про затвердження Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягає розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті завершення досудового розслідування та надання їм доступу до матеріалів досудового розслідування у порядку ст. 290 КПК.

Надалі особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки,

передбачених законом.(ч. 2 ст. 256 КПК).

Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 256 КПК) у доказуванні. Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Такі особи повідомляються про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у строк, передбачений ст. 253 КПК, і в тому обсязі, який стосується їх прав, свобод чи інтересів.

Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в інших цілях або передання інформації (ст. 257 КПК). *Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.*

Слідчий суддя (здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування) розглядає таке клопотання з дотриманням вимог ст.248 КПК і відмовляє у його задоволенні, якщо прокурор, крім іншого, не доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

Передання інформації, одержаної внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється тільки через прокурора.

Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо втручання у приватне спілкування

Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Якщо під час досудового розслідування така необхідність виникає, бо проведення негласної слідчої (розшукової) дії включатиме таке втручання, то в порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248, 249 КПК України прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на втручання у приватне спілкування шляхом проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

Такими діями є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. *Спілкування вважається приватним, якщо* інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. *Втручанням у приватне спілкування є* доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

Збереження інформації (ст. 259 КПК). Якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому забезпечити її збереження.

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК) проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Накладення арешту на кореспонденцію особи (ст. 261 КПК) без її відома проводиться у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді. Такою кореспонденцією є листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми та інші матеріальні носії

передання інформації між особами.

Арешт на кореспонденцію накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи до інших осіб або поштово-телеграфна кореспонденція інших осіб до цієї особи може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або містити речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції.

Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим.

Огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК). Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності – за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про її відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

При виявленні в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень.

Зняття копій чи отримання зразків здійснюється з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію.

У разі необхідності особою, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, може бути прийняте рішення про: 1) нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, 2) обладнання їх технічними засобами контролю, 3) заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги.

У разі відсутності речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції адресату.

Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції складається протокол згідно з вимогами КПК.

У протоколі обов'язково зазначається: 1) які саме відправлення були оглянуті, 2) що з них вилучено, 3) що має бути доставлено адресату або тимчасово затримано, 4) з яких відправлень знято копії чи отримано зразки,

5) заходи, які було проведено щодо заміни речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу на їх безпечні аналоги.

Керівники та працівники установ зв'язку зобов'язані сприяти проведенню негласної слідчої (розшукової) дії і не розголошувати факт її проведення чи отриману інформацію.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені: 1) ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження; 2) транспортну телекомунікаційну мережу і 3) кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ та органів безпеки. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій із зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) здійснюється шляхом: 1) пошуку, виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частин, 2) доступу до електронної інформаційної системи або її частини, 3) отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача.

Таке зняття може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді,

якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування у цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем (ст. 265 КПК). Зміст інформації, що передається особами через транспортні телекомунікаційні мережі, з яких здійснюється зняття інформації, зазначається у протоколі про проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій.

При виявленні в інформації відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, у протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження знятої інформації.

Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носії особною, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передання інформації.

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК). Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому КПК.

3. Вимоги та процесуальний порядок проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій.

До інших видів негласних слідчих (розшукових) дій кримінально-процесуальний закон відносить:

- 1) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267);
- 2) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268);
- 3) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269);
- 4) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270);
- 5) контроль за вчиненням злочину (ст. 271);
- 6) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272);
- 7) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Тепер розглянемо процесуальний порядок щодо проведення кожної з зазначених негласних слідчих розшукових дій.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267). Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Слідчий на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248, 249 КПК України, має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою: 1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; 2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; 3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; 4) виявлення осіб, які розшукуються; 5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268) є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження

радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248-250 КПК України.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу в цьому випадку додатково повинні бути зазначені: 1) ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, 2) транспортна телекомунікаційна мережа, 3) кінцеве обладнання.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК.

Спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269). Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис. Спостереження за особою проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248-250 КПК.

Спостереження за особою до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому ч. 1 ст. 250 КПК України.

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270) може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має

значення для кримінального провадження.

Аудіо-, відеоконтроль місця проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248-250 КПК України.

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271) може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, і проводиться за рішенням прокурора.

Контроль за вчиненням злочину проводиться в наступних формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину.

Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

- 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;
- 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;
- 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;
- 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється: 1) провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття; 2) допомагати особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

Порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством.

Контроль за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів може бути проведений у порядку, передбаченому

законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України.

Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, зазначає: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія; 4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії; 5) відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію; 6) обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 7) вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться.

Крім вказаних відомостей, передбачених ст. 251 КПК, прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, зобов'язаний: 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину; 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК). Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

У постанові, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК, має бути зазначено: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 3) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія; 4) початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії; 5) відомості про особу (осіб), яка проводитиме

негласну слідчу (розшукову) дію; б) обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 7) посилення на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться, також зазначається і наступне: 1) обґрунтування меж спеціального завдання та 2) які спеціальні несправжні (імітаційні) засоби будуть використовуватися.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274) може бути здійснене лише у випадку, якщо не отримання таких зразків відповідно до ст. 245 КПК України: 1) відбираються зразки стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи; 2) відбираються за рішенням слідчого судді, який задовольнив клопотання однієї зі сторін про призначення експертизи; 3) може завдати значну шкоду для кримінального провадження.

Негласне отримання зразків здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, у порядку, передбаченому ст. ст. 246, 248–249 КПК України.

У клопотанні слідчого, прокурора про надання дозволу на негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, та в ухвалі слідчого судді додатково зазначаються відомості про конкретні зразки, які планується отримати.

Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами КПК, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно.

Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК). За рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби.

З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з

іншою метою забороняється.

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом.

У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким способом здійснює негласні слідчі (розшукові) дії, та керівник органу досудового розслідування, прокурор, який прийняв рішення про використання таких засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Рішення про розкриття справжніх відомостей про зазначену особу, обставини виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором. У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи забезпечення безпеки, передбачені законом.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, *крім випадків, якщо суд встановить, що були порушенні вимоги КПК під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.*

Використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК). Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК.

Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

2.4.2. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Деякі рішення, внесені до ЄДРСР за період з 2018 по жовтень 2020 року

2.4.2.1. Відсутність ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій унеможливорює використання їх результатів у доказуванні

Вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК. Ухвалою апеляційного суду зазначений вирок залишено без змін.

У касаційній скарзі захисник та засуджений посилаються на те, що у порушення ст. 290 КПК стороною обвинувачення не були відкриті ухвали апеляційного суду, якими надано дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, на що не звернув увагу суд першої інстанції та визнав докази, отримані на їх підставі, допустимими, а апеляційний суд залишив вирок у силі, не надавши оцінки з цього приводу. За результатами розгляду касаційної скарги ВС скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий розгляд в суді апеляційної інстанції, виходячи з такого. Як убачається з матеріалів справи, апеляційний суд у повній мірі не перевіряв доводи захисників щодо порушення вимог ст. 290 КПК. Відповідно до положень ч. 12 ст. 290 КПК, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів, суд не має права допустити ці матеріали як докази у справі. За правилами ст. 290 КПК обов'язковому відкриттю підлягають усі зібрані сторонами матеріали, крім випадків, передбачених абз. 2 ч. 6 вказаної норми, у тому числі й ті, які є правовою підставою для проведення органом досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких дій як доказів, оскільки за умов, коли стороні обвинувачення відомі всі докази, а сторона захисту не володіє інформацією про них до завершення розслідування, порушується баланс інтересів та принцип рівності сторін у кримінальному процесі. Відповідно до матеріалів цього кримінального провадження, при завершенні досудового розслідування стороною обвинувачення не були відкриті та надані стороні захисту для ознайомлення в порядку ст. 290 КПК документи (процесуальні рішення), на підставі яких у справі проводились негласні слідчі (розшукові) дії. Так, постанова прокурора про проведення контролю за вчиненням, клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-,

відеоконтроль особи, клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, клопотання про надання дозволу на продовження строку проведення негласних слідчих (розшукових) дій були долучені до справи під час судового розгляду в суді першої інстанції. Ухвали слідчого судді, якими надано дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій – аудіо-, відеоконтроль особи, візуального спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж під час досудового розслідування та під час судового розгляду в суді першої та апеляційної інстанцій у порядку ст. 290 КПК стороні захисту не відкривалися. Лише під час розгляду справи в суді першої інстанції сторона обвинувачення звернулася із запитом до апеляційного суду про зняття грифу таємності з ухвал слідчого судді про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, який було долучено судом до матеріалів провадження.

Листи апеляційного суду, згідно з якими у цьому кримінальному провадженні були відсутні підстави для скасування грифу секретності з ухвал слідчого судді, на підставі яких проводились негласні слідчі (розшукові) дії, стороною обвинувачення були надані під час розгляду кримінального провадження у суді першої інстанції. Суд першої інстанції дослідив у судовому засіданні вказані документи, які поклав в основу обвинувального вироку. При цьому суд не взяв до уваги, що правовою підставою для проведення НСРД є саме ухвала слідчого судді про дозвіл на їх проведення, зі змісту якої суд може зробити висновок, чи були під час досудового розслідування законні підстави для проведення аудіо-, відеоконтролю особи та чи можуть бути використані результати його проведення у доказуванні в кримінальному провадженні. Однак жодна ухвала слідчого судді апеляційного суду, постановлена в рамках кримінального провадження відносно ОСОБА_1 та ОСОБА_2, якими надано дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій – аудіо-, відеоконтроль особи, візуального спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, стороною обвинувачення не надавалась та відповідно судом не досліджувалась. Зазначені обставини під час судового розгляду місцевий суд залишив поза увагою, відповідної оцінки з точки зору допустимості доказам, отриманим у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не надав, та поклав їх в основу вироку, чим порушив вимоги ст. 290 КПК. Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 199/4010/16-к (провадження № 51-3485км19) можна ознайомитись за

посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86435628>. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду щодо порушених у зазначеній постанові питань, висловлені у таких постановках: від 6 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37к18), детальніше з текстом якої можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>; від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19), детальніше з текстом якої можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.

2.4.2.2. Якщо негласну слідчу дію було проведено до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення такої дії за відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, здобуті у її результаті докази є недопустимими

Вироком суду першої інстанції ОСОБА_1 засуджено за ч. 1 ст. 115 КК. Ухвалою апеляційного суду вирок щодо ОСОБА_1 змінено в частині посилання суду як на доказ вини ОСОБА_1 на складену ним заяву щодо обставин вчинення злочину.

ВС скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий розгляд в суді апеляційної інстанції. Здійснюючи оцінку доводів касаційної скарги, ВС дійшов висновку про те, що апеляційний суд не з'ясував питання, чи перевірялися докази місцевим судом з точки зору їх належності та допустимості. Статтею 260 КПК передбачено, що аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування особи, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування. Статтею 250 КПК визначено порядок проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді. Частиною 1 цієї статті передбачено, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. Посилаючись на протокол про результати аудіоконтролю особи під час перебування ОСОБА_1 в ІТТ як на доказ вини останнього, суд залишив поза увагою, що зазначену негласну слідчу дію було проведено до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення такої дії за

відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, що має наслідком недопустимість протоколу про результати аудіоконтролю особи як доказу. Детальніше з постановою Верховного Суду від 10 жовтня 2019 року у справі № 593/1248/16-к (провадження № 51-8640км18) можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85175396>

2.4.2.3. Наявність ознак провокації, а саме, чи мало місце спонукання працівниками правоохоронного органу особи до вчинення злочину, має наслідком недопустимість доказів, отриманих на підставі проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Вироком місцевого суду ОСОБА_1 визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 КК. Ухвалою апеляційного суду зазначений вирок залишено без змін. У касаційній скарзі прокурор послався на те, що районний суд необґрунтовано визнав ряд доказів недопустимими, не погоджуючись із висновками судів першої та апеляційної інстанцій про недотримання приписів ч. 3 ст. 271 КПК під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину. За результатами касаційного розгляду ВС залишив оскаржувану ухвалу без змін. Дослідивши практику ЄСПЛ та матеріали кримінального провадження, ВС вважає правильними висновки судів першої й апеляційної інстанцій щодо наявності в діях працівників правоохоронного органу, які проводили оперативні заходи, ознаки провокації. Так, за змістом ст. ст. 246, 271 КПК НСРД можуть проводитись, якщо наявні достатні підстави вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, а також якщо відомості про злочини та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. При цьому згідно з ч. 3 ст. 271 КПК під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. У своїх рішеннях ЄСПЛ розробив критерії для того, щоб відрізнити провокування вчинення злочину, яке суперечить ст. 6 Конвенції, від дозволеної поведінки під час законних таємних методів у кримінальних розслідуваннях. Зокрема, у випадку визнання заяви про підбурювання такою, що не є явно необґрунтованою, для визнання доказів допустимими суду належить з'ясувати, чи було слідство «по суті пасивним», чи був би злочин вчинений без втручання влади, чи мало місце з боку влади спонукання

особи до вчинення злочину, наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище середньої; вагомість причин проведення оперативної закупки, чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особа була втягнута у злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою. При цьому тягар доведення того, що підбурення не було, покладається на сторону обвинувачення. Обґрунтовуючи рішення про наявність провокації вчинення злочинів, суд першої інстанції встановив, що оперативних закупок було дві, при цьому результати першої не були реалізовані у виді самостійного обвинувачення, що відповідно до практики ЄСПЛ є неприпустимим. Разом із тим суд першої інстанції встановив, що слідчий ОСОБА_5, здійснюючи досудове розслідування у кримінальному провадженні стосовно ОСОБА_3 (який як легендована особа зазначений на прізвище ОСОБА_2), одночасно був слідчим у складі групи з досудового розслідування у кримінальному провадженні стосовно ОСОБА_1. Крім того, у судовому засіданні районного суду було допитано ОСОБА_2 (ОСОБА_3), який повідомив, що має неприязні відносини із ОСОБА_1, а отже, його показання суди взагалі не можуть брати до уваги, оскільки у легендованої особи ОСОБА_2 є підстави обмовляти ОСОБА_1. Враховуючи вищезазначене, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про активну участь правоохоронних органів у проведенні оперативних закупок із залученням особи, стосовно якої проводиться розслідування кримінального провадження органом досудового розслідування (при цьому слідчий ОСОБА_5 брав участь одночасно в здійсненні досудового розслідування двох кримінальних проваджень). З підстав сумнівності законності проведених оперативних закупок судом першої інстанції обґрунтовано відкинуті, як недопустимі, докази, що фіксували слідчі та інші процесуальні дії, пов'язані з проведенням таких оперативних закупок, а також висновки експерта щодо вилученої речовини. Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 листопада 2019 року у справі № 748/3070/15-к (провадження № 51-682км18) можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>. Аналогічну позицію Верховний Суд висловив у постанові від 1 грудня 2019 року у справі № 393/446/14-к (провадження № 51-3280км19), з якою можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86468577>.

2.4.2.4. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними працівниками без письмового доручення слідчого або прокурора всупереч ч. 6 ст. 246 КПК має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими

Ухвалою апеляційного суду залишено без змін вирок суду першої інстанції. Цим вирокОМ ОСОБА_1 визнано невинуватою та виправдано за ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 368 КК на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК за недоведеністю того, що у діянні обвинуваченої є склад кримінальних правопорушень. У касаційній скарзі прокурор висловлює незгоду з оцінкою апеляційним судом доводів апеляційної скарги щодо визнанням судом першої інстанції недопустимими доказів, отриманих під час здійснення НСРД. За результатами розгляду касаційної скарги ВС залишив оскаржувану ухвалу без змін, виходячи з такого. Згідно зі ст. 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Так, судом першої інстанції правильно визнано недопустимими докази, що зібрані з порушенням вимог ч. 6 ст. 246 КПК. Згідно зі ст. 41 КПК оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. Як встановлено судом першої інстанції, оперуповноважений підрозділу СБУ 12 серпня 2014 року, з власної ініціативи, без письмового доручення слідчого (прокурора) провів слідчу дію – огляд, помічення та вручення ОСОБА_2 грошей. Крім того, оперуповноважений склав 13 серпня 2014 року протоколи за результатами НСРД: аудіо,- відео контроль особи; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; спостереження за особою тощо. Досліджені у суді першої інстанції матеріали кримінального провадження свідчать, що будь-яких письмових доручень на проведення слідчих дій та НСРД слідчий чи прокурор оперативному працівнику не давав, і таких доручень прокурор у суді першої інстанції не представив, стороні

захисту не відкрив. Таким чином, всупереч вимогам ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК, основні докази сторони обвинувачення збирались не слідчим, а оперативним підрозділом СБУ, який не мав письмового доручення на проведення слідчих дій та який діяв за власною ініціативою, що суперечить вимогам вказаних норм. Відповідно до вимог статей 86, 87 КПК такі докази суд першої інстанції правильно визнав недопустимими, оскільки вони отримані з порушенням порядку, встановленому КПК. З огляду на наведене, колегія суддів дійшла висновку, що оскільки вищевказані «базові докази» отримані з грубим порушенням порядку, встановленим КПК, і правильно визнані судом першої інстанції недопустимими, то всі інші докази, які є похідними від них, є також недопустимими. Детальніше з постановою Верховного Суду від 3 грудня 2019 року у справі № 676/7748/14-к (провадження № 51-1405км19) можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505793>.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

Обов'язкові завдання:

1. Надайте визначення поняття негласні слідчі (розшукові) дії.
2. Які негласні слідчі (розшукові) дії проводяться за ухвалою слідчого судді?
3. Хто має право надати дозвіл на проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину?
4. У яких випадках спостереження за особою, річчю або місцем, може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора?
5. Якщо слідчий суддя постановив ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то що повинно відбутися з відомостями, речами та документи, які були отримані в результаті проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, і хто на це має таке право?

Додаткові завдання:

1. Які дані повинні бути зазначені у клопотанні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії?
2. Назвіть строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої?
3. Хто, у яких випадках і на який термін може продовжити строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії?

4. У чому полягає суть такої негласної слідчої (розшукової) дії як моніторинг банківських рахунків та які підстави її проведення ?

5. У чому полягає суть різновидів контролю за вчиненням злочину?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. На підставі якого процесуального рішення може бути використана в іншому провадженні отримана в результаті негласної слідчої (розшукової) дії інформація про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні?

- а) постанова прокурора;
- б) ухвала слідчого судді, визначеного в ст. 247 КПК;
- в) ухвала слідчого судді суду першої інстанції;
- г) ухвала прокурора;
- д) рішення начальника головного, самостійного управління Національної поліції.

2. На підставі якого процесуального рішення може бути проведено моніторинг банківських рахунків як негласну слідчу (розшукову) дію?

- а) постанова прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- б) ухвала слідчого судді, визначеного в ст. 247 КПК;
- в) ухвала слідчого судді суду першої інстанції;
- г) рішення Директора Національного антикорупційного бюро України;
- д) ухвала прокурора.

3. На підставі якого процесуального рішення слідчий має право здійснювати огляд і виїмку кореспонденції?

- а) постанова прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- б) ухвала слідчого судді, визначеного в ст. 247 КПК, про накладення арешту на кореспонденцію;
- в) ухвала слідчого судді суду першої інстанції про зняття інформації з електронних інформаційних систем, без відома її власника, володільця або утримувача;
- г) рішення Директора або заступника Директора Національного антикорупційного бюро України;
- д) ухвала прокурора.

4. Під час відкриття матеріалів стороні захисту, прокурор надав протоколи проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Сторона захисту заявила клопотання з проханням ознайомлення, окрім протоколу, ще й з ухвалою слідчого судді про дозвіл на проведення таких

дій задля оцінки допустимості їх результатів як доказів. Прокурор відмовив, вказавши, що відкриттю підлягають лише протоколи. Яке рішення повинен прийняти суд з приводу допустимості як доказів фактичних даних, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

- а) визнати отримані фактичні дані допустимими доказами;
- б) визнати отримані фактичні дані недопустимими доказами;
- в) визнавати отримані фактичні дані допустимими доказами залежно від того, чи узгоджуються вони з іншими доказами;
- г) направити запити до апеляційного суду та інших державних органів для отримання ухвали слідчого судді про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, після чого самостійно ознайомити учасників з отриманими ухвалами про проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- д) керуватися думкою керівника органу прокуратури.

5. Ухвалою слідчого судді було надано дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж із зазначенням ідентифікаційних ознак особистого мобільного телефону особи, з якого планувалося знімати інформацію. Згодом слідчому стало відомо, що особа почала використовувати телефон свого брата для особистих розмов. Слідчий доручив оперативним підрозділам здійснювати зняття інформації з телефону брата особи. Яке значення отриманих відомостей за результатами проведення такого зняття?

- а) отримані відомості є допустимими доказами, бо використовувався телефон члена сім'ї;
- б) отримані відомості є недопустимими доказами;
- в) отримані відомості можуть бути визнані допустимими доказами за окремим рішенням слідчого судді;
- г) отримані фактичні дані мають значення відомостей, отриманих в результаті проведення оперативно-розшукової діяльності;
- д) отримані відомості можуть бути визнані допустимими доказами за клопотанням керівника органу прокуратури.

6. У кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймається у формі:

- а) постанови слідчого;
- б) наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом;
- в) ухвали слідчого судді місцевого суду;
- г) наказу начальника територіального органу Національної поліції;
- д) постанови керівника органу прокуратури.

7. До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються:

- а) підозрюваний чи обвинувачений після оформлення допуску до державної таємниці;
- б) особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв;
- в) винятково державні службовці;
- г) підозрюваний чи обвинувачений без попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю;
- д) лише обвинувачений після оформлення допуску до державної таємниці.

8. Яке повноваження не належить до повноважень керівника органу досудового розслідування?

- а) вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим;
- б) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК;
- в) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК;
- г) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;
- д) особисто складати протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

9. Яка негласна слідча (розшукова) дія не може бути проведена без постанови прокурора?

- а) контроль за вчиненням злочину;
- б) аудіо-, відеоконтроль особи;
- в) накладення арешту на кореспонденцію;
- г) усі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно на підставі ухвали слідчого судді;
- д) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

10. Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право:

- а) виключно слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину;
- б) виключно уповноважені оперативні підрозділи;
- в) прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням злочину;
- г) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи;
- д) керівник органу прокуратури.

2.5. Повідомлення особі про підозру

Викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, є завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Досудове розслідування спрямоване на виконання цих завдань, а точніше – на встановлення конкретної особи, винної у вчиненні злочину, за ознаками якого розпочато кримінальне провадження.

У разі виконання цього завдання повною мірою починає реалізовуватися функція обвинувачення в кримінальному процесі.

Якщо у кримінальному провадженні здобуті докази (ст. 93 КПК України), що вказують на вчинення кримінального правопорушення конкретною особою, слідчий зобов'язаний згідно зі ст. 276 КПК України повідомити їй про підозру. Згідно з чинним кримінальним процесуальним кодексом України існують такі випадки повідомлення про підозру: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

У випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (службова особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України. Після чого слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.

Після затримання особи, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона

може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установленій законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

Також необхідно зазначити, що відповідно до ст. 298² КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п. п. 1-2 ч. 1 ст. 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений статтею 286¹ Кримінального кодексу України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або

перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Випадки затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок:

1) до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених п. п. 1-3 ч. 1 ст. 298², та з дотриманням вимог ст. 211 КПК України;

2) до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298² КПК України.

Обов'язково копія протоколу затримання особи невідкладно надсилається прокурору, а затриманому надається можливість повідомити інших осіб про затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України.

Наголосимо, що уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, здійснює особистий обшук затриманої особи, відповідно з правилами, передбаченими ч. 7 ст. 223 КПК України, а службова особа, відповідальна за перебування затриманих за вчинення кримінального проступку, зобов'язана вчинити дії, передбачені ч. 3 статті 212 КПК України, з урахуванням особливостей, передбачених цією статтею.

Отже, підозрюваним у кримінальному процесі є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Згідно з чинним законодавством, а саме ст. 42 КПК України, підозрюваний має право:

1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;

2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права,

передбачені КПК України, а також отримати їх роз'яснення;

3) на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату;

4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5) давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями ст. 213 КПК України;

8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9) брати участь у проведенні процесуальних дій;

10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;

11) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК України;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові

повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.

Підозрюваний з о б о в ' я з а н и й:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Підозрюваному вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення.

Зміст письмового повідомлення про підозру

Згідно зі ст. 277 КПК України письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором, а письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених КПК України.

Одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК України.

У разі, якщо протягом встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може

бути заявлено лише під час судового розгляду.

Відповідно до ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру окремій категорії осіб здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором або його заступником;

3¹) судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);

4) Генеральному прокурору – заступником Генерального прокурора.

Повідомлення повинно містити такі відомості:

1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення;

2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;

3) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється повідомлення;

4) зміст підозри;

5) правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) стислий виклад фактичних обставин кримінального

правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;

7) права підозрюваного;

8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення прокурором або слідчим, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту її затримання. У випадку, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після спливу 24 годин з моменту затримання, така особа *підлягає негайному звільненню*.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до ст. 138 КПК України *існують поважні причини не прибуття особи на виклик*, а саме:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування в силу дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, воєнні події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу в результаті відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

У разі виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК України. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор.

Якщо підозрюваний був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення.

Суб'єкти, які беруть участь під час повідомлення про підозру

Підозрюваний має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, а також користуватися правовою допомогою захисника.

Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, зобов'язані роз'яснити підозрюваному його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У випадках, передбачених КПК України, підозрюваному правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Необхідно зазначити, що участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, представника потерпілого не звужує процесуальних прав підозрюваного.

Згідно зі ст. 45 КПК України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, а також особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування.

Згідно з чинним законодавством (ст. 46 КПК України) захисник не має права прийняти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав юридичну допомогу.

Неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою. Якщо підозрюваний заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому ст. 53 КПК України.

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких

здійснюється безпосередньо підозрюваним і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Він також користується правом бути присутнім під час допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту –такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватись під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

У випадках, передбачених ст. 49 КПК України, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні, а саме:

1) коли відповідно до вимог статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) коли підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) коли слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

1) коли є обставини, які згідно з КПК України виключають його участь у кримінальному провадженні;

2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог КПК України тощо;

4) коли він свою відмову мотивує недостатніми знаннями чи некомпетентністю.

Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які

можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

Згідно зі ст. 50 КПК України повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю в Україні;

2) ордером установленого зразка, дорученням центру з надання безоплатної правової допомоги або договором з підозрюваним, обвинуваченим чи іншою особою в інтересах підозрюваного, обвинуваченого.

Встановлення будь-яких додаткових вимог або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

В інших випадках, передбачених ст. 52 КПК України, *обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:*

1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності у особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

Підозрюваний має право відмовитися від захисника

Відмова від захисника фіксується у протоколі процесуальної дії. Якщо захисник був залучений підозрюваним або іншою особою в інтересах підозрюваного, то відмова від захисника повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування.

Відмова від захисника не приймається у випадку, коли його участь є обов'язковою. У такому випадку, якщо підозрюваний відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому ст. 53 КПК України, для здійснення захисту за призначенням.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Які існують випадки повідомлення про підозру?
2. Які законні представники можуть бути залучені?
3. Які існують підстави затримання особи за вчинення кримінального правопорушення?
4. Хто є підозрюваним у кримінальному провадженні?
5. Ким вручається письмове повідомлення про підозру затриманій особі?
6. Чим підтверджується повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні?
7. Випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні згідно зі ст. 52 КПК України?
8. Хто визнається захисником у кримінальному провадженні?
9. Які існують випадки залучення у кримінальному провадженні законного представника?
10. Хто має право змінити повідомлення про підозру, яку здійснив прокурор?

Додаткові завдання:

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем. Рекомендовані теми:

- 1.1. Випадки повідомлення про підозру.
- 1.2. Підстави затримання особи за вчинення кримінального проступку.

- 1.3. Підозрюваний у кримінальному провадженні.
 - 1.4. Особливості повідомлення про підозру затриманій особі.
 - 1.5. Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб.
2. Підготувати кросворд на обрану тему.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. Які існують випадки повідомлення про підозру:

- а) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- б) обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом запобіжних заходів;
- в) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення;
- г) правильно А та В;
- д) всі відповіді правильні.

2. Як законні представники можуть бути залучені:

- а) батьки (усиновлювачі);
- б) опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї;
- в) представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний;
- г) правильно Б та В;
- д) всі відповіді правильні.

3. Підозрюваний – це:

- а) особа, обвинувальний вирок суду щодо якої набрав законної сили;
- б) особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду;
- в) особа, якій обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;
- г) особа, якій повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень;
- д) особа, якій повідомлено про підозру.

4. Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається:

- а) не пізніше 3 годин з моменту її затримання;
- б) не пізніше 12 годин з моменту її затримання;
- в) не пізніше 24 годин з моменту її затримання;
- г) не пізніше 48 годин з моменту її затримання;
- д) не пізніше 72 годин з моменту її затримання.

5. Чим підтверджується повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні:

- а) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю в Україні;
- б) ордером установленого зразка, дорученням центру з надання безоплатної правової допомоги;
- в) договором з підозрюваним, обвинуваченим чи іншою особою в інтересах підозрюваного, обвинуваченого;
- г) правильні відповіді А та Б;
- д) всі відповіді правильні.

6. Скільки існує випадків обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні згідно зі ст. 52 КПК України:

- а) шість випадків;
- б) сім випадків;
- в) вісім випадків;
- г) десять випадків;
- д) дванадцять випадків.

7. Захисником у кримінальному провадженні є:

- а) адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування;
- б) адвокат, який здійснює захист особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію);
- в) адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України;
- г) правильна відповідь А та В;
- д) всі відповіді правильні.

8. Випадки залучення у кримінальному провадженні законного представника:

- а) якщо відносно особи обрано запобіжний захід тримання під вартою;
- б) якщо відносно особи обрано запобіжний захід домашній арешт;
- в) якщо відносно особи обрано запобіжний захід застава;
- г) якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною;
- д) не має правильної відповіді.

9. Захисником не може бути:

- а) адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України;
- б) адвокат, стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю;
- в) адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру;
- г) відповіді А та Б.
- д) не має правильної відповіді.

10. Хто має право змінити повідомлення про підозру, яку здійснив прокурор:

- а) виключно прокурор;
- б) виключно слідчий;
- в) виключно суд;
- г) виключно слідчий суддя;
- д) слідчий, за погодженням з прокурором.

2.6. Зупинення досудового розслідування

2.6.1. Поняття, підстави, умови зупинення та відновлення досудового розслідування

Відповідно до Конституції України, кримінально-процесуального законодавства та інших нормативних актів України, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, на останніх, крім обов'язків швидко, повно, всебічно та об'єктивно проводити розслідування, також покладено й обов'язок суворого дотримання законності при здійсненні розслідування та прийнятті процесуальних рішень.

У процесі провадження органи досудового розслідування не завжди мають можливість закінчити розслідування шляхом прийняття процесуального рішення про направлення справи до суду з обвинувальним актом або прийняти інше кінцеве рішення. Іноді виникають обставини, які тягнуть за собою зупинення провадження в кримінальному провадженні.

Таким чином, можливо стверджувати, що зупинення досудового розслідування – це процесуальне рішення про тимчасове, вимушене припинення провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у кримінальному провадженні внаслідок встановлення обставин, передбачених у ст. 280 КПК України, за яких досудове розслідування не може бути закінченим.

Відповідно до ст. 280 КПК України досудове розслідування в кримінальному провадженні зупиняється за такими підставами:

- 1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- 2) підозрюваного оголошено в розшук;
- 3) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- 4) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Приведений перелік підстав зупинення досудового розслідування є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Будь-які інші обставини, що перешкоджають закінченню досудового розслідування, наприклад: хвороба потерпілого, свідка, експерта, тривале відрядження підозрюваного або необхідність тривалого часу для проведення експертизи, законодавцем – як підстави

зупинення провадження у справі, не передбачені. Тому за наявності зазначених обставин розслідування повинно продовжуватись, а якщо строк досудового розслідування закінчується, слідчий повинен порушити перед відповідним прокурором клопотання про продовження строку розслідування.

Таким чином, лише за наявності однієї з трьох зазначених у ст. 280 КПК підстав досудове розслідування може бути зупинено.

2.6.2. Умови зупинення досудового розслідування

Належить чітко уявити, що наявність лише будь-якої підстави для зупинення досудового розслідування недостатньо для прийняття такого рішення, якщо відсутні умови його прийняття.

Розглянемо окремо зміст кожної з підстав і необхідних умов щодо них.

Перша підстава зупинення досудового розслідування – коли підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком (п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК).

Провадження може бути зупинено за наявності таких умов:

1) особу повідомлено про підозру;

2) хвороба підозрюваного є тяжкою. Закон не містить переліку психічних чи інших захворювань, а вказує лише на те, що захворювання повинно бути тяжким. У практиці діяльності слідчих органів тяжким визнається захворювання, за якого стан здоров'я підозрюваного не дозволить допитати його як підозрюваного або залучити до участі у інших слідчих діях;

3) хвороба має тимчасовий, а не хронічний характер. Це означає, що вона піддається лікуванню, а тому можна очікувати одужання підозрюваного. Якщо захворювання є хронічним, то:

– в разі фізичного захворювання необхідно розглянути питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК та ст. 286 КПК у зв'язку із зміною обстановки (особа внаслідок тяжкого захворювання перестає бути суспільно небезпечною);

– в разі психічного захворювання – про направлення кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування до особи примусових заходів медичного характеру;

4) захворювання підозрюваного повинно бути підтверджене медичним висновком (про що зазначається у п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК), який засвідчує лікар, який працює в лікувальній установі або висновком судово-медичної чи судово-психіатричної експертизи;

5) виконані всі слідчі (розшукові) та процесуальні дії,

провадження яких можливе за відсутності підозрюваного який захворів, вжито всіх можливих заходів до знайдення, отримання та збереження всіх доказів.

Не можна зупиняти досудове слідство за п. 1 ст. 280 КПК в тому разі, коли у справі призначена стаціонарна судово-медична або судово-психіатрична експертиза. Незалежно від тяжкості захворювання підозрюваного з ним провадиться слідча (розшукова) дія – експертиза, а тому говорити про неможливість участі підозрюваного у провадженні слідчих дій не можна.

Розслідування зупиняється за мотивованою постановою прокурора або слідчого (дознавача) за погодженням з прокурором. Якщо ж захворів один підозрюваний, а в провадженні є декілька підозрюваних осіб, слідчий (дознавач) повинен визначитися з доцільністю виділення провадження в окреме провадження щодо підозрюваного, який захворів психічною або іншою тяжкою хворобою.

Якщо підозрюваний хворіє іншим тяжким захворюванням, яке лікарем або медичною установою визнано невиліковним, слідчому доцільно вирішувати питання про звільнення такої особи від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки.

Друга підстава зупинення досудового розслідування – коли підозрюваного оголошено в розшук (п. 2 ч. 1 ст. 280, ст. 281 КПК України).

Характерною ознакою цієї підстави зупинення досудового розслідування є те, що органи досудового розслідування знають, хто вчинив злочин, але місце знаходження підозрюваного не встановлено через те, що він переховується. Як правило, особи, які вчинили тяжкі злочини, ховаються одразу ж після вчинення злочину або отримання відомостей про початок досудового розслідування.

Рішення про зупинення досудового розслідування у зв'язку з тим, що підозрюваний переховується і його місце знаходження невідоме, приймається, якщо виконані наступні процесуальні **умови**:

1) зібрані достатні та неспростовні докази, які вказують на те, що кримінальне правопорушення вчинено певною особою;

2) особу повідомлено про підозру;

3) виконані всі слідчі (розшукові) дії, провадження яких можливе за відсутності підозрюваного, вжито всіх можливих заходів до знайдення, отримання та збереження всіх доказів.

Запровадження цієї умови має на меті, по-перше, забезпечення реалізації принципу публічності (ст. 25 КПК), а, по-друге, дає змогу слідчому (дознавачеві) якомога швидше зафіксувати обставини, що

мають значення для провадження, і після встановлення місця знаходження підозрюваного відразу розпочати виконання дій за його участю;

4) встановлено, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

5) вжито усіх заходів щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного, але встановити його місцезнаходження не вдалося (допитано всіх свідків, родичів, сусідів, проведено обшуки за місцем проживання та іншими місцями де може перебувати підозрюваний, надано доручення оперативним підрозділам та інше).

Слідчий (дознавач) повинен вжити необхідні заходи щодо з'ясування всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення і зібрання в достатній кількості доказів, бо якщо з часу зупинення розслідування і до моменту його відновлення пройде багато часу, то докази можуть зникнути: свідки можуть забути істотні обставини; відповідно експерт в зв'язку з неповнотою зібраних матеріалів не зможе дати висновок тощо. Невиконання цієї вимоги може призвести до того, що на час затримання підозрюваного зібрати деякі докази буде важко або зовсім неможливо.

Про зупинення досудового розслідування прокурор виносить мотивовану постанову, якщо ж таке рішення приймається слідчим (дознавачем) то постановою погоджується з прокурором.

Розшук підозрюваного. Слідчий (дознавач) має право оголосити розшук підозрюваного. Якщо є для того підстави, то слідчий має право прийняти рішення про направлення клопотання до суду про дозвіл на затримання підозрюваного, який вчинив злочин. Розшук підозрюваного може бути оголошено як під час досудового розслідування, що триває так і одночасно з його зупиненням (ст. 281 КПК України).

Про оголошення розшуку підозрюваного, слідчий (дознавач) складає мотивовану постанову, в якій зазначає необхідні відомості про особистість підозрюваного та характер вчиненого ним кримінального правопорушення. Після оголошення розшуку слідчий (дознавач) вживає усіх заходів, у тому числі проводить слідчі (розшукові) дії (якщо досудове розслідування не зупинено) до встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Для забезпечення розшуку, слідчий (дознавач) може надавати оперативним підрозділам доручення про розшук підозрюваного, яке є обов'язковим для виконання. До доручення про розшук додається постановою про розшук підозрюваного, а якщо судом винесено постанову про затримання підозрюваного, то й зазначена постановою судді (ч. 3 ст. 281 КПК).

Відповідно до ст. 191 КПК, у разі затримання підозрюваного, якого розшукували і щодо якого є ухвала суду про затримання з метою приводу, останнього необхідно доставити до суду не пізніше 36 годин, або звільнити.

Третя підстава зупинення досудового розслідування – коли наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України).

Розділом IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» передбачено можливість здійснення:

- 1) міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій (глава 43 КПК України);
- 2) видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) (глава 44 КПК України);
- 3) кримінального провадження у порядку перейняття (глава 45 КПК України);
- 4) визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб (глава 46 КПК України).

Проведення зазначених процесуальних дій потребує значного часу, оскільки їх проведення потребують узгодження з правоохоронними органами інших країн, пересилання матеріалів до інших країн та інше.

Четверта підстава зупинення досудового розслідування – слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування (п. 2¹ ч. 1 ст. 280 КПК України).

Главою 24¹ КПК України передбачено процесуальний порядок здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень. Відповідно до зазначеної глави досудове розслідування може здійснюватися щодо підозрюваного який переховується від органів досудового розслідування на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Спеціальне досудове розслідування може здійснюватися за умов, передбачених у главі 24¹ КПК України, а саме, якщо підозрюваним вчинено один або декілька злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 297¹ КПК України.

Таким чином, мета спеціального досудового розслідування – це проведення досудового розслідування без фізичної присутності підозрюваного та прийняття кінцевого рішення для стадії досудового розслідування, у тому числі і складання обвинувального акту.

Спеціальне досудове розслідування може бути розпочате лише за ухвалою слідчого судді, яка виноситься за наслідками розгляду клопотання слідчого погодженого з прокурором.

У разі відмови слідчого судді у провадженні спеціального досудового розслідування ним виноситься відповідна ухвала. Наявність такої ухвали є підставою для зупинення досудового розслідування за п. 2¹ ч. 1 ст. 280 КПК України.

Враховуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що зупинення досудового розслідування за п. 3 ч. 1 ст. 280 можливе лише за наступних умов:

- 1) особу повідомлено про підозру;
- 2) під час досудового розслідування проведені всі можливі слідчі та процесуальні дії, проведення яких можливе до потреби виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- 3) встановлена підстава міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.
- 4) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування

Перелік підстав, які тягнуть зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК), є вичерпним і поширеному тлумаченню не підлягає. Будь-які інші обставини, що перешкоджають закінченню досудового розслідування, наприклад: хвороба потерпілого, експерта, тривале відрадження підозрюваного, необхідність встановлення якогось факту рішенням адміністративного, господарського суду не можуть бути підставою до зупинення досудового розслідування. Тому за наявності зазначених обставин, розслідування повинно продовжуватись, а якщо строк досудового розслідування закінчується, слідчий (дізнавач) повинен порушити перед відповідним прокурором клопотання про продовження строку розслідування в порядку, передбаченому ст. ст. 294–297 КПК.

2.6.3. Загальні процесуальні вимоги щодо прийняття рішення про зупинення досудового розслідування:

- 1) під час зупинення досудового розслідування не можуть проводитись слідчі (розшукові) дії, але розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення продовжується;
- 2) у разі прийняття рішення про зупинення досудового розслідування прокурором, або слідчим (дізнавачем) за згодою з прокурором, складається мотивована постанова;
- 3) в описовій частині постанови зазначається дата, час, місце вчинення кримінального правопорушення й інші обставини

провадження, які відомі органу розслідування, а також статті КК України, під ознаки якої підпадає це кримінальне правопорушення, вказівки про наявність таких підстав та виконання необхідних умов для зупинення досудового розслідування з посиланням на відповідні статті КПК України;

4) у резолютивній частині постанови викладається рішення про зупинення досудового розслідування. У необхідних випадках у постанові зазначається також і рішення про оголошення розшуку підозрюваного.

5) постанова підписується слідчим (дознавачем) та затверджується прокурором.

Одночасно із зупиненням провадження слідчий (дознавач) повинен внести відповідні дані до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

2.6.4. Відновлення досудового розслідування

Якщо підстави, що були причиною зупинення досудового розслідування перестали існувати, то відповідно до ст. 282 КПК України досудове розслідування обов'язково відновлюється. А саме, провадження відновлюється, коли:

- 1) підозрюваний видужав;
- 2) його місцезнаходження встановлено;
- 3) завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- 4) у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій;
- 5) скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування.

Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому. Про прийняте процесуальне рішення вноситься відповідна інформація до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Поняття та підстави зупинення досудового розслідування.
2. Процесуальний порядок зупинення досудового розслідування.
3. Підстави та процесуальний порядок відновлення досудового розслідування.
4. Процесуальний порядок зупинення досудового розслідування у разі, коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме.
5. Процесуальний порядок зупинення досудового розслідування у разі, коли підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком.

Додаткові завдання:

1. Процесуальний порядок зупинення досудового розслідування у разі, коли встановлена наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.
2. Умови зупинення досудового розслідування.
3. Назва та структура процесуального документу, яким зупиняється досудове розслідування.
4. Процесуальний порядок зупинення досудового розслідування у разі, коли слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.
5. Процесуальні дії, що проводяться з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Тестові завдання:

- 1. Підставами для зупинення досудового розслідування є:**
 - а) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення;
 - б) наявна необхідність виконання процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва;
 - в) потерпілий, свідок захворів на тяжку хворобу;
 - г) смерть підозрюваного;
 - д) потерпілий захворів на тяжку хворобу.
- 2. Рішення про зупинення досудового розслідування:**
 - а) приймається слідчим самостійно шляхом складання постанови;
 - б) приймається слідчим за погодженням з прокурором шляхом складання відповідної постанови;

- в) приймається слідчим суддею шляхом винесення ухвали на підставі клопотання слідчого або прокурора;
- г) приймається прокурором за поданням клопотання слідчим;
- д) приймається керівником органу досудового розслідування.

3. Необхідною умовою для зупинення досудового розслідування є:

- а) повідомлення особі про підозру;
- б) пред'явлення особі обвинувачення;
- в) закінчення строку досудового розслідування;
- г) обрання особі запобіжного заходу;
- д) пред'явлення обвинуваченій особі підозри.

4. Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на:

- а) відновлення досудового розслідування;
- б) встановлення місцезнаходження підозрюваного;
- в) одужання підозрюваного;
- г) виявлення і фіксацію слідів злочину;
- д) проведення негласних (слідчих) розшукових дій.

5. Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою:

- а) слідчого за погодженням з прокурором;
- б) слідчого судді, суду;
- в) слідчого, прокурора;
- г) слідчого судді;
- д) керівником органу досудового розслідування.

6. Слідчий приймає наступне рішення у разі встановлення підстав для зупинення досудового розслідування у провадженні, де є два і більше підозрюваних, а підстави зупинення стосуються не всіх:

- а) повідомляє про встановлені обставини прокурора, який так само вирішує питання про виділення досудового розслідування і його зупинення стосовно окремих підозрюваних;
- б) складає постанову про зупинення досудового розслідування;
- в) складає постанову про виділення досудового розслідування стосовно окремого підозрюваного, а щодо інших підозрюваних здійснює провадження за загальним порядком;
- г) зупиняє кримінальне переслідування стосовно підозрюваного за відповідної підстави та проводить досудове розслідування стосовно інших підозрюваних;
- д) повідомляє про встановлені обставини керівника органу досудового розслідування, який так само вирішує питання про виділення досудового розслідування і його зупинення стосовно окремих підозрюваних.

7. У разі, коли місцезнаходження підозрюваного невідоме, слідчий зобов'язаний:

- а) зупинити досудове розслідування та оголосити розшук підозрюваного;
- б) скласти клопотання до прокурора про оголошення розшуку підозрюваного;
- в) проводити усі можливі слідчі (розшукові) дії для встановлення місцезнаходження підозрюваного;
- г) оголосити розшук підозрюваного склавши про це постанову.
- д) скласти клопотання до слідчого судді про оголошення розшуку підозрюваного.

8. Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається:

- а) керівнику органу досудового розслідування;
- б) слідчому судді;
- в) не надсилається;
- г) стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- д) прокурору та керівнику органу пробації.

9. Що з переліченого не є підставою для відновлення досудового розслідування?

- а) підозрюваний видужав;
- б) місцезнаходження підозрюваного встановлено;
- в) завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- г) виникла необхідність у проведенні слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій;
- д) виникла необхідність в проведенні експертизи.

10. Досудове розслідування не може бути зупинено за наявності такої обставини:

- а) у зв'язку із невстановленням особи, яка вчинила злочин;
- б) оголошено в розшук підозрюваного;
- в) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- г) тяжка хвороба підозрюваного, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- д) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

2.7. Закінчення досудового розслідування

2.7.1. *Поняття та процесуальний порядок закінчення досудового розслідування*

Прийняття процесуального рішення про закінчення досудового розслідування є завершальним етапом у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

На цьому етапі підводяться підсумки проведеної роботи, надається об'єктивна оцінка зібраним доказам з точки зору їх повноти, всебічності дослідження обставин вчиненого діяння і достатності для прийняття кінцевого рішення на стадії досудового розслідування.

Визнавши, що досудове розслідування проведено всебічно і повно, всі висунуті версії перевірені і всі обставини, що належить доказати, встановлені з вичерпною повнотою і достовірністю, на стадії досудового розслідування може бути прийнято одне з передбачених КПК України кінцевих рішень.

Відповідно до ст. 283 КПК України, досудове розслідування може бути закінчене шляхом прийняття одного із зазначених рішень:

- 1) закриття кримінального провадження;
- 2) звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернення до суду з обвинувальним актом;
- 4) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 5) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

З наведеного переліку процесуальних рішень видно, що однією із форм закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження. Що це за форма, ми розглянемо далі.

2.7.2. *Закінчення досудового слідства складанням обвинувального акта*

Досудове розслідування закінчується складанням обвинувального акта у тому разі, коли з матеріалів провадження можливо зробити висновок, що зібрані у ньому докази є достатніми для складання обвинувального акту (або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру).

Іншими словами, слідчий може визнати розслідування злочину

закінченим, а зібрані докази достатніми для складання обвинувального акту тоді, коли дійде висновку, що розслідування проведено всебічно, об'єктивно, повно, а також встановлено всі обставини, передбачені ст. 91 КПК України.

Зібравши у процесі досудового розслідування достатньо доказів для складання обвинувального акта, слідчий повідомляє про це прокурора, і лише за його дорученням здійснює ряд процесуальних дій, які необхідні для закінчення досудового розслідування.

1. До моменту закінчення досудового розслідування всі матеріали досудового провадження повинні бути належним чином систематизовані.

Систематизацію матеріалів провадження доцільно проводити ще під час розслідування, що дозволить бачити наочно весь процес розслідування, а також допоможе швидше перевірити всі матеріали щодо дотримання вимог КПК України при провадженні процесуальних дій та рішень. Систематизація матеріалів надаватиме змогу учасникам кримінального процесу у передбачених законом випадках швидко ознайомитись з матеріалами кримінального провадження та полегшить слідчому роботу зі складання обвинувального акту, забезпечить найбільш повне вивчення прокурором матеріалів провадження при затвердженні обвинувального акту і підтримання державного обвинувачення в суді.

У практичній діяльності, як правило, застосовуються два види такої систематизації. Залежно від характеру і обсягу злочину, що розслідується, матеріали можуть бути систематизовані у хронологічному порядку по епізодам злочинної діяльності або особах, які притягуються до кримінальної відповідальності.

У кримінальних провадженнях з великою кількістю епізодів, а також з декількома підозрюваними, матеріали рекомендується складати в тематичному порядку, тобто послідовно за окремими епізодами, а ті матеріали, які відносяться до кожного з епізодів, повинні розподілятися в хронологічному порядку або ж за об'єктами вчинення злочину.

У тих випадках, коли провадження містить значну кількість документів, які одночасно відносяться до багатьох або до всіх епізодів злочинної діяльності, їх краще скласти в окремому томі. Такими документами можуть бути бухгалтерські документи, акти ревізій, висновки експертів тощо.

2. Після систематизації матеріалів, їх підшивки, нумерування та складання опису, починається процес відкриття матеріалів іншій стороні.

Це передбачено у ст. 290 КПК України «Відкриття матеріалів іншій стороні». Оскільки ці дії виконуються в послідовності, яка чітко визначена у КПК України, можна говорити про те, що вони утворюють у своїй єдності чіткий процесуальний порядок дій.

Загальні правила відкриття матеріалів іншій стороні:

Чинний КПК України передбачає взаємне відкриття матеріалів іншій стороні, а саме спочатку стороною обвинувачення – стороні захисту, а потім стороною захисту – стороні обвинувачення.

Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження стороною обвинувачення:

– прокурором, або слідчим за його дорученням надається доступ до матеріалів кримінального провадження, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання;

– прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії матеріалів, що містяться у провадженні, або їх відображення.

– у документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені;

Відкриття матеріалів кримінального провадження стороною захисту:

– сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді;

– сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального

правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування.

Повідомлення потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача та його представника та законного представника, цивільного відповідача про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів:

– про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, викладеними в цій статті;

– про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів повідомляються цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову, за правилами, викладеними в цій статті.

*Строки для відкриття матеріалів кримінального
провадження іншій стороні*

Сторонам кримінального провадження, потерпілому надається достатній час для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу строку визначеного слідчим суддею сторона захисту вважається такою, що реалізувала своє право на доступ до матеріалів кримінального провадження. Клопотання про встановлення такого строку розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання.

Невідкриття (тобто ненадання можливості ознайомитися з

певними матеріалами кримінального провадження) будь-якою із сторін матеріалів відповідно до положень ст. 290 КПК України призведе до неможливості в суді допустити відомості, що містяться в них як докази.

Після ознайомлення відповідних учасників з матеріалами досудового розслідування втрачає чинність правило про недопустимість розголошення даних досудового розслідування («таємниця слідства»). Із матеріалами провадження знайомляться обидві сторони (обвинувачення і захисту).

Необхідно звернути увагу на те, що сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів.

Про здійснення відкриття матеріалів іншій стороні повинен бути складений протокол про відкриття матеріалів іншій стороні. У ньому повинні міститися такі відомості:

- дата та місце складання протоколу;
- посада та прізвище посадової особи, яка склала протокол;
- хто знайомився з матеріалами кримінального провадження, у скількох томах та на скількох аркушах;
- найменування процесуальних документів (перелік назви процесуальних документів), які надавалися для ознайомлення;
- заяви та клопотання заявлені під час ознайомлення з матеріалами провадження;
- перелік документів наданих для ознайомлення (у разі відкриття матеріалів стороною захисту).
- підпис посадової особи та учасників процесуальної дії.

Обвинувальний акт: значення, структура і зміст

Виконавши вимоги ст. 290 КПК України, слідчий, прокурор складає обвинувальний акт.

Підставами до складання обвинувального акта є:

- 1) встановлення особи, яка вчинила злочин;
- 2) повідомлення їй про підозру;
- 3) обґрунтованість підозри достатньою сукупністю доказів;
- 4) відсутність підстав закриття кримінального провадження або направлення клопотання до суду про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

Обвинувальний акт – це кримінально-процесуальний документ, в якому відображається рішення слідчого, затверджене прокурором, або рішення самого прокурора, про закінчення досудового розслідування та поставлення перед судом питання про розв'язання кримінально-

правового конфлікту шляхом вирішення питання про притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності.

Цей процесуальний документ складається тільки тоді, коли слідчий, прокурор, доходить висновку, що всі обставини, які мають значення для провадження, повно, всебічно та об'єктивно досліджені, винність підозрюваного в інкримінованому йому злочині повністю підтверджується зібраними під час досудового розслідування доказами і підозрюваний, за переконанням прокурора та слідчого, повинен бути притягнений до кримінальної відповідальності.

За підсумками проведеного досудового розслідування, в обвинувальному акті слідчий висловлює своє власне переконання щодо винності підозрюваного. Остаточна вина чи невинуватість підозрюваного (а після направлення обвинувального акту до суду – обвинуваченого) вирішується судом і тільки після закінчення судового розгляду, висновки якого зазначаються у вирокі суду.

Обвинувальний акт – особливо відповідальний документ, що складається на стадії досудового розслідування. За своєю процесуальною природою – це акт обвинувальної влади, тобто акт органу, який здійснює і підтримує перед судом обвинувачення. Хоч він складається слідчим, але свою юридичну силу набирає тільки після затвердження прокурором, і тільки це затвердження надає обвинувальному акту силу, на підставі якого суд вирішує питання про початок підготовчого провадження.

Обвинувачення в обвинувальному акті повинно віддзеркалювати основні дані, які входять в предмет доказування цього кримінального провадження, в точній відповідності з дійсністю.

Законність обвинувального акту повинна ґрунтується на бездоганному дотриманні слідчим кримінального процесуального законодавства під час провадження досудового розслідування, а також на правильному застосуванні норм закону України про кримінальну відповідальність при кваліфікації злочину, норм цивільного й іншого законодавства при вирішенні питань цивільного позову, а також інших питань, що виникають під час провадження.

На відміну від письмового повідомлення про підозру, що складається на кожного підозрюваного окремо, обвинувальний акт складається один відносно всіх підозрюваних у цьому провадженні.

При розслідуванні групових злочинів обвинувальний акт повинен показувати злочинну діяльність всіх підозрюваних, з індивідуалізацією вини кожного учасника злочину (злочинів). Обвинувальний акт повинен бути чітко аргументованим і не повинен ґрунтуватися на положеннях,

які витікають з припущень слідчого, чи доказах зібраних з порушеннями закону.

Обвинувальний акт має велике процесуально-правове значення, суть якого полягає в тому, що він:

- 1) підбиває підсумки досудового розслідування;
- 2) формулює обвинувачення, тобто при складанні «формули» обвинувачення, яка ґрунтується на письмовому повідомленні про підозру, чітко дотримуються меж повідомлення про підозру, статті КК України, за якою кваліфікуються дії підозрюваного;
- 3) є підставою для прийняття прокурором і суддею рішень в межах наданої їм компетенції. Так, для прокурора обвинувальний акт є підставою для вирішення питання про направлення його до суду, а для судді – початку підготовчого провадження;
- 4) встановлює межі судового розгляду обвинувачення, тобто розгляд справи в суді провадиться тільки стосовно обвинувачених (обвинуваченого), яким в обвинувальному акті пред'явлено обвинувачення. Якщо під час судового розгляду встановлюються обставини, які свідчать, що підсудний вчинив ще й інший злочин, по якому обвинувачення не пред'явлено, або особа, яка вчинила злочин, не притягнута до кримінальної відповідальності, то суд за клопотанням прокурора, може відкласти судовий розгляд для збору прокурором доказів та виконання вимог ст. ст. 276-278, 290-293 КПК України, але не більше ніж на 14 днів відповідно до ст. ст. 338-339 КПК України.

Форма обвинувального акта – це його внутрішня структура. Згідно з ч. 1 ст. 291 КПК України обвинувальний акт має містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство). У списку з метою нерозголошення відомостей про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки, замість їх справжніх прізвища, ім'я і по батькові зазначається псевдонім, а замість адреси – назва органу, який здійснює заходи безпеки, та його адреса;
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію

кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

- б) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- 9) дату та місце його складення та затвердження.

До обвинувального акта додається:

1) реєстр матеріалів досудового розслідування (згідно ст. 109 КПК України, який має містити: номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення; реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування; вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Надавати до суду інших документів до початку судового розгляду КПК України забороняє.

Тепер більш докладніше розглянемо *зміст та обсяг обвинувального акта*.

1. Найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер. На початку розглядуваного процесуального документа зазначається його назва та найменування кримінального провадження у зв'язку із закінченням розслідування якого був складений цей обвинувальний акт. Поняття «найменування кримінального провадження» необхідно розуміти як викладення основної інформації про кримінальне провадження, за якою можливо чітко відрізнити одне кримінальне провадження від іншого. Такою інформацією є дуже стисла інформація про вчинене діяння, прізвище потерпілого (якщо він є у справі) та прізвище обвинуваченого. Крім цього, вказується і реєстраційний номер кримінального провадження. Таким чином, це повинно мати наступний вигляд: «Обвинувальний акт

за фактом вчинення розбійного нападу обвинуваченими Сущенком М. М. та Савченком В. М. на потерпілого громадянина Сидоренка В. С. у м. Підгородне Дніпровського району, кримінальне провадження № 48123748 за ч.3 ст. 187 КК України».

2. Анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство).

Надалі зазначається інформація про анкетні дані обвинувачених, яка викладається в такому порядку: «За фактом вчинення зазначеного злочину обвинувачуються: Сущенко Михайло Миколайович 17.11.1985 року народження, місце народження – м. Підгородне Дніпровського району, громадянин України, українець, освіта середня-спеціальна, не одружений, проживає в м. Підгородне, вул. Партизанська 81, раніше судимий 19.04.2014 року судом Дніпровського району за ст. 185 ч. 3 КК України до 3 років позбавлення волі. Звільнений з місць позбавлення волі 15.02.2017 року;

Савченко Володимир Матвійович, 23.06.1989 року народження, місце народження – м. Підгородне Дніпровського району, громадянин України, українець, освіта середня, не одружений, проживає в м. Підгородне, пров. Сірий, 4, раніше не судимий».

3. Анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство).

З метою нерозголошення відомостей про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки, замість їх справжніх прізвища, ім'я і по батькові зазначається псевдонім, а замість адреси – назва органу, який здійснює заходи безпеки, та його адреса.

Наприклад: «Потерпілий Сидоренко Віталій Серафимович 28.03.1981 року народження, місце народження – м. Підгородне Дніпровського району, громадянин України, українець, освіта середня, не одружений, проживає в м. Підгородне, вул. Бережна, 41, раніше не судимий».

4. Прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

На початку обвинувального акта вказується прізвище прокурора, який затвердив обвинувальний акт та дату цього рішення. Також вказується посада та прізвище працівника органу досудового розслідування, який склав обвинувальний акт.

5. Виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну

відповідальність та формулювання обвинувачення.

В обвинувальному акті повинні бути викладені фактичні данні, які були встановлені під час досудового розслідування і вказують на наявність діяння людини у якому існує склад злочину. А саме повинно бути встановлено час місце вчинення діяння, мотиви вчинення злочину.

Необхідно пам'ятати, що обвинувальний акт не може ґрунтуватися на одному припущенні або догадці слідчого, якими б важливими вони йому не уявлялися. Саме тому виклад фактичних даних повинен ґрунтуватися лише з урахуванням достовірно встановлених доказів. Це служитиме гарантією від домислів особи, яка здійснювала досудове розслідування.

6. Обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання.

Статтями 66 та 67 КК України передбачено обставини, які пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність. Зазначені обставини повинні бути встановлені під час досудового розслідування та вказані в обвинувальному акті.

7. Розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

8. Розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування).

9. Дату та місце його складення та затвердження.

Додатки до обвинувального акту. Згідно з ч. 4 ст. 291 КПК України до обвинувального акту додаються:

1) реєстр матеріалів досудового розслідування. Реєстр матеріалів досудового розслідування повинен містити у собі інформацію про основні процесуальні рішення, що були прийняті під час досудового слідства. Наприклад, дата початку кримінального провадження та початкова кваліфікація діяння, дата затримання особи, дата повідомлення про підозру, дата обрання особі запобіжного заходу;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

Обвинувальний акт необхідно друкувати в такій кількості

примірників, щоб кожному підозрюваному була вручена його копія, окрім цього, один примірник залишається в наглядovому провадженні.

Склавши обвинувальний акт, слідчий направляє провадження прокуророві. Отримавши кримінальне провадження з обвинувальним актом, прокурор повинен його перевірити та затвердити, або відмовити в його затвердженні, внести зміни в складений слідчим обвинувальний акт, або ж скласти новий обвинувальний акт (п. 13 ч. 1 ст. 36 КПК України).

2.7.3. Особливості закінчення дізнання складанням обвинувального акта

Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акту має деякі процесуальні особливості. До таких особливостей можна віднести наступні положення:

1. Після повідомлення про підозру і проведення всіх необхідних процесуальних дій, у строки, визначені КПК України, дізнавач зобов'язаний надати прокурору усі матеріали провадження відповідно до ст. 301 КПК України.

У разі, якщо підозрюваний був затриманий відповідно до ч. 4 ст. 298² КПК України, дізнавач зобов'язаний не пізніше 72 годин надати усі матеріали, що зібрані під час дізнання, прокурору. Матеріали подаються разом з повідомленням про підозру. Про факт передання матеріалів прокурору дізнавач невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого.

2. Отримавши матеріали від дізнавача, прокурор зобов'язаний здійснити одну з перелічених у ст. 301 КПК України дій:

- звернутися до суду:
 - а) з обвинувальним актом;
 - б) клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;
 - в) клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру;
 - г) клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності.
- повернути кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій, а також продовживши строки дізнання та звільнивши затриману особу;
- закрити кримінальне провадження та негайно звільнити особу, яка була затримана за ч. 4 ст. 298² КПК України;
- направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства у разі встановлення ознак злочину.

3. Якщо прокурором буде прийнято рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор зобов'язаний забезпечити ознайомлення сторони захисту з матеріалами дізнання, а саме забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання. Таке ознайомлення здійснюється шляхом вручення особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання, про що складається відповідний процесуальний документ.

Якщо вручити зазначені матеріали неможливо, вони вручаються у процесуальному порядку, який передбачено для вручення повідомлень, а саме шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. Якщо зазначені вище особи відмовляться отримувати матеріали дізнання для ознайомлення, чи зволікають в отриманні зазначені особу будуть такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання. Про це складається протокол, який підписується прокурором та тими особами, які відмовилися отримувати копії матеріалів дізнання, або ж протокол підписує сам прокурор, якщо особа не з'явилася для отримання копій.

Чинний КПК України передбачає можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні.

Відповідно до ст. 302 КПК України прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні. Зазначене рішення прокурор може прийняти відповідно до ст. 302 КПК України в таких випадках:

- підозрюваний беззаперечно визнає свою винуватість;
- підозрюваний не оспорує встановлені під час досудового розслідування обставини;
- підозрюваний надає згоду щодо розгляду обвинувального акта за умови, коли він буде відсутній;
- також стосовно такого розгляду не повинні заперечувати потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Перед тим як прийняти зазначене рішення прокурор, дізнавач обов'язково зобов'язані виконати такі дії:

- роз'яснити зміст встановлених під час досудового розслідування обставин;
- роз'яснити про те, що надання згоди на розгляд обвинувального

акта у спрощеному порядку позбавляє їх права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини;

– прокурор, дізнавач зобов'язані провести процесуальні дії, за допомогою яких повинні впевнитися у тому, що підозрюваний, потерпілий добровільно надали згоду щодо розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні.

У разі направлення до суду обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному до обвинувального акту додаються наступні матеріали:

– заява, що складена за участі захисника в письмовому вигляді щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження;

– згода щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні надана в письмовому вигляді потерпілим;

– матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

2.7.4. Закриття кримінального провадження

Це одна із форм закінчення досудового розслідування (дізнання або досудового слідства), що полягає у прийнятті прокурором, а також слідчим (дізнавачем) (за окремими підставами) рішення про припинення кримінального провадження (здійснення кримінального переслідування) у зв'язку з встановленням підстав, за яких здійснювати подальшу процесуальну діяльність, неможливо. Процесуальним рішенням про закриття кримінального провадження вирішується питання щодо речових доказів, скасовуються заходи забезпечення, які були застосовані, а також заінтересованим учасникам досудового розслідування роз'яснюються їх права, що виникають у них в результаті прийняття цього процесуального рішення.

Рішення про закриття кримінального провадження ґрунтується на всебічному, повному розгляді всіх обставин в їх сукупності на підставі оцінки всіх доказів.

Підстави закриття кримінального провадження

Кримінальне провадження закривається на стадії досудового розслідування у разі встановлення таких підстав:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;
- 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;
- 9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України.
- 10) існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. п. 1-2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності;
- 11) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.
- 12) Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

За вище переліченими підставами кримінальне провадження може

бути закрито постановою прокурора. Слідчий має право прийняти рішення про закриття кримінального провадження лише за підставами, зазначеними у п. п. 1-2, 4, 9, 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України і лише за умови, якщо у кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Необхідно звернути увагу і на те, що лише судом можуть бути застосовані підстави закриття кримінального провадження, які передбачають так звані альтернативні способи закінчення кримінального провадження (розв'язання кримінально-правового конфлікту). Це рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності і воно пов'язано з встановленням винуватості особи у вчиненні злочину, а тому застосовуються ці підстави закриття провадження лише судом. Згідно КПК України, кримінальне провадження закривається виключно судом за такими підставами:

1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;

2) з підстави, передбаченої п. 3¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Вказані підстави застосовуються судом у судових стадіях кримінального провадження. Якщо вони будуть встановлені на стадії досудового розслідування, орган досудового розслідування складає та подає до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або клопотання. У разі встановлення підстав закриття кримінального провадження за п. 3¹ ч. 1 ст. 284 КПК України на стадії досудового розслідування прокурор складає клопотання про закриття кримінального провадження та направляє до прокурора.

Тепер розглянемо кожну з підстав закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, кримінальне провадження закривається у разі встановленої відсутності події кримінального правопорушення. Зазначена підстава закриття кримінального провадження застосовується тоді, коли провадження було розпочате внаслідок помилкового припущення на момент початку досудового розслідування про існування діяння (дія або бездіяльність людини), яке містило обставини, що свідчили про вчинення кримінального правопорушення

Наприклад: встановлені обставини, за яких можливо було обґрунтовано припустити, що людина, яка зникла, – вбита, але

виявилось, що вона жива; припускалося, що будинок підпалили, але з'ясувалося, що в нього влучила блискавка.

Розглядувана підстава є реабілітаційною, а тому закриття провадження за цією підставою надає право на реабілітацію особі, стосовно якої була висунута підозра.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 284 КПК України передбачено закриття кримінального провадження у разі встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення. Зазначена підстава закриття кримінального провадження застосовується у разі встановлення обставин, що свідчить про те, що діяння (дія або бездіяльність людини), яке на етапі початку досудового розслідування розцінювалося як кримінально протиправне, не є злочином. Тобто встановлене діяння особи не містить у собі елементів складу кримінального правопорушення.

У ряді випадків закон прямо вказує на обставини, через які діяння не визнаються кримінальним правопорушенням. Згідно з ч. 2 ст. 11 КК не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Не є кримінальним правопорушенням діяння, які хоча і підпадають під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України, але їх вчинення за законом вважається правомірним. Наприклад, це передбачені розділом 8 КК України обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння.

За п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України закривається кримінальне провадження у разі, коли встановлено, що особа на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягла одинадцятирічного віку.

Підстава закриття кримінального провадження, передбачена п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, є реабілітаційною. Це означає, що особа, стосовно якої була висунута підозра, може бути реабілітована у разі звернення до суду, тобто може відновити усі свої права, які були обмежені під час досудового розслідування.

Наступна підстава закриття кримінального провадження застосовується у разі *невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпанні можливості їх отримати* (п. 3 ст. 284 КПК України).

Для закриття провадження за цією підставою необхідна сукупність таких умов:

а) повинна бути встановлена наявність події та складу кримінального правопорушення;

б) особі, щодо якої приймається рішення про закриття кримінального провадження, повинно бути повідомлено про підозру (складено обвинувальний акт);

г) під час провадження органами досудового розслідування вичерпані всі можливості для подальшого збору доказів (тобто проведені всі можливі процесуальні дії для притягнення особи до кримінальної відповідальності);

д) наявних у матеріалах кримінального провадження доказів недостатньо для притягнення її до кримінальної відповідальності (тобто наявними доказами неможливо спростувати принцип презумпції невинуватості стосовно конкретної особи).

Наступна підстава закриття кримінального провадження застосовується у разі, коли *набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за вчинене особою діяння (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України)*.

Застосування зазначеної підстави можливе лише за наявності таких обставин:

а) достовірно встановлено діяння людини, за вчинення якого на час його виявлення передбачалася кримінальна відповідальність;

б) стаття КК України, яка передбачала розглядуване діяння як злочинне, була скасована відповідним державним органом (діяння декриміналізовано).

Пункт 4 та пункт 2 ч. 1 ст. 284 КПК України за своєю юридичною конструкцією є схожими, адже застосування цих обох підстав означає встановлення діяння що вчинено людиною, але у ньому відсутній елемент складу кримінального правопорушення. Підстава, передбачена п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, відрізняється лише тим, що зазначене діяння раніше нормами КК України визначалося кримінально протиправним, але згодом було декриміналізовано.

Кримінальне провадження підлягає закриттю у разі, коли *помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України)*.

Смерть особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, тягне за собою закриття кримінального провадження, незалежно від того чи було повідомлено їй про підозру чи ні.

Для застосування цієї підстави закриття кримінального провадження необхідно, щоб під час досудового розслідування було зібрано достатньо доказів з яких видно, що кримінальне

правопорушення було вчинено саме померлим. Тобто необхідно встановити таку кількість та якість доказів, за яких можливо було б скласти обвинувальний акт, якщо б підозрюваний був би живий. Якщо ж таких доказів немає, розслідування повинно продовжуватися з метою забезпечення розкриття кримінального правопорушення. Однак кримінальне провадження може бути закрите і за реабілітаційною підставою, наприклад, за п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, коли буде встановлено, що у діях померлого відсутній склад кримінального правопорушення.

Закриття провадження у зв'язку зі смертю особи, що підозрюється у вчиненні злочину, не реабілітує померлого, тому, якщо родичі цієї особи переконані, що померлий не вчиняв злочин, вони мають право надати клопотання про продовження досудового розслідування з метою реабілітації померлого уже у судових стадіях кримінального процесу.

Кримінальне провадження підлягає закриттю, якщо існує вирок за тим самим обвинуваченням, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Вирок, ухвала чи постанова суду після вступу в закону сили є обов'язковими для виконання на всій території України всіма державними, громадськими установами, підприємствами, організаціями, посадовими особами та громадянами. Судові рішення, а саме обвинувальний вирок, або ухвала суду про закриття кримінального провадження набувають сили преюдиціальності. Це означає, що в основу прийняття процесуального рішення, яким вирішується кримінальне провадження, може бути покладено інше раніше прийняте рішення суду за тим же фактом та стосовно тієї ж особи (обвинувальний вирок, ухвала про закриття кримінального провадження).

За цим правилом, особа не може бути двічі притягнута до кримінальної відповідальності, або засуджена за вчинення одного і того ж злочину. Тобто, якщо вирок суду або ухвала про закриття кримінального провадження по тому ж обвинуваченню однієї особи не скасовані, існуюче кримінальне провадження, що розпочато за тим же самим фактом стосовно тієї ж особи, закривається за розглядуваною підставою.

Провадження досудового розслідування неможливе і в тих випадках, коли під час розслідування встановлено, що особа раніше вже притягувалася до кримінальної відповідальності за цей злочин, і є вирок суду, або ухвала суду про закриття провадження по цьому ж обвинуваченню. При відсутності підстав для скасування раніше

винесеного вироку суду (ухвали суду), нове провадження по цьому ж обвинуваченню підлягає закриттю.

Аналогічна підстава закриття кримінального провадження передбачена п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, але вона передбачена для рішень органів досудового розслідування.

Підставою для закриття кримінального провадження є випадок, коли *потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України).*

Відповідно до ст. 25 КПК України прокурор, слідчий, дізнавач зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

У випадку, коли під час досудового розслідування буде встановлено, що вчинено кримінальне правопорушення, розслідування якого регламентується ч. 1 ст. 477 КПК України, а скарги від потерпілого не надійшло, провадження закривається на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України. Коли ж потерпілим надана заява про притягнення особи до кримінальної відповідальності провадження здійснюється за загальними правилами.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Ця підстава стосується випадків екстрадиції, порядок здійснення якої передбачено нормами КПК України, а також відповідними законами, укладеними між Україною та тією державою, яка екстрадує особу. У такому договорі передбачається можливість притягнення до кримінальної відповідальності чітко встановленої особи лише за певний злочин (злочини). Враховуючи це, особа, яку екстрадували до України, притягується до кримінальної відповідальності лише за ті злочини, які оговорені у документах екстрадиції. Враховуючи таку особливість, екстрагована особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які не оговорені у документах

про екстрадицію. Якщо держава, яка видала особу не надала згоди про притягнення виданої особи за злочини, які були виявлені після екстрадиції, приймається рішення про закриття кримінального провадження за п. 8 ст. 284 КПК України.

У статті 284 КПК передбачено підставу закриття кримінального провадження за наявності досягнення компромісу. Так, *п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України передбачає закриття кримінального провадження стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.* Передбачення у ч. 1 ст. 284 КПК України розглядуваної підстави закриття кримінального провадження є кроком держави щодо компромісу у розв'язанні кримінально-правових конфліктів, що виникають внаслідок дій, передбачених ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)». Необхідно зазначити, що у ст. 212 КК України передбачено два різних види досягнення компромісу. У ч. 4 зазначеної статті передбачено звільнення від кримінальної відповідальності, що застосовується судом, а у ч. 5 передбачається можливість закрити кримінальне провадження ще на стадії досудового розслідування.

Окремо передбачено досягнення платником податку компромісу з державою. Так, у ч. 5 ст. 212 КК України передбачена заохочувальна норма, яка викладена у такій редакції: діяння, передбачені ч. 1-3 ст. 212 КК України не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Таким чином, виконання суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212 КК України (особою-платником податків), цих заохочувальних дій по суті означатиме відсутність в його діях складу злочину, оскільки для КК України такі дії «не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)». Зважаючи на це, розглядувану підставу закриття кримінального провадження необхідно вважати реабілітаційною.

Необхідно зазначити, що застосування п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України можливо лише у разі досягнення податкового компромісу відповідно до підрозділу 9² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Якщо платником податків буде сплачено податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодовано шкоду,

завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня), але не за умов підрозділу 9² розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України, то стосовно такої особи судом може бути прийнято рішення про звільнення від кримінальної відповідальності. За таких умов кримінальне провадження не може бути закрито слідчим.

Враховуючи зазначене, закрити кримінальне провадження за п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України можливо лише за наявності виконання усіх умов досягнення податкового компромісу відповідно до підрозділу 9² розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Такими умовами є:

– податковий компроміс може відбутися за фактом заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 року;

– повинен бути врахований строк давності, встановлений ст. 102 Податкового кодексу України. Відповідно до вказаної статті контролюючий орган має право самостійно визначити суму грошових зобов'язань платника податків не пізніше закінчення 1095-го дня (2555-го дня у разі проведення перевірки контрольованої операції), що настає за останнім днем граничного строку подання податкової декларації та/або граничного строку сплати грошових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом, а якщо така податкова декларація була надана пізніше, – за днем її фактичного подання. Якщо протягом зазначеного строку контролюючий орган не визначає суму грошових зобов'язань, платник податків вважається вільним від такого грошового зобов'язання, а спір стосовно такої декларації та/або податкового повідомлення не підлягає розгляду в адміністративному або судовому порядку;

– податковий компроміс вважається досягнутим після сплати платником податків узгоджених податкових зобов'язань згідно із положеннями підрозділу 9² розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Це повинно підтверджуватись відповідними документами, а також іншими фактичними даними у їх сукупності (допити у якості свідків посадових осіб контролюючого органу).

Наступна підстава закриття кримінального провадження спрямована на забезпечення дотримання гарантій щодо додержання строків досудового розслідування. Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається, коли після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового

розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.

Здійснення досудового розслідування обмежується процесуальними строками. Відповідно до ч. 3 ст. 219 КПК України строки досудового розслідування можливо розділити на два види:

1) строк досудового розслідування з моменту внесення інформації до ЄРДР і до повідомлення про підозру;

2) строк з моменту повідомлення про підозру і до прийняття кінцевого рішення на стадії досудового розслідування.

Підстава закриття кримінального провадження передбачена п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України застосовується саме у разі повідомлення особі про підозру.

Стосовно провадження дізнання, рішення про закриття кримінального провадження за п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України застосовується, якщо строки дізнання не були продовжені, а з моменту повідомлення про підозру минули наступні строки:

– сімдесят дві години – якщо особа була затримана особи згідно з ч. 4 ст. 298-2 КПК України;

– двадцять діб – у таких випадках: 1) підозрюваний не визнає вину; 2) встановлені підстави проведення додаткових процесуальних, слідчих (розшукових) дій, 3) кримінальний проступок вчинено неповнолітнім;

– один місяць – у тому випадку, коли підозрюваний надасть клопотання щодо проведення експертизи. Зазначений строк застосовується до тих випадків, коли підозрюваний не погоджується з висновками медичного освідування або висновком спеціаліста. У такому разі особа впродовж 48 годин звертається з клопотанням до дізнавача про проведення відповідної експертизи.

У разі проведення досудового слідства, рішення про закриття кримінального провадження за п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України застосовується тоді, коли строки досудового слідства не були продовжені, а з моменту повідомлення про підозру минуло два місяці.

Наступна підстава закриття кримінального провадження передбачена абзацом 1 ч. 1 ст. 284 КПК України. Ця підстава застосовується у провадженнях, де особа не повідомлялася про підозру, а строк досудового розслідування вичерпано і його неможливо продовжити відповідно до норм КПК України. Зазначена підстава викладена у наступній редакції: *слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк*

досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

Процесуальний порядок закриття кримінального провадження.

Рішення про закриття кримінального провадження може бути прийнято лише після проведення повного, всебічного та неупередженого досудового розслідування, під час якого будуть встановлені обставини, якими обумовлюється прийняття цього процесуального рішення.

Процесуальне рішення про закриття кримінального провадження повинно відповідати вимогам законності. Одним із критеріїв законності є доведеність обставин підстави закриття кримінального провадження. Доведеність означає, встановлення слідчим об'єму фактичних даних у межах, що обумовлені достовірним рівнем знань, за яких можливо прийняти процесуальне рішення. Таким чином, підстава закриття кримінального провадження пов'язана як із сукупністю певних обставин, що складають собою певну підставу закриття кримінального провадження, так і зі ступенем їх дослідження.

Доказування підстав закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування здійснюється шляхом встановлення доказів, які у своїй сукупності надають можливість слідчому (дознавачеві) встановити всі обставини, за яких приймається це процесуальне рішення. Доказування підстав закриття кримінального провадження – це не лише діяльність зі збирання доказів. Така діяльність здійснюється шляхом вивчення слідчим (дознавачем) уже здобутих фактичних даних, їх аналізу та висновків на основі яких отримуються знання про інші фактичні дані. Таким чином, можливо говорити, що підставою закриття кримінального провадження є наявність достатніх фактичних даних встановлених відповідно до вимог КПК України з яких чітко проявляється рішення про закриття кримінального провадження.

Законність прийняття рішення про закриття кримінального провадження означає не лише точну відповідність нормам закону, якими це процесуальне рішення врегульовано, а також і точну відповідність до норм закону діяльності слідчого, яка здійснювалася задовго до прийняття цього процесуального рішення. А саме законного здобуття доказів на основі яких приймається таке рішення.

Для дотримання вимог законності та обґрунтованості рішення про закриття кримінального провадження варто дотримуватись таких вимог:

Істинність висновку про закриття кримінального провадження – це його відповідність фактам, що мали місце у дійсності.

Здійснення досудового розслідування – це пізнавальна діяльність слідчого, яка направлена на виявлення та дослідження кримінально караного діяння, що відбулося у минулому. Виконуючи це завдання, слідчий (дізнавач) за допомогою передбачених у КПК України процесуальних засобів збирає докази (фактичні дані), на основі яких приймає процесуальні рішення, у тому числі і про закриття кримінального провадження, що є кінцевим рішенням як для стадії досудового розслідування, так і для кримінального судочинства загалом.

Для прийняття рішення про закриття кримінального провадження слідчий (дізнавач) повинен виконати усі необхідні процесуальні дії, щоб встановити обставини, що підлягають доказуванню, передбачені ст. 91 КПК України. Однак під час розслідування слідчий (дізнавач) за допомогою процесуальних засобів може встановити фактичні дані, якими підтверджуватиметься факт відсутності обставин, що підлягають доказуванню. Таким чином, під час досудового розслідування можуть бути встановлені фактичні дані, якими:

– підтверджено факт неможливості виконання вимог п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, а саме встановлення події кримінального правопорушення (часу, місця, способу та інших обставин вчинення кримінального правопорушення). Отримання доказів, що вказують на відсутність події кримінального правопорушення ще не є підставою для прийняття рішення про закриття кримінального провадження за п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України. Застосування останньої можливе лише після того, коли факт відсутності події кримінального правопорушення буде доказано відповідно до сукупності зібраних доказів. Така вимога випливає з формулювання п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, де вказано, що норма застосовується тоді, коли *«встановлена відсутність події...»*. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Таким чином, слідчому (дізнавачу) під час розслідування необхідно встановити сукупність доказів, якими (1) буде встановлено подію кримінального правопорушення або (2) буде встановлено відсутність події кримінального правопорушення. У першому випадку досудове розслідування продовжується і слідчий (дізнавач) виконує процесуальні дії для встановлення інших обставин, що підлягають доказуванню, а у другому – виконує процесуальні дії, що необхідні для прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження;

– підтверджено здійснення особою певного діяння та встановлено,

що у ньому відсутні елементи (елемент) складу кримінального правопорушення. Наявність сукупності доказів, якими підтверджується вищезазначений факт, означає неможливість виконання вимог п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України, тобто здійснити доказування підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення. За цих обставин може бути прийнято рішення про закриття кримінального провадження за п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, але для прийняття такого рішення слідчий (дізнавач) зобов'язаний процесуальними засобами встановити відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення, що надалі унеможливило здійснювати досудове розслідування. Факт відсутності у діянні особи складу кримінального правопорушення повинен бути підтверджений сукупністю доказів, наявність яких відкидатиме можливість прийняття інших процесуальних рішень, окрім закриття кримінального провадження.

Рішення про закриття кримінального провадження може бути прийнято лише у разі, коли підстави закриття кримінального провадження будуть встановлені сукупністю доказів, які відповідатимуть вимогам належності, допустимості, достатності та достовірності. Сукупність доказів означає те, що вони доповнюють або підтверджують одні і ті ж фактичні дані, на яких ґрунтується процесуальне рішення про закриття кримінального провадження. Якщо ж процесуальними діями здобуті фактичні дані, які різняться між собою чи протирічать одне одному, рішення про закриття кримінального провадження на основі таких доказів не може бути прийнято. Досудовим розслідуванням повинні бути усунуті всі протиріччя та розбіжності, що містяться у доказах. Лише після цього вони можуть бути покладеними в основу процесуального рішення про закриття кримінального провадження.

Докази, які будуть покладені в основу процесуального рішення про закриття кримінального провадження повинні відповідати вимогам належності, допустимості.

Належними доказами, якими встановлено підставу закриття кримінального провадження, відповідно до ст. 85 КПК України є докази, які прямо чи непрямо *підтверджують відсутність обставин, що підлягають доказуванню* у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Допустимими докази, за яких може бути прийнято рішення про

закриття кримінального провадження, відповідно до ст. 86 КПК України визнаються докази, що отримані у порядку, встановленому КПК України. Якщо ж доказ здобуто з порушенням норм КПК України та істотного порушення прав і свобод людини, його неможливо покласти в основу процесуального рішення про закриття кримінального провадження.

Прийняття процесуальних рішень та здійснення процесуальних дій, що пов'язані з прийняттям рішення про закриття кримінального провадження.

Повідомлення зацікавлених учасників кримінального судочинства про закриття кримінального провадження. Рішенням про закриття кримінального провадження закінчується досудове розслідування. Враховуючи це, перед прийняттям такого рішення слідчий (дознавач) відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК України повинен повідомити потерпілого про закінчення досудового розслідування. З огляду на те, що потерпілий вправі подати клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, повідомлення про закінчення досудового розслідування повинно бути направлено потерпілому за аналогією вимог ч. 8 ст. 135 КПК України, а саме не пізніше ніж за три дні до дня, коли буде прийнято рішення про закінчення досудового розслідування складанням постанови про закриття кримінального провадження.

Таке повідомлення потерпілому необхідно здійснити з метою забезпечення його прав, а саме можливості подати клопотання щодо проведення додаткових процесуальних дій.

Вирішення питання про подальше перебування речей, що були тимчасово вилучені, або на які було накладено арешт (речових доказів).

Під час досудового розслідування можуть бути застосовані заходи забезпечення, під час яких вилучається майно. До таких заходів забезпечення кримінального провадження відносяться:

- 1) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 2) арешт майна особи у випадках, коли воно відповідає критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України.

У разі встановлення підстав для закриття кримінального провадження слідчому (дознавачу) необхідно вирішити питання про подальшу долю речових доказів, які були встановлені за допомогою заходів забезпечення кримінального провадження.

Дії слідчого (дознавача), коли у кримінальному провадженні, що підлягає закриттю, здійснювалося вилучення речі під час тимчасового доступу до речей і документів. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється за ухвалою слідчого судді відповідно до норм

глави 15 КПК України. Застосування цього заходу забезпечення передбачає можливість вилучення речей або документів у разі, якщо відомості, які містяться у них, можливо використати як докази. Вилучення речей та документів відповідно до зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження є тимчасовим, оскільки відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України, строк дії ухвали слідчого судді не може перевищувати одного місяця. Таким чином, у разі встановлення підстав, за яких слідчий (дізнавач) має право прийняти рішення про закриття кримінального провадження, він зобов'язаний вирішити питання про подальшу долю речей і документів, які були тимчасово вилучені. Якщо у зазначених речей і документів є володілець, вони повертаються йому. Рішення про повернення речей і документів слідчий приймає одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження. Про це рішення слідчий (дізнавач) зазначає у резолютивній частині постанови про закриття кримінального провадження. Також слідчий (дізнавач) зазначає місце та строки виконання рішення, а також особу, якій належить виконати постанову у цій частині (наприклад, у резолютивній частині зазначається посадова особа, яка відповідає за збереження речових доказів, на яку покладається обов'язок видати речі, які зберігаються у спеціально обладнаному приміщенні¹. Якщо ж це документ, який знаходиться у матеріалах кримінального провадження, то слідчий у резолютивній частині постанови зазначає рішення про повернення цього документу. Зазначений пункт постанови слідчий виконує самостійно. У разі повернення речей чи документів особі (яка є їх володільцем), від останньої відбирається письмова розписка, у якій ця особа підтверджує факт отримання нею речей та документів.

Дії слідчого (дізнавача) у разі, коли у кримінальному провадженні, що підлягає закриттю, було накладено арешт на майно. Рішення про накладення арешту на майно приймається слідчим суддею шляхом винесення відповідної ухвали. У главі 17 КПК України не визначено строк дії ухвали слідчого судді про арешт майна, а тому рішення про арешт майна діятиме доти, доки його не буде скасовано у встановленому ст. 174 КПК України порядку. Враховуючи зазначені

¹Зберігання речових доказів, а також майна, що було тимчасово вилучено, здійснюється відповідно до «Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104.

вимоги КПК України, у разі закриття кримінального провадження слідчий (дізнавач) немає права самостійно вирішити питання про подальшу долю майна, на яке накладено арешт, але повинен прийняти рішення, які входять до його компетенції, враховуючи вимоги ч. 9 ст. 100 КПК України. У разі закриття кримінального провадження слідчим (дізнавачем) щодо майна, на яке накладено арешт може бути прийнято *три рішення*:

– *перше рішення*. Відповідно до вимог ч. 9 ст. 100 та норм глави 17 КПК України, у разі встановлення підстав для закриття кримінального провадження та встановлення факту необхідності зняття арешту майна, слідчий (дізнавач) звертається до слідчого судді з клопотанням про зняття арешту з майна. Зазначене клопотання повинно бути складено за аналогією клопотання про арешт майна, відповідно до ст. 171 КПК України. У клопотанні слідчого про зняття арешту з майна повинно бути зазначено:

- підстави, у зв'язку з якими потрібно зняти арешт з майна;
- перелік і види майна, що перебуває під арештом;
- документи, що підтверджують право власності на майно, на яке накладено арешт.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

– *друге рішення*. Згідно з ч. 3 ст. 174 КПК України, прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. Зазначеною нормою не виключається можливість прийняття такого рішення прокурором у разі закриття кримінального провадження рішенням слідчого. Це пояснюється тим, що прокурор відповідно до КПК України здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. У разі встановлення підстав скасування арешту на майно, прокурор приймає відповідне рішення у день прийняття рішення слідчим про закриття кримінального провадження;

– *третє рішення*. Незважаючи на те що слідчим (дізнавачем) прийнято рішення про закриття кримінального провадження, майно, на яке було накладено арешт і надалі буде знаходитися під арештом. Такий випадок може виникнути у тому випадку, коли під час досудового розслідування достовірно не встановлено, кому саме належить заарештоване майно. Відповідно до ч. 12 ст. 100 КПК України, спір про

належність речей, що підлягають поверненню, вирішується у порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили. Якщо такий випадок існує, слідчий (дізнавач), закриваючи кримінальне провадження, зобов'язаний роз'яснити зацікавленим особам про їхнє право в порядку цивільного судочинства вирішити питання про належність майна, на яке накладено арешт.

Складення постанови про закриття кримінального провадження.

Закриття кримінального провадження є процесуальним рішенням, а тому, відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України, повинно прийматися шляхом складення постанови.

Постанова слідчого (дізнавача) про закриття кримінального провадження складається з трьох частин: 1) вступної, 2) мотивувальної, 3) резолютивної. Відповідно до ст. 110 КПК України *вступна частина* повинна містити у собі наступні відомості:

- місце і час прийняття постанови;
- прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову.

Окрім зазначених відомостей, у вступній частині постанови про закриття кримінального провадження також доречно вказати:

- номер кримінального провадження;
- дату, коли було розпочате досудове розслідування;
- за яким фактом розпочато кримінальне провадження;
- статтю та частину КК України, за якої розпочато досудове розслідування.

У ст. 110 КПК України передбачено, що *мотивувальна частина* постанови повинна містити у собі відомості про:

- *зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови.*

Прийняття слідчим (дізнавачем) процесуального рішення про закриття кримінального провадження можливо лише після встановлення для цього підстав (п. 1, п. 2, п. 4, п. 9, п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України). Зазначені підстави чітко визначені у законі, але незважаючи на це, вони можуть бути застосованими за різних обставин життєвих ситуацій, що будуть встановлені під час досудового розслідування. Термін «обставина» виражає якісно-означальну характеристику дії, чи позначає, за яких обставин відбувається дія, вказує на спосіб, міру або ступінь вияву дії або ознаки.

Таким чином, «обставини, які є підставою закриття кримінального провадження» – це конкретний життєвий випадок, який розслідується у кримінальному провадженні. Слідчий (дізнавач) за допомогою процесуальних дій встановлює особливості діяння певної особи (або

встановлює відсутність такого діяння), здійснює його юридичний аналіз на підставі якого визначає наявність чи відсутність передбачених у КПК України підстав для прийняття процесуального рішення.

Складаючи постанову про закриття кримінального провадження слідчий (дізнавач) повинен вказати обставини дій певної особи², наявність яких є підставою закриття кримінального провадження. Зазначення таких обставин повинно здійснюватися з посиланням на певні докази, з яких ці обставини встановлені. Наприклад, для того, щоб зазначити обставини, що вказують на те, що особа знаходилася у стані крайньої необхідності, слідчий (дізнавач) повинен навести обставини такої необхідності, які випливають із доказів, що отримані під час досудового розслідування. Також у постанові необхідно вказати про перевірку достовірності обставин, якими обумовлюється прийняття рішення про закриття кримінального провадження. Така перевірка здійснюється передбаченими у КПК України процесуальними засобами, і лише після неї обставини певної підстави закриття кримінального провадження можуть бути покладені в основу процесуального рішення.

– *мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України.* Мотивувати рішення означає роз'яснення слідчим (дізнавачем) у постанові причин прийняття рішення про закриття кримінального провадження. Повинно бути вказано, як саме кожна з встановлених обставин висвітлює наявність умов застосування підстави для закриття кримінального провадження. Навівши перелік обставин³, за наявності яких може бути застосована підстава закриття кримінального провадження, слідчий (дізнавач) узагальнює їх, аналізує та робить висновок про встановлення підстави для закриття кримінального провадження.

Мотивування свого рішення слідчий (дізнавач) повинен обґрунтувати, посилаючись на встановлені під час досудового розслідування докази, якими виявлені обставини певної підстави закриття кримінального провадження. Зазначені обставини слідчий (дізнавач) співставляє з вимогами норм закону, що передбачають прийняття рішення про закриття кримінального провадження та вказує статті (частини, пункти) закону, де передбачені такі норми.

Варто звернути увагу і на те, що слідчий (дізнавач) має право

² Або інші обставини, які вказують на наявність підстав закриття кримінального провадження, наприклад, встановлення факту малозначності крадіжки, або ж особливості суб'єкту, яким скоєно діяння (неповнолітня особа яка не досягла 11-річного віку).

³ Як правило, зазначається сукупність обставин, що підтверджуються доказами отриманими під час проведення слідчих (розшукових) дій.

закрити кримінальне провадження лише за реабілітаційними підставами (п. 1, п. 2, п. 4, п. 9, п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України). Це означає, що у постанові вказується про те, що діяння, яке попередньо вважалося кримінально караним, – не існує. У постанові зазначається, які саме обставини вказують на відсутність суспільної небезпеки у діях особи (або ж відсутності дії взагалі).

Таким чином, у мотивувальній частині постанови про закриття кримінального провадження повинні віститися наступні відомості:

- приводи та підстави, за яких було розпочато кримінальне провадження (обставини, за яких можливо було обґрунтовано припустити, що було вчинено кримінальне правопорушення);

- яке саме діяння (або встановлення відсутності події) було вчинено (час, місце його скоєння, при яких обставинах воно скоєно, чи завдано цим діянням шкоди будь-яким особам);

- перелік обставин, з яких можливо встановити підставу для закриття кримінального провадження;

- перелік процесуальних джерел, з яких встановлені обставини для закриття кримінального провадження (перелік слідчих (розшукових) дій якими встановлені докази, наявні у провадженні документи та ін.);

- проведене слідчим (дізнавачем) узагальнення та аналіз встановлених під час досудового розслідування обставин, за яких можливо застосувати ту чи іншу підставу закриття кримінального провадження;

- перелік статей закону, якими він керувався обґрунтовуючи рішення про закриття кримінального провадження.

Відповідно до ст. 110 КПК України *резолютивна частина* постанови про закриття кримінального провадження повинна містити наступні відомості:

- *зміст прийнятого процесуального рішення.* У резолютивній частині повинно бути вказано процесуальне рішення, яке було прийнято, а саме, закриття кримінального провадження. Зазначається номер кримінального провадження, підстава його закриття та стаття КПК України (у окремих випадках і інших законів), якою ця підстава передбачена;

- *можливість та порядок оскарження постанови.* Відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК України копія постанови про закриття кримінального провадження направляється: 1) заявнику; 2) потерпілому; 3) прокурору.

Факт направлення копії постанови зазначеним учасникам кримінального судочинства повинен бути належним чином

зафіксований. Направлення (надання) копії постанови про закриття кримінального провадження здійснюється супровідними листами, що складаються на ім'я заявника та потерпілого. У зазначених супровідних листах слідчий (дознавач) повинен зазначити, яке саме рішення було прийнято у кримінальному провадженні, на підставі якої норми КПК України, а також роз'яснити їх право оскаржити це рішення, а також роз'яснити порядок оскарження. Супровідний лист повинен бути зареєстрований в канцелярії підрозділу, де було прийнято таке рішення.

Бажано, щоб заявнику та потерпілому копія постанови вручалася особисто. У такому разі слідчий (дознавач) вручає їм копію постанови про закриття кримінального провадження та супровідний лист до неї. На копії супровідного листа заявник (потерпілий) письмово засвідчують факт отримання копії постанови та зазначають дату.

Якщо ж вручити копію постанови про закриття кримінального провадження особисто заявнику та потерпілому неможливо, зазначений супровідний лист з постановою направляється поштою.

Про прийняття рішення про закриття кримінального провадження повідомляється прокурор шляхом направлення йому копії постанови про закриття кримінального провадження. Копія постанови про закриття кримінального провадження до прокурора направляється супровідним листом, який підписується керівником органу досудового розслідування. Перед відправленням супровідний лист реєструється в канцелярії органу досудового розслідування.

У ст. 290 КПК України не передбачено обов'язку слідчого, прокурора ознайомлювати з матеріалами кримінального провадження, що підлягає закриттю таких учасників кримінального судочинства, як заявник, потерпілий. Однак ст. 221 КПК України передбачає право потерпілого на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. А тому, у разі надходження від потерпілого клопотання про надання йому можливості ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, що підлягає закриттю, воно повинно бути задоволеним.

Окрім цього, у п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК України передбачено право потерпілого знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження. Враховуючи вимоги вказаної норми, слідчий зобов'язаний надати можливість потерпілому ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.

Правами потерпілого, відповідно до ч. 3 ст. 61 КПК України користується і цивільний позивач, але лише в частині, що стосуються

цивільного позову. Враховуючи зазначене, із матеріалами закритого кримінального провадження має право ознайомитися і цивільний позивач, але лише у частині, що стосуються цивільного позову.

У резолютивній частині постанови слідчий (дізнавач) вказує про рішення видати речі, які були вилучені під час досудового розслідування, їх володільцям. Про це більш детально нами розглядалося вище.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно звернути увагу на те, що прийняття рішення про закриття кримінального провадження зобов'язує слідчого (дізнавача) до здійснення дій по забезпеченню прав і інтересів учасників кримінального судочинства, а саме:

- надання можливості потерпілому та цивільному позивачеві (в частині, що стосуються цивільного позову) ознайомитися з матеріалами кримінального судочинства у разі подання ним відповідного клопотання;

- повідомлення заявника, потерпілого про прийняття рішення про закриття кримінального провадження та направлення їм копій постанови;

- виконання дій по забезпеченню права на оскарження цього рішення;

- прийняття рішення по майну (документам), яке було вилучено під час досудового розслідування.

Процесуальний порядок оскарження постанови про закриття кримінального провадження. Прийняття рішення про закриття кримінального провадження може бути оскаржене зацікавленими учасниками кримінального судочинства, у разі їхньої незгоди з прийнятим рішенням. Постанова про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом 10 днів з моменту отримання заявником, потерпілим копію постанови (ч. 5 ст. 284 КПК України).

Постанова слідчого, (дізнавача), прокурора про закриття кримінального провадження може бути оскаржена заявником, потерпілим його представником чи законним представником (п. п. 4-5 ч. 1 ст. 303 КПК України) до слідчого судді місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом 10 днів з моменту прийняття рішення. Строк подання скарги починається з дня отримання особою копію постанови про закриття кримінального провадження (ч. 1 ст. 304 КПК України). Скарги на рішення про закриття кримінального провадження розглядаються слідчим суддею місцевого суду не пізніше 5 днів з

моменту надходження скарги.

Таким чином, постанова про закриття кримінального провадження, складена слідчим, (дізнавачем) може бути оскаржена або до прокурора або відразу до суду. Це положення закріплено в ч. 2 ст. 55 Конституції, згідно з якою «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади».

Необхідно зазначити, що постанова слідчого, (дізнавача) про закриття провадження може бути скасована прокурором під час здійснення нагляду. Таке рішення прокурор вправі прийняти протягом 20-денного строку з моменту отримання копії постанови.

У разі закриття провадження через смерть підозрюваного (обвинуваченого) близькі родичі і громадські організації вправі з метою реабілітації померлого клопотати про закриття кримінального провадження за реабілітаційною підставою, або складення обвинувального акту та направлення в суд, де буде прийнято остаточне рішення щодо винуватості чи невинуватості померлого.

2.7.5. Підстави і процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності

Досудове розслідування може бути завершено шляхом застосування так званих альтернативних способів закінчення кримінального судочинства, а саме застосування однієї із підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності урегульований нормами Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України.

Звільнення від кримінальної відповідальності – процесуальне рішення, що приймається ухвалою суду у разі доведення факту вчинення злочину певною особою, а також доведення наявності обставин, передбачених розділом IX КК України та наявності згоди особи, щодо якої таке рішення приймається.

Нормами КК України передбачено підстави, за яких можливо звільнити особу від кримінальної відповідальності, а норми КПК України визначають процесуальний порядок їх застосування.

Звільнення особи від кримінальної відповідальності може бути застосовано у таких випадках:

- 1) зміна обстановки (ст. 48 КК України; ст. ст. 285-289 КПК України);
- 2) дійове каяття особи (ст. 45 КК України; ст. ст. 285-289 КПК України);

3) примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України; ст. ст. 285-289 КПК України);

4) передача особи на поруки (ст. 47 КК України; ст. ст. 285-289 КПК України);

5) закінчення строків давності (ст. 49 КК України; ст. ст. 285-289 КПК України);

6) застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України; ст. ст. 285-289, 497 КПК України).

Процесуальний порядок прийняття рішення про направлення клопотання до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності визначено у § 2 глави 24 КПК України.

Чинний КПК України спрямований на застосування передусім альтернативних способів розв'язання кримінально-правового конфлікту, а тому визначає правило, відповідно до якого особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення. З таким правом особа повинна бути ознайомлена під час її ознайомлення з правами на захист.

Підозрюваному, обвинуваченому, стосовно якого надалі може бути застосовано процесуальне рішення про звільнення від кримінальної відповідальності (слідчим, (дізнавачем) чітко встановлені підстави для прийняття такого рішення), повинно бути роз'яснено:

– суть підозри чи обвинувачення, підставу звільнення від кримінальної відповідальності (а саме умови за яких така підстава може бути застосована);

– право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави;

– наслідок заперечення підозрюваного щодо прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності, а саме: у разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Вказані процесуальні дії повинні бути оформлені протоколом по закінченню досудового розслідування та встановленню підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності. Окремо у заяві підозрюваний повинен зазначити, чи не заперечує він проти звільнення його від кримінальної відповідальності.

Процесуальні особливості звільнення особи від кримінальної відповідальності

У разі встановлення слідчим (дознавачем) підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також отримання заяви підозрюваного про те, що він не заперечує проти прийняття такого рішення, слідчий, (дознавач) матеріали кримінального провадження доповідає прокурору.

Наявність встановлених під час досудового розслідування доказів, з яких вбачається можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також заяви підозрюваного про згоду прийняття такого процесуального рішення є імперативною (обов'язковою для застосування) підставою для прийняття органом досудового розслідування відповідних процесуальних дій, спрямованих на застосування цього інституту. Про імперативність такого процесуального рішення вказує ч. 1 ст. 285 КПК України, у якій зазначається: «Особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність». За наявності встановлених випадків прокурор зобов'язаний скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

У разі складення прокурором клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності досудове розслідування не проводиться у повному обсязі. Зокрема, у ст. 290 КПК України не передбачено необхідності відкриття матеріалів іншій стороні у разі прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Втім для прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності слідчий (дознавач) повинен встановити сукупність доказів, якими беззаперечно буде доведено:

- подію кримінального правопорушення та наявність у діянні складу кримінального правопорушення;
- винність конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення;
- розмір шкоди, яка заподіяна вчиненням кримінального правопорушення;
- умови для застосування звільнення особи від кримінальної відповідальності, що передбачені статтями Кримінального кодексу України;
- факт згоди підозрюваного про застосування щодо нього рішення про звільнення від кримінальної відповідальності.

Клопотання про звільнення особи від кримінальної

відповідальності складається лише прокурором, про що зазначається у ч. 2 ст. 286 КПК України. Згідно зі ст. 287 КПК України, у клопотанні прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності вказується:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада прокурора;
- виклад фактичних обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання підозри;
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відомості про її відшкодування;
- докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення;
- наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, та відповідна правова підстава;
- відомості про ознайомлення з клопотанням потерпілого та його думка щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;
- дата та місце складення клопотання.

До клопотання прокурора повинна бути додана письмова згода особи на звільнення від кримінальної відповідальності.

Після складення клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, прокурор відповідно до ч. 3 ст. 286 КПК України зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого, що повинно бути зафіксовано його підписом. Після ознайомлення потерпілого з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, прокурор зобов'язаний з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Думка потерпілого про можливість прийняття зазначеного процесуального рішення не впливатиме на рішення прокурора про закінчення досудового розслідування складанням клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Єдина підстава звільнення особи від кримінальної відповідальності, де обов'язково враховується думка потерпілого, це звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Зазначена підстава може бути застосована лише у випадку примирення з потерпілим.

Процесуальний порядок складення клопотання:

1) прокурор ознайомлює з клопотанням потерпілого та з'ясовує його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;

2) без проведення досудового розслідування у повному обсязі, направляє провадження до суду.

Тепер більш детально розглянемо умови звільнення від кримінальної відповідальності, враховуючи особливості кожної з підстав.

*Звільнення від кримінальної відповідальності
у зв'язку з дійовим каяттям*

Згідно зі ст. 45 КК України, особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду.

При відсутності навіть однієї з умов, скажімо: під час розслідування підозрюваний давав неправдиві свідчення проти інших осіб – співучасників кримінального правопорушення; не вжив заходів із відшкодування завданої шкоди тощо, звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності не можливе, що випливає із вимог ст. 45 КК України.

*Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку
з примиренням винного з потерпілим*

Застосувати зазначену підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності можливо при наявності наступних умов:

1) особа вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин;

2) особа примирилась з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Порядок прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності такий же, як і при дійовому каятті.

*Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку
з передачею особи на поруки*

Прокурор має право направити в суд клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки, за наявності наступних умов:

1) особа, що підозрюється, вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин;

2) особа щиро покаялася у вчиненому кримінальному правопорушенні (визнала свою провину, засуджує свої дії, відшкодувала завдану шкоду);

3) за своїм характером особа може бути виправлена і без застосування кримінального покарання;

4) від установи, підприємства чи організації, де працює дана особа, надійшло клопотання (прийняте на загальних зборах) про взяття особи на поруки;

5) ця особа повинна пообіцяти, що протягом року з дня передачі її на поруки вона виправдає довіру колективу, не буде ухилятися від заходів виховного характеру, і не буде порушувати громадський порядок.

Прийняте на загальних зборах рішення оформлюється протоколом, який обов'язково додається до провадження. У випадку відсутності протоколу, рішення про звільнення від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації не може прийматися.

Необхідно також наголосити, що для передачі особи на поруки, поряд з зазначеними умовами, необхідно, щоб:

а) винність особи, яка передається на поруки, була повністю доведена матеріалами провадження;

б) винна особа не наполягає на розгляді справи в суді.

У разі прийняття рішення щодо задоволення клопотання по суті, суд, прокурор зобов'язані повідомити колектив про прийняття такого рішення.

Особа, яка передана на поруки, може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо протягом року не виправдала довіри колективу або залишила роботу та в зв'язку з цим надійшло рішення трудового колективу або громадської організації про відмову від поручительства.

Звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки. Згідно зі ст. 48 КК України, особу, яка вперше кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час розслідування або розгляду провадження в суді внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

До направлення кримінального провадження до суду особі повинно бути роз'яснено сутність підозри, підставу звільнення від кримінальної відповідальності і право заперечувати проти закриття

провадження з цієї підстави. Направлення кримінального провадження до суду не допускається, якщо особа (підозрюваний) проти цього заперечує. У цьому разі кримінальне провадження продовжується в звичайному порядку.

Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру

Чинне законодавство передбачає можливість звільнення неповнолітнього віком від 14 (16) до 18 років, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільненим від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру.

Прокурор за умов, зазначених в ч. 1 ст. 97 КК України, може прийняти рішення про звільнення неповнолітньої особи від кримінальної відповідальності, а саме направити до суду клопотання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності та застосуванням до нього заходів виховного характеру.

Для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру необхідна сукупність наступних умов:

- а) встановлення події кримінального правопорушення;
- б) неповнолітній вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин;
- в) можливість виправлення неповнолітнього без застосування кримінального покарання;
- г) відсутність заперечення з боку неповнолітнього або його захисника, законного представника щодо прийняття рішення за цією підставою.

Якщо неповнолітній або його захисник, законний представник проти звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, то в цьому випадку закриття провадження за цією підставою не можливе.

При вирішенні питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності необхідно з'ясувати думку потерпілого про це рішення, але заперечення потерпілого не можуть заважати прийняттю цього рішення.

*Звільнення від кримінальної відповідальності
у зв'язку із закінченням строків давності*

Згідно з ч. 1 ст. 49 КК України особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

1) 2 роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) 3 роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк *не більше двох років*;

3) 5 років – у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк *більше двох років*;

4) 10 років – у разі вчинення тяжкого злочину;

5) 15 років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Прокурор, при наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 1 ст. 49 КК України), складає відповідне клопотання і направляє його до суду.

Якщо під час досудового розслідування протягом строків, зазначених у ч. 1 ст. 49 КК України, не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, то прокурор виносить клопотання про направлення провадження до суду для вирішення питання про його закриття у зв'язку із закінченням строків давності.

Якщо суд вирішує питання про застосування строків давності до особи, яка вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно з законом може бути призначене довічне позбавлення волі, і під час його вирішення не визнає за можливе застосувати давність, то при постановленні вироку довічне позбавлення волі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк (ч. 4 ст. 49 КК України).

Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у ст. ст. 437– 439 і ч. 1 ст. 442 КК України.

Необхідно зазначити, що давність притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин у віці до 18 років, застосовується відповідно до ст. 49 та 80 КК з урахуванням положень, передбачених ст. 106 КК України.

Щодо неповнолітніх встановлюються такі строки давності:

- 1) 2 роки – у разі вчинення кримінального проступку;
- 2) 5 років – у разі вчинення нетяжкого злочину;
- 3) 7 років – у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) 10 років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

Чинний КПК України передбачає можливість звільнення неповнолітнього віком від 14 (16) до 18 років, який вчинив вперше кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру, якщо його виправлення можливе без застосування покарання.

Прокурор за умов, зазначених в ч. 1 ст. 97 КК України, може прийняти рішення про винесення мотивованого клопотання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності і застосування заходів виховного характеру.

Для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру необхідна сукупність наступних умов:

- а) встановлення події кримінального правопорушення;
- б) вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин;
- в) можливість виправлення неповнолітнього без застосування кримінального покарання;
- г) відсутність заперечення з боку неповнолітнього або його законного представника про закриття кримінального провадження за цією підставою.

Якщо неповнолітній або його законний представник проти звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, то в цьому випадку закриття провадження за цією підставою не можливе.

При вирішенні питання про направлення провадження до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності необхідно з'ясувати думку потерпілого про це рішення, але заперечення потерпілого не можуть заважати прийняттю цього рішення.

У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності за загальним порядком.

2.7.6. Підстави і процесуальний порядок направлення до суду клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.

Особливою формою досудового розслідування є кримінальне провадження стосовно неповнолітніх осіб, які на час вчинення злочину не досягли віку кримінальної відповідальності (з 11 років і до віку з якого настає кримінальна відповідальність). Таке провадження на стадії досудового розслідування закінчується шляхом направлення кримінального провадження до суду з клопотанням про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (§2 глава 38 КПК України). Пунктом. 11 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Втім поняття неповнолітньої особи охоплює собою визначення малолітньої особи. Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК України неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Таким чином, правильно буде говорити про закінчення досудового розслідування складанням клопотання про застосування до неповнолітньої особи примусових заходів виховного характеру.

Вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність⁴, неповнолітнім у віці від 11 років і до віку, з якого настає кримінальна відповідальність є підставою для початку досудового розслідування відповідно до ст.ст. 214 та 498 КПК України.

Статтею 498 КПК України передбачається, що застосування примусових заходів виховного характеру застосовується до малолітніх, або неповнолітніх, яким на час вчинення суспільно небезпечного діяння виповнилося 11 років, та до досягнення віку з якого можлива кримінальна відповідальність (14 чи 16 років). Якщо ж суспільно небезпечне діяння вчинено особою у віці до 11 років, кримінальне провадження за правилами §2 глави 38 КПК України не проводиться. У зазначеному випадку кримінальне провадження закривається за п. 2 ст. 284 КПК України у зв'язку з встановленою відсутністю в діянні

⁴ У цьому випадку про вчинення злочину не йдеться, оскільки особа не досягла віку кримінальної відповідальності. Враховуючи це, вжито термін «суспільно небезпечне діяння», що міститься в законодавчому визначенні поняття злочину. Як зазначено у ст. 11 КК України, злочин є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

складу кримінального правопорушення.

Участь захисника у такому досудовому розслідуванні є обов'язковою (ч. 3 ст. 499 КПК України). Під час досудового розслідування до неповнолітньої особи можуть бути застосовані заходи примусу у вигляді поміщення її до приймальника-розподільника для дітей на строк до 30 днів. Цей строк може бути продовжено ще на 30 днів (ч. 4 ст. 499 КПК України).

Досудове розслідування у такому провадженні проводиться у повному обсязі за виключенням застосування заходів кримінально-процесуального примусу та повідомлення про підозру. У процесі розслідування слідчий (дізнавач) приймає заходи по встановленню обставин суспільно небезпечного діяння і особи, яка його вчинила. Ці відомості встановлюються шляхом проведення зазначених в КПК України слідчих (розшукових) дій.

Для прийняття рішення про складення клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру слідчий (дізнавач) зобов'язаний встановити:

1) обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні:

– подію суспільно небезпечного діяння (час, місце, спосіб та інші обставини);

– причетність неповнолітнього до вчинення суспільно небезпечного діяння, форма вини, мотив і мета його вчинення;

– вид і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням, а також розмір процесуальних витрат;

– обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого суспільно небезпечного діяння, характеризують особу неповнолітнього, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Окрім зазначених, слідчий (дізнавач) зобов'язаний встановити обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх відповідно до ст. 485 КПК України:

– повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

– ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
– умови життя та виховання неповнолітнього;
– наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Лише після встановлення перелічених вище обставин, а також відсутності підстав для закриття кримінального провадження за ст. 284 КПК України, слідчий (дізнавач) має право закінчити досудове розслідування складанням клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

Перед складанням такого клопотання слідчий (дізнавач) за дорученням прокурора виконує вимоги ст. 290 КПК України, а саме щодо відкриття матеріалів іншій стороні⁵. Неповнолітньому, щодо якого буде винесено таке клопотання, а також його законним представникам, надається можливість ознайомитися з усіма матеріалами кримінального провадження з обов'язковою участю захисника.

У § 2 глави 38 КПК України не визначено вимог до структури клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Утім, ч. 1 ст. 292 КПК України вказує, що клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК України, а також містити інформацію про захід виховного характеру, який пропонується застосувати.

Таким чином, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру повинно містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості особи, щодо якої існує можливість застосувати примусові заходи виховного характеру (прізвище, ім'я по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, дізнавача, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин суспільно небезпечного діяння що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, які слідчий, (дізнавач) прокурор вважає встановленими, з посиланням на положення статті (частини статті)

⁵ Порядок відкриття матеріалів іншій стороні розглянуто у підрозділі 2.7.2 «Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акта».

закону України про кримінальну відповідальність;

6) обставини, за яких покарання обтяжувалося б або пом'якшувалося;

7) розмір шкоди завданої суспільно небезпечним діянням;

8) розмір витрат на залучення експерта;

9) умови та підстави застосування примусового заходу виховного характеру;

10) обґрунтування застосування того чи іншого виду примусових заходів виховного характеру⁶;

11) характер та розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням;

12) розмір витрат на залучення експерта;

13) дата та місце складання клопотання та його затвердження.

Після складання клопотання та затвердження його прокурором, провадження разом з клопотанням, направляється до суду.

2.7.7. Підстави і процесуальний порядок направлення до суду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру

Особливою формою досудового розслідування є кримінальне провадження стосовно осіб, які на час вчинення кримінального правопорушення знаходилися у стані неосудності, або ж після вчинення кримінального правопорушення захворіли на душевну хворобу (стали неосудними). Таке провадження здійснюється в особливому порядку, а саме щодо застосування примусових заходів медичного характеру (розділ 6 глава 39 КПК України). Статтею 503 КПК України визначено, що кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий (дознавач), прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК

⁶ Види примусових заходів виховного характеру визначено ч. 2 ст. 105 КК України

України.

Для того, щоб прийняти кінцеве рішення на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру необхідно провести досудове розслідування в повному об'ємі з урахуванням особливостей, передбачених розділом 6 глави 39 КПК України.

Нормами КПК України передбачено особливі обставини доказування у такому кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 505 КПК України під час здійснення досудового розслідування щодо застосування примусових заходів медичного характеру повинні бути встановлені:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням;

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення.

Особа, стосовно якої передбачається застосування примусових

заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника.

У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру участь захисника є обов'язковою. Також слідчий (дознавач), прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Лише після встановлення вище перелічених обставин, а також відсутності підстав для закриття кримінального провадження за ст. 284 КПК України, слідчий (дознавач), прокурор вправі закінчити досудове розслідування складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Варто звернути увагу на те, що у разі закриття прокурором провадження, постанова про закриття кримінального провадження надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.

Перед складанням такого клопотання слідчий (дознавач) за дорученням прокурора виконує вимоги ст. 290 КПК України, а саме щодо відкриття матеріалів іншій стороні⁷. Особі, щодо якої буде винесено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, а також його законному представнику, захиснику, надається можливість ознайомитися з усіма матеріалами кримінального провадження.

У главі 39 КПК України не визначено вимог до структури клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Проте у ч. 2 ст. 291 КПК України зазначено, що клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК України, якою врегульовано порядок складення обвинувального акту і реєстру матеріалів досудового розслідування.

Таким чином, клопотання про застосування примусових заходів

⁷ Порядок відкриття матеріалів іншій стороні розглянуто у підрозділі 2.7.2 «Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акту».

медичного характеру повинно містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості особи, щодо якої існує можливість застосувати примусові заходи медичного характеру (прізвище, ім'я по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин суспільно небезпечного діяння що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, які слідчий, прокурор вважає встановленими, з посиланням на положення статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 6) обставини, за яких покарання обтяжувалося б або пом'якшувалося;
- 7) розмір шкоди завданої суспільно небезпечним діянням;
- 8) розмір витрат на залучення експерта;
- 9) умови та підстави застосування примусового заходу медичного характеру;
- 10) обґрунтування застосування того чи іншого виду примусових заходів медичного характеру⁸;
- 11) характер та розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням;
- 12) розмір витрат на залучення експерта;
- 13) дата та місце складання клопотання та його затвердження.

Після складання клопотання та затвердження його прокурором, провадження разом з клопотанням, направляється до суду.

⁸ Види примусових заходів медичного характеру визначено ст. 94 КК України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Якими рішеннями може бути закінчено досудове розслідування?
2. Що таке рішення про закриття кримінального провадження?
3. Ким та на яких стадіях може бути прийнято рішення про закриття кримінального провадження?
4. Які існують підстави для закриття кримінального провадження?
5. Який процесуальний порядок закриття кримінального провадження?
6. Роз'ясніть, яке процесуальне значення має рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності?
7. Які підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності?
8. Який процесуальний порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності?
9. Поясніть процесуальну дію відкриття матеріалів іншій стороні?
10. За яких підстав досудове розслідування закінчується складанням обвинувального акту?
11. Яка структура обвинувального акту та додатків до нього?
12. У яких випадках досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру?
13. Коли досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру?

Додаткові завдання:

1. Поняття та підстави закриття кримінального провадження.
2. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження слідчим.
3. Загальні положення кримінального провадження під час звільнення особи від кримінальної відповідальності.
4. Підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності.
5. Клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності.
6. Розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності судом.
7. Відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні. Обвинувальний акт.
8. Реєстр матеріалів досудового розслідування.
9. Клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.
10. Надання копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До форм закінчення досудового розслідування не належить:

- а) закриття кримінального провадження;
- б) зупинення кримінального провадження;
- в) звернення прокурора до суду з обвинувальним актом;
- г) звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- д) звернення прокурора до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

2. Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється:

- а) слідчим суддею;
- б) судом;
- в) слідчим;
- г) прокурором;
- д) керівником органу досудового розслідування.

3. Протягом якого строку прокурор може скасувати постанову слідчого про закриття кримінального провадження у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю?

- а) протягом 3 днів з моменту отримання копії постанови;
- б) протягом 7 днів з моменту отримання копії постанови;
- в) протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови;
- г) протягом 20 днів з моменту отримання копії постанови;
- д) за таких підстав право на скасування постанови має лише слідчий суддя.

4. До обвинувального акта додається:

- а) реєстр матеріалів, зібраних стороною захисту;
- б) реєстр матеріалів досудового розслідування;
- в) реєстр матеріалів, зібраних потерпілим, цивільним позивачем;
- г) КПК не передбачає додатків до обвинувального акту;
- д) реєстр матеріалів, зібраних потерпілим, цивільним позивачем, та їх представниками.

5. Які відомості не повинні міститися у обвинувальному акті?

- а) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;
- б) найменування кримінального провадження;
- в) відомості про слідчого суддю, який здійснював судовий контроль у цьому кримінальному провадженні;
- г) розмір витрат на залучення експерта;
- д) реєстраційний номер кримінального провадження.

6. Яка з цих ситуацій не є підставою для закриття кримінального провадження?

а) потерпілий, а у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

б) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

в) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням;

г) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

д) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

7. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана:

а) протягом двадцяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови;

б) протягом дванадцяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови;

в) протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови;

г) протягом п'ятнадцяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови;

д) протягом семи днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

8. У разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього:

а) досудове розслідування та судове провадження проводяться в скороченому порядку;

б) проводиться досудове розслідування й суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження;

в) досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку;

г) суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності;

д) прокурор виносить постанову про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності.

9. Кому, згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, прокурор або за його дорученням слідчий не зобов'язаний надавати доступ до матеріалів досудового розслідування:

- а) експерту;
- б) захиснику підозрюваного;
- в) підозрюваному;
- г) захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
- д) захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру.

10. Про відкриття сторонам кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням не повідомляє:

- а) підозрюваного, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, визначеними у ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України;
- б) потерпілого, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, визначеними у ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України;
- в) представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, визначеними у ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України;
- г) адвоката, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, визначеними у ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України;
- д) потерпілого, його представника після чого останні мають право ознайомитися з ними за правилами, визначеними у ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України;

2.8. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень

В умовах глобалізації та прагнення нашої держави інтегруватися в європейське співтовариство кримінальне процесуальне законодавство України зазнає змін, зокрема зростає увага до розумного спрощення процесуальних процедур за рахунок диференціації кримінальних проваджень.

Необхідність дослідження такого явища, як інститут кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (*in absentia*), з урахуванням світових тенденцій до застосування його механізмів у кримінальному процесі є очевидною.

У зарубіжному кримінальному процесі кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого достатньо розроблене і давно використовується в інтересах прискорення здійснення правосуддя. Жодний міжнародний правовий акт із прав людини не містить вимоги про обов'язкову присутність обвинуваченого в залі судового засідання. Більше того, у ст. 21 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 року зазначено, що коли ця Конвенція не передбачає іншого, виконання вироків, винесених за відсутності обвинуваченого, та постанов у кримінальних справах здійснюється за тими самими правилами, що й інших вироків.

Проте закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» від 26.09.2002 року містив застереження про те, що Україна відмовлятиме у виконанні санкцій, винесених за відсутності підсудного. Це положення Закону було виключене на підставі закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014.

Цим Законом були внесені зміни й до Кримінального процесуального кодексу України, а саме закріплений особливий порядок здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження, тобто порядок здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого.

У сучасній юридичній літературі для позначення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого

використовують різноманітні поняття, серед яких «заочний розгляд кримінальної справи», «заочне кримінальне провадження», «розгляд кримінальної справи за відсутності підсудного», «заочний судовий розгляд кримінальних справ», «заочне правосуддя» та інші. Кожне з вищенаведених понять акцентує увагу на певному аспекті правової сутності (*in absentia*) та здебільшого наголошує саме на особливому порядку судового розгляду кримінального провадження.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ст. ст. 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118, ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. ст. 09, 258, 258⁻¹, 258⁻², 258⁻³, 258⁻⁴, 258⁻⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368²⁻⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436-436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

З клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

4) відомості щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук;

5) виклад обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

6) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

Отже, за наявності підстав, визначених ч. 2 ст. 297¹ КПК України, прокурор, або слідчий за погодженням з прокурором складають клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, яке подається слідчому судді місцевого суду першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового

розслідування, який проводить досудове розслідування, у якому подається таке клопотання.

Повністю процесуальна форма такого клопотання кримінальним процесуальним законом не визначена, але КПК України визначає перелік відомостей, які мають бути обов'язково у ньому зазначені. Виходячи з того, що у загальнотеоретичному розумінні клопотання такого характеру певною мірою може бути віднесене до проміжних процесуальних рішень (постанова і ухвала самостійні рішення визначені ст. 110 КПК України), воно за своєю процесуальною формою має умовно містити: вступну, мотивувальну та резолютивну частини.

У вступній частині зазначається: назва суду, до якого подається клопотання; назва клопотання; найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер, у якому подається клопотання; орган досудового розслідування, який подає клопотання; процесуальний статус та анкетні данні особи, щодо якої планується здійснювати спеціальне досудове розслідування.

Мотивувальна частина має містити: короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на такі обставини; відомості щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук; виклад обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання. У кінці мотивувальної частини обов'язково зазначаються ст. ст. 297¹ та 297² КПК України, у яких викладено підстави та порядок отримання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування.

Резолютивна частина містить уніфіковану форму звернення органу досудового розслідування щодо отримання дозволу розпочати відносно певної особи спеціальне досудове розслідування, із зазначенням її процесуального статусу, прізвища, імені, по батькові та місця останнього проживання; прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого чи прокурора, котрі з ним звернулися; їхній підпис, скріплений відповідною печаткою; дата та місце складення клопотання.

До клопотання можуть додаватися копії матеріалів кримінального провадження (в окремих випадках мають бути додані обов'язково), котрі містять відомості, які підтверджують: підставу початку

спеціального досудового розслідування; список свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання; витяг з ЄРДР; копії окремих матеріалів кримінального провадження, якими підтверджуються відомості наведені у мотивувальній частині клопотання (наприклад: які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук тощо).

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею. Відповідно до п. 18 ст. 3 КПК України є суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. З урахуванням вимог ст. 35 КПК, що передбачає порядок застосування автоматизованої системи документообігу суду, до початку розгляду слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування останнє в той же день має бути зареєстровано працівниками суду в автоматизованій системі, яка під час реєстрації визначає слідчого суддю для конкретного судового провадження. Після визначення слідчого судді для конкретного судового провадження не допускається внесення змін до реєстраційних даних щодо цього провадження, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду, крім випадків, установлених законом.

Строк розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчим суддею *до десяти днів з дня його надходження* до суду. Клопотання розглядається з обов'язковою участю особи, яка подала клопотання (слідчого або прокурора) та захисника.

Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, участь захисника є обов'язковою з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника.

Відповідно до ч. 3 та 4 ст. 49 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному

провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом.

Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування полягає у тому, що він знайомиться з його змістом, досліджує копії матеріалів, які додано до клопотання та якими слідчий, прокурор обґрунтовують потребу здійснення спеціального досудового розслідування, а також у разі необхідності може безпосередньо заслухати доводи особи, яка подала клопотання, захисника та свідків.

Вирішуючи питання про здійснення спеціального досудового розслідування, слідчий суддя повинен упевнитися в наявності фактичних підстав для прийняття такого рішення.

У випадках невідповідності клопотання вимогам статті 297² КПК України, слідчий суддя повертає його прокурору, слідчому, про що постановляє ухвалу про відмову про здійснення спеціального досудового розслідування.

За наявності та доведеності стороною обвинувачення підстав, визначених ст. 297¹ КПК України, слідчий суддя постановляє ухвалу про надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. У передбачених кримінальним процесуальним законом випадках, він зобов'язаний постановити вмотивоване та обґрунтоване рішення, а також враховувати всі обставини, що мають значення для вирішення клопотання. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Зміст ухвали слідчого судді має відповідати процесуальній формі, встановленій ст. ст. 369, 371-372 КПК України.

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переходується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи у

вчиненні кримінального правопорушення. За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви задоволення або відмови у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Якщо у справі декілька підозрюваних, слідчий суддя постановляє ухвалу лише стосовно тих підозрюваних, щодо яких існують обставини, передбачені частиною другою статті 297-1 КПК України.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Копія ухвали надсилається прокурору, слідчому та захиснику.

Якщо підстави для постановлення слідчим суддею ухвали про спеціальне досудове розслідування перестали існувати, подальше досудове розслідування здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК. Відомості про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування. Повістки про виклик обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 № 41-р «Про друковані засоби масової інформації загальнодержавної та місцевої сфери розповсюдження, в яких у 2015 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи», друкованим засобом масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, в якому у 2015 році розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме, повістки про виклик підозрюваного, обвинуваченого та інформація про процесуальні документи, є офіційне періодичне друковане видання «Урядовий кур'єр».

Оголошення також публікується на офіційних вебсайтах органів, які проводять досудове розслідування у кримінальних провадженнях, у

яких планується здійснювати спеціальне досудове розслідування. Після того, як повістка про виклик опублікована у загальнодержавних засобах масової інформації, підозрюваний вважається належним чином повідомлений про виклик та ознайомлений з її змістом. Копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються його захиснику.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. У чому полягає сутність спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень?
2. Щодо якої категорії злочинів можливе проведення спеціального досудового розслідування?
3. Чи допускається повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні?

Додаткові завдання:

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем. Рекомендовані теми: «Особливості проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Строк розгляду клопотання про здійснення досудового розслідування?

- а) не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника;
- б) не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника;
- в) не пізніше семи днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника;
- г) не пізніше трьох діб;
- д) не пізніше трьох годин.

2. Ким розглядається клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування?

- а) слідчим;
- б) прокурором;
- в) слідчим суддею;
- г) начальником відділення;
- д) слідчим за погодженням з прокурором.

3. Чим врегульоване проведення міжнародного розшуку осіб?

- а) наказом Генеральної прокуратури України;
- б) наказом Служби безпеки України;
- в) наказом Міністерства внутрішніх справ України;
- г) все вище зазначене;
- д) не має правильної відповіді.

4. Хто є обов'язковим учасником у кримінальному провадженні на стадії здійснення спеціального досудового розслідування?

- а) слідчий;
- б) захисник;
- в) родичі підозрюваного;
- г) експерт;
- д) потерпілий.

5. Яка із засад кримінального провадження дуже часто порушується на практиці?

- а) рівність перед законом і судом;
- б) верховенство права;
- в) таємниця спілкування;
- г) повага до людської гідності;
- д) змагальність сторін.

6. Від чого залежить успішність розкриття розслідування та судового розгляду будь-якого кримінального правопорушення?

- а) від правильного професійного процесуального оформлення його початкового етапу;
- б) виконання завдань кримінального провадження, які властиві цьому етапу;
- в) правильне професійне оформлення процесуальних документів;
- г) усе вище вказане;
- д) немає правильної відповіді.

7. У якій статті Конституції України визначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу?

- а) ст. 60;
- б) ст. 59;
- в) ст. 65;
- г) ст. 89;
- д) ст. 63.

8. Хто зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника?

- а) слідчий;
- б) прокурор;
- в) слідчий суддя;
- г) експерт;
- д) керівник органу досудового розслідування.

9. Які випадки дозволяють здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших кримінальних правопорушень?

а) коли кримінальні правопорушення вчинені особами, які переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- б) особи, які оголошені у міждержавний розшук;
- в) усе зазначене;
- г) особи, які оголошені у міжнародний розшук;
- д) немає правильної відповіді.

10. За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє?

- а) ухвалу;
- б) клопотання;
- в) постанову;
- г) протокол;
- д) обвинувальний акт.

2.9. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування

Забезпечення прав людини і громадянина є однією з найсуттєвіших ознак правової держави. Для досягнення цього існують різні правові механізми. Одним із найефективніших серед них є можливість оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що передбачено як в міжнародних, так і національних нормативно-правових актах.

Так, відповідно до п. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожна держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі, що перебуває у межах її території та під її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у випадку порушення її прав і свобод. Згідно зі ст. 13 ЄКПЛ, кожен, чиї права та свободи, вказані в ЄКПЛ, було порушено, має право на ефективний захист в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Згідно зі ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право: звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Ступінь захищеності особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження залежить від законного уможливлення оскарження дій, рішень та бездіяльності суб'єктів кримінального провадження.

Право на оскарження також передбачено і в КПК України. Так, право на оскарження віднесено до основних засад кримінального судочинства, його зміст розкривається в ст. 24 КПК України, а форми, види, суб'єкти, строки та процесуальний порядок оскарження під час досудового розслідування регламентовано в главі 26 КПК України.

Форми та види оскарження дій, рішень чи бездіяльності під час

досудового розслідування.

Право на оскарження закріплено в ст. 24 КПК України, відповідно до якої кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого.

Законодавець, відповідно до КПК України виділив, такі *форми оскарження під час досудового розслідування*:

1) *оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора слідчому судді*;

2) *оскарження недотримання розумних строків та постанови про закриття кримінального провадження прокурору*;

3) *оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування*;

4) *оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора*.

Види рішень, дій та бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, різняться залежно від вищеперерахованих форм:

1) *на досудовому розслідуванні можуть бути оскаржені наступні види рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора (ст. 303 КПК України):*

– бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк;

– рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування;

– рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження;

– рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

– рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим;

– рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

– рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

– рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зміну порядку

досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України;

– рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування;

– повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом;

– відмова слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України.

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді;

2) відповідно до ст. 284 та ст.308 КПК України, під час досудового розслідування прокурор уповноважений розглядати скарги лише на постанови слідчих, дізнавачів про закриття кримінального провадження та щодо недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування;

3) під час досудового розслідування, в апеляційному порядку, предметом оскарження можуть виступати наступні види рішень слідчого судді (ст.309 КПК України):

– про відмову у наданні дозволу на затримання;

– про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;

– про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;

– про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;

– про продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

– про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;

– про поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

– про продовження строку тримання особи в приймальнику-

розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

– про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

– про арешт майна або відмову у ньому;

– про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

– про відсторонення від посади або відмову у ньому;

– про продовження відсторонення від посади;

– про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

– про закриття кримінального провадження на підставі ч.9 ст. 284 КПК України;

– про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 9-1 ч.1 ст. 284 КПК України;

– про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру;

– повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Згідно з ч.3 ст. 309 КПК України, скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, а заперечення проти них можуть бути подані на етапі підготовчого провадження в суді;

4) відповідно до ст. 311 КПК України під час досудового розслідування слідчий, або дізнавач, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які види рішень, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті (вчинені) у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що право на оскарження регламентовано в міжнародних та національних нормативно-правових актах. У КПК України, зміст права на оскарження розкрито в ст. 24 КПК України, відповідно до якої кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, дізнавача.

Формами оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування є:

- 1) оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора слідчому судді;
- 2) оскарження недотримання розумних строків та постанови про закриття кримінального провадження прокурору;
- 3) оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування;
- 4) оскарження слідчим або дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Види рішень, дій та бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, різняться залежно від вищеперерахованих форм.

Суб'єкти та строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування

Перелік осіб, які мають право подавати скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування залежить від таких форм оскарження:

1) скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, передбачені ч.1 ст. 303 КПК України, можуть бути подані наступними особами:

– заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування – у разі подання скарги про бездіяльність слідчого, дізнавача, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк;

– потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – у разі подання скарги на рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування;

– заявником, потерпілим, його представником чи законним представником – у разі подання скарги на рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження;

– заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – у разі подання скарги на рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

– особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою – у разі подання скарги на рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим;

– особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом – у разі подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

– особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником – у разі подання скарги на рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

– підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником – у разі подання скарги на рішення слідчого, дізнавача про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК;

– особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником – у разі подання скарги на рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування;

– підозрюваним, його захисником чи законним представником – у разі подання скарги на повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом;

– стороною захисту, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представником – у разі подання скарги на відмову слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України.

2) у відповідності зі ст. 308 КПК України, подавати скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором мають право *підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування*. Скаргу на рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження згідно з ст. 284 КПК України мають право подавати лише *заявник та потерпілий*.

3) апеляційні скарги на ухвали слідчого судді, відповідно до ст. 393 КПК України мають право подавати: *підозрюваний, його законний представник чи захисник, прокурор, потерпілий або його законний представник чи представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, інші особи у випадках, передбачених КПК України*.

4) оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора наділений правом *слідчий, дізнавач який здійснює розслідування кримінального правопорушення* (ст. 311 КПК України).

Строки подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування також залежать від форм оскарження та відповідно до норм КПК України є такими:

1) скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, передбачені ч. 1 ст. 303 КПК України, можуть бути подані *слідчому судді місцевого суду протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності*. Якщо рішення слідчого, дізнавача, прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ст. 304 КПК України);

2) строк подання скарги недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором, в КПК України не регламентовано. У ст. 308 КПК України передбачається лише те, що така скарга повинна бути *подана прокурору вищого рівня під час досудового розслідування*. Скарга на постанову слідчого про закриття кримінального провадження згідно з вимогами ст. 284 КПК України, повинна бути *подана прокурору протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови*;

3) апеляційна скарга на ухвали слідчого судді у відповідності з вимогами ст. 395 КПК України подається *безпосередньо до суду апеляційної інстанції протягом 5 днів з дня її оголошення*. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення. Якщо ухвалу слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення;

4) скарга слідчого, дізнавача на рішення, дію чи бездіяльність прокурора *подається прокурору вищого рівня не пізніше 3 днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності* (ст. 312 КПК України).

Отже, підсумовуючи, можна зробити наступні висновки: строки та перелік осіб, які мають право подавати скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування залежать від форм оскарження.

Так, подавати скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування мають подавати слідчому судді місцевого суду протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності лише ті особи, яких перераховані в ч. 1 ст. 303 КПК України.

Строк подання скарги про недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором, в КПК України не регламентовано, передбачається лише те, що така скарга може бути подана прокурору вищого рівня під час досудового розслідування підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, іншими особами, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування. Скаргу на рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження мають право подавати прокурору лише заявник та потерпілий протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови.

Апеляційні скарги на ухвали слідчого судді, мають право подавати: підозрюваний, його законний представник чи захисник, прокурор, потерпілий або його законний представник чи представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, інші особи у випадках, передбачених КПК України. Такі скарги подаються безпосередньо до суду апеляційної інстанції протягом 5 днів з дня їх оголошення.

Оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора наділений правом лише слідчий, дізнавач який здійснює розслідування кримінального правопорушення. Таку скаргу слідчий, дізнавач повинен подавати прокурору вищого рівня не пізніше 3 днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності.

Процесуальний порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування.

Процесуальний порядок дій слідчого судді після отримання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, що передбачені ч.1 ст. 303 КПК України:

– здійснює перевірку скарги:

1) на наявність підстав для повернення скарги (скаргу подала особа, яка немає права подавати скаргу; скарга не підлягає розгляду в цьому суді; скарга подана після закінчення строку, передбаченого КПК, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення). Якщо є підстави для повернення – слідчий суддя виносить ухвалу про повернення скарги, копія якої невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами;

2) на наявність підстав для відмови у відкритті провадження (якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не підлягає оскарженню). Якщо є підстави для відмови у відкритті провадження – слідчий суддя виносить відповідно ухвалу, копія якої невідкладно надсилається особі, яка подала скаргу, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами. Ухвала про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку. Повернення скарги не позбавляє права повторного звернення до слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК;

– здійснює розгляд скарги. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування *розглядаються не пізніше 72 годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги.* Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого, дізнавача не є перешкодою для розгляду скарги. Окрім того, необхідно зазначити, що подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого під час досудового розслідування передбачає певні правові наслідки, а саме: подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію слідчого, дізнавача; слідчий, дізнавач може самостійно скасувати рішення, передбачені КПК, припинити дію чи бездіяльність, які оскаржуються, що тягне за собою закриття провадження за скаргою;

– постановляє ухвалу за результатом розгляду скарги. За результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора постановляється ухвала про: скасування рішення слідчого, дізнавача, прокурора; скасування повідомлення про підозру;

зобов'язання припинити дію; зобов'язання вчинити певну дію; відмову у задоволенні скарги. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру.

Процесуальний порядок дій прокурора після отримання скарги на недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків та скарги на постанову про закриття кримінального провадження.

Процесуальний порядок дій прокурора після отримання скарги на недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків:

- здійснює розгляд скарги. Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом 3 днів після її подання.

- надає відповідь за результатом розгляду скарги. У разі наявності підстав для задоволення скарги, прокурор повинен надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. Службові особи, винні в недотриманні розумних строків, можуть бути притягнуті до відповідальності, встановленої законом.

- повідомляє особу, яка подавала скаргу. Особа, яка подала скаргу, невідкладно письмово повідомляється про результати її розгляду.

У разі прийняття прокурором рішення про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування, особа, якій відмовлено в задоволенні скарги або її представник, законний представник чи захисник мають право подавати скаргу слідчому судді в порядку ст. 303 КПК України.

Процесуальний порядок дій прокурора після отримання скарги на постанову про закриття кримінального провадження окремо не регламентований, проте системний аналіз норм КПК України, дозволяє виділити наступний алгоритм дій:

- перевірка скарги на відповідність вимог, передбачених КПК України (скаргу подала особа, яка немає права подавати скаргу; скарга подана після закінчення строку, передбаченого КПК України);

- розгляд скарги;

- *прийняття рішення за результатом розгляду скарги* (постанова про скасування постанову слідчого, дізнавача у зв'язку її незаконністю чи необґрунтованістю або про відмову у її скасуванні) та повідомлення особи, яка подала скаргу.

- *Процесуальний порядок дій судді-доповідача після отримання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді:*

- *здійснює перевірку скарги.* Апеляційна скарга передається не пізніше наступного дня після її отримання судді-доповідачу. Після чого він здійснює її перевірку на наявність підстав для повернення скарги (скаргу подала особа, яка немає права подавати скаргу; скарга не підлягає розгляду в цьому суді; скарга подана після закінчення строку, передбаченого КПК, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або суд апеляційної інстанції за заявою особи не знайде підстав для його поновлення). Якщо є підстави для повернення – суддя-доповідач виносить ухвалу про повернення скарги, копія якої невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами; 2)*на наявність підстав для відмови у відкритті провадження* (якщо скарга подана на ухвалу слідчого судді, що не підлягає оскарженню). Якщо є підстави для відмови у відкритті провадження – суддя-доповідач виносить відповідно ухвалу, копія якої невідкладно надсилається особі, яка подала скаргу, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами. Ухвала про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена в касаційному порядку. Повернення скарги не позбавляє права повторного звернення до апеляційного суду в порядку, передбаченому КПК;

- *витребує необхідні матеріали та повідомляє осіб про апеляційний розгляд.* Суддя-доповідач невідкладно витребує з суду першої інстанції відповідні матеріали та не пізніше як за день повідомляє особу, яка її подала, прокурора та інших зацікавлених осіб про час, дату і місце апеляційного розгляду;

- *здійснює розгляд апеляційної скарги.* Апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді розглядається не пізніше як через 3 дні після її надходження до суду апеляційної інстанції;

- *постановляє ухвалу за результатом розгляду скарги.* За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право залишити ухвалу без змін або скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу;

- *повертає матеріали до суду першої інстанції* після закінчення апеляційного провадження не пізніше як у триденний строк.

Процесуальний порядок дій прокурора вищого рівня після отримання скарги слідчого, дізнавача на рішення, дію чи бездіяльність прокурора .

- *здійснює розгляд скарги.* Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом 3 днів після її подання. Оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання.

- *приймає рішення за результатом розгляду скарги.* Правовими наслідками розгляду скарги є рішення про: 1) залишення рішення чинним (визнання законними вчинених дії чи бездіяльності); 2) зміну рішення в частині; 3) скасування рішення і прийняття нового рішення (визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію). Якщо матиме місце скасування рішення (визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності), то службова особа органу прокуратури вищого рівня має право здійснити заміну одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийняте (вчинене) незаконне рішення, дія чи бездіяльність. Рішення службової особи органу прокуратури вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб.

- *надсилає рішення за результатом розгляду скарги слідчому, дізнавачу та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.*

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що процесуальний порядок дій слідчого судді після отримання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, що передбачені ч. 1 ст. 303 КПК України, є таким: 1) здійснює перевірку скарги; 2) здійснює розгляд скарги; 3) постановляє ухвалу за результатом розгляду скарги.

Алгоритм дій прокурора після отримання скарги на недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків: 1) здійснює розгляд скарги; 2) надає відповідь за результатом розгляду скарги; 3) повідомляє особу, яка подавала скаргу.

Процесуальний порядок дій прокурора після отримання скарги на постанову про закриття кримінального провадження окремо не регламентований, проте системний аналіз норм КПК України, дозволяє виділити наступний алгоритм дій: 1) перевірка скарги; 2) розгляд скарги; 3) прийняття рішення за результатом розгляду скарги.

Процесуальний порядок дій судді-доповідача після отримання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді є таким: 1) здійснює

перевірку скарги; 2) витребує необхідні матеріали та повідомляє осіб про апеляційний розгляд; 3) здійснює розгляд апеляційної скарги; 4) постановляє ухвалу за результатом розгляду скарги; 5) повертає матеріали до суду першої інстанції

Алгоритм дій прокурора вищого рівня після отримання скарги слідчого, дізнавача на рішення, дію чи бездіяльність прокурора: 1) здійснює розгляд скарги; 2) приймає рішення за результатом розгляду скарги; 3) надсилає рішення за результатом розгляду скарги слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Визначте форми оскарження під час досудового розслідування .
2. Визначте види рішень, дій та бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.
3. Перерахуйте суб'єктів оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.
4. Якими є строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.

Додаткові завдання:

1. Якими є повноваження прокурора під час оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого, дізнавача на досудовому провадженні?
 1. Якими є повноваження слідчого судді під час оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора на досудовому провадженні?
 2. Визначте процесуальний порядок дій слідчого судді після отримання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, що передбачені ч.1 ст. 303 КПК України.
 3. Визначте процесуальний порядок дій прокурора після отримання скарги на недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків та скарги на постанову про закриття кримінального провадження.
 4. Визначте, яким є алгоритм дій судді-доповідача після отримання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді.
 5. Визначте процесуальний порядок дій прокурора вищого рівня після отримання скарги слідчого, дізнавача на рішення, дію чи бездіяльність прокурора.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Кому може бути оскаржена постанова слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження?

- а) до керівника органу досудового розслідування;
- б) до прокурора;
- в) до слідчого судді;
- г) правильними є відповіді «б» та «в»;
- д) до апеляційного суду.

2. Протягом якого строку прокурор має право скасувати постанову слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю?

- а) протягом 3 днів з моменту отримання копії постанови;
- б) протягом 5 днів з моменту отримання копії постанови;
- в) протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови;
- г) протягом 20 днів з моменту отримання копії постанови;
- д) протягом 30 днів з моменту отримання копії постанови.

3. Скаргу на рішення дії та бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора, передбаченої ч. 1 ст. 303 КПК України можуть бути подані протягом:

- А) всього провадження;
- Б) досудового розслідування;
- В) 10 днів з моменту прийняття рішень, вчинення дії або бездіяльності;
- Г) 3-х діб з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності;
- Д) місяця з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності.

4. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача і прокурора розглядаються:

- а) керівником органу досудового розслідування;
- б) судом колегіально;
- в) слідчим суддею;
- г) правильні відповіді «а», «в»;
- д) керівником органу прокуратури.

5. Прокурору вищого рівня мають право оскаржити недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором:

- а) підозрюваний;
- б) обвинувачений;
- в) потерпілий;

- г) правильні відповіді «а», «б», «в»;
- д) ніхто з вищеперерахованих.

6. Прокурор вищого рівня, до якого надійшли скарги чи рішення, дії чи бездіяльність прокурора, зобов'язаний розглянути скаргу протягом:

- а) 3-днів з моменту надходження;
- б) 24 години з моменту надходження;
- в) однієї години;
- г) правильна відповідь відсутня;
- д) місяця з моменту надходження.

7. Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора під час розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність:

- а) порушує принципи кримінального провадження;
- б) не є перешкодою для розгляду скарги;
- в) порушує встановлений порядок провадження;
- г) правильні відповіді «а», «в»;
- д) правильна відповідь відсутня.

8. Слідчий суддя:

- а) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльності судді;
- б) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора;
- в) не розглядає скарг громадян;
- г) правильні відповіді «а», «б»;
- д) правильна відповідь відсутня.

9. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється:

- а) за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу;
- б) за обов'язкової участі потерпілого;
- в) за обов'язкової участі слідчого;
- г) немає правильної відповіді;
- д) правильні відповіді «а», «б», «в».

10. Якщо рішення слідчого, дізнавача чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з:

- а) дня отримання особою її копії;
- б) наступного дня отримання особою її копії;
- в) тієї години, коли відправлено скаргу;
- г) немає правильної відповіді;
- д) моменту винесення постанови.

Розділ 3 ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Кримінальне провадження на підставі угод

Започаткування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві інституту здійснення провадження на підставі угод надало новий поштовх та породило чимало питань з реалізації його положень в практичній діяльності органів досудового розслідування та суду.

У правозастосовній практиці Сполучених Штатів Америки у більш як 85 % всіх кримінальних проваджень обвинувачені особи визнають свою вину, а підґрунтям цьому приблизно у 55 % випадків став факт домовленості про визнання вини з боку обвинуваченого, а з боку прокурора (обвинувачення) звернення до суду про більш м'яке покарання такого обвинуваченого з гарантіями визначення чітких меж виконання такої угоди обома сторонами.

Між тим, під час укладання угоди відбувається і певна домовленість між потерпілим, підозрюваним чи обвинуваченим, або між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором. Основою укладання такої домовленості є можливість запропонувати одній стороні свої умови, а іншій стороні – їх прийняти, але на взаємовигідних умовах. Наприклад, у прокурора існують певні сумніви щодо достатності обвинувальних доказів для призначення судом відповідного покарання обвинуваченому, а у обвинуваченого велике бажання не отримати покарання у вигляді позбавлення волі. І тому, не бажаючи йти на певний ризик, сторони звертаються один до одного із взаємовигідними пропозиціями, та в рамках вимог кримінального процесуального законодавства укладають між собою угоду, дотримуючись таких вимог і подають її на розгляд суду для затвердження.

А проте, необхідно зазначити, що пріоритетною метою запровадження вказаних угод є здійснення кримінального провадження та його розгляд за спрощеним процесуальним порядком, що забезпечує економію застосування певних сил, засобів та часу. Дозволяє уникнути довготривалих кримінальних проваджень, крім цього, укладання угоди

надає можливість потерпілому якнайшвидше задовольнити свої потреби з питань відшкодування завданої йому шкоди. Водночас, не менш значним аспектом щодо підстав укладання угоди про визнання винуватості, є не лише беззаперечне визнання такої вини, але й існування підтвердженого факту ефективної співпраці зі слідством підозрюваного, обвинуваченого у напрямку викриття співучасників кримінального правопорушення та надання відповідних доказів цьому. Саме за таких умов законодавець надає можливість сторонам наряду з іншим, обговорювати й питання про узгоджене покарання, або звільнення від нього з випробувальним строком прописуючи це в угоді. До загальних вимог щодо укладання вказаних угод відноситься й законодавча вимога, за якою вказані суб'єкти кримінального провадження можуть ініціювати їх укладання в будь-який момент, але лише після повідомлення особі про підозру, і до моменту виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 5 ст. 469 КПК).

Необхідно також мати на увазі, що коли свою згоду на укладання відповідної угоди у кримінальному провадженні дали не всі підозрювані чи обвинувачені, то угода укладається лише з тими, хто погодився на угоду, і матеріали щодо них виділяються в окреме провадження. А коли, у кримінальному провадженні існує декілька потерпілих від одного правопорушення, то укладання та затвердження угоди можливе за наявності згоди усіх потерпілих у такому провадженні. А якщо участь у провадженні беруть декілька потерпілих від різних правопорушень, а згода на укладання угоди досягнута не з усіма, то угода також укладається лише з тими, хто погодився на неї, і матеріали так само виділяються в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК).

За умов чіткої та бездоганної правової регламентації норм з питань дотримання прав сторін кримінального провадження, можливість укладання угод підозрюваного, обвинуваченого з прокурором, як і угод обвинуваченого з потерпілим є доцільним, оскільки кожній стороні дозволяє вирішити кримінально-правовий конфлікт на взаємовигідних умовах з виконанням завдань кримінального провадження та з дотриманням засад щодо здійснення правосуддя. Окрім цього, дозволяє в альтернативному порядку сторонам вирішити кримінально-правові конфлікти, які виникли внаслідок вчинення кримінального правопорушення шляхом відповідних домовленостей між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором або потерпілим та укладанням про це відповідних угод.

Дефініцію угоди в кримінальному провадженні можна визначити як один з різновидів диференційної форми кримінального процесу, що

полягає у спрощені процесуального порядку здійснення кримінального провадження, його розгляду та вирішення судом кримінального правового конфлікту між стороною обвинувачення (прокурором, потерпілим) та захисту (підозрюваного, обвинуваченого).

Укладання угод дозволяє скоротити і спростити саму процедуру кримінального провадження та його розгляду судом, що так само дозволяє скоротити строки розслідування, зменшити строки тримання підозрюваних (обвинувачених) під вартою, і загалом забезпечує економію застосування певних сил, засобів та часу.

За положеннями чинного кримінального процесуального законодавства під час здійснення кримінального провадження за наявності передбачених КПК України обставин можуть бути укладені наступні види угод:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості. (ст. 468 КПК).

Угода про примирення – полягає у взаємовигідній домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим і потерпілим під час здійснення провадження у формі приватного обвинувачення, провадження по кримінальним проступкам чи нетяжким злочинам, що укладається між ними самостійно, письмово на добровільній основі з узгодженням умов стосовно відповідальності підозрюваного (обвинуваченого) за умови вчинення останнім відповідних дій та заходів, спрямованих на відшкодування завданої ним шкоди, а також вчинення інших дій з виконання зобов'язань на користь потерпілого.

Між тим, відповідно до ст. 469 КПК України, брати участь під час обговорення змісту домовленостей щодо укладання угоди про примирення мають також захисник, представник, або інша особа, участь якої погоджена цими сторонами кримінального провадження, але за будь-яких обставин така домовленість відбувається без участі слідчого, прокурора, судді.

Але як слідчого, так і прокурора законодавець зобов'язує не чинити перешкод в укладанні угоди та інформувати і роз'яснювати як підозрюваному, так і потерпілому їх право на примирення, та роз'яснювати процесуальний порядок укладання такої угоди.

Оскільки за вимогами закону домовленості стосовно угоди про примирення повинні відбуватися без участі слідчого, прокурора чи судді, то положеннями чинного КПК не передбачено вимоги щодо складання ініціаторами угоди процесуального документу, який би

визначав форму такої ініціативи. Законодавцем регламентовано лише її зміст.

Відповідно до ст. 471 КПК в угоді про примирення повинні міститися дані щодо сторін укладання такої угоди, змісту підозри, обвинувачення їх правової кваліфікації з визначенням відповідної статті (її частини) КК України, істотних для цього кримінального провадження обставин, розміру завданої шкоди, строку її відшкодування підозрюваним, обвинуваченим, та інших дій на користь потерпілого, які підозрюваний, обвинувачений зобов'язані вчинити і строк їх вчинення. А також дані щодо узгодженого покарання та згода сторін на його призначення, або згода на звільнення від відбування покарання з випробувальним строком, і правові наслідки, визначені ст. 473 КПК, які наступають щодо потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого після укладання ними угоди та затвердження її судом, а також наслідки її не виконання.

Кінцевими реквізитами такої угоди є дата її укладання та підписи сторін.

Між тим, укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним не є підставою для закриття кримінального провадження. Оскільки за вимогами кримінального процесуального законодавства, якщо такої угоди досягнуто під час досудового розслідування, то обов'язково складається обвинувальний акт, який після затвердження прокурором, разом з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Останній, у порядку підготовчого судового засідання за процедурою, передбаченою ст. 474 КПК у судовому засіданні перевіряє угоду на відповідність вимогам кримінального процесуального законодавства, і якщо всі вимоги дотримані, то її затверджує шляхом ухвалення вироку та призначення узгодженої сторонами міри покарання (ч. 1 ст. 475 КПК), або не затверджує, якщо встановить, що законодавчі вимоги були учасниками укладання угоди недотримані, порушені.

Угода про визнання винуватості – це добровільна письмова угода щодо умов відповідальності підозрюваного, обвинуваченого, яка укладається у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим під час здійснення провадження по кримінальним проступкам, нетяжким та тяжким злочинам, а також у справах про особливо тяжкі злочини, що віднесені до підслідності НАБУ, за умови дієвої співпраці підозрюваного, обвинуваченого з прокурором, у тому числі в напрямку викриття співучасників кримінального правопорушення та надання

відповідних доказів у кримінальному провадженні.

Водночас укладання такої угоди можливе, якщо внаслідок кримінального правопорушення шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.

Між тим, коли стороною угоди є уповноважена особа юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також, коли шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, то укладання угоди не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними такої угоди.

При укладанні угоди про визнання винуватості переваги отримує як сторона обвинувачення в особі прокурора, так і сторона захисту в особі підозрюваного, обвинуваченого. А саме, для сторони обвинувачення – це скорочення фінансових витрат, сил, засобів, та строків провадження. А також підвищення результативності провадження з одночасним зниженням випадків апеляційного оскарження прийнятих рішень та зниження навантаження на органи досудового розслідування загалом.

Для сторони захисту такими перевагами є: зменшення строків тримання підозрюваних (обвинувачених) під вартою, чітка визначеність правової позиції сторони обвинувачення щодо визначення міри покарання обвинуваченого, чи можливості звільнення від покарання з випробувальним строком.

Форма ініціювання укладання угоди про визнання винуватості, як і ініціювання укладання угоди про примирення (останнє вище було зазначено) також не передбачена положеннями чинного КПК. Між тим правова позиція та бажання підозрюваного чи обвинуваченого, який має намір укласти з прокурором угоду про визнання винуватості повинна мати процесуальну форму та фіксуватися у вигляді окремого клопотання, або у відповідному протоколі слідчої дії, у випадку, якщо таке бажання у підозрюваного виникло під час її проведення. А наприклад, у обвинуваченого під час судового слідства та дослідження доказів. Саме тому, процесуальна форма щодо фіксації намірів сторони захисту в особі підозрюваного чи обвинуваченого укласти відповідну угоду, також повинна бути регламентована положеннями КПК України, оскільки однією з підстав щодо обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні є укладання такої угоди з прокурором, а право на обов'язкову участь захисника виникає раніше, а саме з моменту ініціювання підозрюваним чи обвинуваченим свого наміру на

укладання вказаної угоди. І тому, залучення захисника повинно відбуватися з моменту висловлення наміру (бажання) особи укласти угоду про визнання винуватості та за наявності підстав, визначених ст. 469 КПК. Незалучення захисника з моменту висловлення саме письмового (процесуально оформленого) бажання на укладання угоди про визнання винуватості є порушенням права на захист.

Ініціатива укласти угоду про визнання винуватості, що надійшла від прокурора на нашу думку не потребує додаткового письмового оформлення, оскільки відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України з моменту її ініціювання прокурор повинен залучити захисника шляхом негайного направлення постанови про доручення призначити адвоката у даному кримінальному провадженні до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, отже, його ініціатива буде зафіксована у зазначеній постанові, а у разі, якщо підозрюваний вже залучив самостійно захисника – повідомити останніх про своє бажання укласти таку угоду.

Положення кримінального процесуального законодавства зобов'язують прокурора як одного з учасників укладання угоди про визнання винуватості також враховувати існування наступних обставин: 1) ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; 2) характер і тяжкість обвинувачення (підозри); 3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; 4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК).

Відповідно до ст. 472 КПК в угоді про визнання винуватості повинні міститися дані щодо сторін укладання такої угоди, змісту підозри, обвинувачення, їх правової кваліфікації з визначенням відповідної статті (її частини) КК України, беззастережного визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості, їх обов'язку з дієвої співпраці в напрямку викриття співучасників кримінального правопорушення, та інші істотні для цього кримінального провадження обставини. А також, умови, за яких підозрюваний, обвинувачений частково звільняється від обов'язку з відшкодування збитків, завданих внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення, умови застосування спеціальної конфіскації, до якого узгодженого покарання дійшли прокурор та підозрюваний, обвинувачений, або узгодженого рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, та правові наслідки визначені ст. 473 КПК, що наступають після укладання

угоди та затвердження її судом, а також наслідки її не виконання.

Кінцевими реквізитами такої угоди є дата її укладання та підписи сторін.

Між тим, положення чинного кримінального процесуального кодексу України надають прокурору право відкласти направлення до суду обвинувального акту з підписаною сторонами угодою, якщо ще не отримано висновок експерта про призначеній експертизі або існує необхідність у завершенні проведення інших слідчих (розшукових) дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди.

За вимогами КПК розгляд угоди про примирення чи визнання винуватості проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін такої угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Але відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду угоди.

Якщо під час судового провадження сторони виявили бажання укласти відповідну угоду, та уклали її, то суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій у такому судовому провадженні та переходить до розгляду угоди по її суті. Під час якого з'ясовує у обвинуваченого, чи цілком він розуміє вимоги КПК, відповідно до яких прокурор під час судового засідання зобов'язаний довести кожену обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а сам обвинувачений має право мовчати, і цей факт не матиме для суду жодного доказового значення. Окрім цього, він має право мати захисника, у тому числі й безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно. Має право допитувати свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази на свою користь.

До того ж, обвинуваченому, окрім характеру кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим, а також виду покарання, й інших заходів, які будуть застосовані до нього у разі затвердження такої угоди судом, також роз'яснюються і правові наслідки укладання та затвердження вказаної угоди, а саме, позбавлення його права на оскарження вироку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним у зв'язку із спрощеним (на підставі угод) провадженням.

У випадку прийняття рішення про затвердження угоди про примирення, законодавець зобов'язує суд перед прийняттям такого рішення з'ясувати у обвинуваченого, чи цілком він розуміє своє право

на справедливий судовий розгляд, під час якого сторона обвинувачення зобов'язана довести кожную обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а сам обвинувачений має право мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення. Також право мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та у випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно. Окрім цього, допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь. Чи усвідомлює він характер кожного обвинувачення, вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження такої угоди. Та крім цього, у випадку укладання і затвердження угоди він позбавляється права на оскарження вироку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним у зв'язку із спрощеним (на підставі угод) провадженням.

Але у будь-якому випадку перед затвердженням угоди про примирення чи визнання винуватості суд зобов'язаний переконатися, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх.

Якщо умови угоди про примирення, визнання винуватості суперечать вимогам КПК або закону, чи допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди. Або умови угоди не відповідають інтересам суспільства, порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб, чи коли існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони насправді не примирилися. А також, коли існує очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань, у тому числі відсутні фактичні підстави для визнання винуватості, то суд відмовляє в затвердженні такої угоди. І у такому разі як досудове розслідування, так і судові провадження продовжується в загальному порядку. До того ж, КПК забороняє повторне звернення до суду з угодою в одному кримінальному провадженні (ст. 474 КПК).

Якщо ж за результатами перевірки угоди, суд переконався, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання. Такий вирок повинен відповідати усім загальним вимогам щодо складання обвинувального вироку, і крім цього, у мотивувальній частині містити з питань формулювання обвинувачення та статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, яка передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачувалася особа; відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст та визначену міру покарання; мотиви, з яких суд виходив при вирішенні питання про відповідність угоди вимогам КПК та закону і вимогам щодо ухвалення вироку, та положенням закону, якими він керувався. А у резолютивній частині містити рішення про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів, рішення про винуватість особи із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним з обвинувачень та остаточну міру покарання, а також інші відомості, передбачені ст. 374 КПК України (ст. 475 КПК).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Які види угод передбачені положеннями КПК, у чому їх відмінність?
2. Хто може ініціювати укладання угод, та за яких підстав?
3. У яких випадках укладання угод не можливе?
4. Назвіть випадки, коли прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акту з підписаною сторонами угодою?
5. Які питання суд зобов'язаний з'ясувати у обвинуваченого, підозрюваного перш ніж перейти до розгляду угоди про примирення чи визнання винуватості по суті?

Додаткові завдання:

1. Якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох підозрюваних у цій справі, а бажання укласти угоду виявив лише один з них, то як за вимогами КПК необхідно діяти у такій ситуації?
2. Які правові наслідки укладання та затвердження угоди для потерпілого?
3. Які правові наслідки укладання та затвердження угоди для підозрюваного?
4. Які правові наслідки укладання та затвердження угоди для прокурора ?

5. Які правові наслідки для обвинуваченого наступають у разі затвердження угоди про визнання винуватості судом?

Тестові завдання:

1. Угода про примирення може бути укладена за ініціативою:

- а) прокурора;
- б) слідчого;
- в) слідчого з обов'язковим погодженням з прокурором;
- г) потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого;
- д) прокурора за погодженням зі слідчим суддею.

2. Угода про визнання винуватості може бути укладена:

- а) за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого;
- б) за ініціативою прокурора;
- в) за ініціативою підозрюваного чи обвинуваченого;
- г) за ініціативою слідчого з підозрюваним;
- д) за ініціативою захисника підозрюваного чи обвинуваченого.

3. Угода про примирення може бути укладена у провадженні щодо:

- а) кримінальних проступків,
- б) нетяжких злочинів;
- в) кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення;
- г) кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- д) кримінальних проваджень про особливо тяжкі злочини.

4. Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися:

- а) у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до винесення судом вироку;
- б) у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку;
- в) у будь-який момент з початку досудового розслідування;
- г) лише після затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;
- д) лише з моменту відкриття матеріалів кримінального провадження сторонами.

5. Якщо під час судового провадження сторони виявили бажання укласти відповідну угоду, та уклали її, то що зобов'язаний зробити суд ?

- а) повідомити про цей факт Вищу раду правосуддя;
- б) невідкладно зупинити проведення процесуальних дій у такому

судовому провадженні та перейти до розгляду угоди по її суті, та повідомити про цей факт Вищу дисциплінарну комісію суддів;

в) повідомити про цей факт керівника судової адміністрації;

г) невідкладно зупинити проведення процесуальних дій у такому судовому провадженні та перейти до розгляду угоди по її суті;

д) невідкладно зупинити проведення процесуальних дій у такому судовому провадженні та перейти до розгляду угоди по її суті, та повідомити про цей факт Вищу раду правосуддя;

6. Перед затвердженням угоди про примирення чи визнання винуватості суд зобов'язаний переконатися, що укладення угоди сторонами:

а) є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства;

б) не є наслідком застосування примусу;

в) не є наслідком застосування погроз;

г) не є наслідком обіцянок, непередбачених угодою;

д) є добровільним, не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді.

7. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право:

а) витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження;

б) витребувати рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх;

в) витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх;

г) витребувати скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду;

д) викликати в судові засідання всіх осіб причетних для укладання такої угоди та опитати їх.

8. Суд відмовляє в затвердженні угоди про примирення чи визнання винуватості:

а) якщо зміст угоди суперечать вимогам КПК або закону, чи допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

б) якщо умови угоди не відповідають інтересам суспільства, порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб, чи коли існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони насправді не примирилися;

в) якщо існує очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань, у тому числі відсутні фактичні підстави для визнання винуватості;

г) якщо зміст угоди суперечать вимогам КПК або закону, чи допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди, якщо умови угоди не відповідають інтересам суспільства, порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб, чи коли існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони насправді не примирилися, якщо існує очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань, у тому числі відсутні фактичні підстави для визнання винуватості;

д) якщо зміст угоди суперечать вимогам КПК або закону, чи допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди, якщо умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб, чи коли існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони насправді не примирилися, якщо існує очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань, у тому числі відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

9. Якщо суд, перевіривши угоду про примирення чи визнання винуватості, упевнився, що її зміст не відповідає всім передбаченим законом вимогам, то суд ухвалює рішення:

а) про здійснення досудового розслідування, судового провадження в загальному порядку;

б) про перенесення судового засідання та виклику всіх учасників кримінального провадження;

в) про перенесення судового засідання;

г) про залучення до судового засідання орган пробації та прокурора;

д) про залучення до судового засідання орган пробації.

10. Якщо ж за результатами перевірки угоди про примирення чи визнання винуватості, суд переконався, що угода може бути затверджена, він:

а) ухвалює вирок, яким затверджує угоду;

б) ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання;

в) викликає орган пробації та ухвалює вирок, яким затверджує угоду;

г) викликає орган пробації і призначає узгоджену сторонами міру покарання;

д) викликає орган пробації, ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання.

3.2. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення

Досудове розслідування здійснюється у чітко встановленій законом процесуальній формі (чітко встановленій процедурі), яка є уніфікованою для розслідування всіх кримінальних правопорушень, але разом з тим законодавець встановлює певні особливості кримінального провадження. Підстави та процесуальний порядок здійснення кримінального провадження у особливому порядку передбачено у розділі VI КПК України, який має назву «Особливі порядки кримінального провадження».

Зазначений розділ передбачає здійснення кримінального провадження із урахуванням особливостей суб'єкту, стосовно якого здійснюється кримінальне переслідування (наприклад, провадження щодо неповнолітніх); альтернативного способу розв'язання кримінально-правового конфлікту (наприклад, примирення потерпілого з підозрюваним), а також інших особливостей.

До особливого порядку кримінального провадження відноситься й кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Особливість його здійснення проявляється у можливості альтернативного вирішення кримінально-правового конфлікту. Альтернативність вирішення кримінально-правового конфлікту проявляється у тому, що норми КПК України надають потерпілому право самому приймати рішення про доцільність здійснення обвинувальної діяльності стосовно особи (підозрюваного), яка вчинила кримінальне правопорушення стосовно потерпілого, тобто вирішувати питання про необхідність притягнення його до кримінальної відповідальності.

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 477 КПК України.

Таким чином, надаючи право потерпілому вирішувати питання про здійснення кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, законодавець, так би мовити, «виключає» засаду публічності, яка відповідно до норм КПК України зобов'язує прокурора, слідчого, дізнавача в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення. У ст. 25 КПК України, якою передбачається засада публічності, зазначається про «виключення» цієї

засади щодо випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого, тобто у разі вчинення кримінального правопорушення, що входить до переліку у ст. 477 КПК України. У таких випадках потерпілий сам має право прийняти рішення про доцільність притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Тобто у такому разі початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення регулюється засадою диспозитивності, відповідно до якої потерпілий є вільним у використанні свого права у межах та у спосіб, передбачених КПК України. У ч. 1 ст. 477 КПК України зазначається, що кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате дізнавачем, слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, що перелічені у зазначеній статті.

Таким чином, **кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення** – це категорія кримінальних проваджень, які можуть здійснюватися тільки за заявою потерпілого у разі вчинення стосовно нього чітко визначеного кримінального правопорушення конкретно встановленою особою та можуть бути закриті у разі відмови потерпілого, або його представника від обвинувачення, чи шляхом укладення угоди про примирення.

Умови, за яких кримінальне провадження може здійснюватися у формі приватного обвинувачення

1. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України кримінальне провадження на підставі заяви потерпілого розпочинається у тому випадку, якщо особою стосовно потерпілого вчинено один, або декілька кримінальних правопорушення, що передбачені наступними статтями Кримінального кодексу України:

- частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин);
- статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження);
- частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, без обтяжуючих обставин);
- статтею 126¹ (домашнє насильство);
- частиною першою статті 129 (погроза вбивством без обтяжуючих обставин);
- статтею 132 (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби);
- частиною першою статті 133 (зараження венеричною хворобою

без обтяжуючих обставин);

– статтею 134 (незаконний аборт або стерилізація)

– частиною першою статті 135 (залишення в небезпеці без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 142 (незаконне проведення дослідів над людиною без обтяжуючих обставин);

– статтею 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці);

– статтею 151² (примушування до шлюбу);

– частиною першою статті 152 (згвалтування без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 153 (сексуальне насильство);

– статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок);

– частиною першою статті 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 165 (ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 168 (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 176 (порушення авторського права і суміжних прав без обтяжуючих обставин);

– частиною першою статті 177 (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію);

– статтею 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду);

– статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя);

– частиною першою статті 194 (умисне знищення або пошкодження майна без обтяжуючих обставин);

– статтею 195 (погроза знищення майна);

- статтею 197 (порушення обов'язків щодо охорони майна);
- статтею 203⁻¹ (незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва);
- частиною першою статті 206 (протидія законній господарській діяльності без обтяжуючих обставин);
- статтею 219 (доведення до банкрутства – щодо дій, якими завдано шкоду кредиторам);
- статтею 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару);
- статтею 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю);
- статтею 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці);
- статтею 232¹ (незаконне використання інсайдерської інформації – щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб);
- статтею 232² (приховування інформації про діяльність емітента);
- частиною першою статті 355 (примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань без обтяжуючих обставин);
- статтею 356 (самоправство – щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян або інтересам власника);
- частиною першою статті 361 (несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, без обтяжуючих обставин);
- частиною першою статті 362 (несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, без обтяжуючих обставин);
- статтею 364¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми);
- статтею 365¹ (перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми);
- статтею 365² (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги).

Вчинення особою одного або кількох кримінальних

правопорушень зазначених вище (п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України) надає можливість потерпілому прийняти рішення про доцільність чи недоцільність притягнення такої особи до кримінальної відповідальності. Тобто лише за наявності заяви потерпілого про притягнення особи до кримінальної відповідальності буде здійснюватися досудове розслідування. Також п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України не передбачає спеціальних вимог щодо встановлення певних родинних або дружніх зв'язків підозрюваного з потерпілим. Тобто п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України може бути застосована до будь-якої особи.

2. *Встановлення достатніх фактичних даних*, за яких може здійснюватися кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Здійснення кримінального провадження за розглядуваною процесуальною формою можливе лише у разі наявності достатньої кількості фактичних даних, за яких можливо чітко встановити вищезазначені умови, а саме чіткої правової кваліфікації кримінального правопорушення відповідно до статті КК України.

Встановити таку сукупність доказів можливо лише під час досудового розслідування шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Таким чином, про встановлений склад кримінального правопорушення на стадії досудового розслідування можливо говорити лише у разі наявності підстав, за яких особі можливо повідомити про підозру, що передбачені п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України. Тобто у слідчого (дознавача) повинні бути в наявності достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Лише за таких обставин слідчий (дознавач) може прийняти від потерпілого, або його представника, відповідну заяву про продовження кримінального переслідування особи, або ж про відмову від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Така відмова буде підставою для прийняття прокурором рішення про закриття кримінального провадження відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Окрім встановлення кримінального правопорушення, яке передбачає ст. 477 КПК України, під час досудового розслідування необхідно встановити докази, якими будуть підтверджуватися і суб'єктні особливості, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до КПК України, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути закрито стосовно осудної особи відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України.

З викладеного можливо зробити висновок, що підстави здійснення

кримінального провадження у формі приватного обвинувачення можливо встановити лише після проведення ряду процесуальних дій.

3. Відповідно до ст. 478 КПК України, *потерпілий має право в будь-який час подати до слідчого, дізнавача, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування, заяву про вчинення кримінального правопорушення.* Зазначена заява може бути подана протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 49 КК України, особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вищою інстанцією законної сили минули такі строки:

1) два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років;

3) п'ять років – у разі вчинення нетяжкого злочину, крім випадку, передбаченого у пункті 2 цієї частини;

4) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину;

5) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Втім, навіть якщо заява про вчинене кримінальне правопорушення потерпілою особою була подана, це не означає, що кримінальне провадження повинно здійснюватися у формі приватного обвинувачення. З огляду на короткий строк етапу початку досудового розслідування (24 години), а також мінімальний набір процесуальних засобів (лише одна слідча (розшукова) дія), на етапі початку досудового розслідування неможливо чітко кваліфікувати діяння згідно статті КК України. Буде проблематично і достовірно встановити суб'єктні особливості, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Враховуючи зазначене, кримінальне провадження повинно бути розпочато за загальним порядком у разі встановлення обставин що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. І лише встановивши достатні докази, які вказують на підстави здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, а також за наявності заяви потерпілого, таке провадження триває далі.

Якщо ж потерпілий не забажає подати заяву про притягнення особи до кримінальної відповідальності, таке провадження буде закрите

за підставою п. 7 ч. 1 ст. 284 КК України (потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством).

4. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення є альтернативним способом розв'язання кримінально-правового конфлікту. Така альтернативність передовсім проявляється у відшкодуванні шкоди потерпілому зі сторони особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до ст. 479 КПК України, передбачено два способи відшкодування шкоди потерпілому:

- 1) відшкодування шкоди на підставі угоди про примирення;
- 2) відшкодування шкоди без угоди про примирення, тобто будь-яким іншим способом, який буде визначено потерпілим.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

Обов'язкові завдання:

1. Коли може бути розпочате кримінальне провадження у справах приватного обвинувачення?

2. Яким чином може бути здійснено відшкодування шкоди потерпілому у справах приватного обвинувачення?

3. Якими засадами кримінального провадження врегульовано кримінальне провадження у справах приватного обвинувачення?

4. Чи передбачено у КПК України, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може здійснюватися лише за умови вчинення злочину особою, яка перебуває з потерпілим у певних родинних стосунках?

5. Які процесуальні рішення можуть бути прийняті за наслідками розслідування кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Додаткові завдання:

1. Види особливих проваджень у кримінальному процесі.
2. Кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.
3. Надайте визначення кримінальному провадженню у формі приватного обвинувачення.
4. Угода у справах приватного обвинувачення.
5. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні.

3.3. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб

У сучасній теорії кримінального процесу досить жваво обговорюються питання щодо доцільності застосування особливого порядку кримінального провадження відносно окремої категорії службових (посадових) осіб, яким законодавець, враховуючи державний статус вказаних осіб та покладені на них функції, надає додаткові гарантії щодо захисту від кримінального переслідування, можливості здійснювати без остраху в межах закону свою професійну діяльність, та можливості забезпечення їх професійної незалежності. Водночас зазначені гарантії щодо додаткового захисту вказаної категорії осіб від кримінального переслідування входять у протиріччя з положеннями Основного закону України, де чітко озвучено, що всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24 Конституції України).

Між тим, законодавець, виходячи з вимог Конституції, в нормах засади «Рівність перед законом і судом», що прописана в ст. 10 КПК, з одного боку чітко зазначає, що під час кримінального провадження положення кримінального процесуального кодексу не передбачають якихось привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками.

А з іншого боку, у цій же статті вказує на виключення з цього правила, до яких відносить і окремі категорії осіб, які під час кримінального провадження забезпечуються додатковими гарантіями.

Плідні наукові дискусії з озвучених питань не втрачають свою актуальність і до сьогодні, особливо на фоні Євроінтеграційних процесів в Україні та правових реформ, що відбуваються в нашій державі.

У чому ж, сутність особливих порядків кримінального провадження відносно окремої категорії осіб, передбачених главою 37 КПК України? Хто до вказаної категорії осіб відноситься, з якого моменту набувають та втрачають додаткові гарантії, який порядок притягнення їх до кримінальної відповідальності, застосування щодо них запобіжних заходів, проведення слідчих (розшукових) дій, та який їх правовий статус?

До окремої категорії осіб, відносно яких за нормами КПК України

передбачається особливий порядок кримінального провадження належать:

- 1) народний депутат України;
- 2) суддя суду загальної юрисдикції;
- 3) суддя Конституційного Суду України,
- 4) суддя Вищого антикорупційного суду;
- 5) присяжний на час виконання ним обов'язків у суді;
- 6) Голова, заступник Голови, член Вищої ради правосуддя;
- 7) Голова, заступник Голови, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 8) кандидат у Президенти України;
- 9) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 10) Голова та інші члени Рахункової палати;
- 11) депутат місцевої ради;
- 12) адвокат;
- 13) Генеральний прокурор, його заступник;
- 14) прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 15) Директор та працівники Національного антикорупційного бюро України;
- 16) Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступник (ст. 480 КПК).

Між тим, необхідно зазначити, що у переважній більшості випадків вищеперераховані особи користуються додатковими гарантіями захисту від кримінального покарання з моменту, коли набувають статусу підозрюваного, обвинуваченого. І до того ж, процесуальний порядок щодо їх участі у кримінальному провадженні в положеннях КПК фактично прописаний вибірково, оскільки стосується лише окремих процесуальних дій, та процесуальних рішень, які відносно вказаної категорії учасників кримінального провадження можуть бути проведені чи прийняті. Такий порядок стосується професійного судді, присяжного, судді Вищого антикорупційного суду, народного депутата України. До такого висновку можна прийти, проаналізувавши відповідні норми КПК.

Так, заборонено допитувати як свідка професійного суддю, народного засідателя, присяжного про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення (п. 2 ч. 7 ст. 65 КПК).

Правом на внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, закон наділяє лише Генерального прокурора, чи виконуючого обов'язки Генерального

прокурора. До того ж, про внесення цих відомостей і початок досудового розслідування, Генеральний прокурор чи виконуючий обов'язки Генерального прокурора зобов'язані в межах 24 годин з моменту внесення таких відомостей до ЄРДР повідомити Верховний Суд (ст. 480¹ КПК).

Загалом для прийняття рішення про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом вимагається згода Вищої Ради правосуддя. Винятком з цього є випадки, якщо суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Але далі, без згоди Вищої ради правосуддя, суддю не можна утримувати під вартою чи арештом без згоди Вищої Ради правосуддя. До того ж, суддя, якого було затримано під час або одразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком двох випадків. А саме: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, і якщо таке затримання є необхідним для запобігання вчинення злочину, відвернення чи запобігання наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

Між тим, вказаний суддя все рівно має бути негайно звільнений, якщо мета його затримання (запобігання вчинення злочину, відвернення чи запобігання наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута (ст. 482 КПК).

Під час здійснення досудового розслідування щодо судді Вищого антикорупційного суду всі клопотання, що надходять від учасників у такому кримінальному провадженні можуть розглядатися слідчим суддею суду першої інстанції, слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (ч. 1 ст. 247, ст. 282¹ КПК).

Стосовно народного депутата України також передбачені особливі порядки кримінального провадження, а саме щодо його затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 482² КПК).

Так, порядок внесення відомостей до ЄРДР, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України співпадає з вимогами щодо внесення таких відомостей до ЄРДР відносно судді Вищого антикорупційного суду, оскільки правом

внесення таких відомостей щодо народного депутата України, так само наділяються лише Генеральний прокурор або виконуючий обов'язки Генерального прокурора.

А клопотання до слідчого судді про надання дозволу на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнім арештом. Так само, як клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (які відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України), мають бути погоджені знову-таки Генеральним прокурором або виконуючим обов'язки Генерального прокурора.

Водночас без дозволу слідчого судді дозволяється затримувати народного депутата України лише у разі, якщо його застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини. Крім цього, орган або посадові особи, які затримали народного депутата України, повідомили йому про підозру або застосували до нього запобіжний захід, чи здійснили інші слідчі дії (крім обшуку та негласних слідчих (розшукових) дій), зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій, повідомити про це Голову Верховної Ради України.

Клопотання до слідчого судді про надання дозволу на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнім арештом. Так само як клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, які відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України розглядаються слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Розгляд клопотань здійснюється за участю народного депутата України, за винятком розгляду клопотання про проведення обшуку, проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Але у випадку неприбуття народного депутата України на судовий розгляд і неповідомлення слідчого судді про причини неявки, вказане клопотання закон дозволяє розглядати без його участі.

Якщо ж орган або посадові особи здійснили затримання Голови Верховної Ради, повідомили йому про підозру або застосували до нього запобіжний захід, або здійснили інші слідчі дії (крім обшуку та негласних

слідчих (розшукових) дій), то закон зобов'язує їх негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій, повідомити про це Першого заступника Голови Верховної Ради України (ч. 2 ст. 482-2 КПК).

А на завершення, положення КПК України з питань здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, які визначені ст. 480 КПК, регламентують лише питання про необхідність направлення інформації до відповідних державних та інших органів чи службових, які таку особу обрали або призначили чи відповідають за заміщення її посади про факти щодо застосування до цієї особи запобіжного заходу, ухвалення вироку (ст. 483 КПК).

У той же час, у чому особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень, (за виключенням повідомлення про підозру) та здійснення кримінального провадження щодо: судді Конституційного Суду України, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя; кандидата у Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови та інших членів Рахункової палати; депутата місцевої ради; Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директора та працівника Національного антикорупційного бюро України; Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника законодавець у положеннях КПК не зазначає, і взагалі ніяким чином не розглядає та не регламентує їх.

Вказане породжує правову ситуацію, за якою слідчий, прокурор повинні шукати відповіді в інших законодавчих актах з питань процесуального порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень стосовно перерахованих вище категорій осіб, у випадку вчинення ними кримінального правопорушення. А тому як слідчий, так і прокурор, шукаючи відповіді на ці питання в інших законодавчих актах, повинні враховувати всі правові аспекти, у тому числі з питань, що регламентують порядок призначення, обрання на посаду, набуття особою таких повноважень, строки перебування на ній, права, обов'язки та інший правовий статус цих осіб. А також регламентують кримінально-процесуальні відносини і порядок участі таких осіб у кримінальному провадженні.

Так, наприклад, відповідно до положень Конституції України повноваження народного депутата України припиняється у той день, (а

значить і перестають діяти з цього дня особливі порядки кримінального провадження щодо такої особи), якщо відбулося припинення повноважень Верховної Ради України. Крім цього, його повноваження достроково припиняються у разі: 1) складення повноважень за його особистою заявою; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; 4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України; 5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто; 6) не входження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції (ст. 81 Конституції України).

Порядок розгляду питань про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт судді Конституційного суду України визначено в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року. Так, суддю Конституційного Суду без згоди цього ж суду, яке ухвалюється на його засіданні з питань пов'язаних з організаційною діяльністю суду, про що прямо зазначено в п. 3 ч. 2 ст. 39 Закону, не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання Судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді Суд ухвалює на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови.

Суддя Конституційного Суду, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Суд надав згоду на затримання Судді у зв'язку з таким діянням;

2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 4, 7- 8 ст. 24 Закону).

Більш докладно порядок надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді Конституційного Суду регламентовано у Постанові Конституційного Суду України «Про регламент Конституційного Суду України» за № 1-пс/2018 від 22 лютого 2018 року, за якою Конституційний Суд розглядає подання

Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді на спеціальному пленарному засіданні не пізніше десятого робочого дня з дня його отримання. Відповідне подання має стосуватися або затримання, або утримування під вартою, або арешту Судді.

Не пізніше сьомого робочого дня постійна комісія з питань регламенту та етики Суду вивчає подання щодо наявності у ньому підтверджених доказами фактів причетності Судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, їх достатності та обґрунтованості. У разі необхідності постійна комісія з питань регламенту та етики Суду витребує від Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, додаткові документи та матеріали.

Спеціальне пленарне засідання Суду відбувається за участю Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, Судді, щодо якого внесено подання, та/або представника цього Судді.

На спеціальному пленарному засіданні Суду, на якому розглядається питання про надання Судом згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді, Суддю може представляти адвокат.

Неявка Судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника без поважних причин на спеціальне пленарне засідання Суду не перешкоджає розгляду подання.

Після відкриття спеціального пленарного засідання Суду слово надається Генеральному прокуророві або особі, яка здійснює його повноваження, для обґрунтування необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті Судді та викладення підтверджених доказами фактів його причетності до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Після виступу Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, судді Конституційного Суду мають право поставити йому запитання щодо внесеного подання.

Слово для надання пояснень надається Судді, щодо якого внесено подання, та/або його представнику. Після надання пояснень Суддею, щодо якого внесено подання, та/або його представником судді Конституційного Суду мають право поставити їм запитання. Суддя має право відмовитися надавати пояснення та відповідати на запитання.

Якщо Суд визнає подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, вмотивованим і таким, що містить достатні підтверджені доказами факти причетності Судді до вчинення

суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, а необхідність у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті Судді – обґрунтованою, він ухвалює рішення про надання згоди відповідно на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді.

Рішення ухвалюється на закритій частині спеціального пленарного засідання Суду більшістю суддів Конституційного Суду, які беруть у ньому участь, у формі постанови.

Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді оголошується присутнім на спеціальному пленарному засіданні. Відповідна постанова направляється Генеральному прокурору або особі, яка здійснює його повноваження.

У разі визнання подання невмотивованим на підставі відсутності належних доказів причетності Судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, або необґрунтованості необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті Судді Суд повідомляє Генерального прокурора або особу, яка здійснює його повноваження, про ненадання згоди відповідно на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді.

У разі надходження до Суду повідомлення про затримання Судді Голова Суду, а у разі його відсутності – заступник Голови Суду або Суддя, який виконує обов'язки Голови Суду, має право вимагати від правоохоронних органів пояснень щодо підстав його затримання.

У разі надходження до Суду повідомлення про затримання Голови Суду заступник Голови Суду або Суддя, який виконує обов'язки Голови Суду, має право вимагати від правоохоронних органів пояснень щодо підстав його затримання (§ 15 Регламенту).

Особливий порядок кримінального провадження стосовно професійних суддів (загальної юрисдикції) також гарантується Конституцією України, за нормами якої без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину. Суддя обіймає посаду безстроково. А повноваження судді припиняються у разі:

- 1) досягнення ним шістдесяти п'яти років;
- 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;
- 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді

безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину (ст. 126 Конституції).

Майже така сама правова конструкція щодо особливого порядку здійснення кримінального провадження відносно судді міститься і в положеннях *Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року*, відповідно до яких суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для запобігання вчинення злочину, відвернення чи запобігання наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, зазначених у частині другій ст. 49 цього Закону.

Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником.

Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя.

Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців. Клопотання про продовження строку такого

відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом.

Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника обласної прокуратури або його заступника.

Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

У разі, якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя), якщо інший суд не визначений процесуальним законом (ст. 49 Закону).

Згідно із *Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року* Вища рада правосуддя, здійснюючи розгляд подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешту судді (у тому числі судді Вищого антикорупційного суду) уповноважена звертатися до відповідного правоохоронного органу із запитом про надання інформації та відповідних документів з питань надісланого подання. І такі документи та інформація правоохоронні органи повинні надати до Вищої ради правосуддя невідкладно, однак не пізніше трьох днів з дня отримання запиту. До того ж, закон вимагає, щоб відносно кожного виду запобіжного заходу до Вищої ради правосуддя подавалося окреме подання, яке повинно бути вмотивованим, містити конкретні факти і докази, що підтверджують вчинення суддею суспільно

небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України, обґрунтування необхідності такого затримання (утримання). А якщо подання не відповідає цим вимогам, Вища рада правосуддя вмотивованим рішенням повертає це подання Генеральному прокурору або його заступнику (ст. 58 Закону).

Порядок розгляду подання від Генерального прокурора чи його заступника про надання згоди Вищою радою правосуддя на затримання, утримання під вартою чи арешту судді (щодо судді Вищого антикорупційного суду подання від Генерального прокурора, чи виконуючого обов'язки Генерального прокурора) наступний. Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше п'яти днів з дня отримання подання.

Розгляд подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом здійснюється Вищою радою правосуддя без виклику судді. У разі необхідності Вища рада правосуддя може викликати суддю для надання пояснень. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється Генеральному прокурору або його заступнику невідкладно.

Розгляд подання про надання згоди на затримання судді Вищого антикорупційного суду, утримання його під вартою чи арештом здійснюється Вищою радою правосуддя з обов'язковою участю судді або його представника. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється невідкладно Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) та судді Вищого антикорупційного суду.

У разі неявки судді Вищого антикорупційного суду або його представника на засідання Вищої ради правосуддя розгляд подання здійснюється без їх участі.

Неявка судді, Генерального прокурора, його заступника або уповноваженого одним із них прокурора на засідання Вищої ради правосуддя незалежно від причин не перешкоджає розгляду подання.

Розгляд подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом починається з короткого викладу головуючим на засіданні Вищої ради правосуддя наведеного у поданні обґрунтування необхідності такого затримання (утримання).

Після короткого викладу наведеного у поданні обґрунтування необхідності затримання судді, утримання його під вартою чи арештом слово надається Генеральному прокурору, його заступнику або

уповноваженому одним із них прокурору. Якщо засідання проводиться з викликом судді і він з'явився на засідання, то слово для надання пояснень також надається судді, щодо якого внесено подання, або його представнику. Якщо суддя відмовляється від надання пояснень, Вища рада правосуддя розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом без його пояснень.

Рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом оголошується присутнім на засіданні та негайно вручається Генеральному прокурору, його заступнику або уповноваженому прокурору. Стосовно судді Вищого антикорупційного суду таке рішення негайно вручається Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора).

Але водночас необхідно зазначити, що вказане рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не є остаточним, оскільки передбачена можливість його оскарження таким суддею в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством, як складову частину скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом (ст. ст. 58-59 Закону).

Виходячи з положень **Виборчого Кодексу України від 19 грудня 2019 року**, кандидатом на пост Президента України є особа, висунута як кандидат на пост Президента України, може бути громадянин України, який на день виборів досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років (ст. 75 Кодексу). Це право реалізується через політичні партії (ст. 99 Кодексу) або шляхом самовисування (ст. 100 Кодексу) та зареєстрована у встановленому законом порядку.

Офіційного статусу кандидата на пост глави держави, особа набуває після реєстрації Центральною виборчою комісією (ЦВК) (порядок реєстрації визначено ст. 103 Кодексу).

У разі реєстрації кандидата на пост Президента України уповноваженому представнику партії або кандидату на пост Президента України чи його уповноваженому представнику не пізніше дня, наступного за днем реєстрації, видається копія постанови про реєстрацію. Кандидату на пост Президента України не пізніш як у триденний строк з дня прийняття рішення про його реєстрацію видається посвідчення кандидата на пост Президента України за формою, встановленою Центральною виборчою комісією. Рішення про реєстрацію кандидата на пост Президента України у такий самий строк

розміщується на офіційному вебсайті Центральної виборчої комісії (ч. 8 ст. 103 Кодексу).

Саме з моменту реєстрації особи як кандидата на пост Президента України, відносно такої особи повинен бути застосований особливий порядок кримінального провадження у випадку вчинення нею кримінального правопорушення.

Водночас вказана особа втрачає такий статус, а відповідно втрачають силу положення КПК про особливий порядок кримінального провадження відносно кандидата у Президенти України, якщо Центральна виборча комісія приймає рішення про скасування реєстрації кандидата на пост Президента України за такими підставами: 1) звернення кандидата на пост Президента України у будь-який час після його реєстрації, але не пізніше як за двадцять три дні до дня виборів та не пізніше як за тринадцять днів до дня повторного голосування, з письмовою заявою про відмову від балотування; 2) отримання від уповноваженого органу інформації, що підтверджує факт припинення громадянства України особою, висунутою кандидатом на пост Президента України; 3) отримання від уповноваженого органу інформації, що підтверджує факт виїзду особи, висунутої кандидатом, за межі України для постійного проживання; 4) отримання від суду належним чином засвідченої копії судового рішення про визнання особи, зареєстрованої кандидатом на пост Президента України, недієздатною; 5) виявлення обставин, які позбавляють особу, зареєстровану кандидатом на пост Президента України, права бути обраною Президентом України.

Рішення Центральної виборчої комісії про скасування реєстрації кандидата на пост Президента України оприлюднюється на офіційному вебсайті Центральної виборчої комісії (ст. 105 Кодексу).

Законом України від 23 грудня 1997 року «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» зі змінами та доповненнями станом на 03.12.2020 визначено, що Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим та іншими законами України.

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи

обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях.

Уповноважений має печатку із зображенням малого Державного Герба України та своїм найменуванням. Місцезнаходженням Уповноваженого є столиця України – місто Київ (ст. 4 Закону).

Чинним законодавством не врегульовано момент початку дії гарантії недоторканості Уповноваженого Верховної Ради з прав людини як елементу його конституційно-правового статусу. Враховуючи, що він має такий же обсяг складових, як і гарантії недоторканості народних депутатів України, логічно вважати, що їх дія починається не з моменту набуття повноважень, а з моменту призначення на посаду, тобто ухвалення Верховною Радою України відповідної постанови.

Згідно з п. 17 ч. 1 ст. 85 Конституції України призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини належить до повноважень Верховної Ради України.

Відповідно до ч. 6 ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений призначається строком на п'ять років, який починається з дня складення ним присяги на пленарному засіданні Верховної Ради України.

У ч. 2 ст. 7 цього закону зазначено, що повноваження Уповноваженого починаються з моменту складення присяги. Частиною третьою статті четвертою вказаного закону передбачено, що Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Отже, вказане положення закону необхідно враховувати при визначенні того, чи припинено повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Випадки припинення його повноважень вказані у статті дев'ятій Закону, ними є: 1) відмова його від подальшого виконання обов'язків шляхом подання заяви про складення своїх повноважень; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього; 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання особи, яка обіймає посаду Уповноваженого, безвісно відсутньою або про оголошення її померлою; 4) складення присяги новообраним Уповноваженим; 5) смерті особи, яка обіймає посаду Уповноваженого; 6) набрання законної сили рішенням суду про визнання активів Уповноваженого або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України

випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Верховна Рада України приймає рішення про звільнення з посади Уповноваженого до закінчення строку, на який його було обрано, у разі: 1) порушення присяги; 2) порушення вимог щодо несумісності діяльності; 3) припинення громадянства України; 4) неспроможності протягом більше чотирьох місяців підряд виконувати обов'язки через незадовільний стан здоров'я чи втрату працездатності.

Відповідно до вказаного Закону припинення повноважень та звільнення з посади Уповноваженого оформляються відповідною постановою Верховної Ради України.

Висновок щодо наявності підстави для звільнення з посади Уповноваженого повинна дати тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України.

Верховна Рада України за наявності зазначених у цій статті підстав розглядає питання і приймає відповідну постанову про звільнення з посади Уповноваженого за поданням Голови Верховної Ради України або не менш як однієї четвертої народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Уповноважений вважається звільненим з посади, якщо за це проголосувала більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Припинення повноважень та звільнення з посади Уповноваженого оформляються відповідною постановою Верховної Ради України (ст. 9 Закону).

Таким чином, з дня прийняття такої постанови Верховною Радою України вказана особа втрачає статус Уповноваженого, а тому підпадає під дію загального порядку кримінального провадження.

Як вже раніше зазначалося, Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не зобов'язаний давати пояснення по суті справ, які закінчені або перебувають у його провадженні.

Він не може без згоди Верховної Ради України бути притягнутий до кримінальної відповідальності, бути затриманим, заарештованим, підданим обшуку, а також особистому огляду. Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснено Уповноваженому лише Генеральним прокурором. За порушення законодавства щодо гарантій діяльності Уповноваженого, винні особи притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством (ст. 20 Закону).

Частиною четвертою статті 18 *Закону України «Про комітети*

Верхової Ради України» України від 4 квітня 1995 року зі змінами і доповненнями станом на 26.01.2021 зазначено, що Комітет, до предмета відання якого віднесено питання організації роботи Верховної Ради України, здійснює підготовку на розгляд Верховної Ради України питання щодо надання нею згоди на притягнення до кримінальної відповідальності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини чи на затримання, арешт, обшук та особистий огляд.

Водночас у Постанові Верховної Ради України № 19-ІХ від 29 серпня 2019 року «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання», що визначає кількість та напрямки діяльності Комітетів, у діяльності Комітету з питань правової політики і правосуддя та Комітету з питань Регламенту депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України, як і у діяльності інших (всього 23 комітети) не зазначено, який саме Комітет повинен здійснювати підготовку на розгляд Верховної Ради України питання щодо надання нею згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Така невизначеність вимагає відповідного доопрацювання положень зазначених нормативних актів.

Законом України «Про Рахункову палату» від 2 липня 2015 року зі змінами і доповненнями станом на 30.06.2021 зазначено, що незалежність Рахункової палати забезпечується: 1) встановленим Конституцією України і цим Законом порядком призначення на посади та звільнення з посад членів Рахункової палати; 2) визначеними цим Законом та іншими законами України гарантіями діяльності Рахункової палати; 3) особливим порядком організаційного забезпечення діяльності Рахункової палати, встановленим законом.

Рахункова палата під час здійснення своїх повноважень є незалежною від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Незаконне втручання у здійснення Рахунковою палатою наданих законом повноважень забороняється і тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій та громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб у діяльність Рахункової палати забороняється (ч. 3-5 ст. 3 Закону).

Рахункова палата складається з тринадцяти членів Рахункової палати. Членами Рахункової палати є Голова Рахункової палати, його

заступник та інші члени Рахункової палати (ст. 17 Закону).

Посадові особи апарату Рахункової палати, включаючи Секретаря Рахункової палати, є державними службовцями. Гарантії діяльності посадових осіб апарату Рахункової палати визначаються Законом України «Про державну службу».

Члени Рахункової палати призначаються на посади та звільняються з посад Верховною Радою України відповідно до вимог цього Закону та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Призначення членів Рахункової палати на посади здійснюється на підставі конкурсу.

Голова Рахункової палати призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Голови Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України вносить на розгляд Верховної Ради України подання про призначення на посаду Голови Рахункової палати одного із членів Рахункової палати.

Заступник Голови Рахункової палати обирається на засіданні Рахункової палати шляхом відкритого голосування за поданням Голови Рахункової палати зі складу членів Рахункової палати.

Строк повноважень членів Рахункової палати становить шість років. Одна і та сама особа не може обіймати таку посаду понад два строки (ст. 20 Закону).

Не пізніше як за шість місяців до закінчення строку повноважень члена Рахункової палати або протягом 14 днів з дня дострокового припинення ним повноважень оголошується конкурс на зайняття посади члена Рахункової палати відповідно до вимог цього Закону та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Строк повноважень Голови Рахункової палати та його заступника становить шість років. Голова, інший член Рахункової палати до закінчення строку його повноважень звільняється з посади Верховною Радою України у разі: 1) подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням; 2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою; 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я протягом чотирьох місяців підряд; 3¹) досягнення шістдесяти п'яти років; 4) припинення громадянства України, наявності (набуття) громадянства іншої держави або виїзду на постійне місце проживання за межі України; 5) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначеними Законом України «Про запобігання корупції», що встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили; 6) набрання законної сили рішенням суду

про притягнення його до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»; 7) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього; 8) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Повноваження Голови, іншого члена Рахункової палати припиняються у разі набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання безвісно відсутнім чи оголошення померлим, а також у разі його смерті.

Голова, інший член Рахункової палати, строк повноважень якого закінчився, здійснює свої повноваження до його звільнення з посади Верховною Радою України.

У п. 16 ч.1 ст. 85 Конституції України також передбачено, що призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати належить до повноважень Верховної Ради України.

Варто зауважити, що раніше обсяг гарантів вказаних осіб був значно ширшим, оскільки передбачалася заборона затримання, притягнення до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради України.

Водночас особливого порядку (як під час оголошення підозри) щодо вирішення питання про затримання чи арешт Голови та інших членів Рахункової палати законом не передбачено, а тому, відповідно до положень ч.1 ст. 10 КПК України, яка визначає (засади рівності перед законом і судом), не може бути привілеїв у процесуальних правах за ознаками роду занять.

Зі сказаного випливає, що за наявності до того передбачених законом підстав, затримання чи арешт Голови та інших членів Рахункової палати здійснюється на загальних підставах, визначених КПК України.

Частина 1 статті 141 Конституції України наголошує, що до складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень сільської, селищної,

міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

На сьогодні правовий статус депутатів місцевих рад визначається **Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 року зі змінами і доповненнями станом на 30.03.2021.**

Відповідно до ст. 2 цього Закону, депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі – депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і закону про місцеві вибори обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України.

Частиною 2 статті 4 цього ж Закону повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

Відповідно до статті 5 Закону повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі: його відкликання за народною ініціативою у встановленому цим Законом порядку; припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України; обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень; обрання його депутатом іншої місцевої ради; визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, та застосовано покарання або накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необігрунтованими та їх стягнення в дохід держави; його смерті.

Повноваження депутата місцевої ради можуть припинятися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку: з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень; з несплатою аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Статтею 31 вказаного Закону регламентуються і особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої радою. Так, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради може бути здійснено відповідно Генеральним прокурором, заступником Генерального прокурора, керівником відповідної обласної прокуратури.

Прокурор, який здійснив повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня повідомлення про підозру.

Суд, який обрав запобіжний захід стосовно депутата місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня застосування запобіжного заходу.

Щодо статусу депутатів Автономної республіки Крим, то їх статус регламентується *Законом України 22 грудня 2006 року «Про статус депутата Верховної Ради Автономної республіки Крим» зі змінами і доповненнями станом на 05.02.2021*, системний аналіз якого дає змогу вважати цей статус фактично прирівняним до статусу депутата місцевої ради, зокрема, у частині гарантій діяльності. Так, статтею 25 цього Закону передбачено аналогічний порядок повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату Верховної Ради Автономної республіки Крим.

Особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення стосується і сільського, селищного, міського голови, хоча вони і не зазначені в переліку осіб, визначених ст. 480 КПК України, але у ст. 481 КПК України вони вказані як особи, яким в особливому порядку здійснюється повідомлення про підозру.

Згідно із ч. 2 ст. 141 Конституції України територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

У частині 1 статті 42 **Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року** зі змінами та доповненнями станом на 16.07.2021 передбачено, що повноваження сільського, селищного, міського голови починаються з моменту оголошення відповідною сільською, селищною, міською виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання. Повноваження сільського, селищного, міського голови закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на наступних чергових місцевих виборах, або, якщо рада не обрана, з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних місцевих виборах, крім випадків дострокового припинення його повноважень відповідно до частин першої та другої статті 79 цього Закону.

У статті 12 цього Закону визначено, що сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях. Він не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом. Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації».

Відповідно до положень Конституції України саме територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права

обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. А строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років. (ч. 2 ст. 141 Конституції).

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року зі змінами та доповненнями станом на 17.06.2020 визначено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Згідно ст. 11 Закону особа, стосовно якої Радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня прийняття цього рішення складає перед Радою адвокатів регіону присягу адвоката України.

Відповідно до ст. 12 цього Закону особі, яка склала присягу адвоката України, Радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.

Таким чином, враховуючи зазначене, саме після прийняття присяги, отримання свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката така особа набуває статусу адвоката. А значить, і гарантії діяльності адвоката. Такими, згідно зі ст. 23 цього ж Закону є: 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; 2) забороняється вимагати від адвоката, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; 3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста

Севастополя; 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; 12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону; 13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом.

У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2-4 частини першої цієї статті.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник Ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це Раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

З метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику Ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Статтею 31 цього ж Закону визначено, що свій статус адвокат втрачає у зв'язку з припиненням права на заняття адвокатською діяльністю у наступних випадках: 1) подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення злочину,

крім випадку, передбаченого пунктом 6 частини першої статті 32 цього Закону; 3) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; 4) визнання адвоката за рішенням суду недієздатним або обмежено дієздатним.

Між тим, право на заняття адвокатською діяльністю зупиняється: 1) з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, – з дня подання Раді адвокатів регіону за адресою робочого місця адвоката відповідної заяви адвоката; 2) з підстав, передбачених пунктами 2 і 4 частини першої цієї статті, – з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду; 3) з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої цієї статті, – з дня прийняття кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного рішення.

Копія рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, передбаченого пунктом 3 цієї частини, у триденний строк з дня його прийняття надсилається адвокату та відповідній раді адвокатів регіону.

Відповідно до п. 3 ст. 131¹ Конституції України прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Згідно ст. 11 Закону особа, стосовно якої Радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня прийняття цього рішення складає перед Радою адвокатів регіону присягу адвоката України. Відповідно до ст. 12 цього Закону особі, яка склала присягу адвоката України, Радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.

Таким чином, враховуючи зазначене, саме після прийняття присяги, отримання свідоцтва на право заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката така особа набуває статусу адвоката. А значить, і гарантії діяльності адвоката. Такими, згідно зі ст. 23 цього ж Закону є: 1) заборона будь-якого втручання та перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; 2) забороняється вимагати від

адвоката, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; 3) заборона проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; 12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну Раду адвокатів регіону; 13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом.

У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2-4 частини першої цієї статті.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник Ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це Раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

З метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Необхідно зазначити, що нормами цього ж Закону визначено, як випадки, коли статус адвоката зупиняється, так і випадки, коли статус адвоката припиняється шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Так, статус адвоката зупиняється у випадках: 1) подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката, якого визнано винним у вчиненні нетяжкого злочину та призначено покарання без позбавлення волі; накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; визнання адвоката за рішенням суду недієздатним або обмежено дієздатним (ст. 31 Закону).

Підставами ж припинення права на заняття адвоката адвокатською діяльністю шляхом анулювання його свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю визначено: 1) подання адвокатом заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 2) визнання адвоката безвісно відсутнім або оголошення його померлим; 3) смерті адвоката; 4) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю; 5) встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі.

Копія рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, передбаченого пунктом 3 цієї частини, у триденний строк з дня його прийняття надсилається адвокату та відповідній раді адвокатів регіону. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду. Оскарження такого рішення не зупиняє його дії.

Відповідно до п. 3 ст. 131¹ Конституції України прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та

звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом.

Так, ст. 42 **Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року зі змінами та доповненнями станом на 15.06.2021** Генеральний прокурор України звільняється з адміністративної посади Президентом України за згодою Верховної Ради України:

1) у зв'язку з поданням заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням;

2) на підставі подання відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, або Вищої ради правосуддя;

3) у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

2. Повноваження Генерального прокурора на адміністративній посаді припиняються в разі:

1) висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади;

2) закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора.

3. Звільнення Генерального прокурора з адміністративної посади або припинення повноважень Генерального прокурора на адміністративній посаді не припиняє його повноважень прокурора.

Що стосується заступника Генерального прокурора України, то призначення його на адміністративну посаду здійснюється Генеральним прокурором за рекомендацією Ради прокурорів України у встановленому цим Законом порядку. А призначення на посаду заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюється у встановленому цим Законом порядку Генеральним прокурором, строком на п'ять років. (ч. 4 ст. 39 Закону).

Звільнення з адміністративної посади заступника Генерального прокурора України здійснюється Генеральним прокурором України за

рекомендацією Ради прокурорів України з таких підстав: 1) подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням; 2) переведення на посаду до іншого органу прокуратури (крім адміністративної посади, передбаченої п. п. 1-3 ч. 3 ст. 39 цього Закону); 3) неналежне виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади (п. 4 ч. 1. ст. 39 Закону).

Звільнення з адміністративної посади заступника Генерального прокурора України – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, здійснюється Генеральним прокурором України з таких підстав:

1) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; 2) порушення ним вимог щодо несумісності, передбачених статтею 18 цього Закону; 3) набрання законної сили судовим рішенням про притягнення прокурора до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією; 3¹) набрання законної сили рішенням суду про визнання активів прокурора або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших, передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України, випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави; 4) неможливості переведення на іншу посаду у зв'язку з прямим підпорядкуванням близькій особі; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього; 6) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави; 7) подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням; 8) неможливості подальшого перебування на тимчасово вакантній посаді; 9) ліквідації чи реорганізації органу прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду, або в разі скорочення кількості прокурорів органу прокуратури (ст. 51 Закону).

Отже, визначаючи, чи має особа статус Генерального прокурора України, заступника Генерального прокурора України, керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, необхідно враховувати редакцію вказаних у законі вимог щодо їх призначення та звільнення.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року зі змінами та доповненнями станом на 19.10.2021, керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному цим Законом.

Кабінет Міністрів України виключно за наявності підстав, визначених частиною четвертою цієї статті, приймає рішення про

звільнення Директора Національного бюро з посади, якщо за нього проголосувало не менш як дві третини посадового складу Кабінету Міністрів України, визначеного відповідно до статті 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Директор Національного бюро призначається строком на сім років. Одна і та ж особа не може обіймати цю посаду два строки підряд (ч. 3 ст. 6 Закону).

Повноваження Директора Національного антикорупційного бюро припиняються у зв'язку із закінченням строку його повноважень або смертю.

Директор Національного антикорупційного бюро звільняється з посади в разі: 1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням; 2) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою; 3) досягнення шістдесяти п'яти років; 4) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що створюється за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 5) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання його безвісно відсутнім чи оголошення його померлим; 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно нього; 7) припинення його громадянства України або виїзду на постійне місце проживання за межі України; 8) невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», встановленим рішенням суду, що набрало законної сили; 9) невчасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 10) набуття громадянства іншої держави; 11) наявності висновку Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного бюро, передбаченої статтею 26 цього Закону, про неефективність діяльності Національного бюро та неналежне виконання обов'язків його Директором; 12) наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 13) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Директора Національного бюро не може бути звільнено, а акт Кабінету Міністрів України про його призначення не може бути скасовано, крім підстав, зазначених у цій частині.

Директор Національного бюро може бути відсторонений від посади лише з підстав та у порядку, встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 5 ст. 6 Закону).

До працівників Національного бюро належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро.

Негласними штатними працівниками Національного бюро можуть бути детективи, старші детективи та працівники інших підрозділів Національного бюро.

Особами начальницького складу є працівники підрозділів швидкого реагування, захисту учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників відповідно до цього Закону, оперативно-технічних підрозділів та підрозділів детективів Національного бюро.

Оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, а також оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю.

Водночас Законом також визначено випадки, коли особа не може бути призначена на посаду в Національне антикорупційне бюро. Якщо вона: 1) за рішенням суду визнана недієздатною або її дієздатність обмежена; 2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, або притягалася судом до відповідальності за вчинення умисного кримінального правопорушення; 3) відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади; 4) має громадянство іншої держави; 5) у разі призначення буде прямо підпорядкована особі, яка є її

близькою особою відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»; 6) не пройшла спеціальну перевірку; 7) не пройшла перевірку і стосовно неї встановлено заборону відповідно до Закону України «Про очищення влади»; 8) не подала передбачену Законом України «Про запобігання корупції» декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо внаслідок перевірки цієї декларації підрозділом внутрішнього контролю Національного бюро виявлено відображення в декларації недостовірних відомостей щодо майна (активів), доходів, видатків та фінансових зобов'язань, розмір (вартість) яких перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня календарного року; 9) не подала заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, або в неї виявлено таку заборгованість(ст. 13 Закону).

Отже, визначаючи, чи має особа статус Директора Національного антикорупційного бюро, працівника Національного антикорупційного бюро також необхідно враховувати редакцію вказаних у законі вимог щодо їх призначення та звільнення.

Законом України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» зі змінами та доповненнями станом на 19.10.2021 визначено у його другому розділі правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції.

Національне агентство, у межах, визначених цим та іншими законами, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України. Національне агентство утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України, цього та інших законів України (ч. 1-3 ст. 4 Закону).

Питання діяльності Національного агентства у Кабінеті Міністрів України представляє Голова Національного агентства. Останній обирається агентством строком на два роки з числа його членів. Одна й та сама особа не може обіймати цю посаду два строки підряд.

Голова Національного агентства серед інших повноважень також призначає на посади та звільняє з посад працівників Національного агентства (п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону).

Відповідно до положення щодо гарантій незалежності Національного агентства з питань запобігання корупції законодавець регламенту, що у випадку повідомлення про підозру у вчиненні

кримінального правопорушення Голові, заступнику Голови Національного агентства, таке повідомлення може бути здійснено лише Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. А з клопотанням про відсторонення від посади Голови або заступника Голови Національного агентства, який підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, має право звернутися у встановленому законом порядку Генеральний прокурор, його заступник або керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ч. 5 ст. 9 Закону).

Повноваження Голови Національного агентства припиняються в разі: Повноваження Голови Національного агентства припиняються Кабінетом Міністрів України достроково у разі: 1) призначення чи обрання на іншу посаду за його згодою; 2) досягнення шістдесяти п'яти років; 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я відповідно до висновку медичної комісії, що утворюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним або обмеження його цивільної дієздатності, визнання безвісно відсутнім чи оголошення померлим; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього; 6) припинення ним громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України; 7) подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням, відставки; 8) його смерті; 9) наявності висновку комісії з проведення незалежної оцінки ефективності діяльності Національного агентства про неефективність такої діяльності; 10) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших, передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України, випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Повноваження Голови Національного агентства припиняються у зв'язку із закінченням строку його повноважень.

Припинення повноважень Голови Національного агентства з будь-яких інших підстав забороняється (ч. 4, 5 ст. 5 Закону).

Необхідно також зазначити, що Уповноваженими особами Національного агентства з питань запобігання корупції є не лише Голова, заступник Голови Національного агентства, а також інші посадові особи, уповноважені Головою Національного агентства (ч. 1 ст. 13 Закону).

Уповноважені особи Національного агентства мають право:

- 1) безперешкодно входити до приміщень державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права та юридичних осіб, зазначених у частині другій статті 62 цього Закону, за службовим посвідченням та мати доступ до документів та інших матеріалів, необхідних для проведення перевірки; вимагати необхідні документи та іншу інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, у зв'язку з реалізацією своїх повноважень; отримувати в межах своєї компетенції письмові пояснення від посадових осіб та службових осіб державних органів, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань; відповідно до розподілу обов'язків складати протоколи про адміністративні правопорушення у справах, що належать до компетенції Національного агентства; представляти Національне агентство в судах у порядку, встановленому законом; проводити перевірки з питань, які цим Законом віднесено до повноважень Національного агентства. Розподіл обов'язків з проведення перевірок між уповноваженими особами Національного агентства здійснюється автоматизовано відповідно до порядку, визначеного Головою Національного агентства (ч. 1 ст. 13 Закону).

Отже, особливий порядок повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення визначений цим Законом та п. 2 ч. 1 ст. 481 КПК України розповсюджується лише щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, та його заступника.

Втім, залишається неврегульованим питання, чи розповсюджується особливий порядок на уповноважених Національним агентством посадових осіб, які за Законом (ст. 13) також відносяться до уповноважених осіб Національного агентства з питань запобігання корупції, законодавець чіткої відповіді не дає.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Які категорії осіб під час кримінального провадження забезпечуються додатковими гарантіями?
2. У чому полягає особливий порядок притягнення судді до кримінальної відповідальності?
3. У чому особливості затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді Конституційного Суду?
4. У чому особливості обрання запобіжного заходу стосовно судді суду загальної юрисдикції?
5. Назвіть всі категорії учасників кримінального провадження, до яких застосовуються особливі порядки кримінального провадження.

Додаткові завдання:

1. У чому полягає особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності кандидата на пост Президента України?
2. У чому полягає особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини ?
3. У чому полягає особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності Голови Рахункової палати, його заступника та інших членів Рахункової палати?
4. У чому полягає особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності депутата сільської, селищної, міської, районної, обласної ради?
5. У чому особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності адвоката?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Подання Генерального прокурора до Вищої ради правосуддя про затримання, утримання під вартою чи арешт судді суду загальної юрисдикції розглядається:

- а) Вищою радою правосуддя не пізніше семи днів з дня отримання подання;
- б) Вищою кваліфікаційною комісією суддів не пізніше п'яти днів з дня отримання подання;
- в) Вищою радою правосуддя не пізніше трьох днів з дня отримання подання;

г) Вищою радою правосуддя не пізніше п'яти днів з дня отримання подання;

д) Вищою радою правосуддя чи Вищою кваліфікаційною комісією судді не пізніше п'яти днів з дня отримання подання.

2. Подання Генерального прокурора про затримання, утримання під вартою чи арешт судді Конституційного суду розглядається:

а) Вищою радою правосуддя;

б) Вищою кваліфікаційною комісією суддів;

в) Вищою радою правосуддя не пізніше трьох днів з дня отримання подання;

г) Вищою Дисциплінарною комісією суддів;

д) на загальних зборах суддями Конституційного суду.

3. Розгляд подання про надання згоди на затримання судді Вищого антикорупційного суду, утримання його під вартою чи арештом здійснюється з обов'язковою участю:

а) судді або його представника;

б) представника Вищої ради правосуддя;

в) судді та представника Вищої ради правосуддя або представника судді;

г) засобів масової інформації;

д) засобів масової інформації та представника Вищої ради правосуддя.

4. Рішення про надання згоди на затримання судді суду загальної юрисдикції, утримання його під вартою чи арештом вручається:

а) негайно судді, стосовно якого ухвалене рішення;

б) негайно Генеральному прокурору;

в) негайно, але не пізніше 24 годин з моменту винесення Генеральному прокурору, заступнику Генерального прокурора;

г) негайно уповноваженому прокурору;

д) негайно Генеральному прокурору, його заступнику або уповноваженому прокурору.

5. Рішення про надання згоди на затримання судді Вищого антикорупційного суду, утримання його під вартою чи арештом вручається:

а) Генеральному прокурору чи виконувачу обов'язків Генерального прокурора;

б) негайно судді, стосовно якого ухвалене рішення;

в) негайно уповноваженому прокурору;

г) негайно Генеральному прокурору, його заступнику;

д) негайно Генеральному прокурору, його заступнику або

уповноваженому прокурору.

6. Повноваження Генерального прокурора на адміністративній посаді припиняються в разі:

а) 1. Висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади.
2. Закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора;

б) висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади;

в) закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора;

г) 1. Висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади.
2. Закінчення строку перебування на адміністративній посаді Генерального прокурора.
3. Хвороба Генерального прокурора;

д) Висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору, що має наслідком його відставку з цієї адміністративної посади.
2. Закінчення строку перебування на посаді Генерального прокурора.
3. Хвороба Генерального прокурора, що підтверджується медичним актом.

7. Звільнення з адміністративної посади заступника Генерального прокурора України – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, здійснюється:

а) Генеральним прокурором України чи його першим заступником;

б) Генеральним прокурором України;

в) Генеральним прокурором України чи виконуючим обов'язки Генерального прокурора;

г) Генеральним прокурором України чи заступником Генерального прокурора;

д) Генеральною колегією Вищої ради Генеральної прокуратури.

8. Звільнення Директора Національного антикорупційного бюро з посади відбувається за рішенням:

а) Ради Національної безпеки і оборони України, якщо про таке рішення проголосувало не менш як дві третини посадового складу РНБО;

б) Кабінету Міністрів України в порядку, визначеному Законом, якщо про таке рішення проголосувало не менш як дві третини посадового складу Кабінету Міністрів України;

в) Наказом Президента України за поданням Прем'єр-міністра України;

г) Кабінету Міністрів України в порядку, визначеному Законом, якщо про таке рішення проголосувало не менш як 50% посадового складу Кабінету Міністрів України;

д) Ради Національної безпеки і оборони України, якщо про таке рішення проголосувало не менш 50% посадового складу РНБО.

9. Національне агентство з питань запобігання корупції утворюється:

- а) Рішенням Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України;
- б) Рішенням Верховної Ради України відповідно до Конституції України;
- в) Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України;
- г) Рішенням Прем'єр-міністра України відповідно до Конституції України;
- д) Рішенням Голови Верховної Ради України відповідно до Конституції України;

10. Особливий порядок повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення розповсюджується:

- а) лише щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- б) заступника Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- в) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції та заступника Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- г) щодо Голови чи виконуючого обов'язки голови Національного агентства з питань запобігання корупції;
- д) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника та інших членів Національного агентства з питань запобігання корупції.

3.4. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх

3.4.1. Загальні положення з питань досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх

Основні умови здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх зазначено у ч. 2 ст. 484 КПК України, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані:

– здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям;

– роз'яснювати неповнолітньому суть процесуальних дій, рішень та їх значення;

– вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень;

– вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Кримінальне процесуальне значення терміну «неповнолітній». Відповідно до п.п. 11 та 12 ч. 1 ст. 3 КПК України неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Особа вважається такою, що досягла певного віку, з 00 годин дня, наступного за її днем народження. Окремо необхідно зазначити, що цивільним законодавством передбачені випадки, коли неповнолітня особа набуває повної цивільної дієздатності. Однак набуття повної кримінальної процесуальної дієздатності здійснюється виключно після досягнення 18-річного віку і не залежить від ступеня цивільної дієздатності (за винятком психічних захворювань).

Джерела правових норм стосовно порядку провадження щодо неповнолітніх. Окрім загальних норм, що містяться в Конституції України та передбачених главою 38 КПК України правил провадження щодо неповнолітніх, корисно буде ознайомитися з такими джерелами:

– Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року;
– Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 року («Пекінські правила»);

– Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року;

– Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13;

– Постанова пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 № 5;

– Постанова пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 № 2.

– нака Офісу Генерального прокурора «Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству» № 509 від 04.11. 2020 та інші.

Сфера застосування правил провадження щодо неповнолітніх. Правила провадження щодо неповнолітніх встановлені в главі 38 КПК України. При цьому закон встановлює окремі правила для провадження щодо таких категорій неповнолітніх:

– які досягли 11-тирічного віку але не досягли віку кримінальної відповідальності (не несуть кримінальну відповідальність, але до них застосовуються примусові заходи виховного характеру);

– які досягли віку кримінальної відповідальності, але не досягли 18-тирічного віку (несуть кримінальну відповідальність, а в окремих випадках до них можуть застосовуватися примусові заходи виховного характеру).

Окремо необхідно зазначити, що правила провадження щодо неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення 11-річного віку в главі 38 КПК України не врегульовані. Такі провадження закриваються у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, а до неповнолітнього не застосовуються примусові заходи.

Передбачені главою 38 КПК України правила провадження щодо неповнолітніх мають застосовуватися і в тому разі, коли:

– кримінальне правопорушення вчинено особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, однак досягла такого віку на момент здійснення провадження;

– особа підозрюється у вчиненні декількох кримінальних правопорушень, частину з яких нею вчинено до, а решту – після досягнення 18 років;

– неповнолітній вчинив кримінальне правопорушення у співучасті з дорослим.

Спеціальні вимоги до суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження. Якщо кримінальне провадження здійснюється щодо неповнолітнього, або якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, з яких хоча б одна є неповнолітньою, його має вести слідчий, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України).

При цьому наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у дізнавача, слідчого або судді не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією неповнолітніх.

Жодних спеціальних та додаткових вимог до прокурорів та слідчих суддів, які беруть участь у провадженні щодо неповнолітнього, законом не передбачено.

Особи, які беруть участь у кримінальному провадженні. До провадження щодо неповнолітніх залучається його законний представник. Законними представниками неповнолітнього підозрюваного, відповідно до ч. 2 ст. 44 КПК України, можуть бути: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальниками, інші близькі родичі чи члени сім'ї. При цьому як законних представників не обов'язково залучати обох батьків.

Законні представники, відповідно до ч. 1 ст. 44 КПК України залучаються до процесуальних дій, в проведенні яких бере участь неповнолітній. При цьому закон не передбачає винятків з правила обов'язковості участі законного представника під час досудового розслідування. Навіть у разі усунення законного представника (якщо його інтереси суперечать інтересам неповнолітнього), він має бути замінений на іншого.

Відповідно до ч. 3 ст. 44 КПК України рішення про залучення законного представника неповнолітнього підозрюваного оформлюється постановою. Її мають право винести як слідчий, дізнавач, так і прокурор.

Копія постанови про залучення законного представника має бути вручена законному представнику. Підтвердженням вручення може слугувати:

– у разі особистого вручення – відмітка про отримання на тому примірнику постанови, що залишився в матеріалах провадження;

– у разі вручення представником поштового зв'язку – корінець, що повертається після вручення рекомендованого листа.

У законі не встановлюються обставини, які виключають участь конкретного законного представника. Відтак йому не може бути заявлений відвід. Водночас, якщо неповнолітній вчинив кримінальне правопорушення у співучасті з батьками (одним із батьків), то залучати батьків-співучасників як законних представників не потрібно.

Важливо, що відповідно до ч. 3 ст. 488 КПК України у тому разі, якщо участь законного представника у судовому засіданні може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, суд за його клопотанням, прокурора чи за власною ініціативою своєю ухвалою має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих процесуальних чи судових дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника (ч. 3 ст. 488 КПК). Вбачається, що зазначене правило може бути в порядку аналогії застосовуватися не тільки на судових стадіях, але й під час досудового розслідування.

Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, до участі в його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь не тільки законного представника, але й педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ч. 1 ст. 491 КПК України).

У законі відсутнє точне визначення, кого саме необхідно розуміти під педагогом чи психологом. Тому цілком доречним буде залучення осіб з відповідною (психологічною або педагогічною освітою). Найбільш розповсюдженим є залучення класних керівників неповнолітніх підозрюваних. Однак, якщо залучення класного керівника неможливе через віддаленість або у неповнолітнього підозрюваного склалися з ним явно неприязні стосунки, через які він «замикається» на допитах, то необхідно залучати інших педагогів.

Для спрощення та прискорення процедури залучення педагога рекомендовано заздалегідь налагодити ділові стосунки з адміністрацією декількох шкіл, що розташовані біля приміщення органу розслідування.

Педагог, психолог або лікар, якщо вони залучаються для допиту неповнолітнього підозрюваного, у кримінальному процесі набувають статусу «спеціаліста», який регламентовано ст. ст. 71 та 72 КПК України.

Законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, дізнавач, прокурор має право відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно

бути занесене до протоколу (ч. 2 ст. 491 КПК України).

У кримінальному провадженні щодо неповнолітнього є обов'язковою участь захисника (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України). Обов'язок забезпечити участь захисника виникає не тільки з моменту встановлення факту неповноліття, але й з моменту виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою. При цьому здійснення захисту неповнолітнього і дорослого співучасників кримінального правопорушення одним і тим же захисником є неприпустимим.

Виділення в окреме провадження. Якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення кримінального провадження щодо неповнолітнього в окреме провадження (тільки під час досудового розслідування). Рішення про виділення кримінального провадження оформлюється постановою, яку виносить прокурор.

Арешт майна неповнолітнього підозрюваного. Відповідно до ст. 1179 Цивільного кодексу України особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах. Звідси випливає, що накладення арешту на майно неповнолітнього підозрюваного законом дозволено.

Якщо у неповнолітньої особи відсутнє майно в кількості, яка достатня для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини.

Водночас необхідно мати на увазі, що арешт майна неповнолітньої особи може здійснюватися виключно з метою забезпечення відшкодування завданих збитків. Що ж до випадків забезпечення конфіскації майна, то ст. 98 Кримінального кодексу України забороняє застосовувати до неповнолітніх цей вид додаткового покарання. Відтак і накладення арешту з метою конфіскації майна неповнолітньої особи заборонено.

3.4.2. Процесуальні особливості застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх

Процесуальні особливості затримання

При прийнятті рішення про ініціювання процедури щодо затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину як без ухвали (ст. 208 КПК України), так і за ухвалою слідчого судді (ст. 190 КПК України) слідчий повинен враховувати, що за цими статтями КПК України можна затримати лише особу – суб'єкта злочину. Особа, що не досягла віку настання кримінальної відповідальності відповідно до ст. 22 КК України не набуває статусу підозрюваного, а отже, не може бути затримана на підставі ст. ст. 190, 208, 582 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 492 КПК України до неповнолітнього може бути обрано один із запобіжних заходів, які передбачені нормами КПК України. Однак застосовуватися запобіжний захід до неповнолітнього повинен з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять.

Особливий порядок затримання та тримання під вартою неповнолітнього, який досяг віку кримінальної відповідальності проявляється у ч. 2 ст. 492 КПК України. Відповідно до цієї норми зазначені запобіжні заходи можуть бути застосовані лише у разі, якщо неповнолітній підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК.

Спеціальні запобіжні заходи

У КПК України передбачено спеціальний запобіжний захід, який застосовується лише щодо неповнолітніх: передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд (ст. 493 КПК України). Відповідно до цієї статті, до неповнолітніх може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи. Відповідно розділу 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» спеціальними установами для дітей є: 1) приймальники-розподільники для дітей, 2) загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, 3) центри медико- соціальної реабілітації дітей, 4) спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України, 5) притулки для дітей служб у справах дітей, 6) центри

соціально-психологічної реабілітації дітей, 7) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Пленум Верховного Суду України у постанові № 5 від 16 квітня 2004 року «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх», роз'яснив, що при обранні запобіжних заходів враховуються стан здоров'я неповнолітнього, його сімейний і матеріальний стан, стосунки з батьками, дієвість існуючого контролю за його поведінкою, вид діяльності, місце проживання, дані про попередні судимості, соціальні зв'язки, схильності, спосіб життя, поведінка під час провадження, наявність факторів, обставин, які дозволяють прогнозувати його поведінку тощо.

Задля належного вирішення питання щодо застосування цього запобіжного заходу, слідчі повинні отримувати від працівників інших служб, зокрема, співробітників ювенальної превенції, інформацію стосовно поведінки неповнолітньої особи, його суспільних зв'язків, намірів, стосунків у сім'ї або з керівництвом дитячої установи. Відповідно до ч. 3 ст. 493 КПК України передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

При відібранні зобов'язання про взяття під нагляд батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи попереджаються про характер підозри чи обвинувачення неповнолітнього і про їхню відповідальність у разі порушення взятого на себе зобов'язання. При порушенні цього зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається грошове стягнення від двох до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників, або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу або за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу.

Нормами КПК України передбачено й інші заходи кримінального процесуального примусу. Це стосується неповнолітніх, що досягли 11-річного віку, але не досягли віку кримінальної відповідальності. Якщо неповнолітнім вчинено суспільно-небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, до неповнолітнього може бути застосовано поміщення у приймальник-

розподільник. Відповідно до ч.4 ст.499 КПК України неповнолітній поміщується у приймальник-розподільник для дітей строком до тридцяти днів. Це питання більш детально буде розглянуто пізніше.

3.4.3. Процесуальні особливості доказування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх

Відповідно до ст. 40 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікованої постановою ВР України від 27 лютого 1991 р. №789-ХІІ, держава визнає право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, обвинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, держава, зокрема, забезпечує, щоб:

– жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була обвинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

– кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи обвинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії: презумпцію невинуватості, поки її вина не буде доведена згідно із законом; негайне і безпосереднє інформування її про обвинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту; невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом під час справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів; свобода від примусу щодо наданих свідчень чи визнання вини; вивчення свідчень свідків обвинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

– якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і

безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь – яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

– безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

– повна повага до її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

Згідно з п. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їхній вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

Предметом доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх можна назвати систему обставин, що підлягають встановленню з урахуванням особливостей соціально-психологічних якостей цієї категорії підозрюваних, обвинувачених (підсудних), необхідних для правильного вирішення кримінального провадження і виконання завдань кримінального судочинства. Ці особливості обумовлені специфікою фізичних і соціально-психологічних якостей людини в підлітковому віці і чинниками, що визначають віковий розвиток особистості. З урахуванням цих обставин предмет доказування уточнюється та деталізується стосовно конкретного складу злочину.

У науковій літературі щодо вивчення особистості неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) виділяють чотири напрями: кримінально – правовий, кримінально-процесуальний, криміналістичний (головним чином, тактичний), і кримінологічний. Кримінально-правовий напрямок вивчення даних, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого проводиться для вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності; для правильної кваліфікації дій особи; для правильного застосування заходів кримінальної покарання. Кримінально- процесуальний напрямок вивчення особистості підлітка необхідний для здійснення обґрунтованих процесуальних дій (проведення слідчих (розшукових) дій, обрання заходів процесуального примусу тощо).

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх враховує вікові, інтелектуальні, психологічні й інші особливості цих осіб, відсутність у них життєвого досвіду, певне обмеження загальної громадянської дієздатності і матеріальної відповідальності та ін.

Таким чином, предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які підлягають встановленню з урахуванням соціально- психологічних особливостей суб'єкта кримінального правопорушення, необхідних для об'єктивного

вирішення і виконання завдань кримінального провадження.

Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх містять як загальні обставини, передбачені ст. 91 КПК України, так і обставини, які визначені у ст. 485 КПК України, зокрема:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього:

– його вік (число, місяць, рік народження). Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 6 постанови № 5 від 16 квітня 2004 року «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх», вік неповнолітнього встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження – за паспортом чи свідоцтвом про народження. У разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів громадянського стану, довідок органів Національної поліції за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо. За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК України). Варто зазначити, що прокурору потрібно одержати всі необхідні відомості про вік неповнолітнього до початку притягнення його до кримінальної відповідальності.

Під час проведення дослідження з метою встановлення віку особи, експерти використовують розроблені судовою медициною характеристики анатомічних і фізіологічних особливостей людини. Оцінюючи висновок експерта про вік неповнолітнього, необхідно врахувати відносні особливості кожної ознаки та аналізувати їх у сукупності.

Важливо акцентувати увагу на наступній умові: експертиза повинна призначатися лише у тих випадках, коли документи про вік неповнолітнього відсутні та їх неможливо одержати взагалі. Якщо існує будь-яка можливість для одержання необхідних документів, прокурор, слідчий та дізнавач під його керівництвом обов'язково повинні її використати.

Стан здоров'я та рівень розвитку. Для з'ясування цих обставин прокурору необхідно орієнтувати слідчого (дізнавача) на проведення допиту батьків, вчителів, лікарів, витребування відповідних медичних та інших документів. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи не було у цієї особи пологових травм головного мозку при народженні, тяжких травм у малолітньому і неповнолітньому віці, чи не відставала особа у фізичному та інтелектуальному розвитку від своїх однолітків, чи не залишався неповнолітній на другий рік в одному класі під час навчання

у школі, чи не страждав на тяжкі захворювання, якщо так, то де лікувався тощо;

– інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.

За наявності даних, що свідчать про страждання неповнолітнім на психічне захворювання або затримку в його психічному розвитку, під час досудового розслідування необхідно призначити комплексну психолого- психіатричну експертизу для вирішення питання про здатність підозрюваного повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації. Для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних особливостей особи неповнолітнього, які необхідно враховувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру, може бути призначено психологічну експертизу (ст. 486 КПК України).

Крім зазначеної вище інформації, також потрібно витребувати характеристики з навчального закладу або місця роботи, в яких повинно бути відображено ставлення неповнолітнього до навчання, праці, поведінка у навчальній установі або за місцем роботи, його стосунки з друзями. Якщо неповнолітній залишив навчання або роботу, доцільно з'ясувати причини такого вчинку, а також заходи впливу з цього приводу з боку батьків, служби та ювенальної превенції, реагування неповнолітнього на такі заходи. Обов'язковим є також витребування характеристики з місця проживання, де повинні бути відображені відомості про поведінку в побуті, громадських місцях.

Під час досудового розслідування мають бути зібрані дані про загальну поведінку неповнолітнього як до, так і під час та після вчинення кримінального правопорушення;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння.

Під час допиту неповнолітнього необхідно з'ясувати, чи усвідомлює він, що порушив закон. Якщо неповнолітній заперечує свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, отримати відомості про його ставлення до вчиненого ним діяння можливо шляхом допиту його родичів, друзів, знайомих, потерпілого щодо поведінки неповнолітнього після того, як він скоїв кримінальне правопорушення;

3) умови життя та виховання неповнолітнього.

Особливу увагу необхідно звернути на з'ясування умов життя і

виховання неповнолітніх. Глибоке та всебічне вивчення особистості неповнолітнього і умов його життя та виховання необхідно не тільки для виявлення обставин, які є передумовою вчинення злочинів, але і для правильного вирішення подальшої долі неповнолітнього.

Для встановлення цієї обставини, як правило, необхідно з'ясувати: склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї; обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою тощо.

При цьому особливу увагу потрібно приділити стану виконання передбачених Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» обов'язків ювенальною превенцією, службою у справах дітей у частині проведення останніми профілактичної роботи. Джерелом даних про умови життя неповнолітніх можуть бути акти обстеження житлово-побутових умов проживання неповнолітнього.

Акт обстеження умов проживання неповнолітнього складається службою у справах дітей районної (міської) держадміністрації на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки і піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» із наступними змінами. До обстеження можуть залучатися працівники органів місцевого самоврядування, органів Національної поліції та охорони здоров'я. В акті зазначається дата, місце проведення обстеження, відомості про дитину, її батьків, інших осіб, з якими вона проживає, умови утримання дитини та стан її здоров'я, за яких обставин та з яких причин дитина залишилась без батьківського піклування, а також заходи, що були вжиті для захисту прав дитини.

Необхідно зазначити, що відповідно до п. 5 вказаної постанови сільський, селищний голова або інша уповноважена особа виконавчого органу сільської, селищної ради протягом доби після надходження інформації про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, передає її службі у справах дітей. Однак, як засвідчує практика, органи місцевого самоврядування не повідомляють служби у справах дітей про наявність сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, що

позбавляє можливості вчасного проведення відповідних профілактичних заходів, призводить до негативних наслідків.

Таким чином, встановлення причин і умов, які сприяли вчиненню неповнолітніми кримінального правопорушення, сприятимуть уникненню помилок під час кримінально-процесуального доказування, забезпеченню більш повного та об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

За даними статистичних спостережень, в Україні за останні одинадцять років кількість неповнолітніх, які вчинили злочини за участю дорослих, збільшилася в 2,2 рази. Третина засуджених підлітків вчинили злочини разом із дорослими, як правило, під їхнім безпосереднім керівництвом. Це насамперед корисливі пропозиції, прохання, поради або нерідко – залучення до спільного вживання спиртних напоїв чи наркотичних засобів. Як правило, ці дорослі вже були судимі і свідомо втягували молодь у протиправну діяльність. Залучення підлітків до вживання алкоголю та наркотиків є додатковим мотивом для вчинення ними кримінальних правопорушень. За роз'ясненнями постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 року № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність», втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії. Зазначений наслідок може досягатися за допомогою всіх видів фізичного насильства (заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, катування тощо) і психічного впливу (погроза застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, позбавити повсякденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів, давання порад про місце і способи вчинення кримінального правопорушення або приховання його слідів, обіцянка приховати сліди злочину, забезпечити подарунками, розвагами тощо). Кримінальна відповідальність зазначених осіб за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) настає в разі вчинення ним хоча б одного кримінального правопорушення за умови, що вони самі на час вчинення дій, пов'язаних із втягненням неповнолітнього у злочинну діяльність, досягли 18-річного віку.

З'ясування обставин, передбачених ст. 485 КПК України, є

необхідним для встановлення причин і умов, які призвели до вчинення неповнолітніми кримінального правопорушення, а також для правильного застосування закону. На повноту і легітимність зібрання під час досудового розслідування доказів, що підтверджують зазначені обставини, прокурор повинен спрямувати свою діяльність з процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що стане підвалинами ухвалення судом законного і справедливого рішення.

Таким чином, встановлення вищевказаних обставин сприятимуть встановленню причин і умов, які сприяли вчиненню неповнолітніми кримінального правопорушення, уникненню помилок під час кримінально- процесуального доказування, забезпечення більш повного та об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження, а отже – підвищення ефективності правосуддя у цій категорії справ.

3.4.4. Процесуальні особливості закінчення досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх

Досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, може бути закінчено прийняттям одного із п'яти рішень, що передбачені у ст. 283 КПК України. Підстави та процесуальний порядок прийняття кінцевого рішення на стадії досудового розслідування за фактом вчинення неповнолітньою особою кримінального правопорушення має свою специфіку. Вона проявляється у вимогах закону та підзаконних актів передовсім приймати альтернативні процесуальні рішення, які дозволять якомога менше застосовувати до неповнолітніх засоби кримінального покарання за вчинене кримінальне правопорушення, або ж заходи примусу за вчинене суспільно небезпечне діяння.

Такі вимоги продиктовані як міжнародними так і вітчизняними нормативно-правовими актами: 1) Конвенцією ООН про права дитини від 20.11.1989; 2) Резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990; 3) Законом України від 24.01.1995 «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; 4) КПК України, зокрема ч. 2 ст. 484 КПК України, де вказано, що кримінальне провадження стосовно неповнолітнього повинно здійснюватися в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям. Подібні вимоги передбачені і у наказі Офісу Генерального прокурора України від 04.11.2020 № 509 «Про

особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству». Враховуючи зазначені норми, у разі закінчення досудового розслідування, слідчий (дізнавач) зобов'язаний спочатку розглянути наявність підстав, за яких можливо було б прийняти процесуальне рішення про закриття кримінального провадження.

Як в теорії, так і в практичній діяльності підстави закриття кримінального провадження прийнято розділяти на реабілітаційні (застосування яких вказує на невинуватість особи та є підставою відновлення усіх її прав, які були обмежені під час досудового розслідування) та нереабілітаційні (встановлення факту вчинення певною особою кримінального правопорушення, і разом з тим встановлення умов, за яких кримінальне провадження може бути закритим, але це не надає особі права відновлення прав, які були обмежені під час досудового розслідування).

1) *реабілітаційні підстави* закриття кримінального провадження передбачені п.п. 1, 2, 3, 4 ч. 1 ст. 284 КПК України. У разі прийняття такого процесуального рішення стосовно неповнолітнього, копія постанови про закриття кримінального провадження відповідно до ч. 5 ст. 284 КПК України направляється неповнолітньому, стосовно якого було розпочато розслідування, його захиснику, а також іншим учасникам кримінального судочинства. Копію постанови необхідно направити і законному представнику, який відповідно до ч. 5 ст. 44 КПК України користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, тобто неповнолітнього, у відношенні якого здійснювалося розслідування.

Необхідно зазначити, приймати рішення про закриття кримінального провадження, де розслідування проводилося стосовно неповнолітнього має право лише належний суб'єкт – слідчий (дізнавач) який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх.

Необхідно звернути увагу на ч. 2 ст. 484 КПК, де вказано, що слідчий (дізнавач), який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування (керівником органі дізнання) на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх, здійснює досудове розслідування «щодо неповнолітньої особи». Враховуючи таке викладення норми, спеціально уповноважений слідчий (дізнавач) зобов'язаний прийняти кримінальне провадження до свого провадження у випадку встановлення за допомогою належно проведених

процесуальних дій фактичних даних про те, що розслідуване діяння було (могло бути) вчинено неповнолітнім. Враховуючи зазначене, рішення про закриття кримінального провадження, яке було розпочато стосовно неповнолітньої особи, зобов'язаний приймати спеціально уповноважений слідчий (дознавач).

Окрім зазначеного, необхідно звернути увагу на ще одну відмінність: прийняття рішення про закриття кримінального провадження стосовно неповнолітнього за реабілітаційною підставою передбаченою п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України – встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення. Специфіка прийняття зазначеного рішення стосовно неповнолітніх, які не досягли віку 11 років полягає у тому, що воно приймається тоді, коли де-факто було вчинено суспільно небезпечне діяння (є у наявності такі елементи складу кримінального правопорушення як об'єкт та об'єктивна сторона), але у зв'язку з недосягненням особою 11-річного віку, до неї не можуть бути застосовані заходи кримінального примусу. Закриття кримінального провадження за реабілітаційною підставою у такому випадку не означає, що до неповнолітнього або його батьків не будуть застосовані інші юридичні засоби впливу. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» з метою профілактики правопорушень серед дітей, органами і службами у справах дітей здійснюється діяльність, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей. Окрім цього, особа (потерпілий), яка зазнала шкоди від протиправних дій неповнолітнього може звернутися до суду з метою відшкодування такої шкоди.

Враховуючи зазначене, у разі закриття кримінального провадження у вищеописаному випадку, окрім повідомлення про прийняте рішення учасників кримінального судочинства, передбаченого у КПК України, слідчий (дознавач) про прийняте рішення повинен повідомити відповідну службу у справах дітей.

Реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження є імперативними. Їх встановлення тягне за собою обов'язкове закриття кримінального провадження.

2) *нереабілітаційні підстави* закриття кримінального провадження не є імперативними, а тому вони можуть застосовуватися лише за встановлення наявності умов, що передбачені у законі. Необхідно зазначити, що відповідно до КПК України слідчий (дознавач) не має права самостійно закрити кримінальне провадження за

нереабілітаційними підставами або скласти відповідне клопотання до суду.

Для прийняття рішення про закриття кримінального провадження за нереабілітаційною підставою слідчий (дознавач) зобов'язаний провести розслідування у об'ємі, який надасть можливість встановити факт вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення та повідомити останнього про підозру. Повідомлення про підозру⁹ є однією з умов закриття кримінального провадження за нереабілітаційними підставами.

Нереабілітаційні підстави закриття кримінального провадження стосовно неповнолітніх можливо умовно розділити на два види: а) закриття кримінального провадження у зв'язку із звільненням неповнолітнього від кримінальної відповідальності; б) закриття кримінального провадження стосовно неповнолітнього у разі, коли потерпілий, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Щодо першого. Рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності може застосовуватися до осіб, які на момент вчинення кримінального правопорушення досягли віку кримінальної відповідальності (14, або 16 років), але не досягли повноліття (18 років). У ст. 97 та ст. 106 КК України передбачені спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, які можуть бути застосовані лише до неповнолітніх, а саме звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру та у зв'язку із закінченням строків давності.

Процесуальний порядок звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності передбачено ст. 497 КПК України. У разі встановлення слідчим (дознавачем) умов, за наявності яких можливо звільнити неповнолітнього від кримінальної відповідальності, він повідомляє про це неповнолітнього та його законного представника. Однією із умов прийняття рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності є отримання від неповнолітнього та від його законного представника згоди на прийняття такого рішення. Така згода може бути отримана письмово у довільній формі, як правило, це дві окремі заяви, у яких говориться, що підозрюваний (в окремій заяві законний представник) не заперечує проти звільнення його від

⁹ Або це може бути достовірно встановлена можливість повідомити особу (неповнолітнього, який досяг віку кримінальної відповідальності) про підозру, тобто під час досудового розслідування встановлено всі чотири елементи складу злочину.

кримінальної відповідальності. Варто наголосити на тому, що звільнення від кримінальної відповідальності неможливе, якщо проти цього заперечує або неповнолітній підозрюваний, або його законний представник. У такому випадку кримінальне судочинство продовжується за загальними правилами.

Провівши всі необхідні процесуальні дії та отримавши від неповнолітнього підозрюваного та його законного представника згоду на звільнення від кримінальної відповідальності, слідчий (дізнавач) доповідає про це прокурору та надає матеріали кримінального провадження. Рішення про складання клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого заходів виховного характеру (або ж звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності) приймає прокурор.

Щодо другого. Закриття кримінального провадження стосовно неповнолітніх можливе і у разі, коли потерпілий, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Таке рішення може бути прийняти щодо неповнолітнього, який досяг віку кримінальної відповідальності. Якщо ж неповнолітній скоїв суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 477 КПК України у віці з 11 років і до досягнення віку кримінальної відповідальності, досудове розслідування закінчується складанням постанови про його закриття на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України. За вказаною підставою провадження повинно бути закрито за таких причин:

а) провадження по застосуванню до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру є наслідком здійснення функції кримінального переслідування (обвинувачення), тобто викриття неповнолітнього у вчиненні ним суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Наслідком такого викриття є застосування примусових заходів виховного характеру. Враховуючи те, що неповнолітній скоїв суспільно небезпечне діяння, яке розслідується у формі приватного обвинувачення, у разі, якщо потерпілий, або його представник відмовляється від здійснення обвинувачення (кримінального переслідування), органи досудового розслідування в імперативному порядку зобов'язані закрити кримінальне провадження. Тому в даному випадку слідчий (дізнавач) не може закінчити це кримінальне провадження складанням клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру;

б) враховуючи викладене в п. а, є неможливим у розглядуваному

випадку прийняття рішення про закриття кримінального провадження за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України (застосовує прокурор). Це пояснюється тим, що у ч. 1 ст. 477 КПК України чітко говориться про вчинення кримінального правопорушення, а не суспільно небезпечного діяння вчиненого неповнолітнім, який юридично не є суб'єктом кримінального правопорушення. Враховуючи це, є неможливим прийняття рішення про повідомлення неповнолітнього про підозру, а значить, і закриття кримінального провадження за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Зазначене є причиною у описаному випадку приймати рішення про закриття кримінального провадження саме за п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку із встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (відсутній суб'єкт).

Закриття кримінального провадження за підставою п. 7 ч. 1 ст. 284 та ст. 477 КПК України стосовно неповнолітнього може бути прийнято лише після встановлення достатніх фактичних даних, за яких можливе прийняття рішення про повідомлення неповнолітньому про підозру у вчиненні одного із кримінальних правопорушень, що перелічені у ст. 477 КПК України. Відсутність підстав для повідомлення неповнолітнього про підозру унеможливорює прийняття рішення про закриття кримінального провадження за розглядуваною підставою. Підставою закриття кримінального провадження є відмова потерпілого, або його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Відмова, як правило, фіксується шляхом подання про це заяви у довільній формі. Окрім цього, ще однією підставою прийняття рішення про закриття кримінального провадження є достовірне встановлення вчинення неповнолітнім злочину, який передбачено у ст. 477 КПК України.

Після встановлення достатніх підстав для закриття кримінального провадження, слідчий (дознавач) про це доповідає прокурору та надає матеріали провадження. Рішення про закриття кримінального провадження за цією підставою приймає прокурор.

3.4.5. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності

У КПК України окремо врегульовано порядок досудового розслідування щодо неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. У разі встановлення такого факту, після проведення досудового розслідування воно закінчується складанням клопотання про застосування до неповнолітнього

примусових заходів виховного характеру.

Підставою закінчення досудового розслідування прийняттям зазначеного процесуального рішення є проведення у повному об'ємі досудового розслідування (окрім повідомлення неповнолітнього про підозру), внаслідок чого буде достовірно встановлено факт вчинення неповнолітнім суспільно небезпечного діяння. Вказане процесуальне рішення приймається лише у випадку, коли не буде встановлено підстав закриття кримінального провадження. Необхідно зазначити, що провадження стосовно неповнолітніх вказаної категорії може бути закрито лише по реабілітаційним підставам, оскільки нереабілітаційні підстави є альтернативою кримінальній відповідальності, а значить, можуть бути застосованими лише щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (в її діях є всі елементи складу злочину).

Відповідно до ст. 499 КПК України досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України. Враховуючи таку вимогу, а також те, що прийняття розглядуваного кінцевого рішення надалі передбачає для неповнолітнього застосування примусових заходів виховного характеру, що означає обмеження його конституційних прав, прийняття зазначеного рішення повинно передувати проведенню такої процесуальної дії як відкриття матеріалів іншій стороні. Зазначену процесуальну дію необхідно проводити за процесуальним порядком, передбаченим у ст. 290 КПК України. Єдиною відмінністю є те, що замість підозрюваного, матеріали провадження надаються неповнолітньому, який вчинив суспільно небезпечне діяння та його захисникові і законному представникові. Ознайомлення обох сторін з матеріалами досудового розслідування надасть можливість прийняти обґрунтоване кінцеве рішення стадії досудового розслідування. Це пояснюється тим, що сторони можуть заявити клопотання про додаткове проведення певних процесуальних дій.

Після проведення процесуальних дій з відкриття матеріалів іншій стороні, слідчим відповідно до вимог ст. 292 КПК України складається клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Зазначене клопотання разом з матеріалами кримінального провадження направляється прокурору. Погодившись з прийнятим рішенням, прокурор затверджує клопотання та направляє його до суду (відповідно до ч. 5 ст. 499 КПК України прокурор має право самостійно скласти таке клопотання).

Клопотання про застосування примусових заходів виховного

характеру повинно містити наступні відомості:

1. Найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер.

2. Анкетні відомості особи, щодо якої існує можливість застосувати примусові заходи виховного характеру (обов'язково із зазначенням числа, місяця та року народження неповнолітнього).

3. Анкетні відомості потерпілого.

4. Прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора.

5. Виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

6. Відомості, які зазначені у ст. 485 КПК, тобто ті, які характеризують особу неповнолітнього та вказують на можливість його виправлення без застосування кримінального покарання;

7. Умови та підстави застосування примусового заходу виховного характеру (вчинення вперше кримінального проступку, злочину невеликої або середньої тяжкості, доведення висновків щодо можливості виправлення неповнолітнього, вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність вчинила кримінальне правопорушення).

8. Обґрунтування застосування того чи іншого виду примусових заходів виховного характеру.

9. Характер та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

10. Розмір витрат на залучення експерта.

11. Дата та місце складання клопотання та його затвердження.

Додатки, які надсилаються до суду, є аналогічними тим документам, які надсилаються разом із обвинувальним актом.

Процесуальні особливості здійснення досудового розслідування суспільно небезпечних діянь, вчинених особою віком від 11 років до віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність

Здійснення досудового розслідування суспільно небезпечних діянь, вчинених особою в віці від 11 років до віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, полягає в тому, що особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння відома, але вона не є суб'єктом кримінального правопорушення і не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, оскільки не досягла віку, з якого

встановлена така відповідальність. За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (ст. 115-117 КК України), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (ст. 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, ч. 3 ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398), жорстоке поводження з тваринами (ст. 299), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122, ч. 2 ст. ст. 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (ст. 113), бандитизм (ст. 257), терористичний акт (ст. 258), захоплення заручників (ст. ст. 147 і 349), зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153), крадіжку (ст. 185, ч. 1 ст. ст. 262, 308), грабіж (ст. ст. 186, 262, 308), розбій (ст. 187, ч. 3 ст. ст. 262, 308), вимагання (ст. ст. 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. ст. 194, 347, 352, 378, ч. 2-3 ст. 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2-3 ст. 289), хуліганство (ст. 296).

Проте, відповідно до ст. 498 КПК України до цих осіб можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру. Згідно з ч. 2 ст. 97 КК України суд застосовує примусові заходи виховного характеру до осіб, які у віці від одинадцяти років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діянь, передбачених Особливою частиною КК України.

Перелік заходів виховного характеру визначений ч. 2 ст. 105 КК України, до них належить: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно,

кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

До неповнолітнього може бути застосовано кілька із вказаних примусових заходів виховного характеру. Тривалість заходів виховного характеру, встановлюється судом, який їх призначає.

Параграф 2 глави 38 КПК України регламентує порядок застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення у віці від 11 років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України. Досудове розслідування в такому кримінальному провадженні здійснюється слідчим (дознавачем), який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час досудового розслідування проводяться необхідні слідчі (розшукові) дії для з'ясування обставин вчинення суспільно небезпечного діяння та особи неповнолітнього.

У законі чітко не визначено процесуального статусу неповнолітньої особи. Тобто в якості якого учасника кримінального процесу цього неповнолітнього необхідно допитувати під час розслідування вчиненого ним суспільно небезпечного діяння – підозрюваного чи свідка. Для того, щоб визначитись, в якості кого допитувати даних осіб, потрібно звернутися до ч. 1 ст. 65 КПК України, де визначено, що свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. Враховуючи те, що зазначеного неповнолітнього неможливо повідомити про підозру, а в його показаннях можуть бути обставини, що підлягають доказуванню, зазначена категорія неповнолітніх допитується в якості свідка. Статтею 226 КПК України визначено особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Взагалі допит малолітньої або неповнолітньої особи ведеться за правилами ст. 224 КПК України. Потрібно лише враховувати особливості, які закон передбачає для допиту неповнолітнього. Відповідно до п. п. 11-12 ч. 1 ст. 3 КПК України малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Допит малолітньої або

неповнолітньої особи проводиться обов'язково у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Згідно з ч. 3 ст. 499 КПК України участь захисника стосовно зазначених осіб у кримінальному провадженні є обов'язковою. Положення щодо обов'язкової участі захисника зазначено в п. 2 ч. 2 ст. 52 КПК України.

Враховуючи зазначене, при допиті неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння обов'язково повинен бути присутній захисник. Як законні представники, до участі в допиті можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Процесуальний порядок залучення законного представника до участі у кримінальному провадженні передбачений ст. 44 КПК України. Тривалість допиту неповнолітнього визначається часом, необхідним і достатнім для отримання від нього в розумному режимі відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Але оскільки проведення допиту пов'язано із важким психологічним напруженням, діти швидко втомлюються, вони стають неуважними. Враховуючи це, КПК України передбачає час проведення допиту, який не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Окрім зазначеного, необхідно додати, що під час допиту у якості свідка неповнолітній не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за надання неправдивих показань. Разом з тим слідчий повинен у зрозумілих виразах роз'яснити дитині, що дача правдивих показань – це її громадський обов'язок, про що в протоколі допиту робиться позначка.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхній обов'язок з'явитися на виклик слідчого (дознавача), бути присутніми при допиті, ставити запитання, а також право заперечувати проти запитань.

У кримінальному провадженні зазначеної категорії повідомлення про підозру особі, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, не здійснюється. Також не може бути така особа затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та до неї не можуть застосовуватися запобіжні заходи, передбачені ст. ст. 176, 493 КПК України.

Особливими у такому кримінальному провадженні є обчислення строку досудового розслідування. Відлік строку досудового

розслідування, за загальним правилом, має починатися з моменту повідомлення особі про підозру. Обов'язком слідчого, дізнавача і прокурора є складання і вручення такого повідомлення не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Неповнолітній особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, не повідомляють про підозру, тому відлік строку досудового розслідування саме з моменту прийняття такого процесуального рішення є неможливим. У даному випадку буде доцільно керуватися засадою кримінального судочинства, якою визначається поняття розумного строку розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 28 КПК України розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Тобто слідчий або дізнавач (а також прокурор, який визначає строк розслідування), під час здійснення розслідування зобов'язаний враховувати критерії для визначення розумності строків по кожному окремому кримінальному провадженню. Він повинен враховувати складність розслідування, кількість слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести, поведінку неповнолітнього, який скоїв суспільно небезпечне діяння та інші фактори.

За наявності достатніх підстав вважати, що неповнолітня особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (ст. 498 КПК України), що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, вона може бути поміщена у приймальник-розподільник для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, за класифікацією злочинів, передбаченою ст. 12 КК України, належить до тяжких та особливо тяжких злочинів.

У разі вчинення цією особою діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років (тяжкі, особливо тяжкі злочини), слідчому за згодою прокурора необхідно звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про поміщення особи до приймальника-розподільника для дітей. Для прийняття такого рішення необхідно щоб було доведено:

– наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

– наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому.

Слідчий суддя, суд зобов'язані відмовити у поміщенні неповнолітнього у приймальник-розподільник для дітей, якщо прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що неповнолітній який вчинив суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому.

Строк тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей може бути продовжено ухвалою слідчого судді, суду ще на строк до тридцяти днів. Питання скасування чи продовження строку тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей вирішується в порядку, передбаченому для скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою відповідно.

Згідно зі ст. 7 ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» приймальники-розподільники для дітей – спеціальні установи органів внутрішніх справ, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років. Приймальники-розподільники для дітей створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України.

У приймальники-розподільники для дітей поміщаються діти, які:

– досягли 11-річного віку та щодо яких є достатньо підстав вважати, що вони вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за таке діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – на строк, визначений слідчим суддею, судом у постановленій у кримінальному провадженні ухвалі про поміщення особи у приймальник-розподільник для дітей.

За відсутності підстав для закриття кримінального провадження прокурор затверджує складене слідчим, дізнавачем або самостійно складає клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду (ст. 499 КПК України).

Клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру разом із реєстром матеріалів досудового розслідування передається прокурором до суду за правилами

територіальної підслідності (стаття 32 КПК України). За наслідками розслідування у кримінальному провадженні щодо діянь, вчинених особами до досягнення 11 років слідчим чи дізнавачем приймається рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 2 ст. 284 КПК України – у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, оскільки відсутній суб'єкт кримінального правопорушення.

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зазначити, що до особливостей здійснення досудового розслідування суспільно небезпечних діянь, вчинених особою в віці від 11 років до віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність відносяться наступні:

- особа не є суб'єктом кримінального правопорушення;
- не можуть застосовуватися запобіжні заходи, передбачені ст. ст. 176, 493 КПК України;
- при вчиненні даними особами діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років вони можуть поміщатися до приймальника-розподільника для дітей за рішенням слідчого судді;
- дана особа не може бути затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та до неї не застосовуються запобіжні заходи;
- участь захисника в кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру обов'язкова;
- при допиті неповнолітнього обов'язковим є залучення законного представника, захисника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря;
- дані особи не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та за завідомо неправдиві показання;
- допит зазначених осіб не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обов'язкові завдання:

1. Хто здійснює досудове розслідування стосовно неповнолітніх?
2. Які обставини підлягають встановленню у провадженні стосовно неповнолітніх?
3. Які учасники кримінального процесу беруть участь під час досудового розслідування у провадженні щодо неповнолітніх?

4. Які заходи процесуального примусу можуть бути вжиті до малолітньої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у віці з 11 років і до 14 (16) років?

5. Яким процесуальним рішенням закінчується досудове розслідування стосовно малолітньої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у віці з 11 років і до 14 (16) років?

Додаткові завдання:

1. Особливості провадження досудового розслідування у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення неповнолітніх.

2. Особливості судового розгляду справ про кримінальні правопорушення неповнолітніх.

3. Чи є обов'язковою участь законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого)?

4. Які обставини необхідно з'ясувати в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх?

5. Призначення комплексної психолого-психіатричної і психологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Відповідно до КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється:

а) слідчим, дізнавачем, який спеціально уповноважений керівником місцевої прокуратури на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх;

б) прокурором, який спеціально уповноважений керівником місцевої прокуратури на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх;

в) слідчим (дізнавачем), який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування (керівником органу дізнання) на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх;

г) прокурором, який спеціально уповноважений слідчим суддею на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх;

д) дізнавачем, який спеціально уповноважений керівником органу дізнання на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх.

2. Чи є обов'язковою участь законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого)?

а) так, є обов'язковою участь законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого);

б) участь законного представника неповнолітнього підозрюваного

(обвинуваченого) є не обов'язковою;

в) прокурор приймає рішення щодо участі законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого);

г) суддя приймає рішення щодо участі законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого);

д) слідчий суддя приймає рішення щодо участі законного представника неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого).

3. Чи можуть бути допитані під час судового провадження законні представники в якості свідка?

а) ні;

б) так;

в) можуть бути допитані, тільки за їх згоди;

г) можуть бути допитані за рішенням прокурора;

д) можуть бути допитані за рішенням слідчого.

4. Виклик неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) здійснюється:

а) виклик здійснюється через його батьків, або законних представників;

б) виклик здійснюється через прокурора;

в) виклик здійснюється через самих неповнолітніх осіб;

г) виклик здійснюється через суддю;

д) виклик здійснюється через слідчого суддю.

5. Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі:

а) якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні нетяжкого злочину;

б) якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

в) якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального проступку;

г) якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину;

д) не застосовується взагалі.

6. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 КПК України, може застосовуватися :

а) передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників;

б) передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд

адміністрації цієї установи;

- в) передання їх під нагляд адміністрації установи;
- г) не застосовуються інші запобіжні заходи, окрім загальних;
- д) підписка про невиїзд.

7. Чи є участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього обов'язковою?

- а) участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього є необов'язковою;
- б) участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього є обов'язковою;
- в) законом неврегульоване це питання;
- г) на розсуд слідчого;
- д) на розсуд прокурора.

8. Види примусових заходів виховного характеру передбачені:

- а) Законом України про кримінальну відповідальність;
- б) Кодексом України про адміністративні правопорушення;
- в) Кримінальним процесуальним кодексом України;
- г) Цивільним кодексом України;
- д) Законом України про Дисциплінарний статут Національної поліції України.

9. Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, необережного нетяжкого злочину без застосування кримінального покарання, він:

- а) складає обвинувальний акт;
- б) складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру;
- в) закриває кримінальне провадження;
- г) складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів медичного характеру;
- д) всі варіанти є правильними.

10 Назвіть коло осіб, до яких застосовуються примусові заходів виховного характеру?

- а) неповнолітні віком від 11 до віку настання кримінальної відповідальності;
- б) неповнолітні від 0 до 11;
- в) неповнолітні від 11 до 18 років;
- г) неповнолітні від 14 до 18 років;
- д) неповнолітні від 12 до 16 років.

3.5. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру

Кримінальне судочинство здійснюється за однаковою процесуальною формою. Однак деякі випадки потребують особливого процесуального порядку здійснення кримінального судочинства. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість здійснення кримінального судочинства за особливими порядками у разі, коли буде встановлено підстави застосування примусових заходів медичного характеру.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ) може бути розпочато лише у разі встановлення підстав, що передбачені КПК України. У такому разі слідчий (дізнавач) складає постанову щодо зміни порядку провадження. Після винесення такої постанови досудове розслідування повинно здійснюватися згідно правил, що передбачені главою 39 КПК України.

Підставами для зміни порядку провадження слугують наступні обставини:

– особою у стані неосудності вчинено суспільно небезпечне діяння, що передбачене законом України про кримінальну відповідальність;

– особою вчинено кримінальне правопорушення в стані осудності, але її не притягнуто до кримінальної відповідальності у зв'язку з захворюванням на психічну хворобу до постановлення вироку.

Застосування примусових заходів медичного характеру можливе лише після проведення досудового розслідування у повному обсязі. Нормами КПК України зазначено, що кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. Рішення про застосування примусових заходів приймається лише на підставі доказів, встановлених відповідно до норм КПК України, відомості щодо особистості особи не повинні бути враховані. У законі зазначено, що у прийнятті зазначеного процесуального рішення не повинні враховуватися:

- попередня судимість;
- факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання;
- факт застосування до цієї особи примусового заходу медичного характеру.

Застосування примусових заходів медичного характеру не є покаранням, а тому застосовуються за потреби і до осіб, які є суспільно небезпечними.

Необхідно звернути увагу на те, що потрібно відрізнити поняття неосудності та обмеженої осудності. За встановлення останнього кримінальне провадження здійснюється за загальними правилами. У ст. 504 КПК України визначено, що у разі встановлення обмеженої осудності підозрюваного, кримінальне провадження провадиться слідчим згідно із загальними правилами. Врахувати такий стан обвинуваченого повинен суд, коли буде ухвалювати вирок. Стан обмеженої осудності суд враховує як підставу для застосування примусового заходу медичного характеру.

Під час здійснення розглядуваного провадження є деякі особливості доказування. Окрім обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, згідно ст. 91 КПК України, під час провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру додатково встановлюються наступні обставини:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення або на час досудового розслідування;

4) поведінка особи як до вчинення суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення, так і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням, кримінальним правопорушенням;

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є

предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення.

Особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру повідомляється про підозру. Впродовж всього кримінального провадження зазначена особа користується правами підозрюваного, обвинуваченого. Однак використання таких прав може здійснюватись з певними обмеженнями, враховуючи характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи. А тому здійснення таких прав відбувається через законного представника, захисника.

Особливістю провадження ПЗМХ є те, що під час його здійснення КПК України вимагає обов'язкової присутності певних учасників кримінального процесу. Таким учасником у провадженні ПЗМХ є захисник. Участь захисника у цьому провадженні повинна бути забезпечена з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, що викликають сумнів щодо її осудності. Такими обставинами можуть бути, наприклад, встановлення медичних документів, що свідчать про психічну хворобу, або можлива неадекватна поведінка підозрюваного під час спілкування з ним чи проведення за його участі будь-яких процесуальних дій.

Стосовно особи, щодо якої передбачається застосування ПЗМХ застосовуються спеціальні запобіжні заходи. І запобіжні заходи застосовуються судом (на стадії досудового розслідування – слідчим суддею). Такими запобіжними заходами є:

- 1) передання особи на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї при обов'язковому лікарському нагляді;
- 2) поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Інші запобіжні заходи до особи, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ, не застосовуються.

Процесуальний порядок застосування запобіжних заходів щодо особи здійснюється за аналогією ст. ст. 184-185, 193-194, 196-197 КПК України. Спеціальні запобіжні заходи повинні бути застосовані з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби.

Важливою процесуальною дією під час здійснення провадження

ПЗМХ є проведення судово-психіатричної експертизи. Саме на підставі висновку зазначеної експертизи надалі буде прийняте рішення про подальше спрямування кримінального провадження, а надалі і прийняття кінцевого рішення у провадженні. Лише на підставі висновку судово-психіатричної експертизи орган досудового розслідування приймає рішення про складання клопотання щодо застосування до особи примусових заходів виховного характеру, а надалі суд їх застосовує.

У ст. 509 КПК України визначено обов'язок слідчого, прокурора провести психіатричну експертизу у разі встановлення наступних умов:

- виявлено обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була у неосудному стані;
- виявлено обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була у обмежено осудному стані;
- особа вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла психічною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Зазначені обставини повинні проявлятися за наступних фактичних даних, що будуть встановлені у кримінальному провадженні:

- 1) наявність згідно із медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;
- 2) поведінка особи при вчиненні суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

Судово-психіатрична експертиза може буде проведеною стаціонарно амбулаторно, або ж посмертно. Проводиться така експертиза відповідно до «Порядку проведення судово-психіатричної експертизи» затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.05.2018 № 865.

Стаціонарна судово-психіатрична експертиза проводиться лише у випадку, коли за особою необхідно здійснювати тривале спостереження та дослідження. Провести стаціонарну судово-психіатричну експертизу можливо лише за ухвалою слідчого судді, оскільки її проведення здійснюється шляхом утримання особи в експертній установі з окремим утриманням осіб, яких тримають і не тримають під вартою.

Строк проведення стаціонарної СПЕ становить до двох місяців, якщо коротший строк не встановлено ухвалою слідчого судді або суду.

Амбулаторна судово-психіатрична експертиза триває до 30

робочих днів з дати отримання всіх необхідних матеріалів. Залежно від ступеня складності експертизи і обсягу її об'єктів, поданих на дослідження, цей строк може бути продовжено з інформуванням органу, який призначив експертизу та за клопотанням якого експерт був залучений.

Посмертна СПЕ проводиться впродовж 60 робочих днів з дати отримання всіх необхідних матеріалів. Залежно від ступеня складності експертизи і обсягу її об'єктів, поданих на СПЕ, цей строк може бути продовжено з інформуванням органу, який призначив експертизу.

Судово-психіатрична експертиза проводиться і у випадку, якщо особа, стосовно якої її необхідно провести, тримається під вартою. Під час проведення стаціонарної СПЕ особі, яку тримають під вартою, її спілкування з відвідувачами відбувається у спеціально обладнаному для цього приміщенні у визначений правилами внутрішнього розпорядку час. Спілкування особи з відвідувачами обмежується виключно на підставі та у порядку, визначеними КПК України та ст. 25 Закону України «Про психіатричну допомогу». Жодні обмеження щодо спілкування особи з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, прокурором, захисником або іншим законним представником не можуть бути застосовані.

Особа, яка перебуває під вартою, після завершення стаціонарної СПЕ повертається до установи, звідки поступила на експертизу. Осіб, у яких закінчився передбачений законом строк тримання під вартою, виписують.

Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження – ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Окрім того, як скласти клопотання про проведення стаціонарної СПЕ, слідчий повинен надати експертам ряд матеріалів, за наявності яких може відбутися проведення СПЕ. Такими матеріалами є:

- 1) матеріали кримінального провадження (за потреби);
- 2) копія повідомлення про підозру;
- 3) показання осіб, які знають особу, стосовно якої проводиться СПЕ, стосовно її поведінки в побуті та інших відомостей, що

характеризують ю особу;

4) усі наявні медичні документи, що були встановлені під час досудового розслідування;

5) характеристики за місцем проживання, роботи та інші;

6) копії документів, що посвідчують особу підозрюваного.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру може бути об'єднано з іншими кримінальними провадженнями відповідно до вимог ст. 217 КПК України. Таким випадком може бути встановлення факту вчинення цією особою інших злочинів (СНД), або вчинення такою особою злочину (СНД) у групі з іншою особою.

Однак кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру може бути виділено в окреме провадження відповідно до ст. 217 КПК України. Таке рішення може бути прийнято у тому випадку, коли злочин учинено групою осіб і інший підозрюваний негативним чином впливає на неосудну особу.

Закінчення досудового розслідування у провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру може відбутися лише двома процесуальними рішеннями:

1) закриттям кримінального провадження;

2) складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Рішення про закриття кримінального провадження може відбутися за реабілітаційними підставами та підставами, які не є альтернативними способами розв'язання кримінально-правового конфлікту.

Також кримінальне провадження щодо застосування щодо застосування примусових заходів медичного характеру може бути закрито за підставами, що не передбачають альтернативного способу вирішення кримінально-правового конфлікту, але встановлення умов їх застосування є законною перепорою для подальшого здійснення досудового розслідування.

Відповідно до ч. 2 ст. 511 КПК України закрити кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру має право лише прокурор, про що він приймає відповідну постанову.

У разі прийняття рішення про закриття кримінального провадження за будь-якою з підстав, відповідно до ч. 2 ст. 511 КПК України постанова про прийняття такого рішення надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.

Якщо ж підстав для закриття кримінального провадження не буде

встановлено, то слідчий складає клопотання про застосування до особи примусових заходів медичного характеру.

Однак перед складанням такого клопотання необхідно провести усі процесуальні дії, передбачені ст. 290 КПК України, а саме здійснити відкриття іншої сторони.

Після виконання вимог ст. 290 КПК України слідчим (дізнавачем) складається клопотання про застосування до особи примусових заходів медичного характеру.

Застосовуються примусові заходи медичного характеру лише за рішенням суду. А тому направлення клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до суду є підставою проведення судового розгляду. Цей розгляд здійснюється одноосібно суддею в судовому засіданні за участю прокурора, обов'язковою участю фізичної особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника згідно із загальними правилами КПК України.

Закон передбачає можливість розгляду кримінального провадження стосовно декількох осіб, які вчинили в групі одне кримінальне провадження, однак у відношенні однієї особи складено обвинувальний акт, а у відношенні другої – клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. У такому разі ці рішення розглядаються в судовому засіданні в одному кримінальному провадженні з додержанням вимог КПК України. Після закінчення судового розгляду суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку щодо обвинуваченого та ухвали щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Для прийняття рішення про застосування примусових заходів медичного характеру суд зобов'язаний з'ясувати передбачені у законі питання. Відповідно до ст. 513 КПК України суд зобов'язаний встановити наступні обставини:

- чи мало місце суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення;
- чи вчинено це суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення особою;
- чи вчинила ця особа суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення у стані неосудності;
- чи не захворіла ця особа після вчинення кримінального правопорушення на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання;
- чи необхідно застосовувати до цієї особи примусові заходи

медичного характеру і якщо потрібно, то які.

У разі, коли судом буде встановлено, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності або після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, яка виключає можливість застосування покарання, суд постановляє ухвалу про застосування примусових заходів медичного характеру.

Застосування ПЗМХ передбачає наявності доказів у такому ж об'ємі та якості, як і для рішення про винесення обвинувального вироку. А тому у разі встановлення судом того, що СНД взагалі не вчинялося, або якщо і вчинялося то не цією особою, або ж не було доведено, що саме вказана особа вчинила СНД, суд зобов'язаний винести ухвалу, якою відмовляє у застосуванні ПЗМХ і закриває кримінальне провадження.

Під час судового провадження судом може бути встановлено факт вчинення СНД особою у стані неосудності. Однак може бути встановлено, що під час судового розгляду особа, яка вчинила СНД видужала, або внаслідок змін у стані її здоров'я буде встановлено, що вона не потребує застосування ПЗМХ. У такому випадку суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ.

Провадження щодо застосування ПЗМХ може бути розпочато тоді, коли особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але потім захворіла на психічну хворобу. Якщо ж під час судового розгляду буде встановлено, що особа видужала, суд закриває провадження щодо застосування ПЗМХ, а прокурор розпочинає кримінальне провадження стосовно такої особи за загальними правилами.

Надалі суд має право продовжити, змінити або припинити застосування ПЗМХ. Зазначені рішення приймаються на підставі ухвали суду. Такі рішення приймаються судами, в межах територіальної юрисдикції яких застосовуються ПЗМХ або відбувається лікування.

Таке рішення може бути прийнято судом у тому випадку, коли особа, яка вчинила СНД у стані неосудності, видужала. Інший випадок стосовно такого рішення може бути застосовано, коли внаслідок зміни у стані здоров'я відпала потреба застосовувати до особи ПЗМХ.

Розгляд судом зазначеного питання може відбутися за умови надання письмової заяви представником закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), де тримається дана особа. Разом з заявою до суду повинні бути надані відповідні висновки комісії лікарів-психіатрів.

Окрім того, суд може розглядати зазначене питання у разі, коли таку заяву надасть самотійно особа, стосовно якої застосовуються ПЗМХ, або її захисники чи законні представники у тому випадку, коли ця особа не може самотійно надати таку заяву у зв'язку з психічною хворобою.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Обовязкові завдання:

1. Визначте особливості досудового та судового кримінального провадження щодо застосування до осіб примусових заходів медичного характеру.

2. Визначте особливості досудового та судового кримінального провадження щодо обмежено осудних осіб.

Додаткові завдання:

1. Які особливості проведення психіатричної експертизи?

2. У чому полягає сутність продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. В яких випадках не забезпечується обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні:

а) щодо реабілітації померлого потерпілого;

б) якщо підозрюваний, обвинувачений внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатен повною мірою реалізувати свої права;

в) якщо підозрюваний, обвинувачений не володіє мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

г) якщо щодо особи передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;

д) якщо щодо особи передбачається застосування примусових заходів виховного характеру.

2. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

а) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої

осудності або у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку;

б) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

в) особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними.

г) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними;

д) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані граничної чи обмеженої осудності.

3. Апеляційна скарга може бути подана на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру до суду першої інстанції протягом:

а) 5 днів з дня їх оголошення;

б) 7 днів з дня їх проголошення;

в) 15 днів з дня їх оголошення;

г) 30 днів з дня їх проголошення;

д) 3 днів з дня їх оголошення.

4. Рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими для кримінального провадження щодо застосування заходів медичного характеру, може бути оскаржене:

а) обвинуваченим, його захисником чи законним представником;

б) підозрюваним, його захисником чи законним представником, заявником; потерпілим, його представником чи законним представником.

в) підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.

г) потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільнем позивачем, його представником, цивільним відповідачем, його представником, заявником;

д) потерпілим, його представником чи законним представником, заявником, представником органу пробації.

5. Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру не має містити:

- а) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;
- б) позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я;
- в) прізвище, ім'я, по батькові та займану посаду слідчого;
- г) інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати;
- д) прізвище, ім'я, по батькові та займану посаду прокурора.

6. Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування:

- а) особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
- б) установі, яка проводила судово-психіатричну експертизу особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
- в) обвинуваченому, стосовно якого передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
- г) законному представнику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
- д) захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру.

7. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена:

- а) до слідчого судді;
- б) до того ж місцевого суду, що прийняв рішення про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- в) в апеляційному порядку;
- г) до голови місцевого суду, в якому вона була постановлена;
- д) до прокурора.

8. Яке з цих тверджень є неправильним:

- а) у підготовчому судовому засіданні суд має право затвердити угоду;
- б) у підготовчому судовому засіданні суд має право повернути обвинувальний акт;

в) у підготовчому судовому засіданні суд має право направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

г) у підготовчому судовому засіданні суд має право вирішити обвинувачення по суті і викласти своє рішення у формі вироку;

д) у підготовчому судовому засіданні суд має право повернути клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК.

9. Одночасно із переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати копію відповідного документа та реєстру матеріалів досудового розслідування:

а) підозрюваному та його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру;

б) потерпілому та його законному представнику;

в) цивільному позивачу;

г) цивільному відповідачу;

д) слідчому суді.

10. Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за:

а) постановою слідчого, прокурора;

б) вмотивованим дорученням керівника органу досудового розслідування;

в) ухвалою слідчого судді, суду;

г) постановою слідчого;

д) постановою керівника органу досудового розслідування.

3.6. Кримінальне провадження у справах, які містять відомості, що становлять державну таємницю

Відповідно до Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року зі змінами та доповненнями станом на 17.09.2020 державною таємницею (далі також – секретна інформація) є вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Саме тому не випадково законодавець у главі 40 КПК України передбачив відповідні норми, за якими під час досудового розслідування, судового провадження у випадку, коли кримінальне провадження містить матеріали, що становлять державну таємницю, учасники цього кримінального провадження зобов'язані дотримуватися вимог секретності щодо відомостей, які становлять державну таємницю та містяться в матеріалах кримінального провадження. А відповідно забороняється під час прийняття, чи ухвалення процесуальних рішень викладати у їх змісті відомості, що становлять державну таємницю (ч. 1-2 ст. 517 КПК). Окрім цього, серед учасників кримінального провадження до участі у такому провадженні, допускаються лише ті суб'єкти (особи), які мають відповідний допуск визначеної категорії секретності щодо можливості роботи з документами, матеріалами, які містять відомості, що охороняються Законом «Про державну таємницю». За наявності вказаного допуску до таких учасників, під час здійснення досудового розслідування законодавець відносить: захисника та законного представника підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та їх представника, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, судового розпорядника. Водночас рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом. Але за будь-яких умов законодавець забороняє потерпілому та його представнику, захиснику, законному представнику підозрюваного, обвинуваченого, перекладачу, експерту, спеціалісту робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Виключенням з цього правила є необхідність підготовки до захисту та його здійснення підозрюваним, обвинуваченим, його

захисником та законним представником. Саме за таких обставин з матеріалів, що містять державну таємницю вказані учасники мають право робити відповідні виписки. Але вказані виписки ними опечатуються відповідним таким чином, що унеможлиблює ознайомлення з їх змістом. Після чого передаються на зберігання органу досудового розслідування, суду, уповноважена особа якого, зберігає вказані виписки з дотриманням вимог режиму секретності в приміщенні органу досудового розслідування, суду (ч. 5 ст. 517 КПК).

Вище зазначені вимоги щодо допуску до відомостей у кримінальному провадженні, що містять матеріали, які становлять державну таємницю не відносяться до підозрюваного, обвинуваченого у такому кримінальному провадженні. Але йому слідчим, прокурором, судом роз'яснюються вимоги щодо обов'язку збереження отриманої ним інформації, та інших відомостей, які охороняються вищевказаним Законом. А також він попереджається про кримінальну відповідальність у випадку, якщо не дотримується вказаних вимог та розголосить відомості, що становлять державну таємницю (ч. 3 ст. 517 КПК).

Окрім вказаного, якщо під час досудового розслідування певні матеріальні носії секретної інформації не були долучені до матеріалів кримінального провадження, то вказані носії в установленому законом порядку передаються на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

У випадку, якщо під час досудового розслідування, судового розгляду виникла необхідність проведення експертизи по матеріалам кримінального провадження, яке може містити відомості, що охороняються Законом України «Про державну таємницю» з питань законності віднесення такої інформації у сфері економіки, науки і техніки, оборони, державної безпеки, зовнішніх відносин, та охорони правопорядку до державної таємниці; або з питань зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовки висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації, то проведення вказаної експертизи доручається державному експерту з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці.

До того ж, якщо під час проведення такої експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять охоронювану державою таємницю, то в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються (ст. 518 КПК).

3.7. Кримінальне провадження у справах про злочини, що вчиненні на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні

Особливий порядок кримінального провадження на території дипломатичних представництв і консульських установ України, як і особливий порядок здійснення кримінального провадження на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, урегульований нормами Глави 41 КПК.

Відповідно до положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року з питань міжнародних відносин щодо діяльності консульських, дипломатичних представництв можна зробити висновок, що саме на вказаних суб'єктів покладається представництво і захист інтересів як України та її громадян в іншій державі, так і захист інтересів громадян інших держав, які перебувають в Україні їхніми консульськими, дипломатичними представництвами розмішеними на території України. Озвучений напрямок діяльності є однією з основних функцій вказаних міжнародних державних органів.

Водночас необхідно зазначити, що місце перебування консульства, як і район діяльності консула, визначаються відповідною міждержавною угодою обох держав. На сьогодні існує декілька різновидів консульських установ, а саме: генеральне консульство, консульство, віце-консульство, консульське агентство. Але у всіх випадках суттєвої відмінності у їхньому правовому статусі немає, оскільки вся їхня діяльність направлена на здійснення контактів з місцевими органами влади, обслуговуванням громадян їх держави та вирішення їхніх проблем у рамках законодавства, а також оформлення віз, паспортів, нотаріальних документів, видачі довідок тощо.

Відповідно до наданих прав, імунітету та привілеїв консульства користуються прапором та гербом своєї держави, недоторканістю приміщення, консульських архівів, звільненням від податків, вільними відносинами зі своїм урядом, дипломатичним представництвом, іншими консулами своєї держави з використанням засобів зв'язку, шифрів, у

тому числі дипломатичних та консульських кур'єрів.

На відміну від консульств, посольства займаються передовсім вирішенням політичних міждержавних питань, у тому числі веденням міждержавних перемовин, правовим захистом громадян, підтримкою громадян своїх країн, складанням міждержавних договорів, збором інформації відносно держави перебування, беруть участь у міжнародних конференціях, веденні переговорів тощо.

На чолі посольства перебуває посол, який призначається на посаду головою держави, яку він представляє як дипломатичний представник вищого рангу. А іноді такою особою може бути амбасадор за сумісництвом, який представляє інтереси декількох держав. До складу посольства входять

дипломатичні представники, спеціальний аташе, технічний персонал (перекладачі, шифрувальники), допоміжний персонал (водії, кухарі). Але привілеями щодо недоторканості приміщень, пошти, багажу, митних та податкових зобов'язань наділяються саме послы. Водночас у столичних містах можуть існувати консульські відділи посольства (на прикладі Росії), такі відділи не є самостійною консульською установою, оскільки на співробітників цього відділу розповсюджуються не консульські, а дипломатичні привілеї та імунітети, і очолює його іноді генеральний консул, а як правило, посол.

Юридично територія посольства, як і консульства, належить до тієї держави, яку вони представляють у міжнародних відносинах, а відповідно на них не поширюються закони держави, на території якої вони розташовані. Як правило, консульства та посольства підпорядковані Міністерству закордонних справ держави.

На громадян, які перебувають за кордоном, на території іншої держави розповсюджується юрисдикція держави перебування, але водночас на них розповсюджується і законодавство їх держави.

Саме тому, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Якщо ж міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, то провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених

на території іншої держави стосовно особи з такого особового складу, також здійснюється в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 4 КПК України (ч. 2 ст. 4 КПК).

Як вже було зазначено, за загальними нормами міжнародного права територія дипломатичного представництва або консульської установи є недоторканою, а тому службові особи держави, на території якої вони розташовані, не можуть заходити в ці приміщення інакше, як за згодою керівника відповідного дипломатичного представництва або установи. Приміщення дипломатичних представництв і консульських установ, майно, що в них знаходиться, їхні транспортні засоби користуються імунітетом від проведення огляду, обшуку й арешту. Недоторканність поширюється також на кореспонденцію, архіви і документацію дипломатичних представництв і консульських установ як в Україні, так і за кордоном.

Поряд із вже вищезазначеними, певні імунітети від юрисдикції держави перебування та привілеї мають керівники та деякі інші працівники таких представництв і установ, наприклад, їх не можна допитувати як свідків без їхньої згоди. Водночас керівники дипломатичних представництв чи консульських установ, що знаходяться та перебувають на території України за нормами чинного КПК України уповноважені на вчинення процесуальних дій у випадках вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном. А капітан судна України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, уповноважений на вчинення процесуальних дій у випадку вчинення кримінального правопорушення на такому повітряному, морському чи річковому судні (ст. 519 КПК).

До вказаних процесуальних дій відносяться: 1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому КПК; 2) проведення слідчих (розшукових) дій у виді обшуку житла чи іншого володіння особи й особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК. Усі процесуальні дії під час такого кримінального провадження, повинні докладно описуватися у відповідних процесуальних документах, а також фіксуються за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин.

Але, якщо керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, або капітан судна України є потерпілим внаслідок вчинення відповідного кримінального правопорушення, то закон зобов'язує їх призначити іншу службову особу, уповноважену на вчинення процесуальних дій. Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначена ним службова особа, як і капітан судна України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ч. 1 ст. 520 КПК).

Згідно зі ст. 521 КПК клопотання прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подане не пізніше наступного робочого дня після доставляння на територію України особи, затриманої в дипломатичному представництві, консульській установі, на судні України, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його вилучено. Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України на підставі ст. 522 КПК і положень § 2 Глави 18 КПК має право затримати особу на необхідний строк, але не більше, ніж на сорок вісім годин і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги. Капітан судна України має право затримати особу на строк, необхідний для її доставляння на територію України. Зазначені службові особи зобов'язані забезпечити доставляння затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні. Згідно зі ст. 39 Консульського статуту України, консул зобов'язаний стежити, щоб стосовно громадянина України, взятого під варту (заарештованого) чи затриманого за підозрою у вчиненні злочину, чи підданого іншим заходам, які обмежують свободу, або особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, а так само підданій іншим заходам судового чи адміністративного впливу, було дотримано приписи законодавства держави перебування і договорів, укладених

Україною з цією державою, та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна і держава перебування. Відповідно до ст. 86 Консульського статуту України, затвердженого Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127/94 зі змінами та доповненнями станом на 21.052002, у разі вчинення злочинів на борту повітряного судна консул надає командирові повітряного судна допомогу у виконанні обов'язків, що випливають із законодавства України і міжнародних договорів України. За п. 1 ч. 1 ст. 519 КПК у разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном службовою особою, уповноваженою на вчинення кримінально-процесуальних дій, є керівник дипломатичного представництва (посол, посланник, повірений у справах) чи консульської установи (генеральний консул, консул, віце-консул, консульський агент) України. Отже, передбачені ч. 1 ст. 519 КПК службові особи зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після отримання заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, капітаном морського судна складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК, зазначаються: а) координати місця перебування судна, назва судна, дата і місцевий час (із зазначенням часового поясу) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК; б) підстави затримання; в) результати особистого обшуку; г) клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; ґ) повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Цей протокол підписується особою, яка його склала, і затриманим, якому негайно під розпис вручається його копія. За можливості копія цього протоколу надсилається прокурору, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки судна. У разі неможливості надіслання прокурору копії протоколу про затримання особи йому про це повідомляється у будь-який спосіб.

Службові особи, які здійснювали процесуальні дії, залучаються як свідки до кримінального провадження після його продовження на території України. Вони зобов'язуються надавати пояснення слідчому, прокурору щодо проведених процесуальних дій.

Щодо місця проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичних представництв, консульських установ, суден України законодавцем визначено, що

досудове розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження центрального органу виконавчої влади у сфері закордонних справ України. А якщо кримінальне правопорушення вчинене на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, і це судно приписано до порту, розташованого в Україні, то таке досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки цього судна (ст. 523 КПК).

Питання для самоконтролю:

Обов'язкові завдання:

1. Кого може бути допущено до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю?
2. Хто, яким рішенням, і кому має право надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв, що містяться у кримінальному провадженні?
3. У якому випадку кримінальне провадження здійснюється капітаном морського чи повітряного судна ?
4. У якому випадку кримінальне провадження здійснюється керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України ?

Додаткові завдання:

1. З яких питань щодо таємниці здійснюється експертиза у кримінальному провадженні, що містить державну таємницю?
2. Якими повноваженнями, передбаченими КПК, наділяється капітан морського судна, яке перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України та приписано до порту, розташованого в Україні?
3. Якими повноваженнями, передбаченими КПК, наділяється керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України під час, коли він особисто здійснює кримінальне провадження?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються:

а) підозрюваний, обвинувачений та захисник без будь-яких обмежень та умов;

б) підозрюваний, обвинувачений його законний представник, захисник без будь-яких обмежень та умов;

в) особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв.

г) підозрюваний, обвинувачений, особи, які мають допуск до державної таємниці;

д) підозрюваний, обвинувачений його представник, законний представник, захисник без будь-яких обмежень та умов.

2. Капітан повітряного, морського чи річкового судна України уповноважений здійснювати досудове розслідування, якщо:

а) на судні, де він є капітаном, вчинено кримінальне правопорушення, але за умов, що таке судно перебуває за межами України;

б) на судні, де він є капітаном, вчинено кримінальне правопорушення, але за умов, що таке судно перебуває за межами України під прапором України або з розпізнавальним знаком України, та приписано до порту, розташованого в Україні;

в) на судні, де він є капітаном, вчинено кримінальне правопорушення, але за умов, що таке судно має розпізнавальні знаки України, та приписано до порту, розташованого в Україні;

г) на судні, де він є капітаном, вчинено кримінальне правопорушення, але за умов, що таке судно приписано до порту, розташованого в Україні;

д) На судні, де він є капітаном, вчинено кримінальне правопорушення, але за умов, що такий дозвіл йому надано прокурором, і судно перебуває за межами України під прапором України або з розпізнавальним знаком України, та приписано до порту, розташованого в Україні.

3. Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України має право на їх території затримати особу на:

а) необхідний строк, але не більше ніж на сорок вісім годин, і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги;

б) необхідний строк, але не більше ніж на сімдесят дві години, і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги;

- в) необхідний строк, але не більше ніж на сорок вісім годин;
- г) необхідний строк, але не більше ніж на сімдесят дві години;
- д) необхідний строк, але не більше ніж на шістьдесят годин, і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги.

4. Капітан судна, яке перебуває за межами України під прапором України або з розпізнавальним знаком України, та приписано до порту, розташованого в Україні має право затримати на цьому судні особу:

- а) на необхідний строк, але не більше ніж 68 годин;
- б) необхідний строк, але не більше ніж на сімдесят дві години, і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги;
- в) на строк, необхідний для її доставляння на територію України і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги;
- г) на строк, необхідний для її доставляння на територію України;
- д) на необхідний строк, але не більше ніж 144 години.

5. Назвіть всіх учасників кримінального провадження, яких може бути допущено до матеріалів провадження, що містять відомості, які охороняються Законом «Про державну таємницю», за наявності у них відповідного допуску до державної таємниці:

- а) захисника та законного представника підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та їх представника, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, судового розпорядника;
- б) захисника, підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого;
- в) захисника, підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, експерта;
- г) захисника та законного представника підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та їх представника, перекладача, експерта, судового розпорядника;
- д) захисника та законного представника підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та їх представника, перекладача, експерта, секретаря судового засідання, судового розпорядника.

6. За будь-яких умов, кому з учасників кримінального провадження законом заборонено робити з матеріалів кримінального провадження виписки та копії тих матеріалів, які містять відомості, що охороняються Законом «Про державну таємницю» ?

- а) потерпілому та його представникам, законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику;
- б) підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому та його

представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику;

в) обвинуваченому, законним представникам обвинуваченого, потерпілому та його представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику;

г) перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику;

д) законним представникам потерпілого, законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого, експерту, спеціалісту, судовому розпоряднику.

7. Що, за вимогами закону, необхідно робити з матеріальними носіями секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування?

а) передати в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу місцевого суду;

б) передати в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу прокуратури;

в) передати в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування;

г) передати в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу Державного бюро розслідувань чи прокуратури;

д) передати в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу охорони державної таємниці.

8. Якщо під час проведення експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять охоронювану державою таємницю, то:

а) в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються;

б) у вступній частині висновку ці відомості не зазначаються;

в) у мотивувальній частині висновку ці відомості не зазначаються;

г) у мотивувально-описовій частині висновку ці відомості не зазначаються;

д) у вступній та мотивувальній частині висновку ці відомості не зазначаються.

9. Коли і ким за вимогами КПК повинно бути подане клопотання до слідчого судді про арешт тимчасового вилученого майна, якщо це майно було вилучено у особи під час її затримання на території дипломатичного представництва, а після разом із затриманим передано дипломатичним представником на територію України правоохоронним органам?

а) клопотання про арешт тимчасово вилученого майна подається слідчим за погодженням з прокурором не пізніше наступного робочого дня після доставлення такої особи на територію України;

б) клопотання про арешт тимчасово вилученого майна подається слідчим за погодженням з прокурором не пізніше 72 годин з моменту доставлення такої особи на територію України;

в) клопотання про арешт тимчасово вилученого майна подається прокурором не пізніше наступного робочого дня після доставлення такої особи на територію України;

г) клопотання про арешт тимчасово вилученого майна подається прокурором не пізніше 72 годин з моменту доставлення такої особи на територію України;

д) клопотання про арешт тимчасово вилученого майна подається слідчим за погодженням з прокурором не пізніше 48 годин з моменту доставлення такої особи на територію України.

10. Досудове розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, здійснюється:

А) Слідчим того органу досудового розслідування, якому таке провадження доручено керівником цього органу досудового розслідування ;

Б) Слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки;

В) Слідчим того органу досудового розслідування, який знаходиться найближче до порту, куди прибуло судно, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки;

Г) Слідчим того органу досудового розслідування, юрисдикція якого розповсюджується на порт, до якого зайшло судно;

Д) Слідчим того органу досудового розслідування, якому таке провадження доручено прокурором.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

Конституція, кодекси, закони України

Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Виборчий кодекс України від 19.12.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/conv>.

Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години : Закон України від 12.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-18#Text>.

Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.

Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.

Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.12.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

Про судоустрій і статус суддів : Закон України від від 02.06.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.

Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>.

Міжнародно-правові акти

Європейська Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах. (Ратифікована Законом України від 16 січня 1998 р.). Дата оновлення: 08.11.2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036.

Європейська Конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033 (дата звернення: 10.10.2021).

Європейська Конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 року (ETS №73). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008.

Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу. (Ратифікована Законом України від 29 травня 2000 р.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238.

Конвенція про права дитини : Ухвалена 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Конвенція про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних та кримінальних справ (м. Мінськ, 22 січня 1993 р.). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року (ратифіковано з заявами

Законом України від 20 червня 2012 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16.12.1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. Київ : Наукова думка, 1992. С. 36–62.

Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила») від 14 грудня 1990 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_907.

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Прийняті на 96-му пленарному засіданні ООН 29 листопада 1985 р. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями : ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН 30 серпня 1955 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_212.

Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). *Права людини і професійні стандарти для юристів» в документах міжнародних організацій*. Амстердам – Київ, 1996. (дата звернення: 10.10.2021).

Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы). Приняты и провозглашены резолюцией 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1990 года. *Права человека : Сборник международных договоров. Том I. Универсальные договоры. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева, 1994.*

Акти органів судової влади

Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції). *Офіційний вісник України*. 2011. № 60. Ст. 2418.

Постанова Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 199/4010/16-к (провадження № 51-3485км19). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86435628>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.01.2019 у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37к18). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.

Постанова Верховного Суду від 10.10.2019 у справі № 593/1248/16-к (провадження № 51-8640км18). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85175396>.

Постанова Верховного Суду від 06.11.2019 у справі № 748/3070/15-к (провадження № 51-682км18). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>.

Постанова Верховного Суду від 01.12.2019 у справі № 393/446/14-к (провадження № 51-3280км19). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86468577>.

Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 у справі № 676/7748/14-к (провадження № 51-1405км19). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505793>.

Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах : Постанова Вищого спеціалізованого суду від 17.10.14 №14. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text>.

Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки : Постанова Пленуму Верховного Суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13#Text>.

Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13#Text>.

Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування : лист Вищого спеціалізованого суду від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>.

Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29.01.2013 № 223-158/0/4-13. URL: <https://rm.coe.int/1680098ea0>.

Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України

від 16.04.2004 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text>.

Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

Ухвала апеляційного суду Чернівецької області від 3.04.2014 № 726/2-2521/13 (про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок вчинення злочину). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/38544481>.

Підзаконні нормативні акти

Про затвердження Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012. № 1104. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>.

Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою : постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 № 1363. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-п#Text>.

Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.

Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС України від 14.04.2016 № 296. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.

Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 16.02.2018 № 111. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>.

Про затвердження Інструкції про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.

Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних

слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377. Дата оновлення: 27.06.2017. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : наказ МВС України від 13.11.2017. № 920. Дата оновлення: 09.01.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17>.

Про затвердження Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>.

Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : наказ МВС України від 20.05.2020 № 405. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08.02.2019 № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

Про затвердження Правил застосування примусових заходів медичного характеру в спеціальному закладі з надання психіатричної допомоги : наказ

МОЗ України від 31.08.2017 № 992. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-17>.

Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : наказ МОЗ України від 01.08.2000 № 188. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>.

Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури від 19.12.2012 № 4гн. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству : наказ Офісу Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text>.

Література

Навчальні та довідкові видання:

Кримінальний процес України: загальна частина : підруч. / О. О. Волобуєва та ін. Київ : ВД Дакор 2015. 172с.

Кримінальний процес : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О. Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1 «Досудове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

Кримінальний процес : підруч. / Кол. авт. ; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О. Ф. Кобзарь. У 2-х ч. Ч. 2 «Судове провадження». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 235 с.

Кримінальний процес : підруч. / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.

Кримінальний процес : підруч.. Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін. / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

Кримінальний процес : підруч. / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підруч. Київ : Істина, 2014. 432 с.

Тертишник В. М. Кримінальний процес України : підруч. Київ : Алерта, 2017. 840 с.

Баулін О. В. Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник.

Київ : Алерта, 2017. 152 с.

Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 184 с.

Григоренко А. В. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні : практич. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 238 с.

Доказування у кримінальному провадженні: навч.-практич. посібник / кол. авт. Київ : Національна академія прокуратури України, 2017. 346 с.

Досудове розслідування : навч. посібник / Р. І. Благута, А. М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

Затримання у кримінальному провадженні: навч. посібник / кол. авторів: А. В. Захарко, В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Д. В. Лазарева та ін. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 166 с.

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні: наук.-практич. посібник / І. Г. Кучеріна, Г. В. Попов, Я. М. Шевченко та ін. Київ : Національна академія прокуратури України, 2014. 232 с.

Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник для підгот. до іспитів / Уклад.: І. Тетарчук, Т. Дяків. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 216 с.

Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник. / За ред. професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. Київ : Юстиніан, 2013. 576 с.

Кримінальний процес : мультимедійний навч. посібник / Авт. кол.: Хабло О. Ю., Конюшенко Я. Ю., Чурікова І. В. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/info/authors.html.

Кримінальний процес : навч. посібник для підгот. до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2016. 286 с.

Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини: навч. посібник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-є вид., доп. і перероб. Київ : Скіф, 2013, 250 с.

Кримінальний процес України : навч. посібник / В. Л. Ортинський, О. М. Гумін, В. С. Канцір та ін. ; ред.: В. С. Канцір. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. 353 с.

Кримінальний процес України : навч. посібник. / за ред. А. В. Молдован, С. М. Мельник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 376 с.

Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посібник / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров та ін. 5-е вид., перероб. і доп. Київ : НАВС, 2020. 497 с.

Кримінальний процес України: навч. посібник / С. В. Албул,

С. Л. Деревянкін, О. В. Поліщук. Одеса : Букаєв В. В., 2015. 475 с.

Кримінальний процес. Особлива частина (альбом схем) : навч. посібник / Л. Д. Удалова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 224 с.

Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів : наук.-практ. посібник / авт. кол.: Р. Г. Андреев, Є. М. Блажівський, М. І. Гошовський та ін. Київ : Алерта, 2012. 736 с.

Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження за законодавством України та Республіки Молдова : навч. посібник. / В. С. Березняк, Н. В. Павлова, Н. К. Паустовська та ін. Київ : Алерта, 2020. 310 с.

Молдован В. В., Кацавець Р. С. Кримінальний процес України. Тези лекцій. Ігри. Процесуальні документи : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Алерта, 2012. 358 с.

Практикум зі складання процесуальних документів : навч. посібник / Кол. авт. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 308 с.

Процесуальні документи досудового розслідування (слідчого, прокурора, адвоката та слідчого судді) : наук.-практ. посібник / За ред. професорів М. А. Погорецького та О. П. Кучинської. Київ : Алерта, 2018. 254 с.

Руснак Ю. І. Зразки процесуальних документів сторони захисту, потерпілого : практичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

Сербін М. М., Солдатенко О. А. Практикум з кримінального процесу : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 84 с.

Удалова Л. Д., Гаюр І. Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : навч. посібник. Київ : КНТ, 2012. 168 с.

Чижмарь К. І., Журавльов Д. В. Оскарження судових рішень у кримінальному судочинстві України. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 192 с.

Амелін О. В., Гладун О. З., Годуєва К. І. та ін. Рекомендації «Доказування у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності». Київ : Генеральна прокуратура України, 2017. 46 с.

Балита Р. І., Смокович Ю. П., Туркот М. С. та ін. Докази і доказування в кримінальному провадженні: метод. рекомендації. Київ : Генеральна прокуратура України, 2016. 73 с.

Гаркуша А. Г., Литвинов В. В., Федченко В. М. Закриття кримінального провадження слідчими Національної поліції : метод.

рекомендації. Дніпро : ДДУВС, 2018. 48 с.

Олешко А. В., Ушатий Ю. М., Черняк О. М. Методичні рекомендації щодо використання відеозапису у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень. Київ : Генеральна прокуратура України, 2018. 44 с.

Чепурний В. А., Попов Г. В., Курило І. В. та ін. Методичні рекомендації щодо тактики допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні. Київ : Генеральна прокуратура України, 2016. 55 с.

Збірка інформаційних матеріалів, які регулюють окремі питання кримінального провадження в Україні / упоряд.: С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко та ін. ; за заг. ред. В. І. Сліпченка. Київ : Хай-Тек Прес, 2013. 580 с.

Збірник взірців процесуальних документів та коментарі до них / С. М. Алфьоров, С. М. Міщенко, О. Ю. Татаров, В. І. Фаринник та ін. / за заг. ред. В. І. Сліпченка. Київ : ТОВ АРТ-Дизайн, 2012. 196 с.

Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень Національною поліцією України: актуальне законодавство, судова практика та інформаційні матеріали / М. Цуцкірідзе, Р. Дударець, В. Бурлака, М. Романов та ін. Київ : ФОП Маслаков, 2021. 681 с.

Чернявський С. С. Зразки процесуальних документів та бланків у кримінальному провадженні (з коментарями та поясненнями). Київ : Центр учбової літератури, 2017. 350 с.

Чернявський С. С. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 92 с.

Наукові видання та публікації

Верхогляд-Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу : монограф. Харків : Юрайт, 2012. 216 с.

Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монограф. / В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилюк та ін. Київ: 7 БЦ, 2021. 420 с.

Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монограф. Одеса : Юрид. літ-ра, 2015. 712 с.

Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монограф. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. 314 с.

Лазарева Д. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 188 с.

Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний

процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітнього : монограф. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. 252 с.

Удалова Л. Д., Щериця С. І. Чинність кримінального процесуального закону : монограф. Київ : КНТ, 2014. 143 с.

Фоміна Т. Г. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики : монограф. ; наук. ред. О. О. Юхно. Харків : Панов, 2020. 576 с.

Функція судового контролю у кримінальному процесі : монограф. / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.

Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика : монограф. Київ : Алерта, 2020, 562 с.

Шаповалова І. С., Рогальська В. В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю : монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 274 с.

Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.; Т. 2. 664 с.

Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. С. В. Ківалова, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченка. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.

Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 224 с.

Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.

Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 10 вересня 2019 року / за заг. ред. М. В. Лошицького. Київ : Видавничий дім «Професіонал». 2019. 1270 с.

Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України : у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків : Апостиль, 2013. Т. I, 528 с.

Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ : Алерта, 2018. 854 с.

Васильєв В. В. Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої злочином : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с.

Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : дис.

... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 246 с.

Шерудило В. О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 264 с.

Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 49–56.

Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.

Багрій М. В. До питання про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. Дніпро, 2017. № 1. С. 240–245.

Бойко О. П. Деякі проблеми взаємодії дізнавачів з оперативними підрозділами органів Національної поліції. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, м. Харків, 19 листоп. 2021)*. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2021. С. 95–96.

Бойко О. П. Деякі проблемні аспекти затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 груд. 2019 р.)*. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультативна місія Європейського Союзу, 2019. С. 63–65.

Бублик Н. С. Вручення письмового повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019, № 3(87). С. 99–109.

Глинська Н. В. Сучасна кримінальна процесуальна політика як чинник формування концепту якості кримінальних процесуальних рішень. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 205–210.

Гаркуша А. Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Форум права*. 2019. № 2. С. 15–22. https://forumprava.pp.ua/files/015-022-2019-2-FP-Harkusha_4.pdf.

Дрішлюк К. В. Відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням як завдання кримінального судочинства України. *Порівняльне-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 217–219.

Дрозд В. Г. Сутність досудового розслідування як стадії кримінального провадження. *Наука і правоохорона*. 2017. № 3. С. 185–190.

Захарко А. В., Федченко В. М. Класифікація видів затримання залежно від способу кримінальної процесуальної регламентації. *Jurnalul juridic*

national: teorie și practică. 2019. № 1 (35). С. 201–205.

Зінковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 182–189.

Калужна О. Співвідношення тимчасового доступу до речей і документів і обшуку. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXI звітної наук.-практ. конф. (м. Львів, 12–13 лют. 2015 р.) : у 2-х ч.* Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. Ч. 2. С. 207–212.

Кузубова Т. О. Процесуальні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів стороною захисту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 4. С. 87–96.

Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) / Рожнова В. В., Савицький Д. О., Конюшенко Я. Ю. та ін. Київ : НАВС, 2012. 280 с.

Куспись Б. Зміст клопотання про надання тимчасового доступу до речей та документів. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXI звітної наук.-практ. конф. (м. Львів, 12–13 лют. 2015 р.) : у 2-х ч.* Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. Ч. 2. С. 223–226.

Куцкір Г. М. Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконним позбавленням або обмеженням права власності у кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2014. № 6. С. 137–143.

Лучко О. А., Федченко В. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: кримінальний процесуальний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 187–180.

Мазур М. Р. Проблеми відшкодування майнової шкоди при реабілітації особи в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10–1 (2). С. 114–117.

Корнієнко М. Особливості кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості: український і зарубіжний досвід. *Підприємництво господарство і право*. 2017. № 4/27. С. 159–165.

Пахлеванде А. Класифікація кримінально-процесуальних строків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 260–263. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2021/66.pdf.

Реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». URL : <http://expertize-journal.org.ua/>.

Рогальська В. В., Сергєєва М. Ш. Оскарження бездіяльності слідчого під час досудового розслідування: проблемні питання. *Правові та*

організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 70-71.

Рогальська В. В., Гапіч І. О. Оскарження рішень слідчого про закриття кримінального провадження. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 черв. 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 29-30.*

Рогатинська Н. З. Розумність строків як одна з основних засад кримінального процесу. *Держава та регіони. Серія: Право. 2016 №3 (53). С. 124–127.*

Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. *Підприємництво господарство і право. 2021. № 5. С. 241–246.*

Слюсарчук Х. Р. Оскарження про підозру у кримінальному провадженні: CONTRA SPERM SPERO! *Право і суспільство. 2019. № 4. С. 314–322.*

Соф'їн М. І. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як обов'язковий елемент предмета доказування слідчим у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2 (99). С. 253–264.*

Стебелєв А. М. Добровільне відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. *Право і суспільство. 2016. № 4 (2). С. 234–240.*

Федченко В. М. Особливий порядок кримінального провадження щодо судді Конституційного суду під час досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie si practica. 2018. № 6 (34). С. 2015–2019.*

Шкелебей В. А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства. 2017. № 4. С. 110–114.*

Інтернет-ресурси

Агентство Європейського Союзу зі співробітництва у сфері кримінального правосуддя. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/judicial-cooperation-instruments/special-investigative-measures>.

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 2018 року по жовтень 2020 року. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Бойко Олексій Павлович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук (підрозд. 1.4-1.5)

Бублик Надія Сергіївна – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук (підрозд. 1.2, 1.6)

Гаркуша Аліна Григорівна – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 1.3, 3.2, 3.4)

Захарко Андрій Володимирович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 2.4)

Кіяниця Володимир Миколайович – викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (підрозд. 2.2)

Литвинов Валерій Валентинович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук (підрозд. 2.6-2.7, 3.5)

Рогальська Вікторія Вікторівна – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 2.9)

Солдатенко Олена Анатоліївна – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 1.1, 1.7-1.8, 2.1, 2.3)

Черняк Наталя Петрівна – доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 2.2, 2.5, 2.8)

Федченко Володимир Михайлович – професор кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент (підрозд. 3.1, 3.3, 3.6-3.7)

Навчальне видання

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Підручник

Колектив авторів

Керівник авторського колективу
кандидат юридичних наук, доцент
В. М. Федченко

Видання третє, доповнене та перероблене

У двох частинах

Частина 1
«ДОСУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ»

Редактори, оригінал-макет –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга
Редактор *А. З. Подворчан*

Підп. до друку 14.07.2022. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний (RISO), цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 31,72. Обл.-вид. арк. 34,00.
Наклад – 50 прим. Зам. № 01/22-п.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018